

Levic
8/VI 88

P

PEDAGOGIŠKI LETNIK.

II. LETO.

1888.

UREDIL

FRAN GABRŠEK.

IZDALO IN ZALOŽILO

„PEDAGOGIŠKO DRUŠTVO“

V KRŠKEM.

V LJUBLJANI.

NATISKIL J. R. MILIC.

Inv. številka 2176		
Omara I	Počica 4	Številka 1212

2176

V/22-6

PEDAGOGIŠKI LETNIK.

II. LETO.

1888.

208

UREDIL

FRAN GABRŠEK.

IZDALO IN ZALOŽILO

„PEDAGOGIŠKO DRUŠTVO“

V KRŠKEM.

V LJUBLJANI.

NATISNIL J. R. MILIC.

II. d. c. 33371

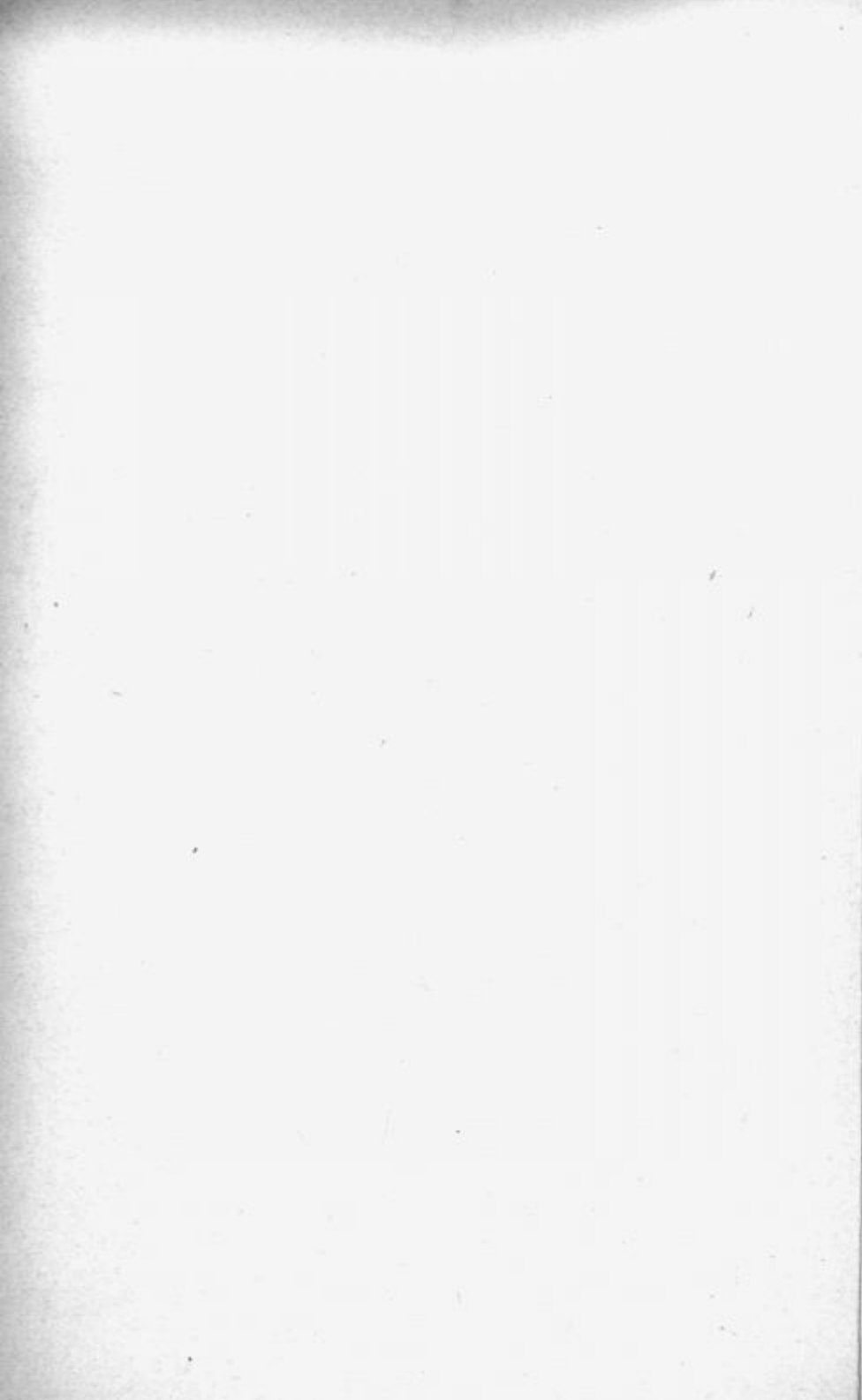

030024225

VSEBINA.

	Na strani
I. Fran Gabršek: Občno ukoslovje	3 do 111
II. J. Ravnikar: Zgodovina slovenskega ljudskega šolstva	115 „ 144
III. J. B.: O šolskih stavbah	145 „ 154
IV. Tone Brezovnik: Namen, ureditev in poraba šol- skih knjižnic	155 „ 161
V. Jos. Bezlaj: Navod za risanje strojev	163 „ 170
VI. I. L.: Pogled na pedagoško polje l. 1887.	171 „ 182
VII. T. B.: Šolstvo na Štajerskem v šolskem letu 1886/7.	183 „ 190
VIII. I. L.: Ob učilih	191 „ 197
IX. Poročilo o razstavi	199 „ 219
X. Fr. Gabršek: Poročilo o delovanji „Pedagoškega društva“ v drugem letu svojega obstanka	221 „ 224
XI. Dodatek k „zgodovini slovenskega ljudskega šolstva“	225
XII. Vabilo	227
XIII. Slike k „šolskim stavbam“ in k „navodu za risanje strojev“ v prilogi I, II.	

OBČNO
UKOSLOVJE.

PO

Dr. JOS. MICHU

SESTAVIL

FRAN GABRŠEK.

Predgovor.

u podajam našim učiteljiščem in učiteljem slovenskim občno ukoslovje kot drugi del pedagogike.

Pri sestavi tega dela mi je bil isti namen, kakor pri občnem vzgojeslovju. Zato sem vzel za podlogo občno ukoslovje (druzega natiska), katero je v nemščini spisal dr. Jos. Mich, c. k. šolski svetovalec in ravnatelj c. k. izobraževališča za učitelje in učiteljice v Opavi. Poleg tega sem uporabljal tudi druge priznane spise domačih in tujih pedagogov. Knjiga ustreza torej učnemu načrtu, kakeršnega predpisuje organizacijsko pravilo za avstrijska učiteljišča.

Nadejam se pa, da bode koristila tudi slovenskemu razumništvu sploh, ker je prva v tej stroki.

V Krškem, o veliki noči 1888.

Fr. Gabršek.

U v o d.

A. Osnovni pojmi.

---

§. 1. **Pojem in potreba pouka.**

Človek ima razne prirodne darove, kateri določajo smoter njegovemu telesnemu in duševnemu razvitku. Vsled svoje prirodne sposobnosti teži človeška duša po spoznavanju. To teženje je človeku prav tako potrebno, kakor nagon po telesni hrani.

Težnja po znanji je torej osnovana v prirodi človeški. Vsled te težnje si človek prisvoji mnogo predstav, nazorov, pojmov in sôdov, vendar le tedaj, ako ne živi popolnem osamel. Na ta način doseže tudi brez navlaščne tuje pomoči neko stopinjo duševne obrazovanosti.

Obrazovanost pa, katero podaje človeku samo priroda in šele slučajno ona družba, v kateri živi, ta je jednostranska in nedostatna, neurejena in nejasna, često celó kriva. Na ta način zaznava pojediniec vkljub vsemu trudu in naporu samo ono, kar se godi uprav pred njim. Predmeti pa in dogodki, oddaljeni po prostoru in času, ostajejo mu večinoma skriti in neznani. Brez vodstva zaide človek često na stranska in kriva pota.

Človek se more torej samo ondaj dovolj naobraziti, ako drugi z namero in neprestano dopolnujejo in usovršujejo njegove izkušnje, ako mu podajajo vednosti ter ga vadijo raznih spretnosti. Tako delovanje se zove **pouk**. Človeku je nujno treba pouka.

Bistvo pouka je razvidno že iz prejšnje razprave. Pouk je pred vsem z namero osnovano delovanje; pomagati ima spoznavanju, da se prirodno razvija. Tega spoznavanja ni móci od zunaj razjasniti ali priobčiti; razviti se mora od znotraj.

Pouk je torej ono urejeno delovanje, s katerim naobraženec z namero usovršuje nenaobraženca, podavajoč mu potrebnih vednosti in ročnosti.

Vzgoja kaže na sploh veliko prednost človeško pred drugimi bitji, pouk pa se posebno omogoči, da neprestano napreduje duševna obrazovanost človeška. Na podlogi pouka se človeški rod okoristi onih znanosti, ki so se razvile s skupnim delom. S tem se usposobi človeštvo, da more pospeševati nadaljno duševno omiko.

Potrebo in korist pouka priznavajo že zdavna vsi olikani narodi. Izkušnja uči, da je blaginja kakega naroda, kake države tem večja, čim bolj se skrbi za pouk državljanov. Zategadelj so skoro vse evropske države izdale zakone, kateri nalagajo vsem državljanom dolžnost, da morajo preskrbeti svojim otrokom potrebnega pouka. Pa tudi katoliška cerkev je že od nekdaj skrbela za vzgojo in za pouk mladine.

V Avstriji je slavna cesarica Marija Terezija zakonito uvela splošno šolsko dolžnost z občnim šolskim redom z dné 6. decembra 1774. l. Z državnim šolskim zakonom z dné 14. maja 1869. l. pa se je razširila splošna šolska dolžnost na dobo od šestega do izpolnjenega štirinajstega leta starosti.

„Potrebno je otroke učiti in vsega dobrega privajati.“ — „Otroke v šolo pošiljati, to je starišev sveta, velika dolžnost; a mnogo jih te dolžnosti ne razume, ne dopolni.“ (Slomšek.)

§. 2. Vzgojni pouk.

Prva naloga pouku je pač ta, da razširi učencu spoznavanje ter mu tako pomnoži znanje. Vrednost pouka pa zavisi od tega, imamo li pri izobražbi spoznavanja kako svrhu pred očmi in katera je ta svrha.

Pouk nima prave vrednosti, dokler meri le na to, da si prisvoji otrok znanosti in ročnosti, ki mu ne pomorejo do sovršenosti in rabljivosti. Njegova vrednost je le podrejena, ako poučujemo koga samo zato, da potolažimo njegovo vedoželjnost, da ga ugodno zabavljamo, da mu pridobimo kako vnanjo korist, ali da ga pripravimo za kakov posel ali poklic. V teh slučajih je naše poučevanje namenjeno posebni, vnanji in čisto slučajni potrebi. Pravo vrednost zadobi pouk šele tedaj, ako poučujemo učenca zato, da mu s tem povzdignemo vse njegovo duševno življenje in da mu označimo določeno in pravo mer življenja. Namen človeški je sličnost Bogu in blaženost ali večno izveličanje. Ta namen je označen v besedah: „Bodite popolni, kakor je vaš Oče v nebesih popoln“. V tem smislu je naše poučevanje namenjeno pravi notranji potrebi, ki je občna in zajedna vsem ljudem. Na ta način se učenec usposobi, da doseže svoj višji namen in ono moč volje, ki je potrebna samoizvoljnosti. V tem smislu teži pouk po istem smotru, kakor pametna vzgoja. „Bog v človeku, človek v Bogu, to je vzvišeni, večni smoter vse vzgoje“. Tak pouk je vzgojen, in le ta ima pravo vrednost.

Pouk pa je tudi bistven in potreben del vzgoje. Brez pouka ne more vzgoja doseči svojega namena, gojenec ne more postati svobodno, t. j. pametno bitje. Nravstveno svobodna je človeška volja le tedaj, ako vodi človeka le njegova pametna uvidnost. Pametno uviden pa postane človek, ako se mu popolnem razvijó duševne sposobnosti in ako si prisvoji sovršeno spoznavanje. Nauk in poučilo pomoreta torej učencu, da spozna svoj namen in da zadobi ono moč volje, katera mu omogoči dosego občne vzgojne svrhe.

Kakor uči dušeslovje, zavisno je čustvovanje in hotenje človeško od tega, kakšni so krogi njegovih predstav. Hotenje

je vseh stikajočih se predstav. Ker pouk razvija krog otroških misli, podaje ob enem mer njegovemu hotenju. Z npravstvenega stališča more torej pravo podlogo za obrazovanje srca podati le duševno obrazovanje. Brez pouka bi bila vzgoja le nekako izurjenje ali nekaka dresura gojenčeva, katero je móci z navado in s silo doseči. Taka vzgoja ne pristuje človeku, in njen trajni vseh bi bil jako negotov. Gojenčevi volji daje trdno podlogo le ono duševno obrazovanje, ki je osnovano na pouku; samotáko obrazovanje je pravo vodilo volje.

Vzgoja in pouk sta torej v najožji zvezi med seboj. Brez pouka ni mogoče prav vzgojevati, in vsak pouk, ki ne služi ob enem vzgoji, brez vrednosti je, ali vsaj ni mnogo vreden.

„Pritrjujem, da nimam nobenega pojma o vzgoji brez pouka, tako tudi ne priznavam nobenega pouka, kateri ne vzgojuje“. (Herbart.)

„Krepost je znanost“, pravi modri Sokrat, t. j. npravstvenost in modrost ste v najožji zavisnosti druga od druge. — Znanost sama res še ni krepost; vender je potreben predpogoj taiste; „topoumniki ne morejo krepostni biti“. (Herbart.)

„Dobra šola razjasni glavo in ogreje srce za vse dobro; in to je šole prvi, sveti namen“. (Slomšek.)

§. 3. Ukoslovje.

Iz prejšnje razprave je razvidno, kako potreben in važen je pouk. Vidi se pa tudi, da ima pouk vzvišeno in težavno nalogo. Z ozirom na vzvišeno idejo, katero mu je vresničiti, tako tudi z ozirom na težavno nalogo je pouk prava umetnost.

Vsaka umetnost pa ima svoje načine in svoja pravila, po katerih se vrši. Ta pravila in te načine je treba temeljito poznati in dovršeno izvajati. Zategadelj ni pouk samo umetnost, nego tudi znanost. Znanje si pridobivamo z marljivim preučevanjem teorije; izvrševati pa moremo umetnost poučevanja na podlogi vsestranske in dobro premišljene vaje. Poučna znanost je torej osnovana na teoriji in praksi, in nobene ne moremo pogršati pri pouku.

Na sploh je res, da more duševno popolnem obrazovan človek vplivati tudi na druge v tem smislu. Takov človek najde sicer včasih pravi način, da poučuje vspešno. To se mu posreči sosebno tedaj, ako premišljuje, kako se je sam izobrazoval, in ako uporablja izkušnje iz lastnega obrazovanja. Največkrat pa oni, ki je sam učen, ne najde prave poti. Vsled tega tudi ne doseže nobenega uspeha pri pouku, temveč z napačnim poučevanjem šele škoduje.

Kdor si hoče torej prisvojiti poučno umetnost, seznaniti se mora z načeli in pravili poučevanja, ki se naslanjajo na tuje izkušnje. Potem šele naj začne poučevati. Ta teorija sama sicer še ne zadostuje, in treba je, da se združi s praktično vajo. A teorije je vsekako najprej treba, da se tako zapreči vsako kvarno poskuševanje.

„Kdor se hoče naučiti plavanja, mora v vodo, in kdor se hoče naučiti poučevanja, mora v šolo. — Ako pa poskuša kdo plavati brez navoda in nadzora in pri tem utone v vodi, pravimo, da je bil lehkomislenc. Ako se hoče kdo naučiti zdraviloslovja sam od sebe in ako pri tem prezira tisočere iznajdbe prejšnjih stoletij in svete učenih strokovnjakov, ki so osnovani na pravi znanosti, pravimo, da je mazač ali bedak. Gorše pa je vsekako, ako začne kdo poučevati na slepo srečo, ne da bi vedel, kaj mu je storiti in kako naj doseže svoj smoter“.

(Kehr, Praksa ljudske šole.)

Znanstveno razložbo vseh načel in pravil, katerih se je držati pri pouku, imenujemo ukoslovje. To je občno, ako nam podaje načela in pravila za celokupno poučevanje. Posebno pa je, ako nas seznanja z načeli in pravili pouka v posameznih učnih predmetih.

Tuji izraz didaktika (znanost poučevanja) zaznamenjuje takó ukoslovje, kakor tudi učno umetnost. Prav tako pomeni beseda pedagogika ali teorijo ali prakso vzgojno.

Ker je pouk v najožji zvezi z vzgojo in del taiste, zato je didaktika celovit del pedagogike. Važnost pouka pa terja, da se ukoslovje razpravlja posebej in obsežneje.

Ukoslovje ima pred vsem določiti svrbo pouku in stališče, s katerega je izbirati in razporedati učno stvarino. Nadalje ima označiti način, kako je treba pri pouku prav postopati; ustanoviti ima načela, po ka-

terih se poučuje. Slednjič ima govoriti o kakovosti in o zahtevah učilišč in učiteljev.

Ukoslovje razpravlja torej:

1. ob učni svrhi,
2. ob učnih predmetih,
3. ob učnem postopanju,
4. ob učnih načelih,
5. ob učiliščih (učilnicah) in ob učiteljih.

Najvažnejši del ukoslovja je oni, ki razjasnuje učno postopanje, metodo pouka. Zato se ta del večkrat posebej razpravlja pod imenom metodika. To je tem bolj opravičeno, ker se občno ukoslovje ne more natančneje pečati z metodo posameznih predmetov.

Najimnitnejši pomožni znanosti ukoslovja ste psihologija in logika. Prva določa sebestno ona pravila učnega postopanja, ki se odnašajo na podporno posezanje v prirodni razvitek spoznavanja. Zadnja uči zakone, po katerih moramo misliti, ako hočemo doseči sovrseno, znanstveno spoznanje. Logika je pripravljalna znanost didaktike; zato hočemo, predno preidemo na samo stvar, na kratko razložiti najglavnejša načela logična.

Najimnitnejše nauke psihologične je pisatelj primerno razjasnil že v svojem obcnem vzgojeslovju.

B. Najvažnejši logični nauki kot podloga ukoslovju.

§. 4. Odnosi logike k pouku.

Spoznanje postane šele potem jasno, razločno, popolno, urejeno in soglasno, ako se naše mišljenje ravna po gotovih zakonih, ki se odnašajo na to mišljenje. Te zakone mišljenju določuje in razlaga ona znanost, katero imenujemo logiko.

Psihologija nam kaže, kako mislimo, logika pa nas uči, kako **moramo** misliti. Logika je znanost, ki vodi vzmožnost mišljenja, da spoznavamo istino (resnico).

Logika nas uči, da doumevamo razmere svojih misli. Na takov način se jasno zavedamo svojega spoznanja. Logika nas uči, naše misli urejati, ona nas sili, da jih podkrepljujemo z razlogi. Logika nam kaže pota do istine, seznanja nas z zmotami, obvaruje nas torej prevar in lažnega mišljenja.

Da se popolnem naučimo kakega jezika, ne zadostuje, da se ga samo vadimo, temveč moramo poznati tudi njegove občne zakone. Prav tako more pravilno misliti le oni, ki se sovrseno zaveda zakonov mišljenja.

Logika je torej zeló važna za učitelje in za vse, ki hočejo poučevati. Ako hoče učitelj, da si pridobi učenec jasno, urejeno in neprekoslovno znanje, mora pred vsem sam skrbeti, da si prisvoji takovo znanje, uporabljajoč logična načela. Biti mora najprej sam popolnem spreten v mišljenji, potem šele mu bode móci pospeševati razvitek mislenosti učenčeve.

Psihologija nas seznanja z načinom, kako se razvija otroška duša. S tem usposobuje vzgojitelja, da s pravo razumnostjo pomore razvitku gojenčevemu. Logika pa kaže pot do istine in omogoči, da more učitelj razumno in samosvestno izbirati pota, po katerih doseže pouk gotov vspeh.

§. 5. **Pojmi.**

Prvine našega mišljenja so predstave. Te se odnašajo na raznolike predmete: na samostalna bitja in na samostalne stvari, na njih svojstva in stanja, na njih delavnosti in razmere, na odnošaje, dogodke, postopke itd.

Največ naših misli, ustrezajočih pojedinim predmetom, sestavljenih je iz več predstav. Zadnje se imenujejo *potem mišljeni znaki* predmetovi. Znake, brez katerih si ne moremo misliti predmeta, zovemo *bistvene* ali *potrebne*. ker stvarjajo bistvo predmetovo. Vse druge znake pa imenujemo *nebistvene* ali *slučajne*.

Tako sta n. pr. v skupni predstavi trikotnika znaka ploskev in od treh stranic omejen bistvena, — znaki raven, jednakostran, poševnokoten itd. pa so nebistveni.

Naše predstave o predmetih obsezajo najčešče razen bistvenosti tudi nebistvenost. Ako pa izločimo nebistvenost

in si mislimo le ono, kar ustreza bistvu kakega predmeta, tedaj mislimo **pojem** tega predmeta. Kar torej ustreza v našem mišljenju bistvu kakega predmeta, imenujemo pojem tega predmeta.

Ako si mislimo n. pr. pojem grma, tedaj se nimamo ozirati na slučajne znake, ampak združene si moramo misliti le one znake, ki so potrebni vsem grmom (rastlino z lesnato korenino, z več lesnatimi debli, razdeljenimi na veje). Pri tem je nebitveno in ne spada v splošni pojem grma, je li grm višji ali nižji, imajo li njegovi listi in plodi to ali ono obliko. V pojmu leske pa so predstave o določeni obliki listov in plodov bistvene, ker se leska s tem razlikuje od drugih grmov.

Pojme izražujemo z besedami. Ž njimi lažje obdržimo osnovane pojme ter jih moremo tudi drugim priobčevati. Besede so torej jezikovni izraz za pojme. Raznim pojmom ustrezajo razne besedne vrste in oblike.

Pri vsakem pojmu moramo paziti na vsebino in na obseg.

Vsebino pojma imenujemo vse bistvene znake, kateri so v njem združeni. Po vsebini so pojmi jednoviti in sestavljeni. Jednoviti so oni pojmi, kateri imajo samo jeden znak; njih vsebine torej ni móči razstaviti. Sestavljene imenujemo one pojme, ki imajo več znakov.

Bitje, sila, nekaj, veličina, rudeče, kisle, trdo i. t. d. so jednoviti pojmi. Človek (čutno in pametno zemeljsko bitje), sesalec (toplokrven vretenčar, kateri kotí žive mladiče ter jih doji), trikotnik (od treh stranic omejena ploskev) i. t. d. pa so sestavljeni pojmi.

Vkupnost predmetov (predstav), ki jih obseza kak pojem, imenujemo njegov **obseg**. Ako ustreza pojem samo jednemu predmetu, imenuje se poseben (individualen) ali pojeдин pojem. Ako pa se nahaja pojem na celih skupinah predmetovih, imenuje se razreden ali rodoven (tudi občen) pojem.

Tako je n. pr. sesalec razreden pojem, ker mislimo ž njim celo skupino živali (vse pse, vse mačke, vse konje, jelene i. t. d.). Pa tudi pojmi: pes, mačka, konj, jelen so rodovni pojmi, ker obseza vsak teh pojmov skupino živali. — Nasproti pa se odnašajo pojmi: ta pes, naša mačka na jeden sam predmet; zaradi tega so ti pojmi prav tako pojedini, kakor pojmi: Sokrat, Dunav, Ljubljana.

Ako obseza pojedini pojem samo ono, kar je raznim pojavom kake osebe bistvenega, skupnega, tedaj obseza tudi še nekako občnost. Pojem se razlikuje od predstave ravno s tem, da obseza samo to, kar ima predstava skupnega, stalnega, bistvenega.

§. 6. **Odločevanje in dodavanje.**

Prvi pojmi, katere dobimo z mišljenjem, ti so navadno posebni pojmi. Taki pojmi nastanejo iz predstave kakega predmeta, ako ne pazimo na predstavo vseh slučajnosti in nebistvenosti in tedaj izpuščamo, odločujemo nebistvene znake predmetove, nasproti pa v mislih zbiramo le bistvene znake. Tak logičen postopek se imenuje odločevanje ali abstrakcija. Iz posebnih pojmov snujemo potem razredne pojme. To storimo, ako izpuščamo slučajnosti in v mislih združujemo le ono, kar ima pojedinec skupnega in bistvenega, potem pa skupino pojedinih pojmov zbiramo v jeden pojem.

Tako postane iz pojedinih pojmov raznih mest občni pojem o kakem mestu sploh. Iz pojedinih pojmov raznih bukev, jelk, raznih hrastov stvarjamo si rodovne pojme: bukev, jelka, hrast, iz teh pa z nadaljnim odločevanjem še občnejši pojem: drevo.

Pojmov imamo celo vrsto, ki izvirajo drug iz drugega po večkratni abstrakciji. Ako odločimo v pojmu kvadrat (t. j. jednakostran, pravokoten četverokotnik, ki ga oklepajo štiri preme, katerih ste po dve vsporedni) zaporedoma znake: 1) jednakostranost, 2) pravokotnost, 3) vsporednost stranic, dobimo po vrsti pojme: 1) pravokoten paralelogram, 2) paralelogram sploh, 3) četverokotnik.

Primerjajoč pojedinne pojme v zgornji vrsti, najdemo, da se malo po malo zmanjšuje vsebina pojmov, po abstrakciji dobljenih, obseg pojmov pa raste polagoma. Pojem kvadrat ima na ta način največjo, četverokotnik najmanjšo vsebino, — nasproti pa ima kvadrat najožji, četverokotnik najširji obseg.

Odločevanju nasprotno je dodavanje ali determinacija. Dodavajoč znake, izvajamo iz občnih pojmov manj občne, določnejše pojme. Taki pojmi obsezajo le del onih pojmov, iz katerih so postali po determinaciji.

Tako izvajamo n. pr. iz pojma četverokotnik po determinaciji pojem paralelogram (četverokotnik z vsporednima stranicama), iz tega izvajamo pojem pravokoten paralelogram (četverokotnik

z vspreddnima stranicama in s pravimi koti), iz zadnjega izvajamo kvadrat (četverokotnik z vspreddnimi in povsem jednakimi stranicami in s pravimi koti).

Po abstrakciji se postopa analitično (razstavno), namreč od posebnih (nižjih, ožjih) pojmov k občnejšim (višjim, širjim). Zato se to postopanje zove tudi regresivno (nazadujoče) ali induktivno (navodno).

Po determinaciji pa se postopa sintetično (sestavno), od občnih (višjih, širjih) pojmov k posebnjšim (nižjim, ožjim). Zato se ta postopek zove progresiven (napredujoč) ali deduktiven (izvoden).

Po abstrakciji stvarjamo občne pojme, ki nam omogočijo jasen pogled v najbistvenjši del stvari. Po determinaciji razstavljamo mnogotere stvari v istovrstne skupine, ki nam olajšujejo pregledno razvrščenje pojmov.

Abstrakcija učini še drug zeló važen napredek našega mišljenja. Prvi pojmi, katere stvarjamo, ustrezajo samostalnim bitjem in samostalnim stvarjem. Z abstrakcijo pa pridemo tudi do pojmov o takih predmetih, ki se ne nahajajo sami ob sebi, ampak le na drugih, samostalnih bitjih in samostalnih stvareh. Pojme delimo torej na abstraktne in konkretne.

Abstraktni (umski) pojmi označujejo svojstva, delavnosti, stanja, razmerja i. t. d. pojedinih predmetov. Taka svojstva ne obstojé, niti bi mogla obstajati sama ob sebi, misliti si jih moremo zase le po abstrakciji. Konkretne (stvarne) pa zavemo pojme takih predmetov, ki v resnici obstojé, ali bi vsaj mogli obstajati sami ob sebi.

Tako so n. pr. Ljubljana, zlato, hiša, kovina, steklo, človek, rastlina, kamen konkretni pojmi. — Dobrota, krepost, težko, teža, prozorno, prozornost, pametno, pamet, misliti, živeti i. t. d. pa so abstraktni pojmi.

Vsak pouk mora imeti namen, da privaja učenca do pravih pojmov in da razširjuje krog njegovih pojmov. Pred vsem pa mora učenca voditi tako, da isti razvija pojme s pomočjo prave abstrakcije iz svojih nazorov in da zлага iz znanih pojmov s pomočjo prave determinacije nove pojme. Vrhu tega mora usposobiti učenca, da more jasno pregledati svoje pojme.

§. 7. Razmerje pojmov glede vsebine in obsega.

Primerjajoč vsebino raznih pojmov, opazimo, da so jim znaki ali čisto jednaki, nekaj jednaki ali čisto različni. Pojma z jednako vsebino se imenujeta istovetna (ista) ali identična. Prav za prav se združita dva pojma z jednako vsebino v jeden pojem; zato ni popolnem identičnih pojmov. Včasih se vendar prigodi, da si mislimo predmet z različnega smotrišča, potem pa ustrezata jednemu in istemu predmetu dva pojma. Vsebinsko takih pojmov pa moremo vedno združiti z jedno in isto vsebino. Takšni pojmi se imenujejo tudi vzajemni, ako je namreč njih vsebina taka, da se jeden brez drugega ne more ni misliti.

Tako sta n. pr. pojma *jednakostran trikotnik* in *jednakokoten trikotnik* identična, ker moremo vsebinsko jednega pojma zvajati na vsebino drugega (oba trikotnika sta namreč *jednakostrana* in *jednakokotna*).

Pojmi z nejednako vsebino so različni. Ako nimata pojma glede vsebine prav nobenega znaka jednakega, imenujeta se absolutno ali popolnem različna. Ako imata jeden ali več znakov enakih, imenujeta se relativno ali deloma različna, tudi sorodna ali podobna.

Tako so n. pr. pojmi: *trdo* in *prozorno*, *belo* in *sladko*, *bogastvo* in *krepost* absolutno različni. Pojmi: *trdo* in *trdno*, *lepo* in *dobro*, *riba* in *ptica* pa so le relativno različni ali podobni.

Z ozirom na to, moremo li pojme v jednotno mišljenje združiti ali ne, razlikujemo: 1. skladne ali soglasne (n. pr. *prijetno* in *koristno*, *ptica* in *vretenčar*), 2. neskladne ali nasprotnne pojme (n. pr. *koristno* in *škodljivo*, *ptica* in *sesalec*).

Nasprotnost med dvema pojmomoma more biti dvojna, namreč: *a*) absolutna ali protislovna (kontradiktorična, protislovje ali prekoslovje), *b*) relativna ali protivna (protivje). Protislovna sta pojma, ako jeden ovrgava, kar potrjuje drugi (n. pr. *bitje* in *nebitje*, *tvarina* in *netvarina*, *prijetno* in *neprijetno*, *človek* in *nečlovek*). Protivna sta pojma, ako imata razen za-

jednih znakov tudi posebnonasprotno (n. pr. romb in kvadrat, tvarina in duh, prijetno in neprijetno, koristno in škodljivo, črno in belo, bogato in ubogo).

Razmerje pojmov glede **obsega** moremo primerjati z razmerjem, v katerem sta obsega dveh krogov. Vsled tega se pojma: *a)* popolnem krijeta, *b)* oklepata, *c)* križata, *d)* izključujeta.

Primerjajoč vsebino in obseg pojmov, najdemo sledeče:

1. Obsega se krijeta, ako je vsebina pojmov identična.

N. pr. Jednakokoten in pravokoten paralelogram; pernata žival in ptica.

2. Obseg jednega pojma oklepa obseg družega, ako je zadnji glavni del vsebine prvega. To razmerje imenujemo tudi podredbo. Širji pojem je nadrejen, ožji podrejen.

N. pr. Žival, vretenčar in sesalec (vsi sesalci so vretenčarji in vsi vretenčarji so živali); organsko bitje, rastlina, drevo in hrast (pojem hrast je podrejen pojmom drevo, rastlina in organsko bitje).

V razmerji podredbe so vsi pojmi, katere moremo po abstrakciji ali determinaciji izvajati drug iz družega.

3. Obsegi se izključujejo:

a) ako so pojmi kontradiktorično nasprotni.

N. pr. belo in nebelo, — tvarina in netvarina. — (Vse, kar je nebelo, ne spada v področje belega);

b) ako so pojmi glede vsebine relativno nasprotni.

N. pr. belo in črno (črno je del nebelega, torej je izključeno iz obsega belega); tvarina in duh; zapovedano in prepovedano.

Posebna vrsta relativne nasprotnosti je protivna nasprotnost. Ta nasprotnost biva, ako se nahajajo relativno nasprotni pojmi ob jednem v obsegu jednega in istega tretjega pojma.

N. pr. ptica in sesalec (oba sta vretenčarja); belo, črno, rudeče, rumeno, zeleno, modro (vsi so podrejeni pojmu barva).

4. Obsega dveh pojmov se križata, ako sta glede vsebine soglasna ali skladna. Obsega takih pojmov se deloma krijeta, ker se nahajata v nekaterih pojmih oba kot znaka.

N. pr. prijetno in koristno (mnogo je prijetnega in ob jednem koristnega, spada torej ob jednem v obseg prijetnega in koristnega); — Slovenci in katoličanje, hladnokrvna žival in vretenčar.

§. 8. Razlaga pojmov.

Da bodo pojmi jasni in razločni, treba je, da jih razlagamo. Jasen je pojem, ako nam je njegova vsebina vsaj toliko znana, da ga ne zamenjujemo z drugimi, osobito sorodnimi pojmi. Razločen je pojem, ako je njegova vsebina popolnem razložena. Razločni pojmi so ob jednem tudi jasni, a jasni niso vsekdar tudi razločni. Jednovitih pojmov ni móci razlagati, kajti njih vsebine ne moremo razložiti v posamezne znake. Take pojme moremo samo razjasniti, to pa, ako jih razlikujemo od drugih pojmov. Popolnem razlagati moremo tedaj le sestavljene pojme. Popolna razlaga je razstavljanje vsebine kakega pojma s tem, da navajamo vse bistvene znake njegove. Tako popolno razlago imenujemo tudi **oznako** ali **opredelbo (definicijo)**, ker popolnem označuje ali opredeljuje pojem.

Pojem razlikujemo najtočneje od družega, ako oznameujemo najprej ono skupino (razred) pojmov, kateri se prišteva, potem pa navajamo znake, po katerih se razlikuje od drugih sorodnih pojmov te skupine. Iz tega sledi pravilo: Pojem opredeljujemo ali definujemo, ako mu navajamo najbližji, najvišji rodovni pojem in jeden znak vrste.

Imamo li n. pr. označiti pojem žival, tedaj navedemo najprej, da je organsko bitje, ki ima občut in samohôtno gibanje. — Trikotnik je ploskev, ki je omejena od treh stranic.

Pri vsaki oznaki ali definiciji moramo paziti: 1. na pojem, ki se ima označiti, to je označbeni pojem ali dokonček (definitum); 2. na omembo znakov, ki razlikujejo vsebino pojma od drugih pojmov (definiens); 3. na obliko, v kateri se izreka oznaka.

Glavna svojstva veljavne in istinite oznake so:

1. Oznaka bodi primerna, a to je, ako ustreza onim predmetom, katere hoče razjasniti. Zaradi tega ne sme

navajati ni manj ni več znakov, nego jih ima označbeni pojem.

Proti temu grešimo, ako je oznaka preozka ali preširoka. Oznaka je **preozka**, ako omenja preveč bistvenih znakov, naštevajoč pojme ali znake prenizke vrste. Taka oznaka ima premajhen obseg in preveliko vsebino. **Preširoka** je oznaka, ako omenja premalo bistvenih znakov, navajajoč pojme ali znake previsokega rodu. Njen obseg je prevelik, vsebina premala.

Preozka je oznaka: Trikotnik je ploskev, kateri so meje tri preme (ker označuje samo nekaj trikotnikov, namreč ravne).

Preširoka je oznaka: Kvadrat je jednakostran paralelogram (ker obseza pojem jednakostran paralelogram razen kvadratov tudi rombe).

2. Oznaka bodi razločna in določna. Ogibati se mora mnogoznačnih in nejasnih izrazov, prispodob, pesniških slik i. t. d.

Nezadostni ste tedaj sledeči oznaki: Točka je nekaj, kar se ne razteza ni v dolžino, ni v širino in globino. — Spanje je smrt, ki nas včasih obiše kot prijazen gost.

3. Oznaka ne sme biti nikalna. Taka oznaka nam ne kaže, kakov je pojem, ampak kakov ni.

N. pr. Ptica ni sesalec. — Pes je žival, ki nima rogov.

Izjema so samo nikalni pojmi, katere moremo tudi po nikanji označiti. N. pr. zima (ne toplina), tema (ne svetloba). Ako pa imamo dva nasprotna pojma, moremo jednega trdilno, drugega nikalno označiti.

4. Oznaka mora v resnici razlagati. Označbeni pojem se ne sme rabiti v sami oznaki niti posrednje, niti neposrednje, niti očitno, niti skrivno. Ako oznaka ponavlja označenemu pojmu soznačno ali isto besedo, razlaga se pojem sam po sebi, in ta pogrešek se imenuje tautologija (isto-rečje).

N. pr. Življenska moč je notranji vzrok življenja. Žival je ono, kar živi. Krasno je ono, kar je lepo. Toplina je to, kar topi.

5. Oznaka se ne sme povrniti v oznaki, ne sme označevati v krogu ali delati pogrešnega kolobarja,

t. j. ona ne sme označbenega pojma razlagati z drugim, ki se ima razložiti s prvim.

N. pr. Pravičnost je pripravljenost, pravično in postavno ravnati. Dolžnost je to, kar se mora storiti. Storit se mora to, kar je dolžnost. Krepost je vzmožnost, dobro po pravičnosti si prisvojiti.

6. Oznaka ne sme biti preobilna, t. j. ona ne sme naštevati znakov, ki bi segali čez vsebino označbenega pojma.

N. pr. Žival je neumno organsko bitje brez naobraženja in brez razuma.

7. Oznaka mora biti jasna, točna in kratka. Zato ne sme naštevati takih znakov, ki se morejo izvajati iz bistvenih znakov.

V oznaki: Paralelogram je četverokotnik, v katerem ste po dve nasprotni stranici vsopredni in jednaki — je znak jednaki odveč, ker sledi jednakost stranic iz njune vsoprednosti.

§. 9. **Nepopolne razlage.**

Definiciji sorodne so nepopolne razlage:

a) **Pretrésovanje** (razmeščevanje) določuje pojmu mesto v rodu ali v vrsti.

N. pr. Občuti so dušna stanja, ki postanejo iz vzajemnega delovanja predstav, sami pa niso predstave. — Prava srčnost je v sredi med objestjo in bojaznijo. — Trikotnik je geometrijsk lik. — Jelen je divja žival.

b) **Pojasnovanje** razjasnuje pojem s poočitovanjem njegovih znakov.

N. pr. Kdor je pripravljen, kakor Samaritanec v evangeliji, da pomaga v potrebi tako sorodnikom kakor sovražnikom in vsakemu dobro stori brez razločka osebe in brez ozira na lastno lagotnost, tak človek ima krepost prave ljubezni do svojega bližnjega. — Igra je oddih naši duši; ž njo se ostri naš razum, naša pamet pa se jači; igra nas brani pogubnih reči.

c) **Razvijanje** ali **razreševanje** razjasnuje pojme po primerih z drugimi pojmi, ki so ž njimi zapleteni. Takovo razjasnovanje imenujemo tudi **pri merjanje** (prisposodbljanje). S prisposodbo razjasnujemo nejasne in nerazločne pojme z jasnimi in razločnimi, abstraktne pa s konkretnimi.

N. pr. Srčni človek pozna nevarnost, a smatra se sposobnega, da jo premaga. Malodušnež vidi povsod nevarnosti in se jih boji,

iz samega strahu more jim komaj uteči. Objestnež prav nič ne razločuje, nahaja li se kaka nevarnost ali ne, veseli ga slepo delovanje.

d) Opisovanje navaja vse bistvene in nebistvene znake kakega predmeta tako določeno, da zadobimo popoln in jasen nazor o njem in ga tedaj lahko razločujemo od vseh drugih. Z opisovanjem nadomeščamo resnični nazor kakega predmeta. Opisovanje in primerjanje ste tedaj navadni sredstvi, da dobimo posrednji nazor. Opisovanje se rabi osobito v prirodopisu.

N. pr. Opis domačih živali. Opis strupenih rastlin.

e) Razlikovanje (razpoznavanje, razločevanje) navaja one znake, ki so potrebni, da se pojem ne razloči od vseh, nego samo od sorodnih pojmov.

N. pr. Entuzijazem se razlikuje od fanatizma s tem, da je namenjen plemeniti stvari in da se pojavlja v mejah zmernosti.

f) Označevanje (karakterizovanje) navaja samo one znake, ki se najbolj odlikujejo na kakem pojmu in po katerih se ravno razlikuje od vsakega družega pojma.

N. pr. Glavno svojstvo spomina je zvestoba.

Prav za prav je svrha pouka ta, da dobí učenec jasne in razločne pojme. Da pa se more to doseči, treba je učenca že prej pripravljati na to. Predno si učenec stvarja pojme, predno ima tedaj misli o skupnosti, občnosti, pridobiti si mora sovršen pregled o posebnosti. N. pr. Ako si hoče prav misliti pojem sesalec, poznati mora, ako tudi ne vseh, vendar pa razne zastopnike posameznih skupin izmed sesalcev; poleg tega mu je poznati tudi druge živali (ptice, ribe, dvoživke, žuželke, črve itd.). Iz tega sledí, da je treba učencu dokaj izkušenj in dokaj zrelega duha, predno pride do pojmov. Razlaganje pojmov torej ni umestno, dokler nima učenec prave podloge. Zategadelj ne smemo pri pouku prezgodaj rabiti oznake, misleč, da s tem pospešujemo snovanje pojmov v učenčevem duhu. Navadno naj se rabijo oznake šele na najvišji stopinji pouka. Na nižjih stopinjah je treba le, da se predstave otroške toliko popolnijo in uredi, da se morejo iz njih pozneje proizvesti pravi pojmi. Tu naj se torej pripravlja pojmom pot s pomočjo pojasnovanja, pretresovanja, razvijanja in opisovanja. Dokler pa učenčev duh še ni sposoben za pojmovanje, dotle ostane najboljše razlaganje pojmov brezvspešno. Tako razlaganje šele moti učenca in ga napak vzgojuje, ker ga zapelje, da reprodukuje brez vsake misli.

§. 10. Razdelba pojmov.

Oznaka pojasnuje vsebino pojma, razdelba pa njegov obseg, pospešujoč na ta način spoznanje.

Pojedini pojmi so glede obsega jednoviti, zato jih ne moremo razdeliti, ker ne obsezajo nikake posameznosti. To se more zgoditi le z razrednimi pojmi.

N. pr. Bog, Slomšek, Vodnik i. t. d.

Pri vsaki razdelbi moramo paziti: *a*) na delivo (razdelbeni pojem) ali na razdelbeno celoto, to je občni pojem, kateri se razdeljuje; *b*) na razdelbene člene, to so pojmi vrste, ki so podrejeni občnemu pojmu; *c*) na delilo ali na razdelbeni razlog, to je oni znak, po katerem se mora razdelbena celota razdeliti.

N. pr. Rastline (razdelbena celota) se razdelé v javnocvetke in tajnocvetke (oba razdelbena člena). Razdelbeni razlog je tukaj kakovost cveta.

Z ozirom na število razdelbenih členov imamo dvočlene (razdvojbo), tročlene (raztrojbo), četveročlene (razčetverbo), mnogočlene razdelbe.

Pojmi imajo navadno več znakov. Njih obseg moremo razdeliti z raznega gledišča ali po raznih razdelbenih razlogih. Na takov način nastanejo sorazdelbe.

N. pr. Ravni trikotniki so glede kotov: pravokotni, ostrokotni in topokotni; — glede stranic so: enakokrani, enakokraki in raznostrani.

Pojedine člene razdelbe moremo zopet smatrati kot celoto (občne ali rodovne pojme) in jih znova razdeliti v njihove vrste. Tako nastajajo podrazdelbe. Višjo razdelbo imenujemo nadrazdelbo.

Ker moremo razdelbene člene kake podrazdelbe zopet razdeliti, zato more kaka razdelba z ozirom na kako višjo biti podrazdelba, z ozirom na kako nižjo pa nadrazdelba.

N. pr. Bitja so ali pametna ali prirodna. Prirodna bitja so ali organska ali neorganska. Organska so ali živa ali mrtva. — Živali so vretenčarji ali brezvretenčarji (nadrazdelba). Vretenčarji so sesalci, ptice, ribe, dvoživke in plazavci (podrazdelba).

Osnovno ali glavno imenujemo ono razdelbo, iz katere izhajajo podrazdelbe, ali kateri so podrejene vse podrazdelbe.

Ako glavno razdelbo natančno razdeljujemo v podrazdelbe, tedaj vso razdelbo imenujemo razredbo. Pri tem dobimo naposled pojme vrst, katere moremo razdeliti le še v posebne pojme.

Z razredbo dobljeno celoto imenujemo *sostav*.

N. pr. Razredba četrrokotnikov:

Četrrokotniki	{	I. Paralelogrami	1. pravokotni paralelogrami
			a) kvadrati
			b) pravokotniki
		2. poševnokotni paralelogrami	
		a) rombi	
		b) romboidi	
II. Neparalelogrami	1. trapeci		
	a) simetrični trapeci		
	b) nepravilni trapeci		
	2. trapecoidi		
	a) simetrični trapecoidi		
	b) nepravilni trapecoidi.		

Živali so vretenčarji in brezvretenčarji. Vretenčarji so sesalci, ptice, ribe, dvoživke in plazavci. Brezvretenčarji so mehkužci, črvi, žuželke, iglokožci, mešnjaki in praživali. — Z razredovanjem sesalcev, ptic itd. ter mehkužcev, črvov itd. more se razredba nadaljevati.

Ako kak pojem porazredujemo samo po enem in to slučajnem znaku, tedaj razredbo imenujemo *umetno*. Ako pa je porazredovanje osnovano na več bistvenih znakih, tedaj je razredba *prirodna*.

Tako je n. pr. Linnejev *sostav* umetna razredba, ker je razredil rastline po slučajnem njihovem znaku, namreč po številu prašnikov.

Pravila logične razdelbe so:

1. Razdelba mora biti primerna, a to je, ako so razdelbeni členi kot znesek popolnem jednaki razdelbeni celoti, da stvarjajo tako njen popoln obseg. Proti temu se greši, ako je razdelba preširoka ali preozka. Preširoka je razdelba, ako našteva člene, ki se niti ne nahajajo v obsegu razdelbenega pojma. Preozka pa je, ako manjkajo deli dotičnega obsega.

N. pr. Preširoka razdelba: Prostorne količine se razdelé na telesa, ploskve, črte in točke. — Preozka: Stanovalci avstrijski so ali Slovani ali Nemci ali Madjari.

2. Razdelbeni členi se morajo medsebojno izključevati, t. j. obsezati morajo nasprotné znake; ináče je razdelba nejasna.

N. pr. Igre so ali prijetne ali koristne.

3. Razdelba mora imeti svoj razdelbeni razlog, katerega se moramo držati skozi celo razdelbo; ináče bi bila zmešana.

Pogrešna je torej razdelba: Slovani so Rusi, Poljaki, Čehi, Slovenci, Hrvatje, Srbi, Bolgari in muhamedanci.

4. Razdelba mora biti postopna, t. j. prehajati mora od razdelbenega pojma najprvo na one pojme, kateri so mu neposreduje ali najbližje podrejeni, a šele potem na daljne; ináče postane skok.

Pogrešna je torej razdelba (skok): Prirodna bitja delimo neposreduje na živali, rastline, rude, — ker prva razdelitev prirodnih bitij je organska in neorganska. Organska delimo dalje na živali in rastline, neorganska pa na rude, tekočine itd.

5. Razdelba mora biti omejena, t. j. ne sme se izgubljati v malovažnostih ali celó v osebnih pojmih. Na ta način bi razdelbeni členi narasli tako, da bi postala vsa razdelba nepregledna.

Tako bi bila n. pr. razdelitev malovažna, ko bi razdelili ljudi po barvi las.

Logične razdelbe ne smemo zameniti z razčlenbo, z razporedbo in z naštevanjem.

a) Razčlenba (razstava) našteva sestavine, t. j. one pojme, iz katerih je zložena celota.

N. pr. Leto delimo na pomlad, na poletje, na jesen in na zimo. — Drevo ima korenine, deblo, veje, listje itd. — Človek obstoji iz duše in iz telesa.

2. Razporedba je osnovana nekoliko na razstavi, nekoliko na logični razdelbi in razlagi. Ž njo delimo in uravnavamo tvarino medsebojno v celoto združenih pojmov z namero, da postane predmet prepričanja.

N. pr. Ukoslovje obravnava: a) učno svrho, b) učno tvarino, c) učno postopanje, d) učna načela, e) učilišča in učitelje.

3. Naštevanje omenja vse dele reda in se mnogokrat rabi v občnem življenji, kakor tudi v znanostih, osobito v prirodoopisu.

§. 11. **Sôdi.**

Nauk o pojmu nas uči, da so sestavljeni pojmi v ozkem odnošaji z onimi pojmi, kateri se kakor znaki pojavljajo v njihovi vsebini. S spoznavanjem in izrekanjem tega odnosa nastane **sôd**. Sôd je torej logični izraz za vzajemno razmerje dveh pojmov.

Ako si mislim pojem koralja v njegovih odnosih k pojmu rastlina na jedni in k pojmu žival na drugi strani, tedaj moram najprej primerjati in razlikovati, t. j. preudarjati, potem pa moram tako-le soditi: Koralje niso rastline; koralje so živali.

Vsak sôd ima te-le glavne dele: *a*) podmet (subjekt), *b*) povedek (predikat) in *c*) vez (kopulo). Podmet je oni pojem, na katerega se odnaša drug pojem, povedek pa oni, ki se odnaša na drug pojem. Vez je jezikov izraz, s katerim se povedek odnaša na podmet; navadno je glagol biti ali imeti. A vez ni vselej izražena s posebno mislijo, često je skrita v povedku.

Podmet in povedek podajeta tvarino (materijo) sôda, oblika pa je način, kako se ta pojma v sôdu odnašata drug na drugega.

Sôde delimo:

1. Po **kakovosti**; pri tem določamo, ali podmetu z vezjo povedek pridajemo ali odrekamo. Vsled tega imamo trdilne in nikalne sôde.

N. pr. Pravokotnik je pravokoten paralelogram. — Železo je kovina. — Kri ni voda. — Jajce ni črno.

2. Po **kolikosti**; pri tem določamo, ali pripada podmet povedku z vsem svojim obsegom ali samo z nekim delom. Z ozirom na to imamo občne, delne in pojedine ali osebne sôde.

N. pr. Občni sôdi so: Vsi ljudje so umrjoči. Vsaka kovina je prvina. — Noben človek ni sovršen. Rastline se nikdar ne gibljejo samohôtno.

Delni sôdi so: Nekatere kovine so lažje nego voda. Marsikateri sneg je rudeč. Sneg je včasih rudeč.

Osební (pojedini) sôdi so: Avstralija je najmanjši del sveta. Sokrat je bil moder. Preširen je bil slaven pesnik. Ljubljana ni glavna reka.

Večkrat se stavi pojem podmeta v množino, to pa zato, da se tem točneje in krepkeje označi občnost sôda. Občne sôde izrazujemo tudi z besedami: vsi, vsak, nobeden itd.; delne z besedami: nekateri, marsikateri, mnogoteri itd.; osebne pa z besedami: ta, oni i. t. d. ali z lastnimi imeni. Osebne sôde uvrstujejo nekateri v občne, ker velja njihov povedek za ves podmetov obseg.

Kolikost sôda se ravna vedno po podmetu, kajti povedkov pojem se navadno le deloma pridaje ali odreka podmetu. N. pr. Sôd: Vsako črnilo je tekoče nikakor ne pomeni: Vsaka tekočina je črnilo, ampak le: Marsikaka tekočina je črnilo.

3. Po **odnosu** (relaciji) izrekamo, da se povedek s podmetom spaja ali od njega odvaja določeno in brezpogojno, ali pogojno, ali nedoločeno. Vsled tega imamo: brezpogojne (kategorične), pogojne (hipotetične) in razločilne (disjunktivne) sôde.

N. pr. Brezpogojno: Bog je pravičen. Voda zmrzne. Žival ni umno bitje.

Pogojno: Ako se voda zeló ohladi, tedaj zmrzne. Ako se kaka zvezda vrtili okoli solca, tedaj ni stalnica.

Razločilno: Voda je ali trdna ali tekoča. Solnce se ali vrtili ali se ne vrtili.

4. Po **načinu**, kadar izrekamo, da povedek ali samo more pripadati podmetu, ali mu v resnici pripada, ali mu mora pripadati.

Po načinu delimo sôde na: možne (problematične), trdilne (asertorične) in nujne (apodiktivne).

N. pr. Možno: Mogoče je, da na premičnicah prebivajo ljudje.

Trdilno: Zemlja je okrogla. Peč je topla. Vreme ni lépo.

Nujno: Vsak učinek mora imeti vzrok. Pravi kristijan ne more biti brezbožec.

Najvažnejša formalna odnosa v sôdu sta kakovost in kolikost. Z ozirom na to razlikujemo 4 glavne oblike sôdov, katere označujemo v logiki navadno s črkami A, E, J,

O, vzetimi iz besed **affirmo** (trdim) in **nego** (zanikam). Tedaj imamo: 1. občne trdilne (A), 2. delno trdilne (J), 3. občne nikalne (E) in 4. delno nikalne (O) sôde.

- N. pr. 1. Vsi ljudje so umrjoči. Vsa telesa so težka.
 2. Nekateri ljudje so učeni.
 3. Noben človek ni vseveden.
 4. Nekateri ljudje niso učeni. Nekatere rastline ne cvetó.

Ako poiščemo vsaki teh oblik odnose med podmetom (S) in povedkom (P) glede vsebine in obsega, tedaj sledi:

1. Občen trdilen sôd (A) velja:

a) ako sta S in P glede vsebine istovetna, glede obsega pa se krijeta;

b) ako je P znak S; v tem slučaju je obseg S obsežen v obsegu P (zato je podrejen P).

N. pr. a) Vsi organizmi so živa bitja.

b) Vse rastline so organizmi.

2. Občen nikalni sôd velja: ako sta S in P glede vsebine nasprotna in se tedaj glede obsega popolnem izključujeta.

N. pr. Noben trikotnik ni četrstrostran. Kiti niso ribe.

3. Delno trdilni (J) in delno nikalni (O) sôdi veljajo:

a) ako sta S in P soglasna (skladna) in se tedaj glede obsega križata (deloma krijeta in deloma izključujeta);

b) ako je S znak P; v tem slučaju je obseg P popolnem obsežen v obsegu S (tedaj P podrejen S).

N. pr. a) Marsikateri učenjaki so dobri učitelji. Marsikateri učenjaki niso dobri učitelji.

b) Nekatere rastline so grmi. Nekatere rastline niso grmi.

Sôde moremo razdeliti tudi na jednovite in sestavljene. Jednoviti sôdi imajo jeden sam podmet in jeden povedek. Sestavljeni sôdi pa imajo več podmetov ali povedkov; zato jih moremo razločiti v jednovite sôde.

N. pr. Pogojni sôd: „Ako se telo razgreje, tedaj se raztegne“ obstoji iz obeh sôdov: „Telo se razgreje“ in „Telo se raztegne“. —

Razločilni sôd: „Zdravila so ali koristna ali škodljiva ali brezvspešna“ — obstoji iz sôdov: „Nekatera zdra-

vila so koristna, — nekatera zdravila so škodljiva, — nekatera zdravila so brezvspešna“.

Ako izrazimo sôd z besedami, dobimo stavek. Navadno ustreza slovniški podmet s svojimi prilastki logičnemu podmetu, slovniški povedek s svojimi dopolnili in določili pa povedkovemu pojmu. Stavki so ali popolni ali nepopolni. V popolnem stavku so izrečeni vsi deli sôda, nepopolnim stavkom pa manjkajo nekateri deli. Semkaj štejemo tudi tako zvane eksistencijalne stavke, n. pr. Je Bog.

V jezikovnem oziru predstavlja goli stavek jednovite sôde, razširjeni, zloženi in skrčeni stavki pa predočujejo sestavljene sôde. Vender ustreza več takih stavkov tudi jednovitim sôdom, obratno morejo tudi jednoviti stavki ustrezati več sôdom. N. pr. Stavek: „Dan se imenuje oni čas, v katerem stoji solnce nad našim obzorom“ izreka jeden sam sôd. Stavek pa: „Kajn je ubil Abelja“ izreka dva sôda (namreč: „Kajn je ubil“ in „Abelj je bil ubit“).

Jezik izrazuje sestavljene sôde v mnogih oblikah; tukaj imenujemo samo te-le:

1. Pogojno sestavljeni sôdi so oni, v katerih so jednoviti združeni v sestavljeno celoto z vezniki: ako — tedaj.

2. Brezpogojno sestavljeni so oni sôdi, v katerih so jednoviti zloženi v celoto z vezniki: in — in, ne samo — ampak tudi, ali — ali i. t. d. Ti so:

a) Razločilni sôdi, ki imajo ali več podmetov ali več povedkov, ki morajo biti nasprotni pojmi. Razdelba.

b) Vezni (konjektivni) sôdi, ako se z jednim podmetom spaja več soglasnih povedkov. Razlaga.

c) Delilni (divisive) sôdi, s katerimi se obseg podmeta kot celota razdeli s povedkom v svoje vrste. Razdelba.

N. pr. 1. Ako stoji luna med zemljo in med solncem, tedaj nastane včasih solnčni mrk.

a) Vsako telo je ali trdno ali kapljivo ali plinasto.

b) Boječnež se ustraši pred nevarnostjo, plašljivec v nji, srčnež za njo (ko mine).

c) Vsi samostalniki so ali moškega ali ženskega ali srednjega spola.

§. 12. Medsebojni odnosi sôdov.

Primerjajoč sôde med seboj, moramo paziti:

a) na njih istovetnost in različnost;

b) na njih soglasnost in nasprotnost;

c) na njih sporednost in podrednost;

d) na njih obrat in njih protistavo.

A. Istovetni so oni sôdi, ki imajo povsem jednako tvarino in obliko. Taki sôdi izrekajo isto misel, čeprav z različnimi izrazi, zato so istovredni.

N. pr. Bog je vsemogočen. Najvišje bitje premore vse. — Človek je umrjoče bitje. Človek ni neumrjoče bitje.

Vse neistovredne sôde imenujemo različne.

N. pr. Vino je rumeno. Hiša je velika.

Ta različnost je ali popolna ali delna. Samo delno različne sôde imenujemo sorodne ali podobne, ker imajo ali v tvarini ali v obliki nekaj skupnega.

B. Soglasni ali skladni so oni sôdi, ki imajo iste podmete, pa različne, a soglasne povedke.

N. pr. Roža je rudeča. Roža diši. — Kaj je reven. Kaj je srečen.

Nasprotni so sôdi, ki imajo iste podmete, pa različne in nasprotnne povedke. Nasprotnost more biti protislovna ali negativna, protivna ali pozitivna in soprotivna.

Protislovni so sôdi (protislovje), ako izrekuje jeden sôd uprav toliko, kolikor je potrebno, da se zanikava drugi. To se zgodi:

1. Ako je kolikost jednaka, kakovost pa nasprotna.

N. pr. Vse živali letajo. Vse živali ne letajo.

a) Ta roža je bela. b) Ta roža ni bela. — Ako velja *a*, ne velja *b*, in ako ne velja *a*, mora *b* veljati. Oba sôda ne moreta ob jednem biti istinita, oba pa tudi ne moreta ob jednem biti lažna.

2. Ako je kolikost različna, kakovost pa nasprotna.

N. pr. Vse živali letajo. Nekateri živali ne letajo.

Protivni so sôdi (protivje), ako se zvežejo z istim podmetom protivno nasprotni povedki, t. j. ako prvi ne uničuje samo drugega, ampak izražuje ob jednem pozitivno določilo.

N. pr. a) Ta stena je črna. b) Ta stena je bela. Belo in črno ni čista negacija, ampak oboji ste barvi. Ako je *a* istinito, tedaj je *b* lažno, in ako je *b* istinito, tedaj je *a* lažno; toda ako je dokazano, da je jedno izmed obeh neveljavno, tedaj ne moremo trditi, da bi veljalo drugo (vsaj ste lahko obe lažni, ker so stene tudi sive, rujave itd.).

Soprotivni so oni delni sôdi, ki imajo isto kolikost, ali razno kakovost.

N. pr. Nekateri ljudje so učeni. Nekateri ljudje niso učeni.

C. Sporedni so istovetni sôdi, ker se krijejo glede obsega svojih pojmov.

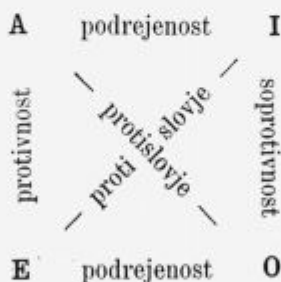
Podredni pa so sôdi, ki imajo isto kakovost, pa različno kolikost. Razmerje podrednosti imenujemo navadno področnost.

V razmerji podrejenosti sta dva sôda, ki se imata kakor vzrok in učinek, razlog in posledica, pogoj in pogojeno.

N. pr. Kjer je dim, ondi je tudi ogenj.

Dve činjenici ste v razmerji vzroka in učinka, ako sledi prvi vedno druga. Ker pa more kako dejanje imeti več vzrokov, zato ne moremo v kakem določenem slučaju dognati z mišljenjem, da li je činjenica tega ali onega vzroka posledek; ako pa se dejanje ne vresniči, moremo pač trditi, da ni bilo nobenega vzroka.

Razne odnošaje med sôdi z isto stvarino, ali razno obliko, moremo najlažje predočiti s tako imenovanim logičnim kvadratom:

To medsebojno razmerje je za logiko velike važnosti, ker je na njem osnovan nauk o sklepu.

Zanimljivo je razmatrati istinitost ali veljavnost soglasnih, nasprotnih in podrejenih sôdov.

1. Dva soglasna sôda, ako se nimata kakor razlog in posledica, moreta istodobno biti istinita ali tudi lažna; pa more tudi jeden sam biti istinit ali neistinit. Ako je jeden istinit ali lažen, tedaj ne sledi iz tega, da je istinit ali lažen tudi drugi.

Dva soglasna sôda, ako se imata kakor razlog in posledica, tako sta v ozki zvezi, da se osniva istinitost jednega na istinitosti drugega. Ako je namreč istinit prvi (razlog), mora biti istinit tudi drugi (posledica), in ako je lažen drugi, mora biti lažen tudi prvi.

N. pr. Kamor pada dež, tam je mokro.

Toda iz lažnosti prvega sôda (razloga) ne moremo izvajati lažnosti drugega, kakor tudi iz istinitosti drugega (posledice) ne istinitosti prvega.

2. Protislovnost nasprotnost obstoji med sôdoma A in O, E in I. Oba sôda ne moreta istodobno biti niti istinita niti lažna. Tu velja pravilo:

Iz istine ali laži A sledí laž ali istina O, in iz istine ali laži O sledí laž ali istina A. Ravno to velja tudi za sôda A in I.

N. pr. Laž: Vse ptice so pevke. Istina: Nekatero ptice niso pevke. — Istina: Nekateri sesalci niso preživači. Laž: Vsi sesalci so preživači.

3. Protivno nasprotna sta sôda A in E. Oba nista istodobno istinita, ali moreta biti lažna. Tu velja pravilo: Iz istine A sledí laž E, in iz istine E sledí laž A.

N. pr. Vse kovine plavajo v vodi. Nobena kovina ne plava v vodi.

4. Soprotivno nasprotna sôda moreta istodobno biti oba istinita, ali ne moreta biti oba lažna. V tem razmerju sta sôda z jednako tvarino, jeden ima obliko O, drugi obliko I; iz laži jednega sôda I ali O se sklepa na istino drugega in sicer neposrednje ali posrednje.

N. pr. Nekatero kovine plavajo v vodi. Nekatero kovine ne plavajo v vodi.

5. Podrejenost obstoji med sôdoma A in I, kakor tudi med E in O. Tu sta delna sôda I in O podrejena običnima A in E. Delna sôda ne obsežata ničesa, česar ne bi obsežala obična sôda A in E. Zato veljate ti-le pravili:

a) Ako je obični sôd istinit, istinit je tudi delni; obratno pa to ne velja.

Tako n. pr. sledí iz istine, da vse rastline rasto, tudi istina, da nekatero rasto. Ali iz istine, da so nekateri ljudje učeni, ne sledí istina, da so vsi ljudje učeni.

b) Ako je delni sôd lažen, lažen je tudi občni. Toda to pravilo ne velja obratno.

N. pr. Ako je laž, da so nekatere rastline neorganske, tedaj je tudi laž, da so vse rastline neorganske. Iz laži pa, vsi ljudje so krepostni, ne sledi laž, ampak istina, da so nekateri ljudje krepostni.

D. Obrat se imenuje vsaka prememba sôdova, s katero zamenja podmet svoje mesto s povedkom. Pri tej premembi pojnov ostane kakovost ali neizpremenjena ali se izpremeni. V prvem slučaju se izpremena imenuje obrat, v drugem protistava (pretvorina). Vsaka teh oblik je ali čista ali nečista, potem namreč, ali jej je ostala kolikost neizpremenjena, ali se jej je izpremenila.

N. pr. Vse prepelice so selilke. Obrat: Nekatero selilke so prepelice. Vsi ljudje so organska bitja. Obrat: Nekatera organska bitja so ljudje. — Vse rože so cvetlice. Protistava: Vse, kar ni cvetlica, tudi ni roža.

§. 13. Sklepi.

Kakor je razvidno iz prejšnje razprave, zavisni so sôdi glede svoje veljavnosti često drug od drugzega. Zato je móci v mišljenji izvajati sôd iz sôda.

N. pr. Vsako drevo je rastlina; hrast je drevo; torej je tudi hrast rastlina. Tu je drugi sôd zadržan v prvem, kajti hrast se prišteva drevesom.

Takovo izvajanje neznanega sôda iz jednega ali več znanih sôdov se imenuje **sklep** (zaključek). Znani sôdi se imenujejo prednji reki ali prednjaki, sôd pa, ki se izvaja iz njih, zove se izvod (sklep, zaključek, zaključni sôd).

Tvarino sklepa stvarjajo pojedini sôdi, iz katerih je sklep sestavljen; oblika je pa način, kako se izvaja sklep iz prednjakov.

Ako sledi izvod samo iz jednega prednjaka, imenuje se sklep neposrednji ali nelastiti (tudi nepravo sklepanje ali izvajanje). Ako pa se izvaja iz več prednjakov, tedaj je to posrednji ali lastiti sklep (pravo izvajanje).

N. pr. Neposrednji sklep: Vsa telesa so težka, tedaj so tudi gotova telesa težka.

Posrednji sklep: Vsa telesa so težka; zrak je telo, tedaj je tudi zrak težak.

Neposrednji sklepi se osnivajo na razmerji jednovitih sôdov iste tvarine, kakor je razvidno iz logičnega kvadrata (§. 12.).

Posrednje sklepe delimo na jednovite in sestavljene. Ako se izvaja sklep samo iz dveh sôdov, tedaj je jednovit. Sestavljeni pa so oni sklepi, katere moremo razstaviti v jednovite. Prvi in drugi morejo biti popolni ali nepopolni. V popolnih sklepih se omenjajo vsi deli sklepa, nepopolnim pa nedostaje nekaterih delov.

Glavna oblika jednovitega sklepa obstoji iz treh pojmov.

Oba izvodova pojma se imenujeta glavna pojma. Širji pojem, ki je v izvodu povedek, imenuje se gornji (višji) pojem (P), ožji pojem pa, ki je v izvodu podmet, zove se dolnji (nižji) pojem (S). Tretji pojem, ki se ne nahaja v izvodu, imenuje se srednji pojem (M). Srednji pojem posreduje, da se neposrednje združujeta podmeta s povedkom v izvodu. Prednjak, v katerem je gornji pojem, in ki določuje razmerje med gornjim in srednjim pojmom, imenuje se gornjak (gornji ali vrhnji rek), oni pa, v katerem je dolnji pojem, in ki pojasnuje odnos doljnega pojma k srednjemu, zove se dolnjak (dolnji ali spodnji rek).

N. pr. Gornjak: Vsi sesalci (M) dihajo s plučmi (P).

Dolnjak: Vsi kiti (S) so sesalci (M).

Sklep: Vsi kiti dibajo s plučmi.

Gornjemu reku ni treba vedno na prvem mestu stati. V navadnem govoru začinjamo sklep navadno z dolnjim rekom. N. pr. Kiti so sesalci, in vsi sesalci dihajo s plučmi; tedaj dihajo kiti s plučmi.

Z ozirom na odnosnost prednjakov razlikujemo: brezpogojne, pogojne in razločilne sklepe.

§. 14. Brezpogojni sklepi.

Brezpogojen je oni sklep, v katerem sta prednjaka brezpogojna sôda. Z ozirom na mesto srednjega pojma v prednjakih razlikujemo štiri glavne oblike (figure) brezpogojnega sklepa.

I. oblika je **sklep podredbe**. Tu je srednji pojem v gornjaku podmet in v dolnjaku povedek. Ta sklep je le razširjen neposrednji podredbeni sklep in torej osnovan na razmerji podrejenosti sôdov.

Obrazec tej obliki je ta-le:

M — P Vse živali se gibljejo samohôtno.

S — M Vse koralje so živali.

S — P Vse koralje se gibljejo samohôtno.

Ta oblika je osnovana na sledečem pravilu:

Kar velja o občnosti (o nadrejenosti, o rodu, o vsem obsegu kakega pojma), to velja tudi o pojedinosti (o podrejenosti, o vrsti, o delu obsega).

Iz gornjaka: M je (ni) P

sledí sklep: S je (ni) P,

ako je pojem S podrejen pojmu M, ako tedaj kot dolnjak velja sôd: S je M.

Ako se torej glasi gornjak: M je (ni) P

in dolnjak: S je M,

tedaj sledí iz tega sklep: S je (ni) P.

Iz tega sledé nastopna pravila:

1. Dolnjak mora biti vedno trdilen, ker mora trditi, da obstojí podrejenost.

2. Gornjak mora biti občen. Dolnjak ima (kakor se je poudarjalo v §. 11.) celó potem, ako bi se glasilo: „Vsi S so M“, vendar le pomen: Nekateri M so S. Ko bi se pa glasilo tudi v gornjaku: „Nekateri M so P“, tedaj bi dvojili, skladajo li se nekateri M, ki so S, z nekaterimi M, ki so P, smemo li torej namesto nekaterih M v gornjaku postaviti S, da izvedemo sklep.

N. pr. Iz prednjakov: Največ sesalcev je četveronogih, in kiti so sesalci izvedeni sklep: Kiti so četveronogi bil bi napačen, ker se nekateri sesalci, ki so kiti, ne skladajo s sesalci, ki so četveronogi.

3. Sklep je trdilen ali nikalen, občen ali poseben, glede tega namreč, stoji li kot gornjak ali dolnjak.

Ker mora po teh pravilih gornjak imeti obliko A ali E, dolnjak pa obliko A ali I, zato imamo štiri načine podredbenega sklepanja.

N. pr. Vse živali potrebujejo hrane; vse močarile so živali; tedaj: vse močarile potrebujejo hrane. — Noben človek ni dovršen; vsi vzgojevatelji so ljudje; tedaj: noben vzgojevalec ni dovršen. — Vsega, kar vzbuja strasti, moramo se ogibati; marsikateri igre vzbujajo strasti; tedaj: marsikaterih iger moramo se ogibati. — Noben sesalec ne diha s škrgami; nekatere povodne živali so sesalci; tedaj: nekatere živali ne dihajo s škrgami.

II. oblika je **sklep nasprotnosti**. Tu je srednji pojem v gornjaku in dolnjaku povedek. Bistvo tega sklepa obstoji v tem, da sklepamo na nasprotnost iz nasprotnega odnosa med srednjim in podmetovim pojmom na jedni in med srednjim in povedkovim pojmom na drugi strani. Tu sklepamo torej na nezdružljivost obeh glavnih pojmov.

Obrazec tej obliki je ta-le:

P — M Vse ptice nesó jajca.

S — M Netopirji ne nesó jajec.

S — P Netopirji niso ptice.

Ako se glasi gornjak:	P je M	Iz	P ni M
in dolnjak:	S ni M,	in	S je M
tedaj sledí sklep:	S ni P	sledí	S ni P.

Ta oblika je osnovana na teh-le pravilih:

1. Jeden prednjakov je vedno nikalen, drugi trdilen.

2. Gornjak mora biti vedno občen, ker jedino takrat more se iz zanikanja povedkovega izvajati zanikanje podmetovo.

3. Sklep je vedno nikalen in sicer občno ali posebno, glede tega namreč, je li dolnjak, v katerem se nahaja povedek, občen ali poseben.

Ker mora torej biti gornjak A ali E, dolnjak pa je v prvem slučaju lahko E ali O, v drugem A ali J, zato imamo tudi štiri načine nasprotnega sklepanja.

N. pr. Vse živali se gibljejo samohótno; alge se ne gibljejo samohótno; alge tedaj niso živali. — Vsi v resnici izobraženi ljudje so npravstveno popolni; mnogi učenjaki niso npravstveno popolni; mnogih učenjakov torej ne prištevamo resnično izobraženim ljudem. — Nobena ptica ne kotí živih mladičev; netopirji koté žive mladiče; netopirji tedaj niso ptice. — Nobena riba ne diha s pluči; mnogo povodnih živali diha s pluči; mnoge povodne živali torej niso ribe.

III. oblika je **sklep zamembe**. Obrazec mu je ta-le:

M — P Nobena rastlina se ne giblje samohôtno.

M — S Vse rastline so živeča bitja.

S — P Nekatera živeča bitja se ne gibljejo samobôtno.

Bistvo tega sklepa obstoji v tem, da iz prednjaka M je (ni) P izvajamo sklepovni sôd: S je (ni) P tudi tedaj, ako S ni podrejen M, ako se le na sploh določi s kakim drugim prednjakom, da je móci pojem S zameniti s pojmom M. Tu je srednji pojem v obeh prednjakih podmet.

Zamembeni sklep se razlikuje od podredbenega s tem, da je zadnjemu podloga prednjak: S je M (t. j. S je podrejen M). Pri prvem pa se glasi drugi prednjak: M je S, kar pomeni — kakor znano — vedno le, nekateri S so M.

Iz prvega prednjaka: M je (ni) P sledi,

ako se glasi drugi prednjak: M je S,

sklep: nekateri S so (niso) P.

Pravila temu sklepu so:

1. Dolnjak mora biti vedno trdilen (kajti nikalen sôd bi izločeval M iz S in ne bi torej mogel postaviti S namesto M).

2. Jeden izmed prednjakov mora biti občen (ker sicer ne bi bilo gotovo, so li nekateri M v gornjaku in nekateri M v dolnjaku tudi isti, je li torej dovoljeno, zameniti ju).

3. Izvod je vedno le poseben sôd in to ali trdilen ali nikalen, glede tega namreč, je li gornjak trdilen ali nikalen. Podmet izvodov pomeni le „nekateri S“ in to tudi v najugodnejšem slučaju, ako sta namreč oba prednjaka občna, ker ima dolnjak: „Vsi M so S“ le pomen: „Nekateri S so M“.

Na podlogi teh pravil imamo 6 različnih načinov zamenjevanja. N. pr. Vsi netopirji morejo letati; vsi netopirji so sesalci; nekateri sesalci morejo letati. — Noben netopir se ne plodi z jajci; vsi netopirji imajo peroti; nekatere živali, ki imajo peroti, plodé se z jajci. — Marsikatera laž ima dober namen; vsaka laž je nenravstvena; marsikaj nenravstvenega ima dober namen. — Marsikateri učitelji so nenravstveni; vsi učitelji naj vzgajajo mladino; marsikateri vzgojitelji mladine so nenravstveni. — Vse strupene rastline imajo škodljive snovi; mar-

sikatere strupene rastline so zdravila; marsikatera zdravila imajo škodljive snovi. — Nobena krepost ni graje vredna; marsikatera krepost se graja; marsikaj, kar se graja, ni graje vredno.

IV. oblika je postala iz prve po obratu obeh prednjakov. Tu je namreč srednji pojem v gornjaku povedek, v dolnjaku pa podmet. Zato se navadno ne navaja ta oblika.

Obrazec jej je:

P — M Vsako drevo je rastlina.

M — S Vsaka rastlina je organsko bitje.

S — P Nekatera organska bitja so drevice.

Pravila te oblike je móči izvajati iz onih prve oblike; zato velja: Ako moremo pojem vrste podrediti pojmu roda, a tega zopet še višjemu pojmu roda, tedaj nam je móči tudi del takega višjega pojma podrediti pojmu vrste.

Vsem tem oblikam so lastna sledeča občna pravila:

1. Iz dveh nikalnih ali iz dveh posebnih prednjakov ne moremo nikdar izvajati sklepa. Da je to mogoče, mora vsaj jeden izmed prednjakov biti občen in vsaj jeden trdilen.

N. pr. Rastline niso živali; ptice niso rastline; ptice torej niso živali. — Nekatero rastline so koristne; ta gliva je rastlina; ta gliva je torej koristna.

2. Oba prednjaka morata imeti vedno le tri glavne dele. Ako sta samo dva pojma, tedaj bi bil nepopoln izvod, kar pa ni pravi sklep. Ako jih je več, kakor trije, nastane pogrešek.

N. pr. Vse ribe imajo mrzlo kri; pliskavke imajo toplo kri; torej niso ribe.

3. Glede kakovosti in kolikosti veljajo pravila:

a) Ako sta oba prednjaka trdilna, tedaj je tudi sklep.

b) Ako je jeden izmed prednjakov nikalen, tedaj je tudi sklep.

N. pr. Rastline se ne gibljejo samohótno; hrast je rastlina; hrast se torej ne giblje samohótno.

c) Ako sta oba prednjaka občna, tedaj je sklep ali občen ali poseben.

d) Ako je jeden izmed prednjakov poseben, tedaj je tudi sklep.

N. pr. Vsaka stalnica ima lastno svetlobo; nekatere zvezde nimajo lastne svetlobe; nekatere zvezde torej niso stalnice.

4. Srednji pojem se nikdar ne sme pojavljati v izvodu.

Pogrešen je torej sklep: Laž sramoti človeka. Laž je greh; laž torej sramoti človeka.

5. Nobeden glavnih pojmov ne sme v izvodu obsezati ni več ni manj, nego obseza v prednjakih.

Pogrešno je torej: Vsakega umetnika je treba spoštovati. Slikar je umetnik; slikarja je torej treba najbolj spoštovati.

6. Glavni pojmi morajo se rabiti vedno v svojem prvobitnem značenju, inace postane pogrešen sklep.

Tak sklep bi bil: Miš gloda trde stvari. Miš je jednozložna beseda. Neka jednozložna beseda gloda torej trde stvari.

V navadnem govorjenju se pri sklepanju mnogokrat ne oziramo na tu naznačeno vnanjo obliko. Največkrat rabimo dolnjak pred gornjakom; večkrat izpuščamo kak prednjak; včasih pa okrajšamo sklep tako, da navajamo namesto prednjakov le srednji pojem.

N. pr. Srebro je kovina (dolnjak), in vse kovine so dobri prevodniki toplote (gornjak); tedaj je tudi srebro dober prevodnik toplote. — Srebro je kovina, tedaj je dober prevodnik toplote. — Vse kovine so dobri prevodniki toplote, tedaj tudi srebro. — Srebro, kovina, je dober prevodnik toplote.

§. 15. Pogojni sklepi.

Pogojni sklepi so oni, katerim je vsaj gornjak pogojen sôd. Vsak pogojni sôd ima dva dela: Prorek (sprednik), v katerem je razlog ali pogoj, in porek (naslednik), v katerem je posledica ali pogojeno. Razloga brez posledice ni misliti ne moremo. Pri tem imamo dva načina sklepanja in to:

1. Devajajoči (postavljajoči) način, iz razloga na posledico, ako se odtod, ker se v dolnjaku potrjuje prorek (razlog), izvaja istina poreka (posledice) v gornjaku.

N. pr. Ako dežuje, tedaj je mokro. Dežuje; tedaj je mokro.

2. Ovrjavajajoči (vzdigajoči) način, iz posledice na razlog, ako se odtod, ker se v dolnjaku zanikava porek (posledica), izvaja laž proreka (razloga) v gornjaku.

N. pr. Ako dežuje, tedaj je mokro. Mokro ni; tedaj ne dežuje.

Obratno sklepanje pa ne velja; kajti iz trditve poreka ne moremo izvajati trditve proreka, in iz laži proreka ne moremo sklepati na laž poreka.

N. pr. Ako je Kaj kreposten, tedaj ne krade. Kaj ne krade; tedaj je kreposten. — Ako so strahovi, tedaj nam je biti previdnim. Ker pa ni strahov, treba nam ni biti previdnim.

Pogojni sklepi so ali čisti ali meševiti. Čisti so, ako sta oba prednjaka pogojna sôda; meševiti pa, ako je samo gornjak pogojen sôd.

N. pr. Ako se je človek pregrešil, tedaj je zaslužil kazen. Ako je prestopil zakon, tedaj se je pregrešil. Ako je torej prestopil zakon, zaslužil je kazen. — Ako je zemlja okrogla, tedaj je težišče v središči. Zemlja je okrogla; težišče je tedaj v središči.

§. 16. Razločilni sklepi.

Sklep je razločilen, ako mu je gornjak razločilen sôd. Razločilni sôd se namreč glasi: S je ali A ali B ali C in pomeni: S je A, ako ni B ali C; S je B, ako ni A ali C; in S je C, ako ni A ali B. — Tudi tu imamo dva načina sklepanja, namreč:

1. Devajoče-ovrgavajoči način, ako se iz istine jednega ali več razstavnih členov v dolnjaku izvaja laž vseh ostalih členov v izvodu.

N. pr. Ulomek je prav ali neprav ali mešan.

Ulomek je prav;

tedaj ni niti neprav niti mešan.

2. Ovravajoče-devajoči način, ako se iz laži vseh razstavnih členov razen jednega v dolnjaku izvaja istina uprav onega jednega člana v izvodu, ali ako se iz laži jednega razstavnega člana v dolnjaku izvaja istina vseh drugih členov v izvodu.

N. pr. Ta kot je ali prav ali top ali oster.

Kot ni niti top niti oster;

tedaj je prav.

Razločilnemu sklepu je podoben delilni, ki ima za gornjak delilni sôd. Ta sklep se izvaja iz prednjakov na isti način, kakor razločilni.

N. pr. Prirodnine so ali živali ali rastline ali rudnine. Spužva je žival; torej ni niti rastlina niti rudnina.

Omeniti nam je še veznega sklepa, katerega dobimo, ako navedemo namesto srednjega pojma več medsebojno spojenih pojmov.

N. pr. Žival ne more misliti, čustvovati ni hoteti. Človek misli, čustvuje in hoče; človek torej ni žival.

Važnejši od navadnega razločilnega sklepa je vezno-razločilni ali navodni sklep. Po navodu sklepamo iz dveh prednjakov, od katerih je prvi vezen, drugi pa razločilen sôd, obsezajoč iste pojme v razločilu, kateri se nahajajo v prvem veznem prednjaku. Izvod je vedno občen sôd, in zaradi tega je navodni sklep zeló važen. Ti sklepi pomagajo namreč, občnost izvajati iz posebnosti.

N. pr. Toplota razteza telesa, tekočine in pline. Vsa telesa so ali trdna ali kapljiva ali plinasta; tedaj: toplota razteza vsa telesa. — Niti kopitarji niti dvoparkljarji niti mnogoparkljarji se ne živé o mesu. Parkljarji so ali kopitarji ali dvoparkljarji ali mnogoparkljarji; tedaj: noben parkljar ni mesojed.

Jasno je, da je pravilnost navodnega sklepa zavisna od tega, da ustreza v prednjakih navedena razločilna vrsta vsemu obsegu podmetovega pojma, nahajajočega se v skleповem sôdu. Samo v tem slučaju je izvod istinit. Ako je vrsta nepopolna, tedaj je sklepov sôd samo verjeten in je tem verjetnejši, čim popolnejša biva vrsta.

Sklep je pogojno razločilen, ako mu je gornjak pogojno razločilen sôd. Iz njega izvajamo sklep na dva načina, ali z devanjem ali z ovrgavanjem. Prvi način ni znamenit, ker mu je izvod nedoločén.

N. pr. Ako je naše delo plemenito, plačuje nam je ali Bog ali ljudje.
Naše delo je plemenito;

---

tedaj nam je plačuje ali Bog ali ljudje.

Drugi način sklepanja je jako zanimljiv in znamenit. Tu se zanikavajo v dolnjaku vse mogoče posledice poreka, in tedaj se tudi v izvodu zanikava razlog ali prorek.

N. pr. Ako je kristal organizem, tedaj je ali žival ali rastlina.
Kristal ni niti žival niti rastlina;

---

kristal tedaj ni organizem.

Ta način pogojno razločilnega sklepa se imenuje tudi lema. Po številu pogojno razločilnih sôdov v gornjaku ima lematski sklep razna imena, namreč dilema, ako ima dva razločilna sôda, trilema, ako jih ima tri, tetralema, ako jih ima štiri, in polilema, ako jih ima več.

Lematsko sklepanje je veljavno:

1. Ako je doslednost v gornjaku pravilna, t. j. ako se imata oba dela v gornjaku kakor razlog in posledica. 2. Ako je razločilnost v gornjaku popolna, t. j. ako se navedejo vse mogoče posledice. 3. Ako se zanikajo v dolnjaku vsi členi razločilnega povedka.

Ako ne pazimo na katero teh pravil, postane sklep neistinit in se imenuje sofizem.

Dilema se imenuje tudi rogat sklep, ker so ž njim napadali sofistki svoje protivnike kakor z rogovi.

§. 17. Sestavljeni sklepi.

Sestavljen sklep ali sklepovno vrsto imenujemo oni sklep, ki obstoji iz dveh ali več jednovitih sklepov. Tak sklep nastane, ako je izvod jednovitega sklepa ob enem prednjak drugemu novemu sklepu. Sklep, v katerem je razlog sledečega sklepa, imenujemo prednji sklep. Njegov izvod je jeden izmed prednjakov drugzega sklepa. Sklep pa, ki je posledica drugzega sklepa, imenujemo zadnji ali sledični sklep. Jeden njegovih prednjakov je izvod drugzega sklepa.

Tudi sestavljeni sklepi so ali popolni ali nepopolni. Popolni sklepi so zopet ali čisti ali meševiti. Čisti so oni sklepi, ki so sestavljeni iz iste vrste jednovitih sklepov; meševiti pa obstojé iz različne vrste jednovitih sklepov. Čiste sestavljene sklepe delimo zopet na brezpogojne, pogojne in razločilne.

V sestavljenem sklepu more se mišljenje razvijati na dva načina in to:

1. Napredujoče (progresivno ali sintetično), ako pričujemo s širjim ali občnim pojmom (razlogom) ter prehajamo na ožji ali posebni pojem (na posledico).

N. pr. Vsa telesa so težka.
 Vse rude so telesa.

 Vse rude so torej težke.
 Vse rude so težke.
 Vse kovine so rude.

 Vse kovine so torej težke.
 Vse kovine so težke.
 Baker je kovina.

 Baker je torej težak.

2. Nazadujoče (regresivno ali analitično), ako začnemo z ožjim ali posebnim pojmom (s posledico) ter prestopamo na občni ali širji pojem (razlog.)

N. pr. Baker je kovina.
 Kovine so rude.

 Baker je torej ruda.
 Baker je ruda.
 Vse rude so telesa.

 Baker je torej telo.
 Baker je telo.
 Telesa so težka.

 Baker je torej težak.

Pri napredujočem sklepanji je izvod prejšnjega sklepa gornjak v sledečem sklepu, pri nazadujočem pa dolnjak.

§. 18. **Nepopolni sklepi.**

V praktičnem življenji često okrajšujemo jednovite in sestavljene sklepe s tem, da jim izpuščamo pojedine dele. Take prikrajšane sklepe imenujemo nepopolne. Vender ne smemo izpuščati glavnih pojmov jednovito popolnih sklepov, ker teh ne bi mogli z mišljenjem popolniti.

Nepopolni jednoviti sklepi so:

1. Okrneni (entimem), ako se zamolči jeden od prednjakov. Ako mu manjka gornjaka, tedaj je to entimem prvega reda. Ako pa se izpusti dolnjak, tedaj je entimem drugega reda.

N. pr. Kaj je zločinec; tedaj je kazni vreden. — Vsak zločinec je kazni vreden; tedaj je tudi Kaj kazni vreden.

2. **Skrčeni**, ako se nadomeščata oba prednjaka s primernim srednjim pojmom.

N. pr. Skoposti se je ogibati, ker je pregreha.

Nepopolni sestavljeni sklepi so:

1. **Verižni sklepi** ali soriti, ako se iz pojedinih sklepov, ki so deli sestavljenega sklepa, izpusté prednjaki, da se tako zapreči ponavljanje istih sôdov. Vsem tem prednjakom je skupen izvod.

Mišljenje se more tudi tu razvijati na dva načina, namreč:

a) **Napredujoče** ali sintetično, t. j. od občnosti k posebnosti. Začenja se s prednjakom, ki obseza povedek, in konča se z onim, ki obseza podmet sklepa. Ta sklep je torej obraten. Po iznajditelju se imenuje goklenijanski.

N. pr. Vsa telesa so težka.

Vse rude so telesa.

Vse kovine so rude.

Baker je kovina.

Baker je težak.

b) **Nazadujoče** ali analitično, t. j. od posebnosti k občnosti. Začenja se s prednjakom, ki obseza podmet, in konča se z onim, ki obseza povedek. Ta način je najpripravnejši in najstarejši. Po izumitelju se imenuje aristoteliški.

N. pr. Ves baker je kovina.

Vse kovine so rude.

Vse rude so telesa.

Vsa telesa so težka.

Baker je težak.

Premotrujoč pojme verižnega sklepa, opazimo, da so deli iste logične lestvice. Iz pojmov iste logične lestvice moremo torej vedno sestavljati verižni sklep.

Členi verižnih sklepov morajo biti med seboj zvezani, zato imata po dva člena jeden skupni pojem. Ako se prepreči ta zveza, nastane v sklepu skok, in sklep je neveljaven.

2. **Epiherem** je verižni sklep, v katerem sta prednjaka skrčena jednovita sklepa.

N. pr. Jednovito bitje je večno zaradi jedinstvenosti. Človeška duša je jednovito bitje zaradi svojega nerazdružljivega delovanja. Človeška duša je tedaj večna.

§. 19. Bistvo znanstvene spoznave.

Prejšnje razprave nam kažejo, da se vse naše mišljenja giblje v trojnih oblikah. Te oblike so pojmi, sôdi in sklepi. Imenujemo jih osnovne oblike mišljenja.

Pojem je najprostejša oblika mišljenja. A podloga mu je sôd, ker moramo s sojenjem šele določiti pojmove znake. Sôde pa izvajamo navadno s pomočjo sklepov, zato je sklepanje najvažnejši del mišljenja.

Posebno važni so sklepi, ako jim ni samo ta namen, da izvajajo sôde, temveč, da razjasnujejo istino izvedenih sôdov. Vsebina pojma se sicer razjasni po razlagi, po razdelbi pa se spozna popolni obseg pojma. A potrebno je, da se zadostno prepričamo, osniva li se spoznanje na istini ali ne. To dosežemo z dokazom. **Dokaz** je torej izvajanje istine kakega sôda iz priznane istinitosti drugih sôdov.

Vsak dokaz ima obliko sklepa. Zategadelj sta si ta dva načina našega mišljenja jako podobna, in pravila sklepov so merodajna tudi za dokaze. Vender se razlikujeta po tem, ker se ozira sklep le na to, da se iz prednjakov pravilno izvaja sôd; dokaz pa zahteva, da so vedno istiniti oni sôdi, iz katerih izvajamo istino drugih sôdov.

Pri vsakem dokazu nam je paziti:

1. Na dokazni sôd, t. j. oni sôd, kateremu se ima dokazati istina;
2. na dokazne razloge, to so oni sôdi, iz katerih se izvaja istina dokaznega sôda;
3. na dokazno obliko, t. j. način, kako se dokazni sôd dokazuje z dokaznimi razlogi;
4. na dokazno moč, t. j. priznanje istine dokaznega sôda, k čemur silijo istiniti dokazni razlogi.

Dokazni sôd in dokazni razlogi so tvarina dokaza.

Glede istine dokaznih razlogov je dokaz ali neposrednji ali posrednji.

1. Neposrednji je dokaz, ako so mu dokazni razlogi neposrednje zanesljivi in verjetni sôdi, t. j. taki, da je njihova istina sama ob sebi jasna. Take sôde imenujemo

načela, osnovne resnice ali samovidne reke (aksijome) in zahtevke (postulate).

Kdor dvomi o istini načel, za takega ni dokaza, s takim se ni móci prepirati.

2. Posrednji je dokaz, ako so dokazni razlogi taki sôdi, katerih zanesljivost in verjetnost dokažemo stoprav s pomočjo drugih sôdov. Tako dokazovanje je tedaj osnovano na novem dokazu, in to se ponavlja toliko časa, dokler ne pridemo do neposrednje istinitih razlogov.

Glede načina dokazovanja imamo napredujoče in nazadujoče dokaze.

1. Dokazovanje je napredujoče, ako začenjamo z najvišjim dokaznim razlogom, a završujemo z dokaznim sôdom. Pri tem dokazovanji prehajamo od občnosti na posebnost, zato imenujemo ta način tudi sintetičen. Taki sklepi nam podajejo popolno poroštvo za istino izvoda.

2. Dokazovanje je nazadujoče, ako začenjamo z dokaznim sôdom in završujemo z najvišjim dokaznim razlogom. Tu prehajamo od posebnosti na občnost, zato imenujemo ta način dokazovanja tudi analitičen. Dokazi so nadalje:

1. Upravni, ako se izvaja istina dokaznega sôda naravnost ali neposrednje iz istine dokaznih razlogov.

N. pr. Naša zemlja je okrogla, ker ima za mesečnega mrka okroglo senco, a to imajo samo okrogla telesa.

2. Neupravni, ako se izvaja istina dokaznega sôda iz laži ali nemogočnosti protislovnega mu sôda.

N. pr. Ako ne bi bila naša zemlja okrogla, ne bi imela za mesečnega mrka okrogle sence. Ker pa ima okroglo senco, tedaj je okrogla.

Upravno dokazovanje ima prednost pred neupravnim.

Glede dokazne móci je dokaz ali nujno istinit, verjeten ali neverjeten ali dvomljiv.

1. Nujno istinit je dokaz, ako je moč dokaznih razlogov tolika, da mora iz njih slediti istina. Taki dokazi so objektivni in imajo strogo znanstveno vrednost.

2. Verjeten je dokaz, ako našteva toliko znamenitih dokaznih razlogov, da moremo stavek ali dokazni sôd priznati

za istinit, ker je več razlogov za istino nego proti njej, vendar tako, da tudi nasprotnost ni izključena.

3. Neverjeten je dokaz, ako je moč dokaznih razlogov proti istini dokaznega sôda močnejša od onih za istino.

4. Dvomljiv je dokaz, ako je moč dokaznih razlogov za istino dokaznega sôda jednaka oni proti istini.

5. Semkaj spada tudi subjektivni dokaz (dokaz glede osebe), kateri je osnovan na razlogih, izhajajočih iz osebnosti onih ljudi, katere hočemo prepričati o tem ali onem. Taki dokazi nimajo v znanosti nikake vrednosti, ker ne delujejo na um, ampak na voljo. Rabimo jih torej, kadar hočemo, da pogovorimo za dobro stvar onega, ki ne more ali noče pojmiti stvarnih razlogov.

Verjetni dokazi so osnovani na uporabi dokazov prilike in navoda.

1. Prilika je ali popolna ali nepopolna. Z dokazom nepopolne prilike izvajamo nujno istinit sklep, z dokazom popolne prilike pa samo verjeten sklep.

S popolno priliko moremo izvajati sklep samo tedaj, ako poznamo vse znake pojmove vsebine, ali ako so znane vse lastnosti ali posameznosti predmetove.

Dokaz nepopolne prilike je osnovan na pravilu: Ako se dve istovrstni stvari skladate v mnogih bistvenih in znanih znakih in svojstvih, tedaj je verjetno, da se skladate tudi v drugih še nezanih znakih in svojstvih.

N. pr. Velike premičnice našega osolnčja imajo isto podobo in isto premikanje, kakor naša zemlja, ž njo vred dobivajo od solnca svetlobo in toploto ter imajo najbrže tudi zrak in vodo. Zategadelj je zelo verjetno, da prebivajo organizmi takisto na premičnicah, kakor na naši zemlji.

2. Tudi dokaz navoda je ali popoln ali nepopoln.

S popolnim navodom izvajamo sklep po pravilu: Kar velja o vseh vrstah istega roda, to velja o vsem rodu. Samo taki sklepi so nam popoln porok za istino izvodovo.

Nepopolni dokaz navoda se ravna po pravilu: Kar velja o prav mnogih vrstah istega roda, tedaj je verjetno, da velja isto o vsem tem rodu.

N. pr. Organska bitja so ali ljudje ali živali ali rastline. Tako ljudje, kakor tudi živali in rastline morajo dihati, da živé; tedaj: vsa organska bitja morajo dihati, da živé. — Bogastvo, veljava, zdravje in celó življenje, vse to je minljivo; tedaj so vsa (?) zemeljska dobra minljiva.

Pri dokazovanji je treba paziti na sledeča glavna pravila:

1. Dokazni sôd mora v vsem dokazovanji ostati neizpremenjen. Zoper to grešimo:

a) Ako dodamo dokaznemu sôdu drug sôd in s tem dokazujemo ali ovrgavamo ono, česar nismo trdili.

b) Ako zamenimo skupni pojem dokaznega sôda s kakim drugim pojmom.

c) Ako dajemo pojedinim pojmom drugo znamenovanje, nego so je imeli v dokaznem sôdu.

Temu se ognemo, ako natančno določimo dokazni sôd glede vsebine in obsega.

2. Dokazni razlogi morajo biti primerni dokaznemu sôdu. Zoper to grešimo, ako dokazujemo preveč ali premalo. Preveč dokazujemo, ako moremo iz dokaznih razlogov razen dokaznega sôda izvajati še druge očitno lažne sôde. Premalo dokazujemo, ako nam je móci iz dokaznega razloga izvajati šamo jeden del dokaznega sôda.

3. Dokazni razlogi morajo biti istiniti sôdi. To pa so, ako so ali očitni, ali ako je njihova istina že posrednje dokazana ali se lahko dokaže. Zoper to grešimo, ako so razlogi lažni.

4. Dokazni razlogi morajo biti izvestni. Taki pa so, ako so ali očitni ali kot istiniti že znani. Zoper to grešimo, ako so razlogi neizvestni, kar so v tako znanih dokazih v krogu, ali ako za dokazne razloge navajamo njih posledek.

5. Dokazna oblika mora biti pravilna; zato moramo tudi pri dokazovanji paziti na glavna pravila sklepanja. Zoper to grešimo, ako prostovoljno združujemo dokazne razloge, izpuščajoč potrebne srednje člene, kar provzročuje skok v dokazu.

Dokaze, kateri se ne skladajo z navedenimi pravili, imenujemo krive. Ti se imenujejo pogrešni, ako v dokazovanji grešimo iz nepazljivosti ali nehotoma. Ako pa grešimo z namero, da prevarimo druge, imenujemo krivi dokaz varav (sofizem).

Dokazi, potem razlage (oznake) pojmov in razdelbe so one tri oblike, na katerih je osnovano znanstveno spoznanje. Takovo spoznanje se mora ravnati po teh-le pravilih:

1. Pojmi morajo biti jasni in različni. Taki so, ako jih pretresujemo, pojasnujemo, razvijamo, posebno pa označujemo.

2. Pojme moramo tudi glede njih obsega spoznati in popolnem urediti, kar storimo s pomočjo logične razdelbe.

3. Sôde moramo z razlogi podkrepiti, t. j. naslanjati jih na druge istinite sôde. Tej terjatvi znanstvene spoznave ustrezajo dokazi. Na ta način dosežemo, da postane vse spoznanje soglasno in da mu ni móci prekosloviti.

Na nižjih stopinjah sicer ne more pouk doseči popolne znanstvene spoznave, kajti duševne sile otroške še niso zadosti razvite. Vender je treba takovo spoznanje vedno kot idejalen smoter imeti pred očmi. Temu smotru se je malo po malo bližati, kolikor namreč dopušča duševno stališče otroško. Da pa se to vresniči, treba je, da je znanstveno obrazovan oni, kateri hoče s takim vspehom poučevati.

Prvi oddelek.

Ob učni svrhi.

§. 20. **Materijalno in formalno obrazovanje duha.**

Vzgojnemu pouku mora biti ista svrha, kakor vzgoji sami. Zato mora tak pouk z drugimi vzgojnimi sredstvi sodelovati, da postane učenec samostalen in da doseže pravi namen svojega življenja.

To svrho dosežemo na dvojen način:

a) Pouk mora duševne sposobnosti učenčeve vzbujati, voditi in uriti. S tem razvije učencu vsestransko spoznavanje, katero postane povsem samostalno.

b) Pouk mora posredovati, da si prisvoji duh učenčev one predstave, ki mu pomagajo pregledati vse važne odnošaje življenja. Podati mora učencu vse vednosti in ročnosti, katerih potrebuje kot sredstvo, da na vse strani deluje tako, kakor je primerno njegovemu višjemu namenu.

Zadostujoč prvi svrhi, pospešuje pouk formalno obrazovanje duha, t. j. pouk razvija duševno silo, s katero moremo v resnici težiti po obrazovanosti in isto tudi uporabljati. Spoznanje se učencu ojačuje intenzivno, t. j. v globino in postane torej temeljitejše. — Služec drugi svrhi, posreduje pouk materijalno ali ekstenzivno obrazovanje. Spoznanje se ojačeva v širino in postaje torej razsežnejše. Tak pouk stvarja znanje, tvarino, katera napolnjuje duha učenčevega.

Kakor pa ni materije brez oblike, ne tvarine brez sile, in kakor si ne moremo misliti oblike brez materije, ne sile brez tvarine; tako tudi ni mogoče, da bi bilo materijalno obrazovanje duha brez formalnega in zadnje brez prvega. Duh se more formalno razvijati le tedaj, ako se primerno

materijalno razširijo krogi naših misli. Sama materialna obrazovanost bi bila neurejena in brez prave veljave, ako ne bi pri tem sodelovala razvita duševna sila. Formalno in materialno obrazovanje duha se torej ne more ločiti. Zato moramo govoriti le o različnih straneh ali nalogah jedne obrazovalne svrhe. Da bode pouk v resnici vzgojeval, treba je, da enakomerno teži po obojem. Tak pouk mora gojencu podajati potrebno znanje na tak način, da se mu pri tem obrazuje duh in da mu postane pouk stalna svojina.

Z ozirom na formalno obrazovalno svrho težiti mora pouk na te-le posebne, podrejene smotre: 1. Razvijati mora učencu pazljivost; 2. izobrazovati mu mora nazorno vzmožnost; 3. vaditi in krepiti mu mora spomin; 4. urejati mu mora domišljijo in 5. razvijati mu mora razum in pamet.*)

Materijalni svrhi pa ustreza pouk, ako podaje učencu najglavnejše vednosti, katere najbolj potrebuje v praktičnem življenji. Sosebno pa ugaja tej svrhi, ako urejamo kroge gojenčevih misli tako, da izvira iz njih npravstvena volja.

Izmed obeh najslavnejših utemeljiteljev današnje ljudske šole zastopa **Komenski** pred vsem objektivno, **Pestalozzi** pa zlasti subjektivno poučevanje.

Srednji vek je gojil najbolj formalno obrazovanje duha; novi vek pa teži pred vsem po materialni omiki.

§. 21. **Mnogostransko zanimanje.**

Iz prejšnje razprave je razvidno, da je konečni smoter vzgojnega pouka občna obrazovanost. Take obrazovanosti ni iskati v jednostranski znanstveni spoznavi niti ne v vseznanji. Znak prave omike je živo zanimanje. Kdor je splošno izobražen, takov se ne zanima samo za to, kar je v zvezi z ozkim obzorjem njegovega poklica, takov se živo zanima za vse, kar je v resnici zanimanja

*) Natančneje v tej zadevi se nahaja v §. 39. (stran 92 in 93) pisateljevega „Občnega vzgojeslovja“.

vredno. Zanimanje je v najožji zvezi z voljo, in volja ni drugega, nego višja stopinja zanimanja. Zanimamo se, ako se z vso dušo udamo onemu, kar smo spoznali in si predstavili. Zanimanje je torej tako predstavljanje, katero obseza z nagibom na hotenje ob jednom tudi teženje.

Vzgojni pouk mora v učenčevi duši vzbujati in ojačevati mnogostransko zanimanje, ker le takov pouk obrazuje občno. Na ta način postajajo iz spoznanja, iz uvidnosti težnje, odloke in nakane. Takov pouk ne obrazuje samo duha, temveč tudi srce.

„Konečno svrho pouka izrazujemo sicer že s pojmom o kreposti. V dosego te svrhe pa je treba postaviti pouku še bližji smoter, katerega je móci označiti z izrazom: mnogostransko zanimanje“ (Herbart.)

Zanimanje se pojavlja na šest glavnih načinov. Zato mora vzgojni pouk ustrezati nastopnim terjatom:

1. Pred vsem mora učiniti, da pojmuje učenec različne predmete svoje izkušnje, tedaj stvari in dogodbe. Učencu pa je tudi skrbeti, da si pomnoži izkušnje in se seznanj z dejanji. Ako doseže pouk ta vspeh, vzbudil je v učenci vedoželjnost ali **empirično** zanimanje.

2. Toda ni še zadosti, da pozna učenec dejanja in dogodbe. V resnici izobraženi človek teži vsled svoje pameti tudi po tem, da dozna, odkod izvirajo dejanstva, zakaj in čemu so. Ako hoče torej pouk prav obrazovati duha, vzbujati in pospeševati mora v učenci poleg empiričnega tudi **spekulativno** zanimanje, t. j. veselje do izsledovanja.

3. V resnici izobraženi človek presojuje pa z merilom lepote in dobrote tudi to, kar je spoznal in kar si predstavlja. Takov kaže, da ima čut za lepo in dobro, in prizadeva si, da isto vresniči. Vsled tega ima splošno obrazujoč pouk tudi nalogo, da vzbuja in obrazuje zanimanje za lepo in dobro. Takovo zanimanje imenujemo **estetično**.

4. Jako važna terjatev v obrazovanji srca je razvitek simpatetičnega čustva (sočutja). Nравstvena ideja blagohotnosti je jedna najvažnejših podlog prave нравstvenosti.

Treba je torej, da pouk vzbuja in oživlja **simpatetično** zanimanje, ker le tedaj doseže svoj smoter, kateri obseza razen izobrazbe razumnosti tudi obrazovanje srca.

5. Simpatetično zanimanje se dopolnjuje in razširjuje v **socijalnem** zanimanju, v skrbi za občni blagor. Tako zanimanje buditi, to je jedna najmenitnejših nalog vzgojnega pouka. Na ta način se obuja patrijotizem in razne kreposti, ki so združene z npravstvenima idejama pravnosti in pravičnosti.

6. Po vsej pravici najvažnejše pa je **religijozno** zanimanje, katero je najprirodnejša in zajedno najvarnejša podloga in podpora npravstvenosti. Tako živo zanimanje razvijati, smatrali so zategadelj že od nekdanj za prvo nalogo vzgojnega pouka.

Vzgoja ima gojenca usposobiti, da more z vzgojo samega sebe doseči svoj pravi namen. Takisto pa ima tudi pouk učencu podati ono samostalnost, katera omogoči, da dovrši svojo duševno izobrazbo s poučevanjem samega sebe. Ta vspeh doseže pouk z vzbujanjem in oživljanjem mnogostranskega zanimanja. To zanimanje nagiba učenca, da vsestranski razširjuje spoznanje svoje, da popolnem razvije svojo obrazovanost.

Znak občne obrazovanosti je, da se zanimanje pojavlja enakomerno in živo na vse zgoraj navedene strani. Kjer se jedno ali drugo zanimanje razvija jednostranski, ondi ni prave občne obrazovanosti. Vsled tega se je pouku ogibati vsake jednostranosti. Oživljati mora v jednaki meri vedoželjnost, veselje do izsledovanja, čustvo za vse lepo in dobro, pravo sočustvo, čut za občni blagor in versko zanimanje.

§. 22. **Posebna učna svrha ljudske šole.**

Ljudska šola je, kakor kaže že ime, šola za ljudstvo, za narod. Ona je najobčnejša šola, kajti namenjena je za vse otroke brez razlike spola in bodočega poklica. Ljudska šola je nadalje „osnovna šola“, ker ima namen, da

podaje vsem otrokom osnovne nauke, t. j. prve podloge vsej duševni obrazovanosti. Kot taka je prva pripravljavnica za vse druge poučne zavode. Kot občna ljudska šola pa ima dovršiti občno omiko, ki je potrebna vsem ljudem; zato vsprejema vse one otroke, ki so namenjeni za praktične poklice in ki ne morejo obiskovati višjih učilišč.

Z ozirom na ravnokar razjasnjen namen ima ljudska šola rešiti nastopne naloge:

1. Ljudska šola vsprejema otroke v oni nežni dobi, ko mora prevladati še telesna vzgoja in ko se otrok šele začenja duševno vzgojati. Iz tega sledí, da mora ljudska šola najprej skrbeti, da pospešuje prirodno razvijanje telesne in duševne sposobnosti otrokove. Zato mora pred vsem formalno obrazovati.

2. Ker je ljudska šola osnovna in pripravljalna šola, podajati mora pouk v ljudski šoli vse vednosti in ročnosti, ki so potrebne kot predpogoj za vspevanje vsakega družega pouka.

3. Ogromna večina otrok je navezana jedino le na pouk v ljudski šoli. Zato mora tak pouk skrbeti, da dosežejo učenci kolikor mogoče dovršeno občno omiko, akoravno obseza le najpotrebnejše in najbistvenejše, kar je treba znati.

4. Otroci ljudske šole so v oni dobi, ko jih je treba z izdatnim vplivom vzgojevati, in največ je taci, katere doma le nedostatno vzgojujejo. Zato mora biti ljudska šola v prvi vrsti vzgojevališče, in to glede pouka, kakor tudi glede vse druge uravnave. Pouk v ljudski šoli mora bolj kot vsak drug biti vzgojen. Zato mora navajati učence k pravi bogaboječnosti, kar je glavni smoter krščanske ljudske šole.

Prav primerno označuje avstrijski državni šolski zakon z dné 14. maja 1869. l. svrhu ljudske šole. §. 1. tega zakona slove:

„Ljudski šoli je naloga, vzgojevati otroke nравstveno-versko, razvijati jim duševno delavnost, oskrbeti jih z vednostimi in ročnostimi, ki so potrebne, da se lahko nadalje omikajo za življenje,

in postaviti jim podlogo, da postanejo kdaj vrli ljudje in državljani.“

Ta zakoniti predpis se sklada z vsemi zahtevami pedagoškimi in didaktičnimi. Ta zakon poudarja: 1. da mora ljudska šola biti pred vsem vzgojevališče, 2. da mora formalno obrazovanost smatrati za glavno nalogo in 3. da jej mora občna človeška omika biti konečni smoter.

Drugi oddelek.

Ob učnih predmetih.

§. 23. Izbor učne tvarine.

Vsak pouk ima določen smoter; temu primerno moramo izbirati učno tvarino. Te tvarine pa bi največkrat ne mogli premagovati, ko ne bi se omejevali na to, kar more učenec pojmovati in si prisvojevati. Učno tvarino gre torej odbirati a) z ozirom na svrho dotičnega pouka in b) z ozirom na stališče učenčeveo. „Za mladino je najbolje ravno dobro dovolj.“

Razna višja učilišča pohajajo manj ali bolj zrelejši učenci; takim zavodom je svrha natančno označena, ker pripravljajo učence za določene stanove; zato morejo lažje izbrati pravo učno tvarino. V ljudski šoli pa je ta izbor mnogo težji, kajti svrha te šole je mnogo občnejša. Vrh tega so učencem duševne sile še nerazvite, zato jim ne moremo vsake učne tvarine raztolmačiti tako, da bi jo umeli.

Da se ustreza obema merodajnim terjatvama, izbrati se mora za ljudsko šolo taka učna tvarina, katera zadostuje mnogostranski svrhi obrazovanosti. Ker pa je otroška doumljivost še malo razvita, ne morejo se učni predmeti ljudske šole učiti v vsem svojem obsegu. Odbrati se ima

samo ono, kar je najznamenitejše, torej le početni nauki, ki so osnova vsega onega, kar človek vé in more.

Ljudska šola pripravlja učence za življenje. To pa je življenje v naravi, v društvu in v Bogu. Iz tega sledé trije krogi šolskega spoznanja: svet, človek, Bog.

Ljudska šola zajema svojo učno stvarino iz vseh znanstev. Vsaka veda podaja nekaj uporabnega in potrebnega za praktično življenje. Vendar ni nobena veda sama ob sebi predmet ljudske šole. Zato bi bilo popolnem napačno, ko bi hoteli prirodopis, prirodoslovje, zemljepis, zgodovino i. t. d. na ljudskih in meščanskih šolah poučevati v znanstveni obliki in popolnosti.

Učitelj sam pač ne more pogrešati popolne znanstvene naobrazbe. Taiste mu je tembolj potreba, ker more le na podlogi popolne uvidnosti prav izbrati, kar naj poučuje v ljudski šoli.

Učne predmete ljudske šole delimo v obče v vednosti in ročnosti.

§. 24. **Posamezni učni predmeti.**

A. Vednosti.

Vednosti imenujemo one spoznave, katere smo v raznih predmetih doumeli in zapomnili v obliki pojmov. Delimo jih pa v poznavanje stvari (reči), oblik in znakov.

Največje vrednosti pri pouku so stvarne znanosti. Temelj vsemu duševnemu delovanju so namreč predstave o raznih stvareh. Oblike in znaki pa obstoje samo na stvareh, zato jih mora naš duh šele odločiti od njih.

K stvarnemu pouku spada pred vsem nazorni pouk. Z ozirom na otroško stališče mora se ves šolski pouk začenjati z nazorovanjem ter vedno se naslanjati na isto. Z nazorom se predstave in misli popolnujejo, razbirajo in urejujejo; nazor obseza vse osnove predstavljanja in mišljenja. Vsaj je treba otroka, vstopivšega v ljudsko šolo, šele učiti, da prav ogleduje stvari okoli sebe. **Nazorni nauk** je torej prvi in najvažnejši učni predmet ljudske šole.

Nazorni nauk prehaja v **stvarni pouk (realije)**, zato ima ta pouk isto postopanje in obliko, kakor prvi. Stvarni pouk se peča z raznimi predmeti, zategadelj ga delimo na več vrst z raznimi imeni. Ako se bavi z onim, kar je v prirodi, imenujemo ga prirodopis, ako pa razjasnuje ono, kar biva v prirodi, ime mu je prirodoslovje. Ako opisuje odnošaje naše zemlje, imenujemo ga zemljepis, ako pa nam predočuje dogodke človeštva, zove se zgodovina (povestnica). Vse pa, kar učimo od teh predmetov v ljudski šoli, podajati moramo učencem v slikah. Najimunitnejše moramo najprej učiti, n. pr. opis prirodnih teles in prirodnih pojavov, važnih za praktično življenje, opis domačije in značajnih slik iz domovinske zgodovine.

Ves stvarni pouk mora meriti tako na materijalno, kakor na formalno obrazovanje. Sosebno pa mora v soglasi z veroukom obujati verske in moralne ideje in s tem postavljati pravo podlogo npravstvenemu značaju.

K oblikam spadajo jezikovne (slovniške) oblike, oblike količin (matematične), oblike mišljenja (logične), oblike lepote in npravstvenosti (estetične in etične).

Jezikovne oblike spoznava otrok s čitanjem, s slovnico, s pravopisom in s spisjem. **Jezikovni pouk** je v najtesnejši zvezi z nazornim naukom. To je povsem prirodno, kajti k vsakemu nazoru spada vnanje znamenje za nazor, namreč beseda. Čim bolj se širi nazorni krog, tem več besed si nabira otrok. Jezikovni pouk ima pred vsem to nalogo, otroka usposobiti, da more s pridobljenim nazorom vsekdar združiti primerni izraz v jeziku in da more tedaj pravilno govoriti. Ta pouk moremo torej imenovati tudi pouk v govorjenji. Jezikovni pouk je tudi zaradi tega prevelike imenitnosti, ker nas seznanja (v slovstvu) s proizvodi človeškega duha. Pa tudi potrebe praktičnega življenja terjajo, da otroci temeljito proučé glavne oblike materinega jezika.

Z oblikami količin nas seznanja matematika in sicer kot računstvo in geometrijsko oblikoslovje. Največ

je nazorov, pri katerih so predstave o številu in ob obliki zelo važne, zato ste oblikoslovje in računstvo v ljudski šoli jednake veljave, kakor prej naštetih učni predmeti. S tema predmetoma se osobito uri razum; vrhu tega se mnogotero uporabljata tudi v vsakdanjem življenji.

Logične in estetične oblike kot take imajo svoje mesto pri višjem pouku. Vender se je treba nanje ozirati tudi pri poetičnem slovstvu.

Najzvzišenejši predmet našega spoznavanja pa je Bog. On je vzrok vsemu stvarstvu. Brez njega ne bi mogle stvari niti obstajati niti se vzdržati. Že hvaležnost sama nas sili, da najprej spoznamo Stvarnika sveta. Zato je **verouk** prvi in najznamenitejši predmet ljudske šole. Z veroukom se najbolj pospešuje vzgojna naloga šole, ker nas uči spoznavati najvišji npravstveni zakon, namreč voljo božjo, in ker neposrednje vpliva na obrazovanje našega srca. Tako obrazovanje mora se v šoli že s početka gojiti poleg duševnega obrazovanja. Zgodbe svetega pisma so tako rekoč nazorni nauk veroznanstva. Življenja polne slike tega pouka najbolj počitujejo Boga, njegove lastnosti, njegovo vladanje in posredujejo najvspešneje prve npravstvene pojme. Zato je premotrivanje etičnih oblik osnovano na verouku.

„Otroci naj spoznavajo stvari, pa tudi opravila ljudi; vodi jih po spoznavi vidnih reči do nevidnih, do Stvarnika, ki jih hrani in živi.“
(Slo m š e k.)

B. Ročnosti.

Ročnosti so ona opravila, katera se nimajo samo pojmiti, nego tudi praktično izvrševati. Skoro vsak učni predmet, katerega smo uvrstili med vednosti, moramo tudi praktično uporabljati. Slovnico uporabljamo v govoru, računstvo pa pri izračunanji danih nalog iz praktičnega življenja. Geometrijskih oblik nam ni samo poznati, nego tudi posnemati in uporabljati v praktičnem poslovanji. Zemljepis je osnovan na risanji zemljevidov, prirodoslovje na izvajanji raznih poskusov. Tudi vere nam ni samo poznati, nego tudi izvrševati. Vsaka vednost potrebuje ročnosti, pa tudi vsaki ročnosti je treba znanja.

Podloga vednostim je nauk, ročnostim pa vaja. Pri vednostih deluje osobito razum, pri ročnostih sodeluje tudi telo.

Ročnosti so zlasti te-le: pisanje, risanje, petje (godba), telovadba in ženska ročna dela.

S **pisanjem** se dopolnjuje pouk v jeziku, a uri se tudi roka. V vsakdanjem življenji pa je tako potrebno, da se nikakor ne more izpustiti izmed predmetov ljudske šole.

Z **risanjem** se uri roka in oko. Ako pa pri tem delujejo otroci samostojno, vadi se tudi um, posebno domišljavost. Za ljudsko šolo ima ta pouk še to vrednost, ker jako vspešno razvija estetično zanimanje in blaži okus.

Pouku v pisanji in risanji se mora v ljudski šoli odmeriti mesto takoj za jezikovnim poukom, kajti ročnosti v pisanji in risanji ste najvažnejši sredstvi za obrazovanje in občevanje. Vrhu tega terjate dokaj truda in vaje, predno se ju otrok priuči.

Ostalih predmetov nimamo nikakor smatrati za podrejene člene šolskega pouka.

Petje je pripoznano kot jedno najvplivnejših sredstev za obrazovanje srca. Ž njim se ublažuje čustvovanje, razvedruje duh in vzbuja lepota (in sicer časna lepota, obratno pa obseza risanje, slikarstvo in kiparstvo prostorno lepoto). Med učne predmete ljudske šole spada že zaradi tega, ker to zahtevajo potrebe cerkvenega in društvenega življenja.

Telovadba daje vsej vzgoji potrebno ravnotežje, ker pospešuje učencu telesni razvitek. Vrhu tega pripomore, da se obrazuje srce in volja. S telovadbo se obrazuje čustvo lepote, vzbuja se čut za red in občni blagor, vzgojuje se prisotnost duha in srčnost; otroci se priuče točnosti, lepemu držanju in kretanju, vstrajnosti itd.

Ženska ročna dela urijo roko in oko ter usovršujejo estetični okus, pa ž njimi se vzbuja tudi volja do dela. Ustrezajo pa tudi praktični potrebi, ker pripomorejo deklicam do one ročnosti, ki jim je potrebna za poznejše življenje.

Izmed vseh učnih predmetov ima jezikovni nauk poleg verouka največjo imenitnost in največjo obrazovalno vrednost. Jezikovnemu pouku ni samo ta namen, usposobiti gojenca, da

more razumno rabiti najvažnejše občevalno sredstvo, temveč vadi in krepča mu spomin, razvija in ureja domišljijo in mnogo pripomore, da se mu razvije razum. Pri jezikovnem pouku se uporabljajo berila in ako se le-ta prav izbirajo, morejo najbolj vplivati na obrazovanje srca.

Do najnovejšega časa so se učile v ljudski šoli le oblike in znamenja, osobito pa jezik. Ves šolski pouk je obsejal skoraj izključljivo le veroznanstvo, jezik in računstvo. Čitanje, pisanje in računstvo so bili torej trije glavni predmeti (trias), od katerih je dobila ljudska šola ime „trivijalna šola“.

Da se je stvarni pouk uvel v ljudsko šolo, ta zasluga gre slavnemu pedagogu J. A. Komenskemu; vendar so se njegove ideje popolnem uresničile šele v najnovejšem času.

Avstrijski državni šolski zakon (šolska novela) z dné 2. maja 1883. l. določuje v §. 3. učno tvarino ljudske šole sledeče: „Učni predmeti občne ljudske šole so: vera; čitanje in pisanje; učni jezik; računstvo v zvezi z geometrijskim oblikoslovjem; učencem najdouxnejše in najimennitnejše, kar je vredno vedeti iz prirodopisa, prirodoslovja, zemljepisa in zgodovine s posebnim ozirom na domovino in nje ustavo; risanje; petje; ženska ročna dela za deklice; t-lovadba za dečke zapovedana, za deklice nezapovedana“.

Deželna šolska oblast določuje, ali se ima pouk razširiti tudi na kateri drugi deželni jezik.

§. 25. Učni načrt.

Pouk je le tedaj prav vspešen, ako natanko določimo ne samo, kaj se v kaki šoli uči, nego tudi v katerem obsegu, v katerem redu in v katerem času. Tako razločno imenujemo **učni načrt**. Pri tem je treba:

1. Določiti učni smoter, t. j. vse ono, kar se ima kot učni uspeh doseči v vsakem učnem predmetu v občé.

Normalni učni načrti za avstrijske šole določujejo učni smoter jezikovnega pouka na sledeči način: „Prav razumevati, kar se od družih sliši v materinem jeziku, potem sposobnost, ustno in pismeno svoje misli pravilno in gladko izraževati; gladkost v živoizraznem čitanji natisnenega in pisanega berila ter natančno razumevanje berilnih spisov po njih vsebini in po zvezi posameznih delov. Prizadevati si je, da se ostri opažljivost, bistré misli in krepča spomin“ (§. 51. šolskega in učnega reda z dné 20. avgusta 1870. l.).

2. Razdeliti učne predmete na posamezne stopinje skozi vso učno dobo in razdeliti ure za te predmete na vsaki učni stopinji.

Kako se razdelé učni predmeti na posamezne dni v tednu in na ure, to urejuje urni red. Tak red mora ustrezati občnim pedagogično-didaktičnim načelom. Ozirati pa se ima tudi na krajevne razmere; zato se ne more natančneje določiti v splošnem učnem načrtu. Sestavlja ga učitelj sam ali učiteljski zbor. Višje šolske oblasti ga le odobravajo.

V obče se ima pravilen uren red ravnati po teh-le pravilih: a) Učnim predmetom, ki terjajo mnogo pazljivosti, mirnosti srca in odločnosti volje, določiti je, ako mogoče, prve dopoldanske ure; b) učne predmete je razvrstiti tako, da sledi napornemu predmetu kak lažji in manj naporen; c) učni predmeti se morajo menjavati od ure do ure, na najnižjih stopinjah celó včasih na pol ure. S tem se zapreči vsaka raztresenost; otroci pa se ne naveličajo pouka. Dobro je, ako so predmeti v neki zvezi in ako se vzajemno dopolnujejo in razjasnujejo. Vender je treba zaprečiti, da pouk tudi pri lažjih predmetih ne preide v igračo; d) učne predmete je treba razvrstiti tako, da pouk ne škoduje zdravju otroškemu; e) v razredih z več oddelki gre paziti osobito na to, da imajo vsi oddelki neprestano opravilo; vrhu tega se ne smejo pojedinim oddelkom v istem času nalagati taki učni predmeti, kateri vsak zase terjajo celo ali nerazdelno duševno moč učiteljevo.

3. Razstaviti učno tvarino ali omejiti učni obseg, t. j. določiti, kaj se ima iz vsakega predmeta učiti na vsaki učni stopinji.

Učno tvarino moremo na posamične stopinje vse učne dobe razdeliti na dva načina:

a) Posamezne učne predmete in njih dele učimo na vsaki učni stopinji posebej in zaporedoma, kakor jih razreduje znanost. V tem slučaju je učni načrt **postopen** (napredujoč).

b) Različne učne predmete in posamezne njih dele učimo drug poleg drugega. V tem slučaju je učni načrt **ciklični**, ker obravnavamo cel krog (ciklus) učnih predmetov na jedni in isti učni stopinji. Znanje in vaja napredujete po priliki tako, kakor naraščajo koncentrični krogi.

Popolnem postopen učen načrt, da bi se namreč učili učni predmeti popolnem ločeno drug za drugim, ni dandanes uveden v nobeni

ljudski šoli. Pač pa se nahaja postopni učni načrt na naših srednjih šolah.

V ljudski šoli se držimo cikličnega učnega načrta. Tako n. pr. učimo prirodoznanstvo v vseh razredih; v vsakem razredu pa obravnavamo vspeoredno živali, rastline, rudnine, fizikalne in kemične pojave. Takisto obdelujemo zgodovinske slike starega veka poleg onih novega veka.

Učne načrte izdajajo za vsako vrsto učnih zavodov šolske oblasti. Take načrte imenujemo normalne. Najboljši so vsekako oni, katere je potrdila daljša izkušnja.

Pri sestavljanji učnega načrta moramo paziti osobito na sledeče:

1. Učni smotri posameznih predmetov morajo biti podrejeni končni svrhi vzgojnega pouka, t. j. vsi skupaj morajo zastopati končni smoter vsega pouka.

2. Izbrana učna tvarina mora biti učnemu smotru primerna. Na sploh pa ima biti taka, da moremo ž njo kolikor mogoče mnogostranski vzbujati in urediti vse glavne duševne delavnosti.

3. Učni obseg, prirejen za vsako učno stopinjo, mora se popolnem prilagati sposobnostim in duševnemu razvitku otrok. Samo ono se sme zahtevati od njih, kar morejo z ozirom na svojo dobo in pripravo doumevati, zapomniti in uporabljati.

4. Učna tvarina, katero izberemo za vsako stopinjo iz vsakega predmeta, tvoriti mora organsko celoto.

5. Vsakemu učnemu predmetu moramo odmeriti toliko časa, kolikor je potrebno, da dosežemo oni učni smoter, kateri je določen zanj.

§. 26. Učna koncentracija.

Učna tvarina je zelo ogromna in raznovrstna. Vrhu tega je treba, da se učenec uglobi v vsak posamezen učen predmet, v vsako učno uro, v vsak krog svojih misli. Vse te učne predmete in predstave, ki nastopajo pri pouku vspeoredno, moramo tesneje spojiti in sestaviti v organsko celoto s skupnim središčem. To dosežemo, ako razne učne dele od-

našamo na jedno glavno točko in vse učne predmete zberemo okoli jedne glavne učne tvarine. Na ta način se potem olajša prehod od jedne točke na drugo. Zbiranje raznih delov pouka v temeljnih ali središčnih točkah imenujemo **koncentracijo** (usredbo) **pouka**.

Središča, v katerih se stikajo učni predmeti, imenujemo **koncentracijske točke**.

Najprilicneje se pouk koncentruje ali zbira okoli onih predstav, katere so v najožji zvezi s konečno vzgojno svrho. Zato morajo biti središče vsega pouka npravstvene ideje. Toda idej ne moremo neposrednje predočevati. Pojmovati jih moremo šele v konkretni obliki, n. pr. v pesni, pripovedki, sliki itd. Zato so središčne točke pouka pripovedke ali pesni z npravstveno vsebino. Temu moremo dodati tudi stvarni pouk, kateri vrhu tega vzbuja tudi otroško domišljijo.

Pripovedke pa in pesni, katere odberemo za temelj vsakemu pouku, morajo biti kolikor mogoče dovršene in to ne samo po vsebini, nego tudi glede oblike. Najpripravnejši so oni zgodovinski in pesniški umotvori, kateri so vzšli iz naroda samega in kateri morejo človeka zanimati v vsaki dobi in v vsakem položaji. Taki proizvodi naj tvorijo neko jedinstveno celoto, da se moremo vedno znova vračati k njim. Zaradi tega so poleg zgodeb iz svetega pisma zlasti pravljice in narodne pripovedke najlepše koncentracijske snovi.

Do zdaj napominana učna koncentracija je **psihologična**, ker je osnovana na samem duhu, t. j. na pogojih vspešnega razvitka njegovega.

Tej nasprotna je **enciklopedijska** koncentracija, katera je osnovana na sorodnosti učnih predmetov. Kar je sorodno in kar spada v jedno vrsto, to se mora vsekako združiti; kar pa je postransko in posebno, podrediti se mora onemu, kar je glavno in občno. Na ta način postanejo iz različnih delov učne tvarine členi, iz raznih členov skupine in iz pojedinih skupin organska celota.

Take skupine so: a) Veroznanski pouk, namreč: zgodbe svetega pisma, evangelij, katekizem, npravstveni nauk,

cerkvena zgodovina, liturgika, cerkveno petje; središče te skupine ima biti npravstveni nauk. *b)* Jezikoslovni pouk: čitanje v zvezi z glasoslovjem, pisanjem in spisjem, slovnica, skladnja, petje, nazorni nauk in slovstvo; ta skupina je koncentrovana v berilu. *c)* Stvarni pouk: prirodopis, prirodoslovje, zemljepis in zgodovina. *d)* Računstveni pouk z geometrijskim oblikoslovjem in risanjem.

Zgodovinske slike oživljajo dotično zemljepisno opisovanje, in zadnje postane po prirodopisnem opisu in po fizikalnih razlagah jasno in razločno. Zato moremo zemljepis uporabiti kot središče stvarnemu pouku. A zemljepis je v zvezi tudi z zgodovino, z računstvom, z geometrijskim oblikoslovjem, z risanjem in celo z jezikom; zato more spatjati vso enciklopedijsko koncentracijo.

„Zemljepis je združujoča znanost in podajati ima priliko, da se spoje razne vednosti, katere bi mogle ostati osamele“. (Herbart.)

Računski pouk je zanimljivejši, ako uporabljamo njegovo suhoparno tvarino na raznoličnih tvarinah drugih predmetov; na drugi strani pa moremo te predmete ravno na ta način bolj pojasniti. Posebno očevidno je tako stikanje pri osnovnem pouku. Zato ima tak pouk na nižjih stopinjah največ vspeha, ako poučuje vse predmete jeden sam učitelj.

V ljudski šoli je glavna knjiga berilo, na katero se naslanja pouk na sploh. Šolski in učni red od 20. avgusta 1870. l. določuje v tej zadevi sledeče:

„Jezikovni pouk je strinjati z nazornim naukom“.

„Slovnica se sama zase ne uči teoretično“.

„Pouk v realijah se stika na spodnjih in srednjih stopinjah z abecednikom in z berili“.

Učna koncentracija more biti tudi napačna ali kriva. Ako vse učne predmete podredimo jednemu samemu glavnemu predmetu, tedaj je taka koncentracija prisiljena. Ako hočemo pouku dati nekako soglasnost s tem, da izpustimo pojedine učne predmete, potem je koncentracija okrajšana. Ako se ravnamo po načelu: „Vse ob jednem“, „vse je v vsem in vse na jednem“ ter učimo na jednem samem učnem berilu (kakor Jacotot na Fenelonovem Telemachu) vse mogoče predmete, a to brez pravega smotra, tedaj je to zmešana (konfuzna) koncentracija. Ako pa postopamo po načelu: „Jedno za drugim“ in ako vsak predmet dalje časa obdelujemo kot glavno stroko, po preteku tega časa pa začnemo

z drugim, tedaj imenujemo tako koncentracijo zaporedno (sukcesivno). Samo vnanja pa je koncentracija, ako vzamemo iz kakega berila besedo ter potem vsled samega združevanja predstav prehajamo na razne stvari.

Tretji oddelek.

Ob učnem postopanju.

§. 27. Učna metoda.

Določeni krogi predstav se pojavljajo v človeški duši le pod določenimi pogoji, in psihične sposobnosti otroške se razvijajo le pod določenimi vplivi. Zato je treba določenih zakonov, da se razvije znanje, pa tudi, da je moremo uporabljati. Ako hočemo torej gotovo doseči učni smoter, treba nam je postopati po teh zakonih. Pravilno postopanje učiteljevo, da doseže učni smoter, imenujemo metodo.

Učna metoda se mora ozirati: *a)* na posebna svojstva učnega predmeta, *b)* na vsakokratno stališče učenčeve. Čim manj je razvita duševna sila otrokova, tem bolj se mora uvaževati njegovo stališče.

Učna (didaktična) metoda se bistveno razlikuje od znanstvene, t. j. od onega postopanja, katero je urejeno po logičnih načelih in katerega se moramo držati, ko si prisvojujemo in razlagamo znanstveno spoznanje. Znanstvena metoda se ozira jedino le na stvarino; prizadeva si, da doseže z razlaganjem pojmov, z logično razdelbo in z dokazovanjem jasno, popolno in samo s sabo soglasno znanstveno spoznanje kakega koli znanstvenega obsega. Didaktična metoda je osnovana na logičnih, osobito pa na

psihologičnih nauk. Ako hočemo učenca voditi po onih potih, po katerih izvestno doseže učni smoter, moramo temeljito razumevati psihologijo in logiko. Te znanstvi najbolj razjasnujete vsa metodična pravila.

Brez metode ni vspešnega pouka. Brez metode bi mogli izhajati k večjemu tedaj, ako imamo učno stvarino v popolni oblasti in ako jo vemo prirediti tako, da ugaja otroškemu stališču. Potem nam res ni treba šele prisvojiti si kake metode, ker jo že imamo. Brez vsakeršne metode poučevati, pravi se toliko, kakor čez strn in drn težiti po določenem smotru. Kdor se prav nič ne ozira na praktično pot, katero je ugladila izkušnja ali preiskavanje, zgreši mnogokrat smoter, ali pa ga le s trudom doseže; boriti se mu je z zaprekami, pri katerih po nepotrebnem troši silo in čas.

Ravno tako ni povsem veljavna trditev, ki se večkrat sliši, da bi bil učitelj pri izbiranju metode popolnem svoboden.

Izmed mnogih potov, ki vodijo h kakemu določenemu smotru, v gotovih razmerah je le jedna najkrajša in najboljša. Takisto zasluži med mnogimi metodami v kakem določenem slučaju le jedna prednost. Učitelj torej ni absolutno svoboden v izbiranju metode, temveč se mora ozirati na razmere predmetove, še bolj pa na vsakokratno stališče učenčevu.

Način poučevanja je zavisen očevidno od tega: 1. v kaki razporedbi se podaje učna stvarina učencem v pojmovanje, 2. na kak način delujeta pri pouku učitelj in učenec, 3. kake osebne lastnosti ima učitelj in 4. kake pomočke uporablja učitelj pri pouku. Učna metoda zavisí torej:

1. od učne poti,
2. od učne oblike,
3. od učnega načina in
4. od učnih sredstev ali učil.

§. 28. Učna pot.

Tvornost pouka, po načrtu osnovanega, opira se soseбно na to, da se učencu podaje učna stvarina v primerni razporedbi. To ravno pa razlikuje pouk od poučila, kajti zadnje

sloni na slučajnih izkušnjah. Tako poučilo podaje učencu preveč najedenkrat, učenec često ne more lahko pojmovati, spoznanje mu ostane nejasno. Najbistvenejši del učne metode je torej učna pot, t. j. ona razporedba in uravnava učne tvarine, ki služi pojedinemu poučevanju.

Učni načrt obseza učno tvarino na sploh; zato je podoben učni poti, ki se odnaša na omejeno in posamezno učno delovanje. Ta načrt imenujemo zategadelj večkrat tudi učno pot ali nadrobni učni načrt. Vrhu tega je med učnim načrtom in učno potjo tudi neka notranja zveza, kajti prvi je navadno podloga zadnji.

Vsak in najmanjši del učne tvarine mora tvoriti neko celoto. Zato ne smemo učencem nikdar podajati razkosanega, nego vedno popolno in zaokroženo znanje. Najmanjše celovite dele učne tvarine imenujemo metodične jednote. Vsako učno uro, pa tudi pojedine odstavke v berilih moremo smatrati za takove jednote.

Pred vsem pa je potrebno, da poudarimo učni smoter, katerega imamo doseči v obsegu kake jednote. Smoter moremo označiti s kratkim izrekom, kateri obseza nekaj izvestnega in stvarnega. Nadalje pa moramo razlikovati v vsaki učni uri pet metodičnih stopinj; te so:

1. Priprava na nov nauk ali razjasnovanje (uvod), s katerim vzbujamo v otroški duši starejše predstave, ki so v kaki koli zvezi z onim, česar se imajo naučiti. Predstave pa razjasnujemo ali popravljamo, ako znova gledamo one predmete, od katerih so postale ali ako razložimo njihovo vsebino.

2. Podavanje novih predstav ali razširjevanje starih.

Z ozirom na sposobnost učencev in na svojstvo učnega predmeta moremo novo tvarino podajati v razni obliki. Vedno pa je treba paziti na to, da se ob enem ne podaje preveč novih predstav. Zato naj se večje jednote razstavijo na več delov.

3. Združevanje novih predstav z drugimi sorodnimi tvorinami, ki se že nahajajo v krogu otroških misli. Na ta način se take predstave učvrste in apercipujejo s pomočjo ponavljanja in vaje.

4. Kratko povzetje občnih in bistvenih predstav v jedno celoto tako, da iz pojedinih predstav stvarimo pojme, iz posebnih sôdov pa občna pravila in načela.

5. Uporabljanje v vzgledih in slučajih iz praktičnega življenja, da morejo učenci svobodno razpolagati s priučeno stvarino.

Navedene metodične stopinje ustrezajo zakonom duševnega razvitka. Zato naj učitelj po njih uravna svoje delovanje. Vender se mora svobodno gibati in pri vsaki metodični enoti ni navezan na vseh pet stopinj. V obče naj učno stvarino tako razporedi, da se posamezni deli vežejo in podpirajo v zavesti otroški in da se iz množine razvije organska celota.

§. 29. **Analiza in sinteza.**

Učna pot se mora nedvomno prilagoditi poti, po kateri si v obče pridobivamo vednosti in ročnosti. Vse naše spoznanje obstoji iz nazorov in iz misli (iz proizvodov mišljenja). To dvoje pa dosežemo na dva načina.

Nazore dobivamo: *a*) ako razstavljamo množino predmetov in pojavov, ako predmete in pojave posamič premotrujemo in ako posameznosti same zopet, ako so sestavljene, zaznavamo v njih delih; *b*) ali ako združujemo dobljene nazore v celoto.

Tako n. pr. si prisvoji otrok jasen nazor o šolski sobi, ako zaznava vsak predmet v sobi posebej in to na vsakem predmetu vse njegove dele, vsa svojstva, razmerja in vse odnose, naposled pa posamezne zaznave združi v zavesti. Združevaje predstave dobi otrok tudi tako imenovane posrednje nazore, t. j. predstave o predmetih in pojavih, ki so nepristopni njegovim čutom, kakor n. pr. predstave o morji, o ognjeniku i. t. d.

Kakor pri dobivanju nazorov postopamo tudi v mišljenji ali analitično (razstavno) ali sintetično (sestavno). Vsi naši pojmi so nastali ali po abstrakciji (analizi) ali po determinaciji (sintezi), in ravno tako so izvedeni vsi naši sôdi bodisi po analizi, bodisi po sintezi.

Ustrezajoč prirodnemu razvitku človeškega spoznanja, postopa pouk po dvojni učni poti, in to:

1. analitično, ako začenjamo s celoto in
2. sintetično, ako spoznavamo najprej dele.

Dotična celota pa more biti ali nazorna ali pojmovna; zato je tudi analiza ali sinteza dvojna, namreč realna, ako se odnaša na stvari same, ali idealna (logična), ako se odnaša na stvarne pojme.

Razstavljajoč stvari, dobimo sestavne dele, ki se nahajajo drug poleg drugega; razstavljanje pojmov pa nam daje znake, ki so drug v drugem. Realna celota je nazorna celota, logična celota pa mislena vsebina. Pri stvarni analizi razdelimo predmet v resnici; pri miselni analizi pa le logično abstrahujemo.

Vsled tega imamo:

1. Stvarno analizo kot pojasnujoče postopanje.
2. Stvarno sintezo kot razširjajoče postopanje.
3. Misleno analizo kot induktivno postopanje.
4. Misleno sintezo kot deduktivno postopanje.

Stvarna analiza začenja s celoto pa jo razstavlja v pojedine dele ali sestavine; tu postopamo torej od množine k pojedinosti, od sestavljenosti k jednovitosti. Vsled tega razmotravamo najprej celo rastlino, potem njeno korenino, deblo, listje in cvetje. Na konji opazujemo glavo, vrat, trup in noge. Isto tako se učenci poznajo najprej s celim stavkom, potem s pojedinimi besedami, z zlogi in naposled z glasovi.

Stvarna sinteza vodi učenca od opazovanja pojedinosti k razumevanju množine, torej od delov k celoti. Vsled tega opisujemo najprej pojedine kraje, potem pa stvarjamo iz njih celovito domovinsko sliko. Isto tako se poznajo učenci najprej s pojedinimi črtami, potem pa sestavljajo iz njih črke, zloge, besede in stavke.

Misljena analiza in mislena sinteza imate namen, da se v duši otroški logično uredé predstave o pojedinih predmetih. Tu je treba posebnost podrediti občnosti. Posebnost je nazor, pojedini slučaj, vzgled, občnost pa pojem, pravilo, zakon.

Pri tem postopamo dvojno, namreč:

1. Od posebnosti k občnosti, od nazora k pojmu, od pojedinih vzgledov k pravilu, od pojedinih pojavov k zakonu, od posebnih (nižjih podrejenih) pojmov k občnim (višjim, nadrejenim), od posebnih (podrejenih) sôdov po indukciji k občnim (nadrejenim), od učinka k vzroku, od posledice k razlogu, — torej **analitično** ali **induktivno** (tudi regresivno).

2. Od občnosti k posebnosti, od pojma k nazoru, od pravila k vzgledu, od zakona k pojavu, od občnih (višjih) pojmov po determinaciji k posebnim (nižjim), od vzroka k učinku, od občnega sôda (razloga) po dedukciji k posebnim (posledici), — torej **synthetično** ali **deduktivno** (tudi progresivno).

Katero učno pot nam je rabiti pri vsakem poučevanju, to odločuje ozir na dotično učno stvarino in na posebno stališče učenčevu. V obče postopa vsak pouk synthetično. Vender se mora pri vsakem koraku uveriti, da se prvine, na katerih je osnovano spoznanje, tudi v resnici nahajajo učencu v zavesti. Kjer pa teh ni, posredovati mora pouk, da si prisvoji učenec osnovne predstave. To se navadno zgodi po analitični poti, kajti vse osnovne pojme moramo izvajati po abstrakciji, tedaj po analizi.

Vrhu tega gre pri poučevanju paziti na to, podaje li učitelj učencem učno stvarino kot povsem gotovo in dovršeno ali pa skrbi, da se spoznanje kakega predmeta samo razvije v duši otroški. Prvi način imenujemo dogmatičen (razlagajoč), drugi pa genetičen (razvijajoč). V prvem slučaju deluje bolj duh učitelja, nego učenca. Zato se po tem potu slabo razvija duševna sila mladine. Tako poučevanje je bolj materijalno, nego formalno; zaradi tega je tudi spoznanje bolj obsežno, nego temeljito. Dogmatično postopanje je bistveno synthetično in sicer deduktivno ali progresivno. V ljudski šoli se more rabiti samo pri čisto pozitivnih ali zgodovinskih predmetih.

Genetična metoda obstoji bistveno v tem, da pripravlja pouk v zavesti otroški pot a perceptiji.*) Pri tem prirejamo učno stvarino tako, da se morejo stare predstave najlažje združiti z novimi. Zato moramo najprvo poučevati ono, kar se nahaja okoli učenca, kar je podobno, sorodno njegovim predstavam in za kar se že zanima. Na ta način najdejo učenci sami, kar jim je še neznanega; naposled pa si iz znanih in neznanih delov sestavijo celo sliko dotičnega predmeta. Genetična metoda postopa zdaj po stvarni sintezi, zdaj po logični analizi (indukciji), kar popolnem ustreza prirodnemu razvijanju človeškega spoznanja. Zato jo moremo rabiti na vsaki učni stopinji. Osobito pa je na svojem mestu pri elementarnem pouku v ljudski šoli.

Pri pouku v ljudski šoli se v resnici menjavate analitična in sintetična pot v posameznih učnih predmetih.

Tako postopa elementarni **nazorni nauk** sicer največ analitično, vendar se menja s sintezo, posebno ondi, kjer je treba posredovati posrednje nazore.

Tudi **jezikovni pouk** mora se držati najbolj induktivne poti, ker moramo vse slovniške pojme in vsa pravila razvijati iz pojedinosti in iz primerov. Da pa se navadimo, pojme in pravila prav uporabljati, treba nam je deduktivne poti.

Pouk v čitanji je na najnižji stopinji analitičen, ako razstavljamo besede v posamezne dele, da spoznamo glasove. Pozneje pa je pouk v čitanji sintetičen, ker zlagamo dobljene glase v zloge, v besede in v stavke. Tako postopamo pri analitično-sintetični ali Jacototovi metodi (z normalnimi besedami).

Dandanes pa je prišla v občno veljavo pisalno-čitalna metoda, pri kateri je glaskovanje sintetično. Po tej metodi se uče otroci najprej glasov in njihovih znamenj, črk; iz teh se zlagajo govorjeni in pisani zlogi in besede. Toda tudi pri tem pouku so pripravljalne vaje analitične, ker je treba izgovorjene besede razstavljati v zloge in glase.

Takisto začenja **pouk v pisanji** analitično, ako predočuje črko kot celoto in jo razjasnuje s tem, da jo razklada v njene dele. Pozneje pa postopa sintetično, ker sestavlja črke in besede iz osnovnih črt.

V vseh **ročnostih** (pri pisanji, risanju, petji, telovadbi, ženskih ročnih delih) je pouk največ sintetičen, ker mora napredovati prirodno, t. j. od jednoditnosti do sestavljenosti.

Računski pouk razvija svoje osnovne pojme analitično iz nazora. Potem pa postopa ali sintetično (kakor pri snovanju števil

*) Glej §. 13. pisateljvega „Vzgojeslovja“.

s seštevanjem in množenjem, tako tudi pri uporabljanji dobljenih pravil) ali analitično (kakor pri odštevanji in deljenji, tako tudi pri razvijanju vseh občnih pravil).

Geometrijsko oblikoslovje postopa prirodi primerno, ako seznanja učenca po analizi teles z osnovnimi pojmi: ploskev, črta, točka, dalje s pojmi različnih ploskev, likov, kotov, oglov, robov. Nadalje pa postopa ta pouk sintetično.

Prirodoznanski pouk je največ induktiven. Iz ogledovanja posameznih stvari mora otrok dobivati pojme vrst, rodov in razredov. Iz predočevanja pojavov in njih razporedbe spoznava prirodne zakone. Vender pa se ta pouk dopolnjuje še po dedukciji, katera stori, da moremo prirodne predmete jasno pregledati in pojave razlagati po prirodnih zakonih.

Zemljepisni pouk je pri razvijanju pojmov analitičen, nadalje pa včasih sintetičen, včasih analitičen.

Zgodovinski pouk in **verouk** postopata največ sintetično; vender je treba največkrat analize, da se učencu razjasnijo novi pojmi.

§. 30. Učna oblika.

Poleg učne poti je učna oblika najbistvenejši del učne metode. Učna oblika je način, kako občujeta učitelj in učenec pri poučevanju.

V tem oziru imamo dva bistveno različna slučaja:

a) Delovanje učiteljevo je glavno, on sam govori, predava in prikazuje, od učenca ne zahteva nič drugega, nego to, da samo posluša in pazi, — skratka, učitelj priobčuje in učenec le razumeva. To učno obliko moremo torej imenovati **priobčujočo**.

b) V drugem slučaju terja učitelj več samodelavnosti od učenca. Učenec naj sam išče in najde ono, kar namerjava pouk. Učitelj ga le vprašuje, pozivlja ter mu namiguje, da učenec sam najde pravo. V tem slučaju se novo iz učenca le razvija. Učenec si mora samodelavno pridobivati novih predstav in novih pojmov, urejevati jih mora z lastnim mišljenjem, mora si sam, — seveda s pomočjo učiteljevo, — prisvojevati nekaterih ročnosti. Zato imenujemo ta način poučevanja **razvijajočo** učno obliko.

Priobčujoča učna oblika ima tri različne načine; ti so:

1. Dejiktivna (pokazujoča) učna oblika, katera se uporablja navadno pri pouku v ročnostih. Učitelj najprej sam dela to, kar želi, da se učenci nauče. On torej najprej sam govori, čita, piše, riše, računi, poje, telovadi i. t. d., potem pa terja, da učenci posnemajo, kar je prej storil, pokazal.

2. Mnemonična (spominska) učna oblika, po kateri učitelj naloži učencu, da naj si vtisne v spomin učno stvarino iz kake učne knjige ali iz narekovanja. N. pr. Učitelj veli učencem, naj se „na pamet“ naučé berila, pesni, odstavka iz katekizma, iz zgodob sv. pisma i. t. d.

3. Akroamatična (predavajoča) učna oblika, prosto predavanje, t. j. tako podavanje učne stvarine, ki se razlaga z daljšim govorom. Tako obliko rabimo n. pr. pri zgodovinskem pouku, pri zemljepisnih in prirodopisnih opisih.

Razvijajoča učna oblika ima tudi tri različne načine; ti so:

1. Erotematična (vprašalna), tudi katehetična učna oblika, ako učitelj z vprašanji vzbuja in vodi učenca, da isti razširjuje svoje spoznanje. Na ta način dobiva učenec n. pr. nazor o kakem predmetu, iz nazora izvaja pojme, iz vzgledov pravila, iz pojavov občne zakone.

2. Hevristična (izsledujoča), tudi nalagajoča učna oblika, po kateri se dá učencu naloga, da jo razreši bolj ali manj samostalno. Tako n. pr. se mu naloži, da reši račun, da izdelava spisno vajo, da samostalno opiše in razloži fizikalen pojav.

3. Dijalogična ali sokratična učna oblika, tako imenovana po Sokratu, kateri je navadno v razgovorih učil učenca, spoznavati važne resnice. Od katehetične učne oblike se razlikuje s tem, da učenca ne vodi korak za korakom, temveč da mu daje povoda, da samostalno raziskuje resnico. Ta oblika dopušča učencu še svobodnejše gibanje, kajti učitelj učenca pri iskanju resnice samo podpira z vprašanji, z opomnjami, z ugovori, pa tudi s priobčevanjem.

Razen tu naštetih učnih oblik bi mogli navesti še mnogo drugih. Toda vse take oblike so izvedene iz katere koli prejšnjih, ali pa sploh

niso učne oblike, temveč le posebno podrejeno postopanje in uravnavanje pri poučevanju.

Tako zvana narekujoča (diktujoča) učna oblika je n. pr. le poseben slučaj mnemonične. Po tej obliki priobčuje učitelj učencu z narekovanjem (namesto v prostem predavanju ali v knjigi) učno stvarino, da si jo zapomni. Ako pa umevamo ono narekovanje, katero rabimo pri pravopisnih vajah ali pri risanju, tedaj to ni učna oblika, temveč podrejeno opravilo pri pouku, kakor je n. pr. taktovanje pri pisanju, veljevanje pri telovadbi i. t. d.

Tako tudi repetitorična (ponavljalna) in eksaminatorična (preskuševalna) vprašalna oblika niste samostalni, temveč uravnavi, kateri se morate pri vsaki drugi učni obliki nahajati, da ponavljamo učno stvarino in da se uverimo, je li učenec razumel učno stvarino.

Tako zvana parlamentarična učna oblika se sklada s sokratično. Ta oblika se rabi v poučnih konferencah n. pr. na učiteljskih, da gojenci presojujejo to, kar so zapazili pri hospitovanju.

Bell-Lancasterjeva učna metoda je le slab pomoček pri poučevanju. Ta metoda obstoji v tem, da poleg učitelja sodelujejo boljši učenci pri poučevanju.

Tabelarična učna oblika (Saganova metoda) je prav izdatno umetno sredstvo, toda ni samostalna oblika. Ta metoda podpira poučevanje s tem, da navaja učno stvarino v preglednih tabelah.

Učna oblika in učna metoda se večkrat zamenjavate, kar pa je napačno. Učna oblika je vnanje vedenje učiteljevo pri poučevanju, — učna metoda je notranja uravnava pouka z ozirom na stvarino in na učenca.

§. 31. **Uporabnost posameznih učnih oblik.**

1. Izmed priobčevalnih oblik je najmenitnejša **dejiktična**. Neobhodno je potrebno, da učencem predočujemo in pokažemo to, kar imajo posnemati. Otroka moremo privedi do jasnih in razločnih predstav le z nazorom. Vrhu tega je ta oblika tudi izvanredno tvorna. Vsak otrok posnema rad, pa tudi spretno in zelo natančno; na to ga nagiba že njegova priroda. Kakor v vzgoji, tako velja tudi pri pouku stari rek: „verba movent, exempla trahunt“ (besede mičejo, vzgledi vlečejo).

Dejiktična učna oblika se torej vsaj deloma uporablja pri vsakem šolskem predmetu, pri pouku v ročnostih pa

je skoraj izključno na mestu. Ta pouk vspeva le tedaj, ako učitelj kolikor mogoče mnogo in dobro kaže učencem in pred njihovimi očmi dela. S samimi pravili, z navodi ali s poučili se prav malo ali nič ne opravi. Tako tudi ne koristi samo zapovedovanje, opominjevanje in svarjenje.

Predočujoč otrokom predmete, moramo paziti na sledeče:

a) Odbрати nam je najboljših in najpripravnejših predmetov. Stvari same so boljše od obrazcev, a obrazci boljši od slik.

b) Učenci morajo natančno in vsestranski gledati predmete, ki se jim predočujejo. Zato naj bodo predmeti dosti veliki in dovolj razsvetljeni.

c) Ne smemo predočevati več reči ob jednem ali hitro zaporedoma, tako tudi ne najneznatnejših predmetovih znakov.

Glede pokazovanja velja sledeče:

a) Učitelj naj vsako reč sam in to jasno, natančno in vzorno izvrši pred vsemi učenci.

b) Potrpežljivo in dosledno naj vpliva na učence, da pazljivo opazujejo in natanko razumevajo, kar jim kaže.

c) Pazi naj, da učenci popolnem posnemajo, kar jim je pokazal. Bolje je, da store malo, ali dobro, nego mnogo, a napačno.

Zelo važna je dejiktična oblika n. pr. pri jezikovnem pouku. Pravilno in lepo govorjenje učiteljevo je najboljšo sredstvo, da se nauče učenci pravilno in lepo govoriti. Otroci bodo gladko in pravilno čitali, ako jim učitelj večkrat in vzorno prečita kako berilo. Seveda se mora vzornemu kazanju pridružiti tudi popravljanje, ki se ima nadaljevati z največjo potrpežljivostjo.

Da more učitelj vzorno pokazati učencem kako ročnost, treba je, da je sam popolnem izurjen v taisti. Tako izurjenost moramo vsekako terjati od njega, kajti nespretnost in površnost zelo škoduje učnemu vspehu.

2. **Mnemonična učna oblika** je popolnem napačna, ako se rabi jednostranski in v preveliki meri (kakor se je to večkrat zgodilo v prejšnjih časih). Od učenca ne zahteva nič drugega, nego da deluje s spominom. Tako duševno

delo je mehanično. Ako pa združimo mnemonično obliko z drugimi, potem je ta oblika v ljudski šoli popolnem opravičena, ker nam je v tej razvojni dobi pričakovati od otroka le reprodukcij. Zato je treba pred vsem spomin razvijati, uriti in prav uporabljati, ker le potem bode pouk vspesen.

In v resnici je v ljudski šoli mnogo učne tvarine, katero si mora otrok natanko zapomniti. Česar se nauči v prvi mladosti na pamet, to ostane otroku navadno trdno in neizbrisljivo v spominu.

Mnemonična učna oblika je torej potreben del poučevanja. Treba pa je, da se ravna po teh-le načelih: *a)* Česar se ima otrok na pamet učiti, mora resnično učenja vredno biti; *b)* česar se uči na pamet, mora učenec razumeti; zato mora primerno biti stališču otrokovemu; tudi je treba, da se mu kolikor mogoče razloži; *c)* učenca je treba izpodbujati, da to, česar se nauči na pamet, uporablja na pravem kraji in na pravi način.

Največ tvarine za memorovanje podaje berilo. Večkrat pa je treba zapomniti si pravila in izreke, ki so plod poučevanja samega, a jih morda ni v šolskih knjigah. Tedaj moramo učencem tvarino predrekovati ali narekovati, oni pa govoré isto za učiteljem. Tako predrekovanje rabimo tudi na nižjih stopinjah, ko otroci še ne znajo čitati. Pri tem se ravnaj po teh-le pravilih:

a) Govori polagoma, glasno, jasno in s primernim naglasom. Pri tem je treba, da so vsi učenci popolnem mirni in pozorni.

b) Za učiteljem naj učenci govore s primernim glasom, in to ali cel razred, ali pojedini oddelki, ali pojedini učenci.

Stara šola je često zlorabila mnemonično učno obliko; nova šola pa se pregreši večkrat ravno nasprotno, ker mnogokrat popolnem zanemarja učenje na pamet. Mnogo je tvarine, ki se mora natanko memorovati. Ako učenci tako tvarino kolikor mogoče umevajo in jo pametno uporabljajo, potem se ni bati duševnega mehanizma.

3. Akroamatična učna oblika se rabi največ na višjih učiliščih. V ljudski šoli je njen delokrog zeló omejen,

kajti otrok še ni sposoben, da bi mogel dalje in pazljivo slediti neprestanemu predavanju, ne da bi neposreduje sodeloval. Mnogo pa je slučajev, ko tudi ljudska šola ne more popolnem pogrešati akroamatične oblike. Ako je treba uvesti otroka v popolnem nov krog izkušenj in znanja, tedaj mu moramo dotično stvarino priobčiti, če tudi z daljšim predavanjem.

Prav rabljena ima tudi akroamatična učna oblika svoje neoporečne vrline. S to obliko dosežemo smoter po najkrajši poti in v najkrajši dobi; ž njeno pomočjo nam je móci najjasneje razločevati glavne in postranske stvari. Ta oblika nam podaje torej najboljši pregled.

Pri pravilni uporabi te oblike nam je paziti na nastopna načela:

a) Učitelj naj rabi akroamatično obliko le pri oni učni stvarini, katero mora priobčevati, predavati (zgodbe sv. pisma, zgodovinske, zemljepisne in prirodznanske opise).

b) Pripoveduje naj živo, jednostavno in jasno.

c) Predavanje naj razdeli v odstavke, kateri morajo biti tem krajši, čim nižje je stališče učenčev. Med predavanjem naj uporablja tudi druge oblike, katere neposrednje obujajo sodelovanje učenčev.

d) Jezikov izraz predavanja bodi popolnem primeren stališču, na katerem se nahaja učenec.

e) Pred vsem pa mora učitelj stvarino predavanja razporediti tako, da ustreza psihologičnim načelom apercepcije. Ako predavanje oživlja v zavesti otrokovi one predstave, ki se že nahajajo ondi, in ako podaje novo stvarino prav na onem mestu, na katerem učenec sam čuti, da mu je treba v znanji napredovati, potem se mu pojavlja priobčena stvarina v zavesti ravno tako živo, kot bi jo sam našel s svojim izsledovanjem. Umetnost obstoji le v tem, da stvarino spretno razvrstimo in učinimo, da predavanje skoraj toliko koristi, kolikor razvijajoča učna oblika.

f) Učenci naj ponavljajo to, kar jim je učitelj pripovedoval, in sicer kolikor mogoče samostalno.

4. **Errotamatična učna oblika** ima pred vsemi drugimi mnogimi prednostmi:

a) Vprašanja se stavijo vsem učencem, zato se najizvestneje obudi in vzdrži njih pazljivost. Ker se učencem posreči, da sodelujejo pri učenju, povzdigne se jim samočustvo in obudi zanimanje.

b) Razreševanje odgovorov napenja vsem učencem duševne sile, katere se vsled tega krepko razvijajo. Z odgovarjanjem se urijo učenci v govorjenji. Formalna obrazovanost vspeva zategadelj najbolj na podlogi erotematične učne oblike.

c) Na podlogi odgovarjanja izpozna učitelj najlažje individualnost in duševno stališče otrok. Zato more najlažje prilagoditi se temu stanju in tako dopolniti praznine v znanji učenčevem, katere zapazi med poukom. Vprašalna oblika najbolj zagotovi popolno primeno (apercepcijo) in je torej pogoj pravi materialni obrazovanosti. Ta oblika je najprikladnejša genetična metoda.

Akoravno pa je erotematična učna oblika jako koristna, vendar je zelo težavno, prav jo izvrševati.

Zato je treba učitelju seosebno:

a) da učno stvarino razvrsti popolnem logično in jo v vseh pojedinostih uredi tako, da ustreza psihološkim načelom;

b) da je pri razvijanju zelo potrpežljiv, da se ozira na vse odgovore, da pa vendar ne izgubi niti pouka;

c) da se skrbno pripravlja na izpraševanje, da poučuje z zbranim duhom in da je izurjen v mišljenji in govorjenji.

Iz tega je razvidno, kako koristna je vprašalna oblika. Zato se mora kolikor móči uporabljati v ljudski šoli. A ogibati se je vsake pristranosti in skrajnosti. Kjer mora pouk brezpogojno podajati novo stvarino, ondi je priobčevanje popolnem opravičeno. V takih slučajih bi bilo izpraševanje nezmisljeno, kajti pri vsakem razvijanju se mora že nahajati nekaj, iz česar moremo razvijati. Ako bi izpraševajoč pokladali ob jednom tudi odgovor učencu na jezik, ne bi to bila nič več razvijajoča, temveč najslabejša priobčujoča oblika, katere se nam je ogibati.

5. Poleg erotematične učne oblike ima **nalagajoča** ali **hevristična** največ prednosti in vspehov v šoli. Naloge

so izmed najvspešnejših sredstev pri poučevanju v vseh predmetih. Same zase ne moremo te oblike rabiti pri prvencih, pač pa kot dopolnilo drugih oblik. Kot neobhodno potreben del poučevanja rabimo to obliko, ako moramo ob enem več oddelkov poučevati (n. pr. na manjrazrednih ljudskih šolah). Tu poučuje učitelj jeden oddelek neposrednje, med tem pa izdelujejo drugi učenci naloge.

Nalagajoča učna oblika ima to prednost, da sili učenca k samodelavnosti in s tem k samostalnosti. Samemu nase navezanemu ojačuje se mu duševna sila in samočustvo. To pa mu oživlja ob enem zanimanje za pouk in ga nagiblje na pridnost. Vrednost te oblike pa je vsekako zavisna od pravilne uporabe.

Naloge morajo:

a) učnemu potu in stališču otroškemu natanko biti primerne; biti morajo torej s poukom v taki zvezi, da ga prirodno nadaljujejo in da jih je učencem móci razrešiti;

b) treba jih je na pravi način pripravljati, t. j. učencu moramo podati vsa potrebna pomagala in navodila, da jih more rešiti; vendar pa ga ne smemo oprostiti vsega truda in samostalnega napora;

c) naloge morajo nadalje biti v soglasji s časom, ki je odmerjen pouku, tako tudi z drugimi posebnimi okolnostimi (pri domačih nalogah se je ozirati na različne domače razmere);

d) na vsako nalogo mora učitelj skrbno paziti in jo primerno popravljati; skupno popravljanje ima na sploh prednost, ker sili vsakega učenca, da popravlja samega sebe.

6. **Dijalogične ali sokratične učne oblike** ne more ljudska šola uporabljati, kar je samo ob sebi umevno, kajti taka oblika zahteva, da je učenec na duhu že zeló razvit.

Iz te razprave sledi:

1. Razvijajoča učna oblika ima dokaj več obrazovalne vrednosti, nego priobčujoča; erotematični ali katehētični obliki pa gre vsekako prvo mesto. Iz tega sledi, da moramo zadnjo obliko v ljudski šoli najbolj rabiti.

2. Pa tudi ostale učne oblike, razen sokratične so popolnem opravičene v določenih slučajih. Kadar ne zadostuje vprašalna oblika, mora se pač rabiti kaka druga.

3. Izbiranje učne oblike je strogo zavisno od svojstva dotične učne tvarine in od duševnega razvitka otrokovega.

§. 32. **Izpraševanje.**

Nobena učna oblika ni tako vspešna, kakor vprašalna. Nobena pa ne terja od učitelja tolake vednosti in spretnosti, kakor ravno ta. Zato je to učno postopanje le tedaj popolnem vspešno, ako ustrezate izpraševanje in obnašanje pri odgovorih vsem pedagogično-didaktičnim terjatvam. Vprašanje je nepopoln ali nedoločen sôd, katerega moramo z drugim sôdom dopolniti ali točno označiti. Vprašalni stavek se razlikuje od drugih po posebnem besednem redu, po naglasu, po vprašalni besedi in v pisavi po vprašaji. Po obliki so vprašanja odločujoča ali dopolnujoča.

Odločujoče vprašanje terja, da se odločimo za jeden izmed več slučajev. Takovo vprašanje začenjamo z vprašalnico ali, mar itd. ali z glagolom, za katerim stoji vprašalnica li. Odločujoča vprašanja delimo zopet na kakovostna in razločilna.

1. **Kakovostna** so ona vprašanja, pri katerih imamo s trdilnim ali nikalnim sôdom odločiti, da li odnošaj, po katerem vprašamo, v resnici obstoji ali ne. N. pr. Ali je naša zemlja okrogla?

2. **Razločilna** so ona vprašanja, pri katerih imamo odločiti, kateri od več razločilnih povedkov pripada podmetu, ali s katerim od več razločilnih podmetov se ima združiti povedek. N. pr. Ali je mesec stalnica ali premičnica? Je li Evropa ali Amerika najizobraženejši del sveta?

Dopolnujoče vprašanje terja, da se dopolni nepopolno izražen sôd. Takova vprašanja začenjamo z vprašalnim zamkom, številnikom ali prislovom. Stavkov člen, po katerem vprašamo, imenujemo vprašalno točko ali vprašanje. Vprašujemo lahko po vsakem stavkovem členu, osobito po podmetu, povedku, prilastku, dopolnku in po prislovnem določilu.

Kar se dostaje izpraševanja, velja:

a) Vsako vprašanje moramo staviti vsemu razredu.

b) Za vsakim vprašanjem moramo nekaj časa počakati; ta odmor naj bode tem daljši, čim težje je vprašanje.

c) Potem pokličimo učenca, da odgovori na vprašanje. Na lažja vprašanja naj navadno odgovarjajo slabejši, na težja boljši učenci.

d) Vsako učno uro izprašajmo če mogoče vse učence in to ne po kakem določenem redu, temveč sem ter tje. Ni za trenotek ne sme nihče izmed učencev misliti, da mu ne bode treba odgovarjati.

Vsa razvijajoča vprašanja morajo ustrezati nastopnim terjatvam:

1. Vprašanje bodi jasno, t. j. po vsebini in obliki tako, da je otroci lahko razumejo. Po vsebini je vprašanje jasno, ako se zлага z logičnimi zakoni in ako so pojmi učencem dovolj jasni in razločni. Zato ne veljajo vprašanja, v katerih se zamenjavajo soglasni in protislovni, ali občni in posebni pojmi. Po obliki je vprašanje jasno, ako se sklada s slovniškimi pravili in ako se v njem rabijo izrazi, ki so učencem znani. Treba se je torej ogibati tujih ali zastarelih besed, znanstvenih in pesniških izrazov itd. Vprašalni stavek moramo vedno z vprašalnico ali z glagolom začinjati. Učitelj naj izgovarja vprašanje glasno, razločno in polagoma; posebno naj naglašuje ona mesta, o katerih ravno želi, da mu učenci odgovarjajo nanja.

2. Vprašanje bodi določno, t. j. tako, da je nanje samo jeden pravi odgovor mogoč.

Ta terjatev je jedna najvažnejših. Nedoločna vprašanja škodujejo poučnim vspehom in strahovanju. Odgovori na taka vprašanja zgreše večkrat smoter; otroci postanejo nepazljivi.

3. Vprašanje bodi kolikor mogoče jednovito, t. j. ne sestavljeno iz več vprašanj. Dvojno, trojno vprašanje ob jednem zmede in zbeга učence.

To velja vsaj za osnovni pouk. Dovoljena so le odločujoča vprašanja; n. pr.: Ali je ogljik trdno ali tekoče telo?

4. Vprašanje bodi primerno in pobudno, t. j. ne prelehko in ne pretežno. Ustrezati mora duševnim vzmožnostim in vednostim učenčevim, predmetu in učni poti. Samo primerno vprašanje obuja mišljenje, in samo na tako more učenec prav odgovarjati.

Ogibati se je torej vseh vprašanj, ki imajo namen, učenca preplašiti in zbegati. Neprimerna so tudi vprašanja, ki že sama odgovarjajo, kajti taka učence le dolgočasijo. Neprimerna so navadno tudi kakovostna vprašanja.

5. Vprašanje bodi kratko in jedrno, t. j. obsezati mora le toliko besed, kolikor je neizogibno potrebnih, da more učenec točno odgovoriti.

„Potreba je otroke vprašati, pogovarjati se z njimi posamem, pa hitro zopet z vsemi, tako, da bodo vsi jedno uho in jedno oko, učitelj pa podoben solncu, ki sveti in ogreva, pa se tudi oblaži vmes.“ (S l o m š e k).

§. 33. Odgovarjanje.

Iste važnosti kakor izpraševanje je tudi pravilno postopanje pri **odgovorih** otroških. Učenec naj odgovarja razločno (glasno), logično, slovniški pravilno in popolno. Pri odgovarjanji nam je razlikovati te-le slučaje:

1. Ako učenec odgovori popolnem pravilno, mora učitelj urno razsoditi, je li učenec odgovoril s popolnim razumom ali le vsled mehanične reprodukcije. V prvem slučaju naj učitelj kar nadalje poučuje. Ko bi se mu pa dozdevalo, da je učenec le slučajno uganil odgovor, ponovi naj vprašanje z drugačnimi besedami ali v drugem besednem redu. Tudi utegne staviti novo vprašanje, po katerem je učenec primoran, da se točneje izrazi o stvari ali jo dalje razvije. Lehko pa tudi terja, da učenec razloži svoj odgovor, ali da ga razjasni s kakim primerom. Večjim učencem more staviti kak ugovor, katerega imajo zavrniti. Odgovorov ni treba učitelju ponavljati, ker s tem se izgubi mnogo časa. Samo važnejše odgovore more učitelj s krepkejšim naglasom ponoviti, da se tem jačje vtisnejo učencem v srce in v spomin. Pa še tu je včasih boljše, da ponavlja kak učenec, katerega učitelj navlašč po-

kliče, da popravi pogrešek v naglaševanju in poudarjanju. V tem slučaju je tudi dobro, da se odgovor ponovi v zboru. Ako se učitelju iz pedagoških ozirov zdi potrebno, pohvali naj učenca zaradi dobrega odgovora. Vsekako pa je potrebno, da vsaj s prijaznim držanjem in pogledom izrazi svojo zadovoljnost. Nепrestano pritrjevanje s stereotipnimi izrazi „lepo, dobro, prav“ itd. pa dolgočasi učence in more pokvariti one, ki so nagneni ničemurnosti.

Skupno izgovarjanje ima mnogo prednosti, sosebno na najnižjih stopinjah ljudske šole. Tako govorjenje ima večji vtisek, zato sili tudi manj pazljive učence, da razumevajo pouk. Vrhu tega odstrani bojzljivost posameznih otrok; olajša jim zapomnjevanje in jih znova oživlja, kadar se utrudijo. Splošno je namreč dokazano, da se z vsakim občnim delovanjem oživlja in okrepuje srčnost pojedinčeva. Z ozirom na jačji vtisek gre priporočati, da govore učenci skupno pri vsakem memorovanju. To govorjenje bodi pa urejeno, zato je treba, da se navadijo učenci jednakomerno začenjati na kako stanovitno in kratko povelje (ali na določeno znamenje). Tudi preveč vpiti ni dopuščeno.

S skupnim izgovarjanjem ne smemo zamenjati razvade, da bi vsi otroci vse vprek in brez redu odgovarjali na vprašanja, ki so se stavila razredu. Tako odgovarjanje podkopuje vse šolsko strahovanje.

2. Ako učenec odgovori le deloma pravilno ali nepopolno, pomaga naj mu učitelj s primernimi nadaljnimi vprašanji, da sam dopolni in popravi svoj odgovor. Popolnem prezirati in zavračati ne sme nikoli tacega odgovora, tako tudi ne onega, kadar učenec ne odgovori uprav z onimi besedami, katere si je učitelj mislil. S prostim odgovarjanjem kaže učenec, da razmišlja o stvari in da jo razume. V takih odgovorih se navadno kažejo krogi otroških predstav, na katere je treba potem pripenjati, da se doseže popolno doumevanje. Take popravljene in dopolnjene odgovore naj učenci navadno ponavljajo.

Da bode odgovor popoln, treba je tudi, da odgovarjajo učenci v celih stavkih. To moramo terjati osobito na nižjih stopinjah pouka, ker tu je treba otroka izuriti v izraževanju. Kadar pa ne gre za to, da bi se otroci vadili v pravilnem govorjenju, zadostuje, da odgovarjajo v takih okrajšanih stavkih, ki so navadni v vsakdanjem občevalnem govoru.

4. Vprašanje bodi primerno in pobudno, t. j. ne prelehko in ne pretežno. Ustrezati mora duševnim vzmožnostim in vednostim učenčevim, predmetu in učni poti. Samo primerno vprašanje obuja mišljenje, in samo na tako more učenec prav odgovarjati.

Ogibati se je torej vseh vprašanj, ki imajo namen, učenca preplašiti in zbegati. Neprimerna so tudi vprašanja, ki že sama odgovarjajo, kajti taka učence le dolgočasijo. Neprilična so navadno tudi kakovostna vprašanja.

5. Vprašanje bodi kratko in jedrno, t. j. obsezati mora le toliko besed, kolikor je neizogibno potrebnih, da more učenec točno odgovoriti.

„Potreba je otroke vprašati, pogovarjati se z njimi posamem, pa hitro zopet z vsemi, tako, da bodo vsi jedno uho in jedno oko, učitelj pa podoben solncu, ki sveti in ogreva, pa se tudi oblaži vmes.“ (S l o m š e k).

§. 33. **Odgovarjanje.**

Iste važnosti kakor izpraševanje je tudi pravilno postopanje pri **odgovorih** otroških. Učenec naj odgovarja razločno (glasno), logično, slovniški pravilno in popolno. Pri odgovarjanji nam je razlikovati te-le slučaje:

1. Ako učenec odgovori popolnem pravilno, mora učitelj urno razsoditi, je li učenec odgovoril s popolnim razumom ali le vsled mehanične reprodukcije. V prvem slučaju naj učitelj kar nadalje poučuje. Ko bi se mu pa dozdevalo, da je učenec le slučajno uganil odgovor, ponovi naj vprašanje z drugačnimi besedami ali v drugem besednem redu. Tudi utegne staviti novo vprašanje, po katerem je učenec primoran, da se točneje izrazi o stvari ali jo dalje razvije. Lehko pa tudi terjja, da učenec razloži svoj odgovor, ali da ga razjasni s kakim primerom. Večjim učencem more staviti kak ugovor, katerega imajo zavrniti. Odgovorov ni treba učitelju ponavljati, ker s tem se izgubi mnogo časa. Samo važnejše odgovore more učitelj s krepkejšim naglasom ponoviti, da se tem jačje vtisnejo učencem v srce in v spomin. Pa še tu je včasih boljše, da ponavlja kak učenec, katerega učitelj navlašč po-

kliče, da popravi pogrešek v naglaševanju in poudarjanju. V tem slučaju je tudi dobro, da se odgovor ponovi v zboru. Ako se učitelju iz pedagoških oziriv zdi potrebno, pohvali naj učenca zaradi dobrega odgovora. Vsekako pa je potrebno, da vsaj s prijaznim držanjem in pogledom izrazi svojo zadovoljnost. Neprestano pritrjevanje s stereotipnimi izrazi „lepo, dobro, prav“ itd. pa dolgočasi učence in more pokvariti one, ki so nagneni ničemurnosti.

Skupno izgovarjanje ima mnogo prednosti, seščno na najnižjih stopinjah ljudske šole. Tako govorjenje ima večji vtisek, zato sili tudi manj pazljive učence, da razumevajo pouk. Vrhu tega odstrani bojzljivost posameznih otrok; olajša jim zapomnjevanje in jih znova oživlja, kadar se utrudijo. Splošno je namreč dokazano, da se z vsakim občnim delovanjem oživlja in okrepuje srčnost pojedinčeva. Z ozirom na jačji vtisek gre priporočati, da govore učenci skupno pri vsakem memorovanju. To govorjenje bodi pa urejeno, zato je treba, da se navadijo učenci jednakomerno začenjati na kako stanovitno in kratko povelje (ali na določeno znamenje). Tudi preveč vpiti ni dopuščeno.

S skupnim izgovarjanjem ne smemo zamenjati razvade, da bi svi otroci vse vprek in brez redu odgovarjali na vprašanja, ki so se stavila razredu. Tako odgovarjanje podkopuje vse šolsko strahovanje.

2. Ako učenec odgovori le deloma pravilno ali nepopolno, pomaga naj mu učitelj s primernimi nadaljnimi vprašanji, da sam dopolni in popravi svoj odgovor. Popolnem prezirati in zavračati ne sme nikoli tacega odgovora, tako tudi ne onega, kadar učenec ne odgovori uprav z onimi besedami, katere si je učitelj mislil. S prostim odgovarjanjem kaže učenec, da razmišlja o stvari in da jo razume. V takih odgovorih se navadno kažejo krogi otroških predstav, na katere je treba potem pripenjati, da se doseže popolno doumevanje. Take popravljene in dopolnjene odgovore naj učenci navadno ponavljajo.

Da bode odgovor popoln, treba je tudi, da odgovarjajo učenci v celih stavkih. To moramo terjati osobito na nižjih stopinjah pouka, ker tu je treba otroka izuriti v izraževanju. Kadar pa ne gre za to, da bi se otroci vadili v pravilnem govorjenju, zadostuje, da odgovarjajo v takih okrajšanih stavkih, ki so navadni v vsakdanjem občevalnem govoru.

Vsekako se je ogibati onega otrplega mehanizma, vsled katerega se zahteva, da se mora na vsa vprašanja brez izjeme odgovarjati v celih stavkih. Tacih odgovorov zlasti tedaj ne smemo terjati, kadar hočemo otroke navaditi, da so z zbranim duhom pričujoči in da urno odgovarjajo, kakor n. pr. pri računstvu.

3. Ako učenec odgovori popolnem krivo, napačno, skuša naj učitelj izvedeti, kaj je vzrok takemu odgovoru. S primernim izpraševanjem in prigovarjanjem naj ga privede do tega, da spozna svojo zmoto in da jo popravi. Ne more li sam tega storiti, pomaga naj mu kak drug učenec. Ako pa učenec ni dobro slišal in razumel, ako ni bil pazen, ali če je slaboumen, ponovi naj učitelj ali kak učenec vprašanje; tudi more staviti lažje vprašanje ali iz napačnega odgovora izvesti kak smešen sklep. Smešnemu odgovoru se ne smejo niti učitelj niti učenci smejati. Najbolje je, da se učitelj vede tako, kakor da ni opazil smešnega ali nedostojnega odgovora. Ako pa učenec smešno ali nedostojno odgovori iz objesti, treba ga je resno pokarati ali celó kaznovati.

4. Ako slednjič ne dá učenec nikakega odgovora na vprašanje, ne sme učitelj takoj poklicati družega, pa tudi sam naj ne odgovarja, nego počaka naj nekaj trenutkov, da se more učenec zbrati in si pomisliti. Vender naj ne čaka predolgo, ker bi se s tem učenec še bolj zmedel. Pred vsem pa mora učitelj izvedeti, kaj je vzrok molčanju. Ako je temu kriv sam, popravi naj svojo napako. Največkrat pa je učenec sam vzrok molčanja, ker je ali nepazen in raztresen ali bojazljiv in slaboumen, ali ker ne razume stvari, ali da noče odgovoriti. Nepazljivca naj učitelj na kratko posvari; ponovi naj mu vprašanje, ali naj ukaže kakemu drugemu, morda slabejšemu učencu, da osramoti nepazljivca in nemarneža; ta pa naj navadno ponovi pravilni odgovor. Ako je učenec zbeگان in zmeden, razloži naj mu učitelj vprašanje ter mu pomore, da se domisli. Nikakor pa mu ne sme narekovati pojedinih delov odgovora ali natolčnic. Z bojazljivcem in slaboumnikom naj ravna prijazno in krotko; daje naj mu poguma in naj mu ponovi vprašanje. Ta slučaj se razen pri novincih redkokdaj

nahaja, ako učitelj ume, pridobiti si ljubezen in zaupanje otrok. Ako učenec ne more odgovoriti, ker ne razume stvari, pomore naj mu učitelj na pripraven način do odgovora. Vsekako pa bodi učitelju molčanje ljubše, nego odgovarjanje brez smisla in brez razuma. Navadi naj svoje učence, da določno povedo: „Ne vem“ ali „Ne umem vprašanja“. Ako slednjič učenec noče odgovoriti, nego naravnost kljubuje, tedaj naj vpraša učitelj družega morda slabejšega učenca, da osramoti upornika. Ako pa takov učenec večkrat kljubuje, treba ga je odločno prisiliti, da odgovarja ali javno prizna svojo nevednost ali nemarnost.

Pred vsem pa je potrebno, da učitelj z urnim in ostrim pregledom najde vzrok raznih pojavov, na katere se mora s pravilim taktom ozirati pri izpraševanju. Najprej pa naj misli na to, ako in koliko je sam zakrivil, da odgovarjajo učenci nepravilno in nepopolno.

§. 34. Učni način.

Učni način je ono vnanje uravnanje pouka, ki je osnovano na osebnosti učiteljevi. Bistvo tega načina je **duh pouka**, ki je izražen navzven v **učnem tonu** in v **ponašanji** učiteljevem.

Duh pouka je ona posebnost učiteljeva, ki je izražena v duhu in v razpoloženji njegovem, kolikor namreč ta posebnost določuje vnanjo uravnavo pouka. S pravim duhom poučuje učitelj: *a)* ako si je prisvojil temeljite, jasne in obsežne vednosti, *b)* ako neprestano teži po nadaljnem obrazovanji, *c)* ako kaže pravo gorečnost za svoj stan, *d)* ako je navdan z blagohotnostjo in ljubeznijo do mladine in *e)* ako ima pravi temperament.

Jasno je, da duh pouka bistveno izpreminja učni vspeh. Prave vspehe doseže le oni učitelj, ki je sam popolnem in temeljito seznanjen z učno stvarino, ki poučuje s pravo gorečnostjo in z veseljem do poklica, ki je potrpežljiv in vstrajen in ki ljubi otroke. Takov učitelj poučuje vspešno tudi tedaj,

ako ne bi rabil vedno najboljše učne poti in učne oblike. Da je temu tako, razvidimo iz tega, ker doseže marsikateri manj učen učitelj, ki pa je navdan s pravim duhom za učenje, mnogokrat boljše posledke, nego učenjak, kateremu pa nedostaja pravega duha.

Duh pouka se pojavlja najprej v učnem tonu. S pravim duhom oduševljen učitelj kaže v svojem govoru, da je popolnem pripravljen na pouk in da z vso dušo živi v svojem poslu, katerega opravlja z ljubeznijo. Takov učitelj nikdar ne izgubi potrpljenja in se odkritosrčno veseli, videč napredek svojih učencev. Njegov govor je odločen in krepek, živahen, ne da bi se pre naglil, resen in vendar prijazen; v vseh njegovih besedah se zrcali notranja mirnost in veselost.

Zato naj govori učitelj: *a)* počasno, da mu morejo otroci pozorno slediti s svojimi mislimi; *b)* glasno, da ga morejo vsi učenci slišati; *c)* priprosto, t. j. brez nakita, da ga morejo razumevati; *d)* navdušeno, da jih more vneti za stvar, katero poučuje.

Najizdatnejši učinek učnega tona je ta, da preide razpoloženje učiteljevo, ki je označeno v govoru, neposrednje tudi na učence. Moč, živahnost in dobrovoljnost v govoru proizvaja prav gotovo tudi v učencih živahnost, resnost in veselje do učenja. Samo da je učni ton istinito resničen, t. j. izvirajoč iz notranjega razpoloženja. Nikakor ne smemo misliti, da bi pravi učinek imelo to, kar se umetno ponaredi in kar je afektovano. Učenci bodo pobožni in krepostni, ako je učitelj sam bogaboječ in navdušen za npravstveno dobro. Čustvo za resnico in pravico jim vzbujala le z lastnim čistim mišljenjem. Čut za občni blagor in ljubezen do domovine se jim ožiga le z njegovim lastnim ognjem in z njegovo požrtvovalnostjo. Samo oni učitelj, ki živi po božji volji, zagotovi si prave in lepe učne vspehe.

„Iskreni učitelj naj ima pripravljenih obilo oživljajočih iskric za veselje in za kratek čas, za resnico in nedolžno šalo; z njimi naj vnema in oživlja svoje učence za nauk, drami naj zaspane in podpira pridne učence, da mu ne opešajo na sredi pota. — (Slo m š ek.)

Takisto, kakor učni ton, vpliva na učni vspeh tudi ponašanje ali držanje učiteljevo. Od tega ponašanja je závisno tudi šolsko strahovanje, ki je pogoj vsakemu vspehu. Ostro opazujoče oči vseh učencev so neprestano uprte v učitelja, zato naj se učitelj čuva vsega, kar bi bilo proti nrvstvenosti in dostojnosti in kar bi moglo škodovati njegovemu ugledu. Stoja, kretanje, pogled in črte lica, vse to bodi tako, da ne odvrtača pazljivosti učencev od pouka. Učitelj naj si izvoli navadno kako določeno mesto pred učenci. Ogiba naj se vsake nestalne gibljivosti. Vstraja naj mirno na mestu; vender ne bodi mrtev, nepremičen in tog. Oko, obličje, vse gibanje in vedenje učiteljevo naj ne kaže niti malomarnosti niti strasti. S kratka, vse ponašanje njegovo naj razodeva v vsakem oziru popolno dostojnost njegove službe, pa tudi očetovsko ljubezen do otrok.

Pravi učni način terja od učitelja več prirodnih darov in vaje, nego teoretičnega znanja. V tem se učitelj usovrši, ako mnogo poučuje in se druží z učenci tudi zunaj šole, da proučava način njihovega pojmovanja in razgovarjanja. Zato naj marljivo čita dobre spise za mladino in metodične razprave. Občuje naj s spretnimi učitelji ter naj obiskuje njih šole, da vidi in sliši, kako poučujejo.

Učni način imenujejo nekateri tudi učno tehniko. Učitelj sicer ne more imeti posebne svoje metode, toda imeti mora posebno svojo didaktično tehniko.

§. 35. Učila.

Zeló važna podpora pri pouku so prav izbrana in prav uporabljena učila. Učila v širjem pomenu so vsi vnanji pomočki, ki podpirajo poučevanje in ki rabijo ali učiteljem ali učencem. Pomočke za učitelje imenujemo navadno — učila, one za učence pa samoučila ali učilna sredstva.

Učila so prirodna in umetna. Prirodna učila so stvari in besede. S stvarmi dobivajo učenci nazore, od katerih si sami stvarjajo predstave in pojme. Z besedami pa dobivajo gotove pojme, katere so si drugi stvarili od nazorov.

Z umetnimi učili nadomestujemo prirodna. Umetna učila so: izdelane prirodnine, obrazci, slike, zemljevidi, zemeljska obla, tabele, dijagrami itd., s katerimi počitujemo otrokom razne predstave. Semkaj gredo tudi razna orodja in priprave (aparati), kot čitalni in računski stroji, fizikalna in tehnologična orodja itd.

Učitelj naj učila, katera so mu na razpolago, primerno uporablja. Smatrati pa mu je tudi za svojo nalogo, da jih pomnoži, kolikor to ustreza potrebi pouka v ljudski šoli. Tako n. pr. prav lahko pomnoži zbirko prirodnin s pomočjo učencev. Pa tudi fizikalna orodja more si učitelj sam pripraviti. Taka jednostavna orodja imajo celó prednost pred dragimi in sestavljenimi.

Najvažnejše učilo je šolska tabla s kredo in gobo. Rabi se pri računjanji, pisanji in risanji, pa tudi pri vsakem drugem pouku. Z zapisovanjem in risanjem na šolsko tablo učitelj najlažje razjasni učencem to, kar jim ima priobčiti. Zapisana beseda se vtisne mnogo krepkeje in trajneje učencem v spomin, nego samo govorjena. Podobo narisati more učitelj z malo črtami na tablo, in taka podoba je večkrat izdatnejša, nego so zemljevidi in nazorne slike. V narisanih podobah so glavne stvari mnogo natančneje izražene, in otroci morejo vse pojedinosti temeljito opazovati, kajti tu nastaje pred učenci del za delom.

Najvažnejše samoučilo v ljudski šoli je učna knjiga (berilo, abecednik i. t. d.). V njej so zbrani najbistvenejši deli učne stvarine. Na podlogi učne knjige moremo točneje določiti učni smoter pa tudi prikladneje razdeliti učno stvarino na pojedine stopinje, nego z občnimi predpisi. Učna knjiga nadomešča učitelju narekovanje, učencem pa olajša ponavljanje in domače delo. Učitelj mora svojo lastno učno pot prirediti na podlogi berila; zaradi tega bodi učna knjiga tako uravnana, da more učitelj učno stvarino dopolniti, razširiti, razjasniti. Taka učna knjiga je učitelju navod skoraj pri vsem pouku in nadomešča mnogo drugih učnih knjig.

Berilo bodi torej: a) brez stvarnih ali jezikovnih pogrškov; b) razumljivo, da vsebina ustreza razumu in

pojmljivosti učencev, in da je pisano v prirodnem in jednostavnem slogu; c) jedrovito, da obseza vse glavne stvari učne tvarine v kratkih in točno označenih pravilih; d) logično urejeno, da se jeden nauk naslanja na drugega in jeden razvija iz drugega na prirodni način. Dobro berilo sestaviti je jako težka naloga, zato imamo še malo takih knjig. Samoučila so tudi razna pomagala: pločice, pisanke in risanke, peresa, pisala itd.

Glede učil v ljudski šoli terja naš šolski in učni red (z dne 20. avgusta 1870. l.) v §. 70, in 71. nastopno:

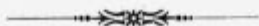
„Vsaki šoli je imeti vsa potrebna učila in samoučila. Da se pripravijo, zgledi naj se šolski voditelj tisti oblasti, katera je po zakonu v to odločena“.

„Vsaki šoli naj se po potrebi dadó vsaj ta učila:

- a) priprave za prvi pouk v čitanji;
- b) razbistrilna sredstva za prvi računski pouk;
- c) podobe za nazorni pouk;
- d) zemeljsko oblo (globus);
- e) po jeden stenski zemljevid izmed obeh ploskih obel (planiglobov), po jeden zemljevid domače dežele, avstrijsko-ogrske države, Evrope in Palestine;
- f) vzorni obrazi za pouk v risanju;
- g) mala zbirka domačih prirodnih teles ter jednostavnih fizikalnih priprav;
- h) šolska knjižnica.

Prav mnogo skrbi in pedagoškega takta je treba posebno pri nakupovanji in oskrbovanji knjig za šolarsko knjižnico. Z dobrimi spisi za mladino podpiramo šolsko vzgojo in šolski pouk. Taki spisi so tudi jako važna podloga za poznejšo samovzgojo mladine. Čitanje primernih spisov obuja navadno veselje do čitanja. Tako veselje ostane navadno še v poznejših letih, tako, da tudi mladenič in mož prav rada čitata v urah odpočitka. S tem se zapreči na jedni strani pohajkovanje in ž njim združeno škodljivo opravilo, na drugi strani pa najde čitatelj v čitanji jako tvorno sredstvo za svojo duševno in npravstveno nadaljno izomiko.

„Bog daj dobro vsem dobrotnikom mladih ljudi, ki mladini omišljujejo hasnovitih knjig. — Čedne knjige so mladini najzvestejše znanke“.
(S lomšek.)

Četrty oddelek.

Ob učnih načelih.

§. 36. Poučuj prirodno.

Da bode poučevanje gotovo doseglo svoj smoter, ravnati se mora po določenih občnih načelih. Med temi je najvažnejše načelo prirodnosti. To načelo ima dvojen pomen:

a) Pouk naj posnema zakonito urejeno delovanje prirode.

b) Pouk se ima prilagoditi prirodi učenčevi, t. j. ustrezati mora onim zakonom, po katerih se prirodno razvija človeški duh.

V prvem objektivnem smislu poučujemo, ako izhajamo od bistvenih podlog, potem pa napredujemo postopno in brez vsakega skoka ali brez praznine. Težiti nam je neprestano in na podlogi soglasnih zakonov po postavljenem smotru. Tako postopa tudi priroda v svojem delovanju.

V tem smislu je načelo: **Poučuj prirodno** — prvo in najobčnejše, ker obseza vsa druga načela.

V resnici izvaja Jan Amos Komenski v svojem Velikem ukoslovju (*Didactica magna*) vsa učna pravila iz tega načela. On trdi, da mora natančni red v šoli biti prirodan. Načelo prirodnosti utemeljuje Komenski tako-le:

1. Priroda pazi na primeren čas. Zategadelj se mora tudi pouk ozirati na starostne stopinje in na otroško doumljivost.

2. Priroda si priredi poprej tvarino, predno jej dá podobo. Tudi pouku je treba pripraviti podlogo.

3. Priroda nareja v jedni dobi samo jedno reč najpoprej. Tako bodi tudi v šoli. Dokler ni utemeljena jedna tvarina, počaka naj druga.

4. Priroda si izbere za svoja opravila pripraven osebek, ali pa si ga vsaj zadosti priredi, da je sposoben. Tako naj se tudi pri pouku odpravijo vse zapreke.

5. Priroda se nikdar ne zaplete v svojem delovanji, temveč strogo razločuje. Tudi pouku se je ogibati vsaki zmešnjavi.

6. Priroda začenja delovati od znotraj. Zato mora učencem najprej razumeti, kar se ima naučiti na pamet.

7. Vsaka reč v prirodi ima mal, priprost, pa vendar cel začetek. Zato je treba pri razlaganji kratkih in jedrnatih pravil.

8. Priroda začenja z najboljčnejšim (najbistvenejšim) in nehava s pojedinostimi. Tudi pouk naj začenja z najbistvenejšim.

9. Priroda koraka od lahkega do težjega. Tako bodi tudi pri pouku.

10. Priroda ničesa ne prehiti (ne dela skokov), temveč polagoma napreduje. Tako se tudi pri pouku ne sme nič bistvenega preskočiti in nič preobrniti.

11. Priroda ničesa ne tišči siloma na dan, predno ne dozori. Tudi mladini ne smemo ničesa vsiljevati brez razjasnenja in brez nazora.

12. Priroda si pomaga na kolikeren način le more. Tudi pouku naj rabijo razna sredstva.

13. Priroda ničesa ne izvaja razen tega, kar se precej pokaže, čemu da je. Poučuj torej samo to, kar koristi svrhi.

14. Priroda nikdar ne miruje, dokler ne dokonča, kar je pričela. Tako naj se tudi pouk trdno drži svojega smotra.

15. Priroda izvaja vse iz korenine, od drugod ne jemlje ničesa. Tudi mladino poučujmo tako, kot bi se jej razum razvijal sam iz sebe.

16. Priroda se skrbno ogiblje vsaki nasprotnosti. Tako bodi tudi pri pouku.

Manj občno in mnogo razločnejše je načelo prirodnosti, ako je razložimo na drugi subjektivni način, namreč: Pouk mora ustrezati vedno onim zakonom, po katerih se ravna duševni razvitek učenca.

V tem smislu sta to načelo umevala Pestalozzi in Diesterweg. Bilo jima je torej glavno pravilo za vsako poučevanje.

Vodilo poučevanju nima biti priroda v obče, temveč duševna priroda pojedinega človeka. Zato mora učitelj poznati prirodne zakone duševnega razvitka. Te zakone mu podaja psihologija. Iz tega razloga moremo načelo prirodnosti izraziti tudi tako-le: **Poučuj psihologično.**

Načelo: Poučuj prirodno ali psihologično — moremo razkrojiti na dve posebni načeli: 1. **Poučuj lahko doumno** in 2. **poučuj nazorno**.

§. 37. **Poučuj lahko doumno.**

Pouk je lahko doumen, ako kolikor móci olajšuje prisvojevanje učne tvarine. Vse prisvojevanje, vse učenje je osnovano na psihičnem delovanju apercipije*). Da bode pouk lahko doumen, pripravljati mora apercipiji pot. Učna tvarina se mora vrstiti tako, da se apercipija vrši brez zaprek in da se kouča popolnem. Tem terjatvam ustrezemo:

a) Ako začenjamo vsak pouk s pravim uvodom. Probuditi nam je torej v otroški zavesti one predstave, ki so podobne ali sorodne novim in torej take, da jih otrok lahko apercipuje. Pouk je tem doumnejši, čim pravilneje združimo nove predstave s prejšnjimi. Od tega so pa zavisne tudi občno priznane terjatve: Poučuj vedno s stališča, na katerem je učenec; postopaj vedno od znanega do neznanega, od bližnjega do oddaljenega.

Ko bi se učitelj ne oziral na sposobnosti in vednosti učencev, utegnil bi jim podajati že znano tvarino kot nekaj novega, ali pa bi menil, da je otrokom nova tvarina že znana. V prvem slučaju bi jih dolgočasil, v drugem pa bi ga ne umeli.

Zaradi jasnosti in razločnosti bi se morala predzadnja terjatev glasiti: Od znanega do neznanega, a s prvim sorodnega! — Takisto moramo tudi v stavku: Od bližnjega do oddaljenega! previdno razlikovati, kaj je tukaj razumevati z bližnjim. V smislu gornje terjatve ni bližnje to, kar je v prostoru blizu, temveč ono, kar je pristopno čutnemu doumevanju otroškemu. Mestnemu otroku sta torej sonce in mesec večkrat bližja, nego gozd in travnik.

b) Pouk je nadalje lahko doumen, ako učno tvarino pravilno uredimo in razvrstimo. Vsaka predstava se mora natanko naslanjati na prejšnjo, ako hočemo, da se neprisilno apercipuje. To terja tudi načelo: Poučuj strogo postopno! Podobno izražajo tudi terjatve: Od lažjega

*) Glej §. 13. pisateljevega „Vzgojeslovja.“

do težjega! Od jednostavnosti do sestavljenosti! Od čutnosti do nadčutnosti! Od posebnosti do občnosti! Od primera do pravila! Od stvari do znamenja! Od predstave do besede! Tako postopanje je analitično in genetično.

Terjatev: „Od jednostavnosti do sestavljenosti!“ in „Od bližnjega do oddaljenega!“ ne smemo dobesedno umevati. Tako je n. pr. otroku predstava o vodi mnogo jednostavnejša, nego predstava o vodiku. Jednostavno je tu ono, kar je lahko doumno. Ta stavek se torej po pomenu sklada s stavkom: „Od lažjega do težjega!“

c) Lahko doumen je naposled pouk, ako se omejuje na ono, kar je najbistvenejše in najvažnejše, to pa razjasnuje vsestranski. Navadni izrek: „Preveč ni dobro“ velja tudi z ozirom na pouk. Kar je preveč, tega namreč ne doumevamo; to nas le obtežuje in moti. Preveč se le v jednom oziru nikdar ne stori, namreč v tem, da moramo otrokom vse, kar jim podajemo, tako pojasniti in razbistriti, da umejo. „Česar se imajo učenci učiti, moramo jim tako jasno predložiti in razobložiti, da imajo pred seboj, kakor svojih pet prstov“ (pravi Komenski).

„Ne razlagaj otrokom najedenkrat preveč, ne premalo. Ako jim poveš preveč in prenatlo, ne bodo kaj zapomnili. Ako jim razložiš premalo, bode jim dolgočasno.“ (Slomšek).

§. 38. **Poučuj nazorno.**

Vse naše spoznanje, vse naše predstave in misli izvirajo — kakor uči psihologija — iz nazorov. S čutnimi zaznavami pridobljene predstave so prvi kameni, iz katerih so osnovane tvarine naših predstav. Ako hoče torej učitelj poučevati prirodno in psihologično, biti mora vedno uverjen, da li ima učenec vse one nazore, na katerih so osnovani krogi onih predstav, ki se imajo doseči. Kjer nedostaje taci nazorov, skrbeti mora učitelj, da jih pribavi.

Otrok prinese sicer dokaj nazorov s seboj v šolo. Vender so ti nazori navadno pomanjkljivi, nerazločni in nejasni. Zato jih je treba popolniti in usovršiti. Prav za prav se mora otrok šele učiti, da pod vodstvom učiteljevem prav gleda.

Nazornost je glavno načelo elementarnega pouka. Vse, kar se otroku zadosti ne poočituje in nazorno ne pokaže, vse to mu je in ostane neumljivo in nejasno.

To načelo pa velja tudi za višji pouk, kajti pojmi brez nazora so prazni. Kadar koli se torej pri pouku pojavljajo novi pojmi, nove besede, treba jih je razjasniti na nazoren način.

Nazorovanje je dvojno: neposrednje ali posrednje. Neposrednji je nazor, ako kažemo otrokom stvari same ali njihovih slik: obrazce, slike, narise, dijagrame. Posrednji je nazor, ako neznano stvar živo opišemo, ali prisposodobimo drugi znani in slični ali nasprotni stvari. Slike naj bodo natančne, velike, okusne in нравstvene.

Sosebno potrebna je nazornost pri ročnostih, pri vajah in uporabah. Tu mora učitelj najprej pokazati sam otrokom, kako naj govore, čitajo, pišejo, rišejo, telovadijo, igrajo, pojó, pripovedujejo, prevajajo itd. S takim predočevanjem doseže v kratkem času več, nego z obširnimi poučevanjem ali s pravili.

Zategadelj se nam je ogibati vsakemu poučevanju, ki ne bi bilo nazorno. S takim poukom bi dosegli le navideznihs vspehov. Tak pouk je mehaničen, kajti otroci se navadijo, da so zadovoljni že s praznimi besedami, katerih ne umejo. Zato ne gre v ljudski šoli rabiti besednih razlag, definicij in suboparnih pravil.

Nazornost je duša novejšega poučevanja. Da se je takov pouk uvel v ljudsko šolo, gre zasluga pred vsem Komenskemu in Pestalozziju. Komenski je to pokazal v svoji knjigi „Svet v slikah“ (Orbis pictus). Pa tudi Diesterweg je toplo zagovarjal to načelo.

„Otroci bodo znali imenovati najimenoitnejše reči v svojem krogu, ako jim jih pokažeš. Znali jih bodo tudi pokazati, ako jih ti imenuješ, pa tudi po malem povedati, čemu da so.“ (Slomšek).

§. 39. Poučuj zanimljivo.

Ako je pouk prirodén, psihologičen, tedaj obuja in vzdržuje pazljivost učencev. Tak pouk je zanimljiv. Načelo zanimljivosti je torej tesno zvezano s prvim načelom.

Zanimljivost je glavna terjatev pouka. Brez zanimanja je učni vspeh vedno dvomljiv. To velja zlasti o početnem

pouku. Prvotno nima otrok nobene lastne moči, da bi mogel svojim mislim dati določeno mer in jih v isti vzdržati. Vodi ga le vnanji dojmi; sposoben je le za nehôtno pazljivost. Iz tega sledí, da je početni pouk le tedaj plodovit, ako z vsebino in obliko zanima pazljivost učencev.

Da bode pouk zanimljiv, treba je:

1. Da ima učitelj učno tvarino popolnem v svoji oblasti in da se sam zanima za stvar. Zanimanje učiteljevo, katero se kaže v besedi in na obrazu, prehaja samo ob sebi tudi na učenca. Njegovo veselje do poučevanja, njegovo veselo razpoloženje provzročuje tudi v učenci veselje do učenja. „Veselost je nebo, pod katerim vspeva vse, razen strupa“. Mrtev govor, mračen pogled in odrvenelo držanje ne more zanimati otrok. Učitelju je treba torej, da z vso dušo sodeluje pri poučevanju. Zato se mu je vestno pripravljati na vsako učno uro.

2. Dokler je učenec sposoben le za čutno pazljivost, ogibati se je skrbno vsemu, kar bi ga utegnilo motiti. Razne predmete moramo torej kolikor mogoče posamezno in z zadostno močjo učiti.

Ko vstopi otrok v šolo, mine dokaj časa, predno pazi le na pouk. V šolski sobi vidi mnogo novih reči. Na te se mora šele privaditi, da jih gleda ravnodušno. To se zgodi tem preje, čim manj predmetov je v šoli. Zato ne bodi v šoli nič nepotrebnega. Celó potrebna učila predočimo otroku kolikor móči šele tedaj, kadar jih rabimo. Tudi na učitelja, na njegovo obleko in na gibanje se morajo otroci šele navaditi. Zato naj ne menja brez potrebe teh reči, da ne odvrne pazljivosti učencev od pouka. — Predmeti, katere imajo otroci gledati, vplivajo naj posamezno, jasno in razločno na njih čute. Učitelj naj govori krepko, vendar ne sme prekoračiti prave mere.

3. Najbolj pa obujamo pazljivost, ako poučujemo s stališča, na katerem je učenec. Pouk bodi popolnem primeren otroški doumljivosti; naslanjati se mora na krog njegovih izkušenj. Na ta način starejše predstave apercipujejo nove in jim pomorejo, da pridejo v zavest. To ravno pa je bistvo apercipujoče pazljivosti.

Otrok se ne zanima niti za tuje niti za znane predmete. Prvi nimajo nobenih znakov, na katere bi se apercepcija naslanjala, pri drugih pa se je že izvršila.

Vsa umetnost, kako storiti, da je pouk zanimljiv, obstoji v tem, da prav umevamo psihično delovanje apercepcije in da se prilagodimo njenim zakonom. Učenec je navadno sposoben le za apercipujočo pazljivost. Samohôtni pazljivosti je treba večje duševne zrelosti. Zato malo ali nič ne koristi, ako opominjamo male otroke, da naj bodo pazljivi. Še manj koristijo obljube ali pretenja. V tem slučaju ne pazijo otroci na učni predmet, temveč na to, kar se jim obljubi ali zapreti.

4. Da bodo otroci pazili trajno, poučuj neprestano in brez presledkov ali brez praznin. Novo moramo vedno postopno združevati z znanim in sorodnim. Krogi predstav morajo se malo po malo širiti. Oddaljeno mora se bližnjemu pridružiti. Samo ono zanima učence, kar razbistruje, razjasnuje in dopolnuje prejšnje njihovo znanje.

Največja naloga učiteljeva je tedaj, da se natanko seznaní z duševnim stališčem svojih učencev in da se vedno uverja, napredujejo li učenci s poukom vred. V tem oziru ima učitelj jako težavno nalogo, kajti učenci jednega razreda so zelo različni. Tu je treba učitelju vse ostroumnosti. Piskati mora prave srednje mere. Ravnati se mu je pred vsem po večini svojih učencev. Pri tem naj vender na spreten način obuja in zanima boljše učence, slabejšim pa naj pomaga, da polagoma dohajajo součence.

5. Da dosežemo najvišjo in najsovršenejšo stopinjo pazljivosti, namreč stanje samohôtné pazljivosti, imamo samo jeden gotov pripomoček, to je vzbujanje samodelavnosti v učencih. Kjer učenec sam deluje, ondi je ves njegov jaz, njegovo zanimanje. Vsaka nedelavnost postane kmalu dolgočasna. Kadar pa se otroku posreči kako delo, vzbudi se mu tudi ugodno čustvo, osobito pa samočustvo. To ga potem nagiba še na daljno delovanje. Tega nagiba nam je iskati v prirodi otroški. Otrok rad sam iz sebe izvršuje razna opravila in male naloge. Ako torej učitelj poučuje tako, da učenec sam preiskuje in najde kaj novega in se najdenega veseli, potem more za trdno pričakovati, da bode učenec kmalu kazal sledi samohôtné pazljivosti. Ravno tako se mu oživlja samohotna pazljivost, ako ga učitelj pri vsaki priliki navaja, pridobljeno znanje uporabljati. Učenec naj sam išče vsako-

vrstnih nalog; uporablja naj znana pravila pri novih slučajih; poišče naj sam primerov k danim pravilom; nazorne predmete naj opiše in razstavi; o tem, kar je videl in slišal, naj samostalno poroča itd. Zanašati pa se učitelj nikdar ne sme na samohotno pazljivost onih učencev, ki so na duhu še nerazviti. Taki otroci pač sklenejo, da hočejo biti pazljivi, toda ta sklep se jim kaj lahko omaje.

Najbolj pospešujemo zanimljivost, ako kolikor móci rabimo erotematično učno obliko. Ta oblika neprestano vzbuja učence na samodelavnost. Učitelj torej ne sme nepretrgoma predavati. Izpraševanje vzbuja vsestransko tekmovanje med učenci; to pa jako povečuje njih zanimanje za pouk.

6. Bodi pa pouk še tako zanimljiv, vendar je njegova tvornost vedno nekako omejena, kajti vsaka sila se po dolgem delovanji konečno oslabi. To resnico mora učitelj uvaževati, ako hoče, da bodo učenci trajno pazljivi. Nikdar ne sme dopustiti, da bi učencem opešale sile. Ker je duševno delovanje prav tako mnogostransko, kakor telesno, zaprečimo utrujenost prav lahko s tem, da o pravem času menjavamo delovanje. Modra premena učne tvarine in učne oblike je izvrstno sredstvo, da postane pouk trajno zanimljiv. Suhoparno učno tvarino moremo oživiti s pripovedkami, uganjkami, basnimi, pravljicami, šalami itd. Z abstraktnimi stvarmi se ne smemo mnogo baviti. Poočitujmo jih s tem, da učencem pokažemo, kako se naredé. Razjasniti jih moremo tudi s pripravnimi primeri in z uporabami iz otroškega življenja. Pa tudi govorjenje v zboru mnogo pripomore živahnosti in veselju v šoli. Ako pa tudi premena nič več ne zadostuje, potem ima učitelj le še jedno sredstvo, da namreč preneha s poukom. Med tem se učenci oddahnejo, odpčijejo ter si nabereó novih móci za nadaljno učenje. Čim manj duševnih sil imajo učenci, tem večkrat moramo prenehati. Učitelju pa je skrbeti, da se taki presledki prav uporabljajo n. pr. s petjem, s telovadbo itd. Pa tudi posrednje ne sme dopustiti, da bi se bavili z opravili, ki bi ovirala nadaljno poučevanje.

§. 40. Poučuj temeljito.

Tudi to načelo je že izraženo v terjatvi: „Poučuj psihološko“. Ako namreč poučujemo po psiholoških zakonih, in ako zlasti dosežemo popolno apercepcijo učne tvarine, zadostili smo zahtevi po temeljitosti.

Temeljiti pouk terja:

1. Otrok si mora popolnem in neomajno prisvojiti pred vsem prve podloge vsega pouka, t. j. elementarne predstave. Take podloge so tako rekoč trdno jedro, na katero pripenja nove predstave. Iz prvih predstav si snuje potem nadaljne kroge predstav. Na učne početke je torej obračati največjo skrb. Pri početkih se moramo muditi toliko časa, kolikor je potrebno. K njim se je treba često povračati.

„Povej otrokom najprej poglavitne resnice ter ponavljaj in dostavljaj z vsakim naukom“. (Slo m š e k.)

2. Napreduj nepretržno, brez presledkov. Ničesa ne smemo izpustiti, na kar se ima naslanjati sledeče. Nikdar ne smemo kreniti na stranska pota. Tak pouk opovira napredovanje; učenci postanejo raztreseni.

3. Poučuj oprezno. Ne prehajaj poprej od pojma na pojem, dokler nisi popolnem uverjen, da so ga otroci temeljito umeli. Ne pripisuj otroku poprej novega delovanja, dokler se nisi uveril, da se je popolnem privadil prvemu.

„Čim počasneje napreduješ od kraja, tem hitreje ti hoče iti pouk od rok, kadar se deci v nauku pojasni in razdani“. — „Vsaka učna stopinja bodi otrokom trdna stopinja v večje spoznanje“. (Slo m š e k.)

4. Omejuj se vedno na najbistvenejše in najvažnejše; to pa obdeluj vsestranski in krepko. „Non multa, sed multum!“ (Ne mnogo, toda temeljito!) Malo terjaj, to malo pa prav natančno obdelaj. Tako postaviš dober temelj.

Popolnem napačno umeva učni smoter, kdor teži po popolnosti s tem, da poučuje to in ono, kar je postransko in kar obtežuje razumevanje bistvenosti. Obdeluj torej pred vsem pojedine posebno izbrane predmete kot tipe ter se večkrat povračaj k taistim.

5. Da dosežeš temeljito znanje, moraš stvarino predstav natanko urediti in tesno zvezati.

Temeljito je ono znanje, katero je strogo združeno. V takem znanji se zraščajo pojedine misli v trdne kroge predstav, ki so med seboj zopet organsko združeni. Najbistvenejši deli teh krogov so najtrdneje in najgloblje ukoreninjeni v zavesti. Tako znanje dolgo traje, sposobno je za življenje in more se v vseh svojih delih razraščati. Ako tudi se s časom posuše posamne veje, — deblo ostane, ako je zdravo in ima globoke in široke korenine.

Ta terjatev se sklada z ono, ki smo jo imenovali učno koncentracijo.

Da bode pouk temeljit, postopati mora učitelj v vsaki učni uri po metodičnih stopinjah (§. 28).

6. Jako izdatno sredstvo, da dosežemo temeljito in trajno znanje, to je naposled večkratno ponavljanje. Namen ponavljanju ni samo ta, da si zapomnimo pojedinosti, temveč, da se usposobimo, večjo celoto obnoviti in pregledati. Zato ponavljaj učno stvarino osobito v skupinah. S tem ne bode ponavljanje mučno ni za učitelja ni za učenca. Tako zlo stanje škoduje učenju in potrafi mnogo časa.

Ponavljaj pa:

- a) V začetku in na konci vsake učne ure.
- b) Na konci vsakega glavnega odstavka.
- c) Koncem tedna, poluletja, šolskega leta.
- d) O vsaki priliki, osobito, ako se pokaže, da otrokom tu in tam nedostaje znanja.

„Kar se v šoli začne in učencem naroči, to izpitaj in v kratkem ponovi, kolikor se da.“ (Slo mšek.)

Izvrstno sredstvo, s katerim postane ponavljanje samo zopet zanimljivo, to je menjava stališča, s katerega pri tem izhajamo. Na ta način ob enem mnogostranski razbistrujemo pojedinosti. Ker snujemo nove zvezne vrste, vtisne se stvarina bolje v spomin. Čas, ki se pri tem porabi, nikakor ni izgubljen, kajti stvarina postane samostalna svojina otrok.

Da se mnogo tega, kar se v šoli uči, pozneje pozabi, vzrok temu ni le ta, da se preveč uči, temveč osobito ta, da se premalo ponavlja.

„Naučeno obdržati je važneje, nego novega se učiti, pa prejšnje pozabiti“. (Diesterweg.)

§. 41. **Poučuj obrazovalno in uporabno.**

S poukom si ima učenec prisvojiti vednosti in ročnosti, ki so mu potrebne za njegov bodoči stan. To pa ni še najvišja svrha pouka. Kakor je znano, sklada se zadnja s kohečno svrho vzgoje. V tem smislu je umevati gornje načelo. Vsled tega ni še zadosti, da pouk posreduje ročnosti, temveč mora meriti na to, da učenca obrazuje, vzgojuje.

Prava obrazovanost ne obstoji v znanji v obče, tudi ne v vseznanji, temveč v mnogostranskem znanji tega, kar je važno in bistveno. Prava obrazovanost nas ima tudi usposobiti, da moremo to znanje prav uporabljati. Pouk je torej obrazovalen, ako pazimo na sledeče:

1. Vednosti in ročnosti, katere posreduje pouk, morajo zadostovati vsem važnim odnosom, razmeram in potrebam človeškega življenja. Učenec naj se uči vsega, kar mu je za poznejše življenje potrebno in koristno. Njegovo znanje bodi tako, da je more uporabljati.

„Že odrasle otroke je treba seznaniti z vsemi potrebnimi rečmi, katere jih čakajo v prihodnjem javnem življenji, da bode šola deci modra priprava za javno delavno življenje“. (Slomšek.)

Da bode pouk v resnici obrazoval, mora prvič kroge otroških misli razvijati z ozirom na mnogostransko zanimanje (§. 21). Drugič mora učenca najskrbneje vaditi, da uporablja svoje znanje. To terjatev izrekuje načelo: **Poučuj praktično!** Podajaj torej učencu pred vsem ono, kar more kakor koli uporabljati v življenji, in vadi ga v uporabi njegovega znanja. Tega načela pa nikakor ni tako umevati, da bi morali od pouka izključevati vse, kar ni tako, da bi takoj in neposrednje koristilo za življenje.

Kako je to načelo umevati, označuje Diesterweg na sledeči način: „Uporabnosti ne umevam tako, da bi se morali neprestano ozirati na bodoče neposrednje potrebe v ozkem krogu življenja. S tem umevam oni način poučevanja, kateri ne podaje učencu ničesa, ne navaja ga na ničesa, kar ne bi imelo pomena niti za razbistrenje glave niti za ogrevanje srca niti za ojačevanje voljine moči. Vse, česar se uči, mora

biti tako, da more koristiti neposrednje človeškemu duhu ali življenju človeškemu.

„Poiščite in izvolite pred drugimi take reči, katere so mladini naših krajev in naše dobe koristnejše“. (Slo m š e k.)

2. Da učenca usposobimo, svoje znanje prav uporabljati, moramo mu popolnem razviti duševne sposobnosti in sile. Iz tega sledi, da mora pouk poleg materialne obrazovanosti duha gojiti tudi formalno. Brezpogojni smoter obrazujočega pouka je po načrtu osnovano razvijanje nazorne vzmožnosti, usovršavanje spomina, urejanje domišljije, izobrazovanje razumnega in pametnega mišljenja.

V šoli se morajo otroci vsaj toliko naučiti, da znajo s priučenim sploh kaj začeti. Zato naj učitelj tudi učence vadi. Največ more v tem oziru storiti pri tehničnih predmetih. Pa tudi pri drugih predmetih morejo se učenci uriti.

V to svrho naj jim daje učitelj pripravnih nalog, zahteva naj, da pravila, katera so našli sami ali s pomočjo učiteljevo, uporabljajo na posameznih slučajih ali da jih podkrepé z novimi primeri. Učenci naj rišejo zemljevide, nabirajo naj prirodnine, izrezujejo geometrijske like itd. Kar se piše ali računi na šolski tabli, posnemajo naj na svojih ploščicah.

Sploh naj pouk skrbi, da se odnaša na vsakdanje življenje otrok. Nasprotje med šolo in med življenjem naj se kolikor móči ublaži. Nikdar naj otroci ne zapuste šole, da ne bi kaj jedrovitega nesli seboj.

Vrhu tega bodi pouk istinit. Kar ni istinito, to tudi ni praktično. Takega znanja ne moremo prav uporabljati. Pouk je istinit, ako mu je vsebina istinita, ako torej ne podaje krivih naukov, zastarelih nazorov itd. Ni potrebno, pa tudi ne mogoče, da se v ljudski šoli uči vsega, kar je istinito, toda vse ono, kar se v njej uči, mora biti istinito. Pravljice in basni so sicer izmišljene, ali deco lahko uverimo, da je v njih skrita živa istina.

Tudi po obliki bodi pouk istinit. Zato naj učenci pravilno izražujejo svoje misli in rabijo naj samo one izraze, katere razumejo.

3. Najvažnejša uporaba našega znanja je neopovržno ona, katera se odnaša na izpolnovanje višjega namena človeškega. Resnično obrazujoč pouk ni torej omejen na umstveno izobrazovanost učenca; takov pouk smatra versko obrazovanost za svoj konečni smoter. Pravo veljavo ima le oni pouk, kateri deluje v npravstvenem-verskem oziru. „Začetek modrosti je strah božji“, zato bodi tudi začetek in konečni smoter vsega pouka. Ni še zadosti, da se v ljudski šoli poučuje verouk. Da bode pouk v resnici obrazovalno in blažilno vplival na učence, vladati mora v vsem šolskem življenji prava bogaboječnost.

Da more pouk največ pripomoči do npravstvenosti, o tem ni dvojbe. Pač pa bodi duševno obrazovanje bistveni predpogoj npravstvenosti; kajti krogi naših misli obsezajo (kakor Herbart pravi) vso množino onega, kar prehaja v dejanje po stopinjah čustvovanja, poželenja in hotenja.

V tem oziru bode moral pouk obdržati v vseh okolnostih nekako idejalnost, katera povzdiguje učenca nad navadno življenje in obrača njegove misli na vzvišenost in plemenitost.

Pouk naj torej pri vsaki priliki vpliva na srce otroško. Pospešuje naj npravstvena načela. Težiti mu je pred vsem po samostalnosti v mišljenji. Učencu nima podati samo mnogo vednosti, temveč celovit in pameten skupen nazor o svetu in o življenji. Takov pouk je v resnici obrazovalen ter ustreza modremu načelu: *Non scholae, sed vitae!* t. j. Ne za šolo, temveč za življenje!

Izmed pedagogov zastopata Komenski in Pestalozzi bolj idejalno, Locke in Basedow bolj praktično stran pouka. Tudi sedanost se nagiblje bolj na praktično, nego na idejalno stran. Pravo srednjo pot zastopa Diesterweg.

„Mladini naj sije solnce modre spoznave, naj pije žejna duša čisto vodo zdravega nauka.“ (Slo mš ek.)

Peti oddelek.

Ob učiteljih in ob učiliščih.

§. 42. Dom in šola.

Duševna obrazovanost je vsakemu človeku brez razlike stanu in poklica koristna in potrebna. Tega nam ni treba nadalje dokazovati. Tu ter tam se vendar pojavlja nasprotno mnenje, po katerem bi bila duševna izobrazovanost za nekatere stanove škodljiva, ker provzročuje domišljivost, prevzetnost in mržnjo do dela. Toda tako mnenje ne velja o pravem, vzgojujočem obrazovanju. Vsaj uči splošna izkušnja, da je posledek nevednosti in nedostatni obrazovanosti vedno le surovost, nenravstvenost in škodljivost na občnem blagu. Zato se nikakor ne more opovreči, da je pouk potreben. Jedna prvih dolžnosti obitelji in človeške družbe (cerkve, države in občine) je tedaj, da skrbé za primeren pouk mladine.

Dom je pač prva učilnica otrokova. Doma vsprejema duša otrokova prve vtiske; zato ima navadno dom tudi odločilen vpliv na nadaljno duševno razvijanje otrok. A prav malo je obitelji, ki bi mogle svojim otrokom preskrbeti urejenega in popolnega domačega pouka, zategadelj je treba, da se ustanavljajo posebne učilnice, šole.

Najnavadnejše učilišče je torej šola. Redkoma le se počujejo otroci doma.

Domači pouk (tudi zaseben imenovan) ima kot posamičen pouk mnogo prednosti pred skupnim poukom v šoli. Te prednosti so:

a) Domači pouk omogoči, da se učitelj popolnem prilagodi individualnosti otrokovi. Zato mu je móči doumneje in vspešneje poučevati.

b) Tak pouk more tudi zategadelj doseči več vspehov, ker je vse poučno delovanje osredotočeno na jednega samega učenca.

c) Prav zaradi tega je móci pri domačem pouku okrajšati poučni čas. Prihranjeni čas moremo uporabiti za oddih učenca ali kako drugače ga izkoristiti.

Te prednosti pa morejo postati zeló kvarne. Domači pouk se ozira preveč na individualnost, zato provzroči lahko jednostranost in nesamostalnost. Učencu se doma nalaga neprestano opravilo, zato se kmalu utruji in postane omahel. Kar se prihrani časa, zlorabi se dostikrat za pohajkovanje.

Šolski pouk često ovirajo jako različne individualnosti učencev. Zato se porabi pri tem pouku mnogo več časa, nego pri domačem.

Učitelj more te škodljivosti odstraniti, ako smatra ves šolski razred za organsko celoto. Vsi učenci se poučujejo ob jednom; zato je skupni uspeh mnogo večji, nego pri posamičnem pouku.

Šolski pouk ima zlasti te -le prednosti:

a) Skupno delovanje odstrani kmalu plašljivost in okrepča srčnost pojedinih učencev. Takov pouk izpodbuja celó nemarneže k sodelovanju ter vzbuja jako dobrodejno tekmovanje. Praznine v pojmovanju pojedincev nadomeščajo odgovori drugih otrok.

b) Ker se je treba ozirati na različno stališče pojedinih otrok, izgubi se mnogo časa. Vender se ta izguba v obilni meri nadomesti s tem, da se mora v šoli previdneje napredovati in večkrat ponavljati. Ravno zaradi tega je pa ta pouk temeljitejši in vsestranski.

c) V šoli se razdeli skupno delo pojedinim učencem. To delovanje se mnogostranski menjava ter zapreči, da se ne utrudijo učenci in učitelj. Tako je mogoče dalje časa vstrajati pri delu.

d) V šoli se privadi učenec pravilnejšemu delovanju; vzgojuje se k vstrajnosti in marljivosti.

Dobrodejni vplivi, s katerimi deluje šola v vzgojnem pogledu na učence, poudarjali so se obširneje že v „Vzgojeslovji“ (§. 43.).

Da se bodo popolnem vresničile tu navedene prednosti šolskega pouka, treba je, da ume učitelj premagati vse težkoče, izvirajoče iz različnih individualnosti, in da vse učence pritegne k sodelovanju. Taka vsestranska in živa udeležba bude vzajemno dopolnovala skupni vseh.

Ta smoter more pa učitelj le doseči, ako kolikor mogoče izprašuje in uporablja primerna učila. Sosebno pa se kaže organska celota šole v posebnih učnih pripomočkih. Ti so: predrekovanje in pisanje po taktu, vsakovrstna ritmična gibanja, uporaba stenskih tabel, zemljevidov in drugih nazor-nih sredstev, združevanje vsega razreda ali tudi pojedinih učencev in skupin k skupnemu delu, ne le pri petji in pri telovadbi, temveč tudi pri pisnih nalogah, pri jezikovnih in deklamacijskih vajah, tako tudi podpiranje slabejših učencev po boljših.

Z ozirom na posebne svrhe razlikujemo raznovrstne šole:

1. Občne ljudske in meščanske šole. Te imajo namen, da prvič postavljajo podloge ali osnove vsej duševni obrazovanosti, da torej pripravljajo na daljni pouk. V tem pomenu so ljudske šole občno početne ali osnovne. Drugič pa imajo podajati celovito, občno duševno obrazovanost vsem onim otrokom, kateri se ne morejo drugače poučevati in ki torej iz ljudske šole prestopijo neposrednje v praktično življenje. Veliki večini vse mladine mora zadostovati pouk v ljudski šoli. Ta mladina je določena za različne stanove. Zato ima ljudska šola najobčnejšo svrho; ona ni stanovska šola, temveč občni obrazujoči zavod. V to svrho je uvedena občna šolska dolžnost od 6. do izpolnjenega 14. (12.) leta starosti.

Nekateri imenujejo ljudsko šolo tudi narodno, ker je namenjena vsemu narodu in ker naj bi vladal v njenem poučevanju čisto narodni živelj.

Ljudska šola pa mora ob enem bolj kot vsaka druga biti vzgojevališče. To je tem potrebneje, ker doma pogreša mladina navadno izdatne vzgoje.

Meščanska šola ni družega, nego popolnem organizovana (višja) ljudska šola. Tu se poučujejo otroci vsake

starostne stopinje posebej v vsakem razredu. Učitelji so višje usposobljeni. Otroci obiskujejo to šolo navadno tudi še potem, ko niso nič več dolžni hoditi v šolo. Zato more meščanska šola bolj izobraziti, kot druge ljudske šole.

Učni predmeti ljudske šole se obravnavajo z večjo ali manjšo obširnostjo, kakor ima namreč katera šola več ali manj učiteljev (razredov). (§. 3. šolskega zakona z dné 2. maja 1883. l.)

Učna tvarina ljudske šole naj se na tista leta, v katerih mora vsak otrok hoditi v šolo, kolikor je mogoče razdeli tako, da bo vsako od teh let po jedna učna stopinja. (§. 7. prejšnjega zakona.) Ljudske šole se oznamujejo po številu razredov; ti pa so zopet zavisni od števila otrok in učiteljev. Zato so ljudske šole jednorazredne do osmerorazredne.

Navadno pa je le malo šol tako popolno uravnanih. Delovanje na nižje organizovanih šolah je tem težje, čim manj je razredov (odnosno učiteljev). Najtežja je ta naloga na jednorazrednicah, kjer ostane učenec ves čas v enem in istem razredu, a je vendar treba, da napreduje od stopinje do stopinje. Zato se mora v takih šolah poučevati v oddelkih. Tu se poučuje posrednje s pomočjo nalogajoče učne oblike.

Prejšnja razvrstitev v normalne, glavne in trivijalne šole je prenehala, tako tudi prejšnja nedeljska ponavljalna šola.

Meščanska šola šteje tri razrede, kateri se stikajo s petim letnim tečajem občne ljudske šole.

Idejo današnje ljudske šole je sprožil J. A. Komenski. Popolnem izvela pa se je ta ideja šele v sedanjem času.

Ljudskim šolam bistveno jednake so šole za gluho-nemce, slepce in slaboumnike (topoglavce in bebe). V teh šolah se vzgojujejo in poučujejo nepolnočutni in slaboumni otroci.

2. Srednje šole (gimnazije in realke) imajo v občne namen, da pripravljajo za visoke (ali višje strokovne) šole. Take šole morajo stvarjati podlogo za znanstveno obrazovanost. Učenci so določeni za razne poklice, zato morajo te šole delovati občno obrazujoče.

3. Visoke šole (vseučilišča, tehnične visoke šole, akademije) izobrazujejo svoje učence popolnem znanstveno. V ta namen jih usposobijo, da morejo sami znanstveno preiskovati, ali pa jih izobrazujejo za one poklice, ki služijo višjim koristim.

4. **Strokovne in stanovske šole.** Semkaj gredo raznovrstne obrtne in trgovske šole, kmetijske učilnice, gozdarske, rudarske in vojaške akademije, semenišča, učiteljišča i. t. d.

Višja učilišča, osobito vse strokovne in stanovske šole imajo sicer nalogo, da preskrbe svojim učencem pred vsem one vednosti in ročnosti, po katerih postanejo sposobni in vrli za določeni poklic. Vender je vsakokrat napačno, ako taki zavodi zanemarjajo višjo svrhu, katero mora izpolnovati vsak pouk, namreč občno obrazovanost duha. V vsakdanjem življenji se mnogotero dotikajo različne koristi. Zato ne zadostuje nikjer jednostranska obrazovanost in če bi bila še tako sovršena. Vzgojnega pomena ne sme zanemarjati nobena šola, niti ne vseučilišče. Samo ob sebi je umevno, da se umika neposrednje vzgojno vplivanje na višjih učilnicah vedno bolj in bolj. Učenci tacih zavodov so več ali manj že sposobni za samovzgojo. Ipak ne sme nobenemu pouku nedostajati posrednjega vzgojnega vplivanja na učence. Stavek, da je brez vrednosti tak pouk, ki ne vzgojuje, velja za vsak pouk, brez izjeme.

„Blagor mladeniču, kateremu ljubeznjivi nauk vrlih starišev osvita glavico, domača šola pa jo razdani in kateremu vrle višje šole obsijajo um, pa tudi srce ogrejejo za vse, kar je drago in pravo“ (Slo mšek.)

§. 43. **Vzgojna naloga ljudske šole.**

V obče veljavni stavek, da ima biti vsaka šola ne le učilišče, ampak zajedno tudi vzgojevališče, velja sosebno za ljudsko šolo. Z ozirom na to bi se moral ta stavek glasiti celó obratno: Ljudska šola mora biti v prvi vrsti vzgojevališče in poleg tega učilišče. Pomagati mora, da se kolikor mogoče doseže najvišja vzgojna svrha, namreč samodelno življenje v duhu Kristovem.

Kakšen bodi pouk v ljudski šoli, da deluje vzgojujoče, razjasnili smo zadosti že v prejšnjih razpravah. Tu gre le še za to, da pokažemo posebne naprave in uravnave, s katerimi ima ljudska šola neposrednje vzgojevati. Semkaj gredo naprave in uravnave pedagoškega vladanja, katero navadno

imenujemo šolsko strahovanje ali **disciplino**. Navadno razlikujemo notranjo in vnanjo disciplino učencev. Notranja disciplina je vedenje otroško pri pouku, kolikor so pri tem pazljivi in pridni. Vnanja disciplina zadeva ostalo vedenje otroško, kolikor se podvržejo redu, ki je uveden v šoli.

Že pri domači vzgoji se je strogo držati strahovanja, da vspeva vse vzgojno vplivanje. Tem potrebnejša je stroga disciplina v šoli. Tu je zbranih mnogo otrok. Zaradi tega se je lažje pregrešiti zoper šolski red. To pa je velika zapreka pouku in vzgoji.

Komenski pravi v svoji Veliki didaktiki o potrebi šolske discipline: „Na Češkem je zelo navaden pregovor: Šola brez discipline je mlin brez vode! — In to je popolnem pravo! Ako se mlinu odvzame voda, neha mleti, in ako v šoli ni prave discipline, vse zastane. Ako se njiva ne očisti škodljivega plevela, uniči se setev. Tudi neosnažena drevesa slabo raste. Iz tega pa še ne sledi, da se mora v šoli vedno kričati in tolči, temveč čuvanje in paznost učitelja in učencev je v vsaki učilnici neizogibno potrebno. Kaj je šolsko strahovanje drugega nego zanesljivo postopanje, po katerem imajo učenci v resnici postati učenci?“

Notranja disciplina je zavisna od načina, kako poučujemo. Prava učna oblika in primerni učni način rodi vedno največjo pazljivost in živo, pridno teženje, tedaj dobro notranjo disciplino učencev. Druga sredstva, kakor pohvala in graja, svarilá in ukori, plačila in kazni imajo v tej zadevi vedno le dvojbene učinek.

Ako se je notranja disciplina prav razvila v šoli, tedaj tudi vnanja ni težka, kajti prva pospešuje zadnjo. „Dokaj zanesljivo moremo sklepati na moralno dober duh v vsaki šoli, kjer prebiva duh pridnosti“. (Niemeyer.)

Da se doseže dobra disciplina, treba je:

1. Da se učenci v vsem svojem vedenji in v vseh zadevah ravna po stalnih predpisih in po naredbah.

Razen mnogo drugega določuje naj šolski red, da otroci pravilno obiskujejo šolo, da ne prihajajo niti prezgodaj niti prepozno, da tiho vstopijo, da odlože svoje reči na določeno mesto, da se mirno vsedejo na odkazano mesto, da je ne zapuste brez vzroka in brez dovoljenja, da med poukom mirno sede tako, kakor se jim je velelo, da gledajo

na učitelja, da govore le, kadar se zahteva, da se oglase, kakor je predpisano, da vstanejo, kadar odgovarjajo, da ne šepetajo, da imajo svoje stvari in šolsko orodje redno, čisto in nepoškodovano, da zapuste šolo v določenem redu in da se tudi zunaj šole vedejo spodobno in dostojno. Tudi najneznatnejših opravkov otroških ne smemo smatrati za premalenkostne, da privadimo učence določenim pravilom.

Ni ravno potrebno, da bi dali tem predpisom obliko pisanih in tiskanih šolskih zakonov. Pri nezreli mladini bi bilo to celó popolnem nepraktično. Otroci se morajo na šolski red privaditi ter ga z veseljem izvrševati.

2. Učitelju se je trdno držati predpisov, katere je dobro premislil, predno jih je izdal. Dоследno mora terjati, da se jih otroci drže. S tem pa še ni rečeno, da bi moral vsak prestopok takoj in na enak način kaznovati. V šoli se ne sme „brez ozira na osebo“ soditi, nasprotno se mora vedno ozirati na individualnost otroško. Zategadelj ni pedagogično, ako bi se za prestopke posamnih stalnih predpisov določevale gotove kazni.

3. Učitelj mora učence vedno strogo nadzorovati in jim nalagati opravila. Čim boljše se vrši oboje, tem manj je povoda, pritoževati se zaradi prestopka strahovalnih predpisov.

4. Pred vsem pa mora učitelj sam biti otrokom vzor v točnosti, rednosti in dostojnosti. To, kakor tudi njegovo goreče delovanje pridobiva mu pravo spoštovanje, katero mu najbolj zagotavlja pokorščino do vseh njegovih predpisov. Ako uživa učitelj pravi ugled pri svojih učencih, potem zadoštuje navadno pogled in migljaj, da se povrne kaljeni red.

Najbolj je zavisna šolska disciplina od tega, kako se vede učitelj pri prestopkih učencev. Uporaba strahovalnih sredstev terja največjo opreznost in previdnost. Prav primerno je pravilo, katero je v tej zadevi navedel K o m e n s k i: „Najboljšo strahovalno obliko nam kaže nebeško solnce, katero daje rastočim bitjem 1. vedno svetlobo in toploto, 2. večkrat dež in veter, 3. redkokrat grom in blisk, akoravno jim je zadnje koristno“.

Kako izbirati strahovalna sredstva, podaje §. 24. šolskega in učnega reda (z dné 20. avgusta 1870. l.) sledeči navod: „Pri uporabi

šolski časopisi, učiteljske knjižnice, perijodične konferencije in nadaljevalni tečaji.

Od posebnih dolžnosti ljudskega učitelja gre tu omenjati:

1. Učitelj se pripravljaj na vsako učno uro. Zlasti mlajšemu učitelju je treba, da se natanko seznanj z učno stvarino in z metodičnim obdelovanjem. Ako je le mogoče, izdela naj vsaj v prvih letih svojega delovanja popolno učno postopanje za kak predmet. Pa tudi starejši in izkušenejši učitelj se ne sme preveč zanašati na svojo spretnost. Tako pripravljanje ne sme nikdar popolnem odpasti, akoravno bi trajalo naposled le nekaj minut.

„Učitelj brez vse vredne priprave po navadi seje pleve in ne bode žel dobre pšenice. Dober učitelj vselej dobro premisli, kaj bode povedal; nabira rožic, katere bode sadil“. (Slomšek).

2. Glede šolskega časa bodi točen. Ako hoče učitelj biti strog z drugimi, mora pred vsem biti strog sam s sabo.

„Na jednorazrednicah naj učitelj četrt ure pred začetkom pouka pride v učno sobo ter naj točno o pravem času začenja in končava zapovedane učne ure. Na večrazrednicah naj šolski zbor ukrene, kako je učiteljem pred začetkom pouka paziti na učence. Noben učitelj ne sme brez postavne opravičbe prekiniti, odložiti ali okrajšati pouka, niti kako drugače prenarediti učnega časa“. (§. 30. šolskega in učnega reda z dne 20. avgusta 1870. l.)

3. Šolo naj ima v redu in lesku znotraj in zunaj. Šolsko poslopje in šolska soba naj kaže že zunaj dobro stanje, red, snažnost in dostojnost. Šolske reči in učila naj ima v redu in naj jih varuje škode.

4. Seznanjati se ima s šolskimi zakoni in naredbami; v njih duhu ima opravljati svojo službo.

Skoraj ni stanu, ki bi od onega, kateri mu pripada, terjal toliko, kot učiteljski stan. To pa tudi popolnem ustreza imenitnosti tega stanu. Ako pa premislimo, da je ljudskemu učitelju odmerjeno le srednje gmotno plačilo in da je njegovo socialno stališče le pohlevno, tedaj je umljivo, da je izmed vseh terjatev najpotrebnejša ta, da bodi učitelj za svoj poklic v resnici navdušen. Za to ima pa tudi ves vzrok.

Njegov poklic je resnično vzvišen. Zato obdaruje tega, ki se mu uda z vso dušo, z zakladi, ki so podloga pravi sreči človeški.

„Ljudski učitelj je mož, ki mora več vedeti, kot uči, ako hoče učiti uvidno in okusno. Živeti mora v nižjem področji, a vendar imeti vzvišeno dušo, ako si hoče ohraniti ono dostojnost svojega mišljenja in celó svojega vedenja, brez katere nikdar ne doseže spoštovanja in zupanja obitelji. Biti mora blagosrčen in trden, kajti v človeški družbi mu je nižje stališče, nego mnogim ljudem; vendar ne sme biti nikomur omalovažen služabnik. Poznati mora svoje pravice, vendar pa misliti na svoje dolžnosti. Vsem ima biti vzgled, vsem služiti s svetom. Ne želi si ugodnosti družih stanov; zadovoljen je s svojim stališčem, v katerem izvršuje dobra dela. Odločen je, živeti in umreti v službi nižje šole, kajti ta služba mu je božja in človeška.“ (Guizot).

„Stan učiteljski je sicer težaven in potiven. Kdor ga prav spozna, njegovo ceno visoko spoštuje. Moder in priden učitelj koristi človeškemu rodu veliko več, kakor najslavnejši vojskovodja, kateri strahuje sovražnike ter premaguje kraljestva in užuga mesta. Učitelj v tihem, neznanem kraji dobro sadi in polivaje skrbi za boljše ljudi in boljše čase. Naj si ga ravno svet ne pozna in večjidel slabo plačuje; v knjigi večnega življenja se sveti njegovo ime in med svetniki bode njegovo plačilo. Pa tudi vsem slabim zanikrnim učiteljem gorjé, po katerih se svet pohujšuje!“ (Slomšek).

Kazalo.

Predgovor	Stran 3
---------------------	------------

Uvod.

A. Osnovni pojmi.

§. 1. Pojem in potreba pouka	5
§. 2. Vzgojni pouk	7
§. 3. Ukoslovje	8

B. Najvažnejši logični nauki kot podloga ukoslovju.

§. 4. Odnosi logike k pouku	10
§. 5. Pojmi	11
§. 6. Odločevanje in dodavanje	13
§. 7. Razmerje pojmov glede vsebine in obsega	15
§. 8. Razlaga pojmov	17
§. 9. Nepopolne razlage	19
§. 10. Razdelba pojmov	21
§. 11. Sôdi	24
§. 12. Medsebojni odnosi sôdov	27
§. 13. Sklepi	31
§. 14. Brezpogojni sklepi	32
§. 15. Pogojni sklepi	37
§. 16. Razločilni sklepi	38
§. 17. Sestavljeni sklepi	40
§. 18. Nepopolni sklepi	41
§. 19. Bistvo znanstvene spoznave	43

Prvi oddelek.

Ob učni svrhi.

§. 20. Materijalno in formalno obrazovanje duha	48
§. 21. Mnogostransko zanimanje	49
§. 22. Posebna učna svrha ljudske šole	51

Drugi oddelek.**Ob učnih predmetih.**

§ 23.	Izbor učne stvari	53
§ 24.	Posamezni učni predmeti:	
	A. Vednosti	54
	B. Ročnosti	56
§ 25.	Učni načrt	58
§ 26.	Učna koncentracija	60

Tretji oddelek.**Ob učnem postopanju.**

§ 27.	Učna metoda	63
§ 28.	Učna pot	64
§ 29.	Analiza in sinteza	66
§ 30.	Učna oblika	70
§ 31.	Uporabnost posameznih učnih oblik	72
§ 32.	Izpraševanje	78
§ 33.	Odgovarjanje	80
§ 34.	Učni način	83
§ 35.	Učila	85

Četrti oddelek.**Ob učnih načelih.**

§ 36.	Poučuj prirodno	88
§ 37.	Poučuj lahko doumno	90
§ 38.	Poučuj nazorno	91
§ 39.	Poučuj zanimljivo	92
§ 40.	Poučuj temeljito	96
§ 41.	Poučuj obrazovalno in uporabno	98

Peti oddelek.**Ob učiteljih in ob učiliščih.**

§ 42.	Dom in šola	101
§ 43.	Vzgojna naloga ljudske šole	105
§ 44.	Ljudski učitelj	108

Zgodovina slovenskega ljudskega šolstva.

(Po raznih virih spisal **J. Ravnikar.**)

„Od nekdanj je bilo na programu slovanskih narodov v Avstriji, borečih se za svojo pravico, skoro v prvi vrsti šolstvo, kajti načela, po katerih se poučuje v narodni šoli, vplivajo odločilno na razvoj potomstva.“ — „S. N.“ —

Kdaj in kako se je v Slovencih pričelo ljudsko šolstvo, pove nam zgodovina le malo. O tem so njeni viri jako pomanjkljivi; — in še ti, kolikor jih imamo, zakriti so v neko megleno tmino. Zgodovinske listine nam sicer kažejo, da so pri nas s šolami pričeli „bratje nemškega viteškega reda“ v 13. stoletju. Ti so neki ustanovili prvo učilnico na svoji graščini. V katerem jeziku se je na tej šoli poučevalo, ni dognano. Skoro gotovo na utrakvistični podlogi (v obeh deželnih jezikih? —). Isto tako nam zgodovinske listine povedo, da je šola bila v Kamniku (1307) in v Ribnici (1407). Dalje je zgodovinski dokazano, da se je že v 15. stoletju poučevalo v slovenskem jeziku v neki kmetški šoli, — namreč v Vipavi na Notranjskem. Tam se je porodil l. 1487. pozneje tako sloveči poslanec „zadnjega viteza“ (cesarja Maksa I.) Sigismund baron Herbersteinski. Ta nam v svojem životopisu pripoveduje, da se je v Vipavi priučil obeh jezikov — slovenščine in nemščine. „Slovenski jezik — piše

on sam — prizadeval mi je obilo truda; večkrat sem zaradi tega moral prestati kako grenko. Vender me to ni zadrževalo, da ne bi se dalje učil tega jezika, ki mi je pozneje veliko koristil“.

Zlasti je Herbersteinu slovenščina dobro došla na Ruskem, kjer mu je pripomogla do tega, da je zamogel „Nestorjeve zgodovinske knjige“ čitati, katere je potem tudi obelodanil.

V 13. stoletji (morda že poprej) so oglejski patrijarhi pri sv. Nikolaji v Ljubljani ustanovili neko šolo. Je li bila na tej šoli slovenščina učni jezik ali le predmet (?), tega nam zgodovina ne pove. Nadvojvoda Ernest je to šolo ustanovil na novo l. 1418.

Toliko pa je gotovo, da so za časa reformacije deželni stanovi v Ljubljani ustanovili protestantsko šolo, na kateri je imela slovenščina obilo pravice, kajti vpeljali so učno knjigo: „Arcticae Horulae succissive“ (zimске proste urice). Spisal je to knjigo Adam Bohorič, o katerem bodemo obširneje govorili na drugem mestu. Na tej deželni protestantski šoli je bilo učencem 3. razreda prepovedano govoriti slovenski, a onim 4. razreda nemški. Verouk se je na tem zavodu poučeval v slovenščini in nemščini. Petje je bilo slovensko in nemško. Učni jezik za ostale predmete je bil večinoma slovenski in po okoliščinah tudi nemški, kakor je bilo zaukazano. Po šolah po Dolenjskem in v Istri (takrat je pripadal velik del te dežele h Kranjski) je bilo zapovedano zaradi sosedne Hrvatske učiti se „cirilice“ in „glagolice“ (der glagolitschen Schrift). (Deželni arhiv v Ljubljani.)

Znano je, kako hitro so se širile Lutrove ideje tudi po naši domovini. Glavni in prvi širitelj nove vere (luterstva ali protestantstva) je bil **Primož Trubar** (Truber, rojen 1508. l. na Rašici na Dolenjskem, † 1586. l. v Derendingu blizu Tubinga na Nemškem), ki je posvetil ves čas svojega burnega življenja luterski veri in narodni omiki na Slovenskem. Ta mož je prvi pisatelj slovenski, ki je izdal 1550. l. dve knjigi: „Abecednik z malim katekizmom“ in „Katekizem“ v Tubingi na Virtemberškem. Te dve knjigi ste pisani z nem-

škim črkopisom, vse druge knjige slovenske pa so se tiskale za naprej v latinici (t. j. z latinskim črkopisom). Trubar je spisal in izdal še mnogo drugih knjig, največ cerkvenih; zlasti iz sv. pisma je prevel več knjig. Zna se, da je njegov jezik še jako slab, in to mu ni zameriti, vsaj je on oral ledino v slovenski književnosti, in čuditi se nam je njegovi vstrajnosti in pridnosti, ker je ljubil tako svoj zapuščeni narod. To se vé, da ga ne moremo odobravati v tem, da je širil krivo vero med naše ljudi, toda v ljubezni do svojega naroda je vreden posnemanja. S kratka: Primož Trubar, protestantski duhovnik, prvi je pisatelj v novoslovenski literaturi.

Tiskarne takrat iz početka pri nas še nismo imeli svoje, zato so se knjige tiskale na Nemškem; zavoljo tega se pozna tudi nemški vpliv, ki se nahaja v Trubarjevih knjigah, vsaj so takrat dobivali slovenski učenci svojo dušno hrano le iz Nemške. Po knjigah mrgoli vse polno nemških besedi, in ta popačeni jezik se je plodil še 300 let po slovenskih knjigah, ko že davno ni bilo nobenega protestanta na Slovenskem.

Prvo slovensko tiskarno je ustanovil 1575. l. neki Ivan Mandljec (Mannl) v Ljubljani. Odslej slovenskim pisateljem ni bilo potreba svojih proizvodov pošiljati v tisek v oddaljeno Nemčijo, kar je gotovo mnogo hasnilo razvoju slovenskega jezika.

Iz dobe protestantske zavzema poleg Trubarja častno mesto **Jurij Dalmatin** (rojen na Krškem, † 1589. l. v Ljubljani). Imeniten je posebno zato, ker je izdal vse sv. pismo stare in nove zaveze. To je prvo celo sv. pismo slovensko; seveda lutersko, ki je izšlo na novega leta dan 1584. l. Jezik Dalmatinov je boljši od Trubarjevega. On že bolje loči sikavce in šumevce in se približuje v pisavi drugim slovanskim narečjem. Oblike so mu sem ter tja čistejše in germanizmov je le malo. (P. B.)

Kranjski, koroški in štajerski stanovi so na prošnjno Dalmatinovo 1580. l. sklenili vnovič izdati sveto pismo. Ker se je slovenski natis v Ljubljani prepovedal, zgodilo se je to v popravljenem pravopisu 1584. l. na Nemškem. Nek stanovnik namreč izprevidi hitro, da se prevoda sv. pisma po

Trubarji in Dalmatinu nekako ločita z ozirom na jezik in pisavo. Treba je tedaj bilo nekakih stalnih pravil. Sicer je že Berlogar, učitelj cesarja Maksa, koncem 15. stoletja, kakor se poroča, sestavil prvo kratko slovnico in slovarček, a skoro gotovo je bila ta knjiga nepoznata, in zaradi tega so naprosili ravnatelja kranjskih učilnic **Adama Bohoriča** (rojenega neki na Dolenjskem, ali od kodi, tega ne vemo; toliko nam je znano, da je učil sinove dolenskih graščakov na Krškem, od koder je prišel za ravnatelja protestantske šole v Ljubljano). Bohorič je spisal prvo slovensko slovnico, kakor smo že poprej omenili. Ta mož je pisal črkopis, ki se zove po njem „bohoričica“, katera je malone taka, kakor latinica; rabila se je do 1844. l. skoro čisto sama. Razen nekaterih drugih reči je spisal tudi „Bukvice svetih pesmi“ s podpisom A. B.

Ti novi pisatelji slovenski pa niso samo pisali v narodnem jeziku, temveč so tudi s pomočjo nekaterih protestantskih stanovnikov ustanavljali „šole“. Sloveči zgodovinar Dimitz piše v svoji zgodovini: „Den mit dem Praedicanten zog auch der Schulmeister ins Land“ . . Prvi latinski učitelj („lateinischer Praeceptor“) v Ljubljani se imenuje že 1543. l. neki Leonhard Budina, — in nekoliko pozneje nemški učitelj („deutscher Schulmeister“) neki Joerg Wurmb; toda učilnice teh dveh so bile skoro gotovo zasebne, kajti šele 1563. l. so kranjski stanovi po prizadevanji Trubarjevem v Ljubljani ustanovili „deželno latinsko šolo“. Vodstvo so izročili zgoraj imenovanemu Budini in protestantskemu pridigarju Boštjanu Krelju (Sebastianus Krellius). Le-ta je Trubarju pripomogel k izdaji „Kerščanskega nauka s psalmi“. Umrli je 1569. l.

Po Budinini smrti so deželni stanovi poklicali za ravnatelja protestantski šoli že imenovanega Adama Bohoriča s Krškega. Škoda, da je bila njemu v vodstvo izročena prva javna šola, namenjena izključljivo le sinovom plemenitega rodu. Vender hočemo o tem znamenitem zavodu, katerega je vodil Bohorič 16 let, nekoliko več izpregovoriti. Ravnatelj je imel tri sotrudnike, imenovali so jih „Collaboratoren“ in nekaj pevcev („Cantoren“), ki so mu pomagali pri težavnem

poklici. Iz šolske naredbe od 1575. l. razvidimo, da se je v šoli največ časa porabilo za „latinščino in grščino“, kakor je takrat bilo v navadi na Nemškem. Učne knjige in berila so bile pisane v nabožnem duhu in sicer v ravno imenovanih jezikih. Vender sta se poleg teh učenih jezikov gojila tudi slovenski in nemški; zadnji kot občevalni jezik plemstva. V 3. oddelku (Decurie) prvega razreda je bil v rabi „Kre-ljev slovenski katekizem“ in nemški od Brencija (Brentius). V drugem razredu se je med drugim poučevalo veroznanstvo v slovenščini. V 3. razredu je bilo sicer prepovedano govoriti slovenski in v 4. razredu latinski zaradi tega, da so se učenci bolje priučili nemščine. Toda deželni jezik je imel prednost pri verskih vajah. Ob nedeljah in praznikih se je poleg latinščine razlagal tudi krščanski nauk v slovenskem in nemškem jeziku. Ob delavnikih se je pouk zjutraj pričel z „Veni creatur spiritus“, popoldne z „Veni sancte spiritus“. Temu je sledil „Brencijev katekizem“ v vseh treh jezikih. Na to so se šolarji vsedli — vsak na svoje mesto. Prebral se je zapisnik, da so se odsotni učenci zaznamovali. Ko se je še nekoliko na novo vzelo iz katekizma, prešlo se je še k daljnemu dnevnomu redu. (Dimitz Geschichte Krains).

Po celi uredbi to učilnico lahko imenujemo nekak gimnazij, ker se je v njej poučevalo največ v latinščini. Razen te šole so pa takrat v Ljubljani bile samostojne ljudske šole, seveda uravnane tako, kakor je bilo v navadi po Nemškem; glavni predmet v teh šolah je bila nemščina, zato so jih nazivali „nemške šole“. Iz te dóbe (1560 — 1590) nam zgodovina imenuje nekaj nemških učiteljev (deutsche Schulmeister). Proti koncu tega stoletja nahajamo celó po deželi sledi slovenskih in slovensko-nemških učilnic; toda na jako nizki stopinji. Pri ustanavljanji šol so mala mesta po deželi podpirali deželni stanovi z dobrimi sveti in tudi v denarjih, kajti ti so jim preskrbovali potrebnih učiteljev in jih tudi plačevali. Tako n. pr. se nemški učitelji imenujejo v Kranji 1572. l., v Metliki 1582. l., v Črnomlji 1575. l., na Krškem in v Idriji. V poslednje rudarsko mesto so se naselili nem-

ški rudokopi iz Tirolskega in Solnogradskega. Za učitelja je tam bil Hans Hoffer iz Neustadta na Orli na Saksonskem 1581. l. Kjer niso imeli učitelja, tam je to mesto oskrboval navadno protestantski duhovnik, ker le-ti so bili za časa reformacije nastavljeni po vseh večjih mestih in pri bolj imenitnih plemenitaših. Bledska slovenska občina, jako vneta za novo lutersko vero, imela je tudi svojo šolo 1572. l. Kako so bile te šole z učnimi pripomočki preskrbljene in v kakšnih poslopih se je poučevalo, tega nam zgodovina ne pove. Pogosto so gotovo morali biti zadovoljni s skednjem itd., toda učne knjige so imeli pisane v materinščini, kar izvestno ni bilo stoletja poprej ni pozneje običajno.

Te protestantske latinsko - nemško - slovenske šole v Ljubljani in po deželi so dočakale le prav malo časa. Pričela se je protireformacija, na čelu jej enegerčni in neustrašljivi ljubljanski škof *Tomaz Kren* (*Chroen*). Začetkom 17. stoletja jamé ta kranjski apostelj z vsemi sredstvi preganjati vse, kar je dišalo po protestantstvu, z mečem in ognjem, ne gledaje na to, je li bilo dobro ali slabo. Ker so bili naši prvi štirje pisatelji vsi protestantje, zato so bile njih knjige ob času preganjanja nove vere strogo prepovedane. Po vsej deželi so jih iskali in sežigali na kupih; malokatera knjižica je ostala skrita v kakem kotu. Protestantskim duhovnikom, učiteljem in vsem privržencem nove vere so žugali s kaznijo v novcih in z zaporom, pozneje s prognanstvom iz glavnega mesta in iz dežele in konečno s smrtjo. Stanovi se obrnejo do nadvojvode s prošnjo, da radi prepuste šole tej usodi, samo da bi rešili svoje pridigarje. Ko so se deželni stanovniki v tej zadevi 1598. l. v Ljubljani posvetovali, potegne se nekdo izmed poslancev krepko za šolo, rekoč: „šola ni verski predmet, ampak državni“, — in vsled tega naj se pri nadvojvodi prosi zanjo. Ako pa se ne doseže tega, naj se učiteljem vsaj prepusti prosta volja: naj ostavijo deželo, ali naj še ostanejo tu. (*Dimitz*.)

Vender se stanovniki niso upali storiti tega, da bi zopet kneževim naredbam oporekali, kajti nadvojvoda je zaukazal, da morajo 30. avgusta 1598. l. pod smrtno kaznijo vsi pro-

testantski duhovniki in učitelji zapustiti mesto; oni po deželi pa v treh dneh brez vsakega razločka. (Valvasors Chronik.)

Malo dni pozneje zadene jednaka usoda učitelje po sosedni Koroški. S tem pa ni bilo uničeno samo protestantstvo, ampak tudi pokopano komaj pričeto šolstvo, in tako je ljudstvo ostalo dolgo časa brez šol in brez vzgoje. Učitelje imeti je bilo s kaznijo prepovedano. Šolske protestantske knjige so z drugimi vred požgali na javnih prostorih.

Škof Kren pokliče na to jezuvite v deželo. Ti so sicer ustanovili svojo šolo („Jesuitengymnasium“), ki pa ni imela veliko vpliva na ljudsko izobrazitev. Največ veljave na tej šoli je imela latinščina, nemščina tudi nekoliko, a slovenščina skoro čisto nič. V letnih zgodovinskih spisih beremo, da je bilo dečkom dovoljeno Najvišjega častiti pri službi božji s slovenskimi pesnimi. Tudi katekizem se jim je razlagal v slovenščini. Vender ne smemo prezirati dobre strani po jezuvitskih učilnicah. Izmed raznih predmetov so po teh šolah tudi pridno gojili „vesele igre“ („Schulkomoedien“). Vsebina je bila vzeta iz sv. pisma ali pa iz življenja svetnikov. Učenci so javno nastopali v prisotnosti svojih součencev in odraslih ljudi. (Menda zato, da so se bolj privadili v kretanji in govorništvu.) Seveda so se te igre vršile večjidel v latinskem in nemškem jeziku. Toda jedenkrat so učenci jezuitske šole igrali tudi neko „veselo igro“ v slovenskem jeziku v navzočnosti mnogobrojnega ljudstva na prostem pod Turnom (Tivoli), kjer so jezuitje po leti navadno stanovali. (P. v. Radics.)

Ukaželjna mladina slovenska (kranjska), vzbujena po možeh 16. stoletja, hojevala je z velikim veseljem v jezuvitsko šolo ljubljansko; že takrat se je šolalo obilo fantov meščanskega in kmetskega stanu. L. 1636. n. pr. je bilo na ljubljanskem jezuvitskem gimnaziji 544 učencev. Gotovo lepo število za tedanje čase in razmere! Ta šola je bila jedina 1 1/2 stoletja v deželi, na kateri ste se gojili véda in znanost.

Na deželi se odslej ni slišalo ne o kaki šoli, ne o kakem marljivem pridigarji luterskem, niti o kakem učitelji. Knjige, pisane v ljudskem jeziku, nikjer ni bilo videti. In

če je kdo kako protestantsko knjigo otel občnemu požaru, ni je smel pokazati, ker zadela bi jo ista usoda, kakor vse druge. Celó katoliškim duhovnikom je manjkalo duševne hrane. Ohranilo se je jedino Dalmatinovo sv. pismo, katero so smeli po prizadevanji škofa Krena s papeževim dovoljenjem rabiti tudi katoliški duhovniki. Vsaj naš zgodovinar Valvazor sam pripozna, kolike vrednosti je za tedanje čase Dalmatinovo slovensko sv. pismo. On n. pr. piše: „Er war ein hurtiger, expediter, activer und gelehrter Mann; das Werk davon zeuget und den Meister lobet. Denn man sieht wol, mit was für besonderem Fleiss, Mühe und Arbeit er die Bibel in die Slavonisch — oder Crainerische Sprache gebracht, dergleichen gewisslich von einem mittelmässig gelehrten und ungeschickten oder verdrossenen Kopf nimmermehr hätte geleistet werden können. Wesswegen diese Bibel auch noch täglich in Crain von denen Geistlichen, welche dessen Erlaubnis haben, gebraucht wird, um die Sprüche heiliger Schrift recht Crainerisch auszusprechen, weil wir keine Windische haben“.

Kakor že vemo, nastanovil je vladika Tomaž Kren († 1630. l.) v Ljubljani red jezuitov in kapucincev, da so mu pomagali po Kranjskem iztrebljevati protestantstvo. Pri takem korenitem postopanju je ugonobil lahko s svojimi sotrudniki v dvajsetih letih vse, kar so napravili protestantje za dveh rodov. Krenova zasluga je, da se je slovenska književnost zopet oživila znova in da so jezuitje napravili svojo srednjo šolo (gimnazij). O ljudskem šolstvu za njegovega vladikovanja ne moremo povedati kaj posebnega.

S slavno cesarico Marijo Terezijo se je pred 200 leti ustanovljeno šolstvo vsaj deloma znova oživilo na narodni podlogi. Od vseh poprejšnjih ljudskih šol se je ohranila jedino „rudarska šola“ v Idriji. Redki so bili možje pred Marijo Terezijo, koji bi bili kaj storili za izobrazitev ljudstva svojega. Na Gorenjskem, v lepi fari komendski pri Kamniku, najdemo moža, mladinoljuba in človekoljuba, ki je na svoje troške ustanovil ljudsko šolo in zanjo tudi preskrbel spretnega učitelja. To je bil blagi in nepozabljivi ondotni župnik in

upravitelj komendske graščine **Peter Pavel Glavar** (rojen 1721. l.; † 1784. l.). Malteški viteški red je imel ondi svoje posestvo. Glavar kot ud tega reda in duhovnik, dobil je to graščino v upravitel in na to še komendsko faro. Šolo je ustanovil okoli 1750. l. Kot učitelj se imenuje **Jakob Zupan**, katerega je Glavar dobil iz Kamnika. Bil je zmožen učitelj in vešč godbe. (Ta kranjski učitelj je vglasbil prvo slovensko opereto.) Poleg tega je mladino ljubivi Glavar izbral več revnih otrok iz bližnje okolice, katerim je preskrboval tudi hrane in obleke. Žalibog, da je ta koristna naprava ostala osamljena, — in neki tudi Glavarjev zavod ni doživel veliko časa. (Die Mittheilungen des historischen Vereins in Laibach.)

Nova doba za slovensko ljudsko šolstvo napoči s cesarico Marijo Terezijo, kajti pred njo po Slovenskem ni bilo šol, o katerih bi se moglo kaj vrednega povedati. O tedanjih šolskih odnošajih po Kranjskem se poroča l. 1773. uradno, da so takrat raz propovednice (lece) čitanje proglasili javno kot nevarno ter za priprosto ljudstvo pregrešno.

Po že obstoječih mestnih učilnicah je prevladala nemščina. Učitelji so bili jako pičlo plačevani, — in večina teh je živela od milodarov, nanošenih po šolarjih. Po tem takem je razvidno, v kakem položaji so se nahajale takratne šolske razmere.

Cesarica Marija Terezija zaukaže po vseh kronovinah, da se „njena nova šolska naredba“ izpelje po možnosti. V ta namen so se po deželah pametni in za boljšo izomiko narodov vneti možje povpraševali za koristne in dobre svete. Na Kranjskem so se obrnili do tedanjega duhovnika in pisatelja slovenskega **Blaža Kumerdeja**. Ta blagi duhovnik slovenski se je porodil 1738. l. ter je umrl 1805. l. Bil je tudi učenjak v jezikoslovji ter je ostavil v rokopisu učeno slovnico: „Krainisch - Slavische Gramatik“ in „Slovensko - nemški slovník“. — Njemu kot šolskemu nadzorniku se je naročilo, izdelati šolski načrt, po katerem bi se otroci učili najlažje kranjskega (slovenskega) in nemškega čitanja ter pisanja. Ko Kumerdej sestavi načrt, predloži ga deželno

oblastvo višjim cerkvenim dostojanstvenikom v pregled. Vsi (še celó dva opata) so bili z načrtom zadovoljni. Jedinemu proštu Jabacinu iz Rudolfovega ni bil po godu; le-ta se je namreč izrazil ter priporočal svoje posebno mnenje o tem, ki je pa v vsem proti vsaki ljudski izobrazitvi. Med drugim omenja Jabacin: „Priprosto ljudstvo čisto nič ne potrebuje čitanja in pisanja, nasprotno je to za isto škodljivo. Marsikateri vladarji in postavodajalci bi ta pouk v čitanji in pisanji, kakor tudi občevanje z drugimi narodi prepovedali iz raznih vzrokov. Seveda to dandanes ni več tako nevarno, kakor nekdanj; toda izkušnja nam kaže, da bi priprostemu možu škodovalo ravno tako, kakor dobre jedi slabemu žolodcu. Samo čitanje in pisanje ne zadostuje, da bi se potem mogla vera bolje umeti, kakor tudi druge prirodne stvari. S tem se tudi ne bode povečala pridnost v poljedelstvu itd.“ — Na Dunaji ti pomisleki novomeškega prošta niso našli nobenih zagovornikov, — in odobrili so nasvete Kumerdejeve. V Ljubljani so 1773. l. ustanovili normalko. Predstojnikom nove šole je bil imenovan z ozirom na njegovo posebno previdnost pri sestavljanju predlogov šolske preuredbe z dné 12. junija 1773. l. o. Blaž Kumerdej.

Vsled določbe 19. §. šolskega ukaza z dné 6. decembra 1774. l. so ustanovili jednako šolo v Gorici in v Trstu. Toda te šoli niste nikakor zadostovali namenu, kakor je poročeval grof Torres, deželnega glavarstva svetovalec v Gorici. Polagoma so ustanavljali glavne šole po Kranjskem: v Kranji, Kamniku, v Loki, Idriji in Radovljici; na Spodnjem Štajerskem: v Mariboru, v Celji, na Ptujem in v Slovenski Bistrici; v večjih krajih, kakor v Bolcu, na Goriškem, osnovala so se male ali trivijalne šole. Tudi dekliške šole so se stavile na novo in izročevale nunam uršulinkam v oskrbovanje. Vzgoja po dekliških šolah se naj opira na materini jezik, kajti velika cesarica je sicer želela vedno večjega razširjevanja nemškega jezika, a vendar ni odložila skrbi za druge deželne jezike. Toda izboljšano šolstvo se je zvalo „nemško šolstvo“ in nova naredba je bila „nemška“, učne in pomožne knjige so se imenovala (in bile) „nemške“.

Pred razglasenjem nove postave je veljalo načelo: „Nemščina se mora vedno v višji meri razširjevati, a tudi na druge deželne jezike naj se skrbno jemlje ozir, ako so le pripravnici in sposobni za daljno razvijanje. Po razglasenju prvega šolskega patenta se je prizadevalo največ jedino le razširjevati nemščino; druge deželne jezike so smatrali prvi čas kot potrebno zlo in sredstvo v dosego namena.

Z laščino so že uljudnejše ravnali — ter so celó dovolili, da je bil pouk za deklice v samostanu sv. Urše v Gorici „izključljivo le v laškem jeziku“. Goriška normalka je nasprotno dobila nemško lice. Grof Torres je takrat sestavil neko „vorläufige Instruction für die zweien pro interim in Görz angestellten Lehrer Leban und Petalussi, welche die dazu erforderlichen Landessprachen besaßen“. Ta navod jim je bil v Beči tako všeč, da so ga razglasili mnogim deželnim vladam (gubernijam) v ta namen, da bi se po njem tisti otroci, nevešči nemščine, pripravljali za normalke.

V Ljubljani so bili ustanovili osnovni (elementarni) razred za take otroke, kateri niso nemškega znali od doma, da bi se na podlogi materinega jezika pripravljali za vstop v normalko. Grof Torres si je v Gorici in Gradiški izbral nekoliko večjih krajev, v katere je namenil nastaviti tiste učitelje, ki so se v normalki izučili nemščine. „Kadar se bode“ — tako je on namreč mislil — „po deželi nemščina udomačila tako, da jo bode v slehernem imenovanih krajev umelo vsaj dvajset otrok, potem se more z osnovnimi (trivialnimi) šolami nadaljevati. Do te srečne dóbe potrebujem dveh let.“

Kmalu se je razširila ta misel, da so napredek pri šolstvu merili skoraj le po tem, kakšen vspeh je dosegla po učilnicah nemščina po čisto slovanskih pokrajinah.

Tudi c. kr. zaloga šolskih knjig, ustanovljena od cesarice Marije Terezije 1772. l., imela je prvotno to nalogo, v prvi vrsti preskrbovati „izključljivo“ le nemških knjig. Vse šolske knjige, učila i. t. d. so za Kranjsko in Primorsko tiskali v Beči. Čisto naravno je tedaj, da pri tacihih okoliščinah o kakem napredku „slovensko-šolske književnosti“ niti govoriti ne moremo.

Samo saganski katekizem je na povelje cesaričino preložil v slovenščino (kranjščino) tedanji škof ljubljanski, ki je dobil z dné 6. februarija 1779. l. dovoljenje za tisek. Te razmere so ostale nespremenjene tudi pod cesarjem Josipom II., Leopoldom I. in Franom I. do 1809. l.

Iz te dóbe je znamenito še tudi to, da je slavna cesarica Marija Terezija poklicala v Beč slovečega kranjskega čebelarja Antona Janža. V vrtu „Belvedere“ mu je odločila prostor, kjer naj bi kmetovalce poučeval v čebeloreji, kot stroki, ki je za kmetijski napredek koristna. Ali ta kranjski mož ni umel nemščine in tako mu ni bilo mogoče predavati v tem jeziku. Kaj tedaj začeti? Modra vladarica pa, čuvša to zadevo, zaukaže Janži predavati v slovenskem jeziku; preskrbela mu je tolmača, kateri je to predavanje avstrijskim kmetovalcem preložil na nemški jezik; zadnji so se okoli tega slovečega čebelorejca kranjskega zbirali v obilnem številu. To je gotovo prvi slučaj, da se je v prestolnem mestu avstrijskega cesarstva čulo predavanje v slovenskem jeziku!

Za časa vladanja cesarja Josipa II. nahajamo sledove o boljšem šolskem obiskovanji. Tako n. pr. se je bilo število šolskih otrok v rudarskem mestu Idriji od 60 šolo obiskujočih pomnožilo na 320 (1781. l.). V tem času nahajamo na Kranjskem zopet vrlega visokega cerkvenega dostojanstvenika, ki si je za povzdigo ljudskega šolstva stekel obilo zaslug. To je bil tedanji knezovladika ljubljanski, grof Herberstein (rojen 1719. l. v Gradci, † 1787. l.). Škofovsko mesto je zasedel 1772. l. Bil je velik prijatelj izomiki, odkrit značaj, zvest privrženec cesarjev in neprijatelj jezuitov. Njegovi pastirski listi so polni krščanske strpljivosti (Toleranz). Podpiral je odpravo samostanov. V svoji oporoki je celo pmoženje volil ubožcem in **normalki**; stolnemu korarstvu (kapiteljnu) je priporočal pri pogrebu ogniti se vsaki potrati na korist podedovancema.

Kakor cesarica Marija Terezija, tako je bil njen sin cesar Josip II. vnet za povzdigo ljudskega šolstva. Na Kranjskem je vodil šolstvo Ivan N. grof Edling. Ljubljanski ma-

gistrat, kot pokrovitelj (patron) predmestne trnovske farne cerkve, skrbel je še posebno za vzgojo in izobrazitev mladine. V tej fari so bili v letih 1787—90 v Trnovem ustanovili dve trivijalni šoli: zato so sezidali novo šolsko poslopje. V mestu so za normalko vzeli hišo v najem, ki pa ni bila namenu pripravna. Cesarski namestnik (gouverner) dolenje-avstrijski, grof Khevenhüller, prepričal se je 1785. l. na potovanji pri nadzorovanji šolskih poslopij, da ljubljansko nikakor ne zadostuje zahtevam. Zato je zahteval načrta in proračuna za novo šolsko poslopje. To se zgodi. K 9.000 gld., ki jih je mesto odločilo za novo šolo, privolili so deželni stanovi še 3.000 gld. Zdaj je bilo le še treba pripravnega prostora za šolo. Kresija nasvetuje vrt poprejšnjih Avgustincev (sedanji frančiškanski vrt); inženir Schemrl prostor pri kapucinskem samostanu (v sedanji zvezdi); namestništvo (gubernium) pa prostor nekdanjega (1774. l. po požaru uničenega) jezuitskega samostana. Dvorna pisarnica je odobrila nasvet namestništva. Med tem so nastale zopet take okoliščine, da se je ta načrt moral izpremeniti. Usmiljeni bratje so se prvotno naselili v frančiškanskem samostanu (sedanjem gimnazijskem poslopji), od koder so se pa kmalu preselili v zapuščeno poslopje diskalceatov (bosonogih menihov). Na to naš velezaslužni zgodovinar, [tedanji kresni tajnik Linhart, nasvetuje 14. julija 1786. l. deželnemu namestništvu, porabiti za normalko izpraznjeni frančiškanski samostan, v katerem imajo tudi višje učilnice in knjižnica (biblioteka) dovolj prostorov. S tem nasvetom so bili deželni stanovi zadovoljni, vendar le s tem pogojem, ako se jim poslopje prepusti kot njihova lastnina; ob enem se zavežejo pod streho spraviti normalko, gimnazijo in več javnih uradov. Ta predlog se je vsprejel. Precej so pričeli z delom (28. januarija 1788. l.) in v jeseni 1790. l. je bilo že vse za šolo prirejeno, kar je stalo 33.169 gld. Odpravili so tako zvana „frančiškanska vrata“; na ta način je bil za mesto pridobljen jeden najlepših prostorov (Valvazorjev trg).

Za avstrijsko šolstvo sploh in v obče sta si za časa Jospa II. veliko zaslug stekla dva Slovenca s Kranjskega du-

hovskega stanu. Prvi **Anton Spendou** (rojen 1739. l. v Mošnjah na Gorenjskem), bil je kanonik, pozneje stolni čuvaj (Domcustos) pri sv. Štefanu v Beči in pod kardinalom Migazzijem špirtuval v duhovnišnici. Kot vodja „teologične fakultete“ si je v teologični védi pridobil obilo zaslug. Pod Rottenhannom je postal dvorni sovětnik in prisednik dvorne komisije za šolstvo. L. 1769. pokliče k sebi v Beč svojega brata **Josipa** (rojeneda 1757. l.), ki je vstopil v akademično gimnazijo. Temu je bil posebno naklonjen profesor cerkvene zgodovine Ferdinand Stöger, kateremu je pogosto pri učnem opravilu pomagal naš rojak. L. 1782. postane katehet na normalki. Pri pouku je imel neko posebno metodo, katera je jako dopadla tedanjemu predsedniku dvorne komisije za šolstvo, van Swietenu. Ta ga je pri javnih preskušnjah vselej pohvalil. L. 1785. postane podvodja glavni duhovnišnici, katero je ustanovil cesar Josip; -1788. l. pa višji šolski nadzornik in stolni prošt, v kateri službi je ostal do 1816. l. Spendou ni izboljšal samo metode za verouk, ampak tudi za vse druge predmete osnovne šole. Bil je tudi vnet za milejše šolsko ustrahovanje (disciplino) in za odstranitev telesnih kazni. (Dimitz).

Boljša dōba za slovensko šolstvo sploh napōči koncem preteklega in začetkom sedanjega stoletja. Književniki tistega časa so izprevideli, da je treba najprvo slovenski jezik očistiti vseh peg in ga olikati, da je sposoben tudi za vpeljavo v višje in osnovne šole. Zato so se pečali zlasti z jezikoslovjem, kar nam priča, da se je spisalo prvih trideset let okoli deset slovníc slovenskega jezika. Pisatelji so se učili od naroda samega, kako je treba slovenski pisati; spisovali so mu knjige nabožne in posvetne vsebine ter širili narodno omiko. Slovenščina se je uvajala celó v učilnice in v urade sosebno za časa, ko so Francozi našo domovino imeli v svoji oblasti. Največje zasluge za povzdigo slovenščine in slovenskih šol v tistem času pa ima **Valentin Vodnik**, prvi slovenski pesnik in preporoditelj slovenske književnosti. Ta rodoljub slovenski se je porodil 1758. l. v Gorenji Šiški pri Žibertu, dokončal je latinske šole 1775. l. v Ljubljani in po-

stal mašnik. Pozneje je bil vodja gimnaziji, nadzornik začetnih šol in vodja umetniški in rokodelski šoli. Umrl je kot profesor italijanskega jezika 1819. l. v Ljubljani.

Predno govorimo o velikih zaslugah Vodnikovih za slovensko šolstvo, moramo nekoliko ogledati tedanje šolske razmere. Francozi so vse ljudsko šolstvo preosnovali na narodni podlogi. Kakor znano, šopirila se je poprej v srednjih šolah latinščina, v osnovnih pa nemščina. Novim gospodarjem je pa menda bilo vse jedno, naj je ta ali oni jezik učni jezik po šolah. Najbrže so Francozi tako ravnali zaradi tega, da bi se s tem ljudstvu prikupili in bolj utrdili gospodstvo svoje. Sicer so tudi izprevideli, da bi jedina „francoščina“ po učilnicah ne prinašala zaželjenega sadu. Učiteljem je bilo dovoljeno poučevati v tistem jeziku, kateri jim je ugajal najbolje. Za časa francoske vlade so bile šole tako-le osnovane: „Ecoles centrales“ (nekaka vseučilišča), „Gymnases“ in „Lycées“ (srednje šole) in „Primärschulen“ (ljudske šole). O teh premembah pri ljudskem šolstvu piše zgodovinar Dimitz nekako tako-le: „Posebno se je izpremenila ljudska šola (französische „Primärschule“). Škofijskim konzistorjem so odvzeli vodstvo. Višjega škofijskega šolskega nadzornika mesto so odstranili. Po francoski šolski naredbi so katehetje bili odveč. Vsled tega je bil tedanji katehet normalki, Andrej Vrus, premeščen na župnijo v Sodražici. Na ljubljanski glavni šoli so osnovali dva razreda, v katerih so poučevali pričetna vodila deželnega jezika (slovenščine). Iz te šole so učenci z dobrim vspehom prestopili v 1. latinski razred. Poleg te dvorazrednice je bil še jeden višji razred za tiste, ki se niso šolali dalje. V tem razredu je maršal dovolil iz nemščine poučevati s tem pogojem, da se poleg nje poučuje tudi francoščina. Ta razred so imenovali „francosko-nemško osnovno šolo“. Razen verouka se je na tej šoli poučevalo: lepomisje, risanje, zemljepis, aritmetika, oblikoslovje (geometrija) in mehanika. Pouk so preskrbovali nastopni učitelji: Josip Golob, Josip Winscheg, Miroslav Strohmayer, Andrej Kopitar, Vincencij Dorfmeister (za risanje) in kot ponavljalni in namestovalni učitelj (repetent in suplent)

Matej Klander. Plača teh učiteljev je bila jako pičla — namreč borih 400 frankov (francs), poleg te plače so še vsem učiteljem določili 1.200 frankov stanarine. Vpeljali so tudi šolnino po jeden frank od glave na mesec; s temi novci so plačevali učitelje. Primanjkljaj je morala poravnati občina.

Avstrijskim šolnikom ni posebno ugajala prenovljena ljudska šola. Dosedanji voditelj normalke, Ivan Eggenberger, odpovedal se je službi iz lastnega nagiba, ker so iz šol izbacili nemščino. Pri odpovedi službe je baje rekel, da pod temi pogoji on (Eggenberger) kranjski domovini nič več ne more koristiti. Vodnik je prevzel vodstvo vseh ljudskih šol brezplačno; zraven tega so mu tudi izročili vodstvo umetniške in rokodelske šole. Za to je dobival 600 frankov. To šolo je obiskovalo 5 zidarskih, 7 mizarskih in 8 ključavničarskih rokodelskih učencev. Zanjso so potrosili 1.327 frankov, in učitelji so dobivali po 400—500 frankov plače“.

Število dijakov se pod francosko vlado na gimnaziji ni skrčilo, a ono normalke se je zmanjšalo od 500 na 250“. — Da se je število učencev na normalki skrčilo, vzrok je jedino bil bojni duh, ki je v tedanjih burnih časih vel po vseh avstrijskih deželah. Nikakor pa ne smemo obsojati slovenskega poučnega jezika v normalki, kakor da bi to bilo krivo skrčenoju šolarjev na tej šoli.

Kakor je bil Vodnik preporditelj slovenske književnosti, tako ga smemo tudi z vso pravico imenovati **preporditeljja slovenske ljudske šole**. Le njemu se imamo zahvaliti, da se je slovenščina uvela v srednje, — zlasti pa v **ljudske šole**.

Vodnik, dobro vedoč, da se z nemškimi šolami narodu slovenskemu nič ali prav malo koristi, jame kot voditelj dveh zavodov pot gladiti domačemu jeziku. Prepričan je bil, da morajo ljudske šole biti osnovane na narodni podlogi, ker drugače ni móci doseči smotra, ki ga imajo pred očmi. Omenili smo že, da so Francozi vsled Vodnikovega priporočila vpeljali namesto nemščine slovenščino kot učni jezik, vender se je ta v višjih tečajih morala umakniti francoščini. Ta sprememba je dala šolskemu voditelju V. Vodniku povod, da

je sestavil nastopne štiri šolske knjige: 1. „Pismenost ali gramatiko za prve šole“, po kateri so se slovenski učenci v latinskih šolah učili materinega jezika; 2. „Početek gramatike, to je pismenosti francoske gospoda Lhomonda“, (tiskane 1811. l.), prevod „Elements de la grammaire française par L' Homond“; 3. „Kršanski nauk“; 4. „Abecedo“ ali „Azbuko“.

Tudi je Vodnik sestavljal slovensko-nemški slovar, kateri pa je šele 41 let po njegovi smrti, namreč 1860 l. prišel na svetlo. Izdal je mnogo pomnoženega in izboljšanega ministerski tajnik Cigale na troške pokojnega ljubljanskega knezoškofa Antona Alojzija Wolfa (rojenega 1782. l., † 1859. l.).

Z odhodom Francozov (1813. l.) s Kranjskega izgine tudi slovenščina iz ljubljanskih (kranjskih) šol, — in nemščina postane zopet in povsodi učni jezik. — Toda Vodnik je bil s svojimi „Lublanskimi novicami“ (1797 — 1800) in svojimi pesnimi probudil narodno zavest, ki je postajala vedno močnejša, in l. 1847. je bilo že 64 slovenskih šol.

Veliko zaslug za slovenski jezik ima poleg Vodnika tudi „stvarnik slovenske proze“ („nevezane besede“) **Matej Ravnikar** (rojen 1776. l. na Vačah pri Litiji, ki je svoje velezaslužno življenje končal kot tržaški vladika 1845. l.). Ravnikarjeva največja zasluga je, da se je po dovolitvi cesarja Frana I. napravila za njegovega voditeljstva v ljubljanskem semenišči 1817. l. stolica slovenskega jezika. Mnogo je vplival tudi na bogoslovce, da se priučé lepi slovenščini, in kot vladika tržaški je skrbel, da se je tudi slovenski propovedovalo, ter je celó sam poučeval krščanski nauk v mili materinščini. Tedaj Ravnikar ni bil samo pisatelj, temveč tudi vrl pedagog slovenski, ki je dobro vedel, da se v šolah more le na podlogi materinega jezika vspešno delovati. —

Učiteljem slovenščine je bil po omenjenem dovoljenji imenovan **Fran Metelko** (rojen 1789. l. v Škocijanu pri Dobravi na Dolenjskem, umrl 1860. l. v Ljubljani). Slovenščino je predaval v deseti šoli (v drugem letu bogoslovja),

kamor so smeli hoditi poslušat razen bogoslovcev tudi vnanji ljudje, zlasti dijaki. Metelko je učil iz slovenščine do 1848. l. Tega leta se je uvela slovenščina tudi v gimnazijo, kjer jo je poučeval še nadalje Metelko do 1857. l., dopolnivši štiridesetletnico svojega učiteljevanja iz slovenščine.

Omeniti nam je še Metelkovega delovanja, tikajočega se razvoja šolstva slovenskega. V bogoslovnici je poučeval po štiri ure na teden. Ob nedeljah je Metelko poučeval učence rokodelske in obrtne šole krščanski nauk do svoje smrti in kaka tri leta je učil tudi brezplačno pripravnike za ljudske šole na kmetih.

Metelko sicer ni veliko pisal, a kar je spisal, to je neprecenljive vrednosti. Umel je mnogo jezikov in po nekoliko „vsa narečja slovanska“. A najbolje se mu je milil materini jezik, katerega je ljubil z dušo in s srcem. Izdal je poleg dveh abecednikov, številstva (preloženega) in berila za male šole na kmetih pobožno knjigo, prevedeno in pisano v lepi slovenščini „Srce ali spoznanje in izboljšanje človeškiga srca“. Na svetlo je dal tudi nemški pisano slovnico slovenskega jezika za učiteljske pripravnike (1830. l.), ki pa je le posnetek njegove že pred petimi leti (1825. l.) izdane slovenske slovnice, nemški pisane: „Lehrgebäude der slovenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen“. (Učilna zgradba slovenskega jezika v kraljestvu Iliriji in v sosednih pokrajinah.)

Vse imetje svoje je ta učeni jezikoslovec in blagi učitelj slovenski ostavil blagim namenom: za dobredelna društva, ustanove itd. Spominjal se je celó ubogih ljudskih učiteljev ter za te napravil šest ustanov. Vedel je iz lastne izkušnje, kako grenak je učiteljski kruh, — zlasti pa pri takratnih slabih gmotnih razmerah ljudskega učiteljstva. —

* * *

L. 1848. donese slovenskemu šolstvu novo življenje. Po odstopu prvega naučnega ministra, barona pl. Somaruge, prevzame začasno vodstvo naučnega ministerstva nižji državni tajnik Feuchtersleben. Ta priobči novi načrt načel za

prenaredbo vseh šolskih in učnih zavodov, in ministerijalni odlok z dné 2. septembra 1848. l., št. 5692, javlja načelo, da ima v narodni (ljudski) šoli materini jezik učencev, za katere je šola, tudi biti učni jezik. Ministerijalni odlok z dné 17. julija 1850. l., št. 5781, določuje dalje, da naj se po šolah, kjer krajevne in deželne razmere zahtevajo in kjer ni preveliko zavire, poleg materinščine, v kateri se vsekdar poučuje, tudi ozira na drugi deželni jezik. Te misli so tudi v ministerijalnih odlokih z dné 25. oktobra 1851. l. in 19. decembra 1853. l., št. 11266, v katerih se poudarja, da se s tem poukom pred tretjim razredom ne sme začeti in da se ima pri poučevanju v drugem deželnem jeziku ozirati na starost in spretnost učencev, torej opirati na materini jezik. Verouk se ne sme zaradi visokega ne samo na um, temveč tudi na blažitev srca in na višjo, za vse življenje važno povzdigo duha vplivajočega namena na nikakeršen način drugače poučevati kot v materinščini (ministerijalni razglasi z dné 21. aprila 1850. l. in 9. decembra 1854. l., št. 14212, in z dné 30. novembra 1855. l., št. 17444.)

Ta načela so slovenski narodni šoli vrata odprla do prostega razvitka. Zdaj šele nastopi za slovensko ljudsko šolstvo boljša dóba. (A. Klodič.)

Pred novo državno šolsko postavo (z dné 14. maja 1869. l.) sta si v sosednih deželah na Štajerskem in Koroškem stekla neprecenljivih zaslug dva vrla slovenska pedagoga: **A. M. Slomšek** in **Šimen Rudmaš** (rojen 1795. l. v Št. Vidu v Junski dolini na Koroškem, umrl 1858. l. v Celovci). Zadnji je bil šolski svetovalec in deželni šolski nadzornik na Primorskem in kasneje na Koroškem. Izboljševal je šole glede jezika; pod njegovim nadzorništvom se je na novo ustanovilo več učilnic, nekaj pa razširilo. Rudmaš se je že kot katehet in vodja glavni šoli v Celji trudil tako, da jo je povzdignil v vzgledno s štirimi razredi in jo uredil v deško in dekliško. Mnogo se je trudil za povzdigo in za razvitek ljudskih šol po mestih in po deželi, za dobre ljudske učitelje, za izboljšanje njih izomike in njihovega stanu; utemeljil je posebno ustanovo za podporo revnih šolskih pri-

pravnikov, šolo za sadjerejo in godbo itd. Da bi se z lastnimi očmi prepričal, kako so šole uravnane drugodi, obhodil je Švico in še nekatere druge kraje in kar je tu lepega in koristnega videl in slišal, popisal je v slovenskem jeziku v knjižici „Potovanje v Krajclingo“, ki jo priporočamo vsem učiteljem v berilo. — Dalje je spisal „Kratko številoslovje“ ali navod, kako učence iz glave rajtati učiti. V Drobtincah je Rudmaš 1853. l. priobčil „Navod, kako bi se pervinci v nedelskih šolah pisati in čitati ob jednom, ali pisaje se čitati učili“. Dopisoval je v „Oesterr. Schulbote“ ter sestavil v nemškem jeziku „Beiträge zum Methodenbuche“. Sosebno vspešno je deloval po učiteljskih shodih, v katerih je skazoval šolnikom tudi dejanski, kako naj se mladina poučuje v raznih tvarinah. —

Jako veliko je storil po Koroškem za slovenščino. Po vsej pravici ga smemo imenovati največjega stebra slovenske narodnosti v koroških šolah. Razen naštetih spisov je spisal še več drugih. Čisti znesek vseh spisov je ta blagi in vzorni koroški pedagog in pisatelj slovenski odločil za pomnoženje svoje ustanove za podporo šolskih pripravnikov. (Marn.)

Prvak vseh slovenskih pedagogov, ki so se prikazovali tedaj po Slovenskem, bil je **Anton Martin Slomšek**, ki se je porodil 1800. l. na Slomu v župniji Ponikvi na Štajerskem. Izšolal se je v Celji, v Senji in Celovci ter je šel, dokončavši gimnazijo, v bogoslovje. Posvečen v duhovnika je kapelanoval pet let, potem pa pridé za špirtuvala (duhovnega voditelja) v duhovnišnico celovško. Pozneje postane nadžupnik in dekan v Vozenici, potem kanonik pri sv. Andreji in višji šolski nadzornik v vladikovini; 1846. l. imenujejo ga opatom v Celji in še tisto leto pokneženega vladiko labodskega (lavantinskega.) L. 1859. se preseli od sv. Andreja v Maribor, kjer tudi dostane svoje zaslužno življenje 1862. l. — Velikih zaslug njegovih za slovenstvo v obče in sploh ne bodem našteval, ker to sem že storil v lanskem „letniku“. Oglejmo si Slomška le kot nedosegljivega pospeševalca slovenske ljudske šole. Slovenskega ljudskega šolstva stanje je bilo pred 1850. l. po nesrečnem ponemčevanji poprejšnje dôle jako

žalostno. Štiri leta sta si o teh šolskih razmerah dopisovala Leo grof Thun, tedanji poučni minister in naš Slomšek. Iz vseh teh listov izvemo, da je blagi vladika napravil osnovo vseh šolskih knjig. Več knjig je spisal sam, druge pa je naročil najspretnjšim učiteljem spisati; a zopet je vse spise pregledal in popravil sam. (Štiri šolske knjige sta mu pomagala sestavljati kanonik Josip Rozman (rojen 1812. l., †. 1874. l.) in učitelj Ivan Kranjec (Krainz) v letih 1850. — 1854.). Vse šolske knjige za slovenske šole so bile po vrsti pod Slomškovim vodstvom izdelane in od vlade potrjene. Knjige so bile osnovane: za **popolnoma slovenske šole** in za slovensko-nemške; zadnje za tiste kraje, kjer je znanje nemščine bilo otrokom zares koristno ali celo potrebno. (Kosar.)

Slomšek je osnoval časopis „Drobtinice“, ki so izhajale po jedenkrat na leto kot celotna knjiga. Prva knjiga izide 1846. l. Po „Drobtinicah“ nahajamo mnogo zanimljivega šolskega blaga in brez števila poučnih sestavkov, basni in povesti ter mnogo prav priljubljenih Slomškovih pesni. Posebno velike vrednosti, ki še dandanašnji nase obrača vso pozornost, to je prva slovenska metodika, knjiga „**Blaže in Nežica**“, katera je tako ugajala ljudem, zlasti učiteljem in učencem, da se je natisnila v kratkem trikrat. S to knjigo se je pokazal izvrstnega vzgojevatelja mladine.

Po Slomškovem prizadevanji so prišle na svetlo te-le šolske knjige: a) „Abecednik za slovenske šole“, b) „Malo berilo za prvošolce“, c) „Veliko berilo in pogovorilo za vajo učencev drugega odreda“, d) „Abecednik za slovensko-nemške šole“. —

Sploh se je takrat šolstvo slovensko po Spodnjem Štajerskem in po Koroškem razcvitalo lepše, nego na Kranjskem, kajti ondi sta bila na čelu dva vneta rodoljuba slovenska (Slomšek in Rudmaš). Nasprotno je na Kranjskem vodil ljudsko šolstvo kanonik Jurij Zavašnik, ki pa je bil bolj vnet za ponemčevalne, kakor pa za čisto slovenske šole.

Zasluzen mož iz tiste dōbe za domače šolstvo je tudi župnik **Blaž Potočnik** (rojen 1799. l. v Naklem na Gorenj-

skem, † 1872. l. v Št. Vidu pri Ljubljani), ki je 1856. l. izdal „Praktično slovensko-nemško gramatiko“, I. del; predelal jo je po poljski „Praktyczna gramatyka języka niemieckiego“. V Celovci je jel 1854. l. izdajati „Šolskega prijatelja“ pokojni oče koroških Slovencev **Andrej Einspieler** (rojen 1813. l. v Svečah v Rožni dolini na Koroškem, † tekoče leto.) Pod tem naslovom je ta list izhajal štiri leta; trudil se je šolo v verskem in narodnem duhu lepo uravnati, da bi se v njej izšolali vestni kristijani in pošteni narodnjaki. Sploh je „Šolski prijatelj“ mnogo vplival na razvoj domačega šolstva. —

Nekaj let pozneje (1858 — 1860) je izdal šolski svetovalec **dr. Fran vitez Močnik** (rojen 1814. l. v Cirknem na Primorskem) s sodelovanjem za razvoj narodnega šolstva jako zaslužnega moža, **Andreja Praprotnika**, več popravljenih šolskih knjig na novo, tako n. pr.: „Abecednik za slovenske šole“, „Prvo berilo za slovenske šole“ (od 1866. naprej z dodatkom šolskih pesni), „Drugo berilo za slovenske šole“ (od 1866. l. naprej z dodatkom šolskih pesni), „Slovensko-nemški abecednik“ in več nemških knjig za slovenske ljudske šole. Te naštete slovenske šolske knjige so se malone rabile do 1880. l., ko so se nadomestile z boljšimi in po najnovejših učnih črtežih urejenimi šolskimi knjigami za vse razrede ljudske šole. — Za nemški jezik so še vedno v rabi 1870. l. izdane „Prva, Druga in Tretja nemška slovnica“ za slovenske ljudske šole, katere pa nikakor ne ugajajo sedanjim razmeram, — in skrajni čas je že, da se skrbno pregledajo in popravijo. To misel je že izrazil pred 15. leti za slovensko šolstvo zelo vneti primorski deželni šolski nadzornik, **Anton vitez Klodič** (rojen 1836. l. v Hlodičih videmskega okraja). Dognavši svoje študije, služil je kot profesor na različnih krajih (v Dalmaciji, v Gorici); naposled postane c. k. deželni šolski nadzornik na Štajerskem. L. 1870. ga imenujejo za jednako mesto na Primorskem, kjer še zdaj v tej službi deluje vspešno za slovansko ljudsko šolstvo. Klodič je velik prijatelj šolski mladini. Z različnimi spisi, ki jih je priobčil, pokazal je, da je jako spreten in učen pisatelj slovenski; temeljito pa zna

še več kulturnih jezikov. On je sestavil in na svetlo dal knjigo „Učni načrti za ljudske šole na Primorskem (ta knjiga je pisana v štirih jezikih: v slovenskem, hrvaškem, laškem in nemškem). Za učitelje na ljudskih šolah je velike važnosti. Znamenito je še to, da je Klodič spisal učeno delo, ki je je izdala peterburška akademija znanosti. Zbog velikih zaslug, ki jih ima Klodič za šolstvo, povzdignil ga je naš presvetli cesar v „viteški stan“ s pridevkom „Sabladoski“.

Jako veliko zaslug za razvoj ljudskega šolstva ima tudi že zgoraj omenjeni bivši deželni šolski nadzornik dr. Fr. vitez Močnik. Ta je priredil in nadomestil poprejšnje računice z mnogo boljšimi, ki so osnovane po pravih pedagogično-didaktičnih pravilih. V slovenščino jih je prevel velezaslužni slovenski učitelj Ivan Tomšič; zadnji je tudi preložil na slovenski jezik po „Močnikovem“ nemškem izvirniku „Navod k prvi in drugi računici za slovenske ljudske šole“ (pomožno knjigo za učitelje in učiteljske pripravnike).

Kakor je znano, napredovali smo Slovenci tekom zadnjih petdeset let silno v vseh vednostnih strokah. Tudi na slovstvenem šolskem polju nismo zaostali v primeri s številom naroda svojega za drugimi narodi. Dokaz temu je ogromno število šolskih in učnih knjig, ki jih je do zdaj že izdala c. kr. zaloga šolskih knjig na Dunaji. To c. kr. zalogo je ustanovila nesmrtna cesarica Marija Terezija 1772. l., ki pa je do 1809. l. za nas Slovence brez pomena, kajti do tega leta je imela nalogo, preskrbovati šolske knjige izključljivo le nemškimi šolam.

Pred 1860. l. je imela c. kr. zaloga sama pravico izdajati šolske, kakor tudi druge pomožne knjige. Zato se je posameznikom težko posrečilo, dobiti privoljenja za izdajo kake knjige. Do ustavne dobe (1860. l.) imamo vsled tega le tri knjige, ki so od posameznikov prišle na svetlo in so se smele po šolah rabiti: Slomškovi „Blaže in Nežica“ v nedelski šoli in „Spisovnik za Slovence“, v štirih delih ter Rozmanova „kateketika“ ali poduk pervencev v sveti Jezusovi veri). Nova ustava v Avstriji pa je donesla ljudstvu obilo prostosti in pravic. Mladinoljubi so potem jeli marljivo skrbeti za pri-

merne knjige, namenjene v prvi vrsti otrokom, iz šole izostalim, v drugi vrsti pa učiteljem za uporabo pri pouku v šoli.

Mnogo takih knjig je prišlo na svetlo pri založniku Leonu Liegelu v Celovci; v Ljubljani pri Giontiniji, Blazniku in Milici; v Gorici pri Paternoliji. Ravno tako je skrbela in še vedno skrbi za take knjige prekoristna „Družba sv. Mohorja“ (ustanovljena 1852. l.) v Celovci in manj ali več tudi „Matica Slovenska“ v Ljubljani; zadnja bolj za nadaljno izobrazitev učiteljem.

Družba sv. Mohorja si je napisala na barjak svoj, za majhen denar (1 gld. na leto) ljudstvu podajati obilo duševne hrane nabožne in poučljive vsebine. Veliko do sedaj izdanih knjig je tudi pripravnih kot poučno berilo za bolj odraslo mladino. Želeti bi bilo, da bi družbeni odbor leto za letom po jedno knjigo izdaval za šolsko mladino, kar bi izvestno mnogo koristilo šolstvu in učiteljem.

Slovenska Matica (ustanovljena 1864. l.) ima nalogo, pospeševati znanstveno slovensko književnost; preskrbela je že tudi več slovenskih šolskih knjig za srednje šole. Do lanskega leta je izdala 62 raznih del (knjig, knjižic in zemljevidov).

Šolske knjige za ljudske šole tudi še vedno izdaja c. kr. zaloga šolskih knjig v Beči. Priznati moramo, da je le-ta zaloga v novejšem času izdatno pospeševala ljudsko šolstvo. Dotično voditeljstvo je že 1863. l. raznim prodajalcem razpečalo 53.827 šolskih knjig za prodajo. Meseca maja 1864. l. izdani zapisnik nam kaže že 36 slovenskih založnih šolskih stvari. Slovenskih knjig je 1871. l. založila 99.384; od teh se je brezplačno razdelilo 17.999. — Ker se je pred novo šolsko državno postavo poučevalo samo: verouk, čitanje in jezikovni pouk, drugi deželni jezik, številjenje in pisanje, preskrbovala je po tem takem zaloga šolskih knjig v prvi vrsti knjige in učila tem predmetom.

Šele z 1867. l. se je pravica do izdavanja šolskih knjig c. kr. zalogi nekoliko omejila ter to izključljivo izdavanje z 1869. l. je prenehalo popolnoma. Zdaj so nekateri slovenski učitelji začeli na svojo roko učila sestavljati in izdavati, kajti

ti so pri večletnem opazovanju v šoli prišli do prepričanja, da je za povzdigo domačega šolstva potrebno omisliti si boljših učnih pripomočkov. Da se pa pri tem podvzetji ni vse tako posrečilo, kakor so zahtevali odnošaji pri novih šolskih preuredbah, kriva so le šolska oblastva, ker niso izdala potrebnih normalnih načrtov, po katerih naj bi se šolski možje ravnali pri sestavljanju šolskih knjig in učil. (Klodič.)

Vzlic temu imamo častna imena velezaslužnih mož, ki so v najnovejši šolski dóbi marljivo delovali in se trudili za povzdigo slovenskega ljudskega šolstva. Slišali smo že, da je sedanji ravnatelj mestni deški šoli **Andrej Praprotnik**, dr. Močniku že pred 1860. l. pomagal sestavljati šolske knjige. Ta vrli slovenski pedagog, še vedno delujoč na šolskem slovstvenem polju in za ljudsko prosveto, porodil se je 1827. l. v Podbrezjah na Gorenjskem. Služboval je najprej v Kamni Gorici in v Škofji Loki, potem pa na Dobrovi pri Ljubljani, odkoder je prišel v Ljubljano na I. mestno deško ljudsko šolo, kjer služi že od 1858. l. Praprotnik se je lotil pisateljavanja že v mladosti. Pisal je v „Vedeži“, v „Šolskem Prijatelji“, v „Novicah“, v „Danici“ i. dr. Ukvarjal se je tudi s pesnikovanjem. Velike važnosti je to, da je osnoval „Knjižnico slovenski mladini“ (tri zvezke lepih povestic in pesni) pod naslovom „Darek pridni mladosti“. Priobčil je „Spisje“ in „Slovensko slovnico“ za prvence za ljudske šole (obe te knjigi ste odobreni od vis. c. k. poučnega ministerstva za rabo v javnih ljudskih šolah) ter po družbi sv. Mohora „Spisovnik“. V novejšem času je spisal tudi „Slovenski Abecednik“ (tudi odobren). Posebna zasluga Praprotnikova za šolstvo pa je, ker je 1861. l. osnoval slovenski pedagogični šolski list „Učiteljskega Tovariša“, katerega po kratkem prestanku urejuje še zdaj. Njegovo vspešno delovanje je priznal naš presvetli cesar sam, podelivši mu „zlati križ s krono za zasluge“.

Nekaj let (od 1873. l. do 1882. l.) je uredništvo „Tovariševo“ vodil jako delavni in zaslužni upokojeni mestni učitelj **Matej Močnik** (rojen 1827. l. v Zalogu pri Cerkljah na Gorenjskem), kateri je ves čas Praprotniku pomagal in še

vedno pomaga pri „Tovariši“. Močnik je tudi mnogo delal pri sestavi „nemških slovníc“ za slovenske šole. Veliko je tudi deloval pri društvih: „Slovensko učiteljsko društvo“, „Vdovsko društvo“ in „Narodna šola“. V najhujših časih je bil on teh zavodov duša, kajti večina učiteljev je pod tedanjimi razmerami postala malomarna. Toda Močnik se ni ganil za ped od svojega stališča ter ostal je vedno dosleden v svojih nazorih. Zato ga vsak, kdor ga pozna, čisla kot najbolj značajnega moža med slovenskimi učitelji.

Našo domačo šolsko književnost je zelo obogatil neumorno delavni vadniški učitelj **Ivan Tomšič** (rojen 1838. l. na Vinici v Belokrajni na Dolenjskem). Svoje učenje dovršivši, gre v Trzič učiteljevat, od koder se po 7letnem službovanji preseli na c. kr. vadnico v Ljubljano, kjer je še zdaj. Že v Janežičevem „Cvetniku“ najdemo jeden Tomšičev spis „Misli“. Po družbi sv. Mohora je izdal poučljivi knjižici: „Poboljšani sosedje“ in „Poljedelstvo“. Za otroke je izdal: „A - b - c v podobah za pridne otročiče“, „Vošilno knjižico“, „Prirodopisje v podobah“, „Zlati orehi“; dalje je izdal več „gledaliških iger za slovensko mladino“. Ustanovil je „Knjižnico za slovensko mladino“ (tri knjižice: „Dragoljubci“, „Peter rokodelčič“ in „Sreča v nesreči“; zadnjo je spisal **Jan. Cigler**, nekdanji višnjegorski župnik (rojen 1792. l., † 1869. l.). Najznamenitejše Tomšičevo delo pa je „**Vrtec**“, list za šolsko mladino, ki ga je ustanovil 1872. l. ter ga še vedno izdaje in zalaga. Njegovo izvrstno delovanje je pripoznal tudi presvetli naš vladar, podelivši mu „zlati križec“ za zasluge.

Mnogo zaslug za napredek slovenskega ljudskega šolstva ima gotovo „Narodna Šola“. To prekornostno napravo je ustanovil s pripomočjo nekaterih domoljubnih učiteljev 1871. l. v Idriji zdanji c. kr. učitelj v kaznilnici na ljubljanskem gradu in deželni poslanec **Feliks Stegnar** (rojen 1842. l. na Brdu na Gorenjskem). Že drugo leto svojega obstanka se je „Narodna Šola“ s Stegnarjem preselila v Ljubljano, katere predsednik je še zmirom. Koliko učil so revnejše šole po Slovenskem dobile od tega zavoda za pravmajhno odškodnino, odkar že obstoji, vemo slovenski učitelji

prav dobro. Stegnar je imel in ima še vedno obilo posla z „Narodno Šolo“. Vrhu tega je mnogo pisal in še piše po raznih listih, največ v „Učiteljskem Tovariši“, — sosebnost je pridno sodeloval pri tem listu pod „Močnikovim uredništvom“. Izdal je tudi zemljevid „Kranjske dežele“. L. 1880. je nabral in uredil „Šopek mičnih napevov za šolo in dom“, katere v marsikaterem oziru naši slovenski šolski mladini ugajajo bolje kakor nekatere druge, ker so vglasbene v narodnem duhu.

Slovenskega ljudskega šolstva književnost je zelo pomnožil ravnatelj meščanski šoli na Krškem **Ivan Lapajne** (rojen 1849. l. na Vojskem pri Idriji), — zlasti s prevodi iz nemščine. Jako se je vnel za nove šolske postave; zato je v Ljutomeru osnoval nov slovenski šolski list „**Slovenskega Učitelja**“, v katerem je toplo zagovarjal nove šolske postave in pravice slovenskega naroda v ljudski šoli, kakor tudi slovenskega učiteljskega občinstva. Bil je od početka noter do konca urednik temu listu (1872 — 1877). Poslovenil je mnogo šolskih knjig. L. 1882. sestavi in izda „Prvi pouk“, najboljšo svojo knjigo. Zadnje čase je spisal po hrvaškem izvirniku „Zgodovino pedagogije“.

V novejšem času so se jeli gibati tudi rodoljubni sosadni štajerski učitelji, kateri so 1880. l. v Celji osnovali nov šolski list „**Popotnika**“. Prvotno ga je izdajal profesor M. Žolgar (rojen 1833. l.), uredoval pa nadučitelj J. Lopan (rojen 1844. l. v Braslovčah). Pozneje se je list preselil v Maribor, kjer še vedno izhaja pod spretnim uredništvom nadučitelja M. Nerata (rojenega v Slivnici pri Mariboru 1845. l.). Štajerski slovenski učitelji so se novega šolskega lista oklenili z veseljem ter ga prav marljivo podpirajo duševno in gmotno. Sedanji Popotnikov urednik je tudi sestavil in založil že drugo leto „Popotnikov koledar“ za slovenske učitelje.

Ravno tako so učitelji na Goriškem osnovali svoje glasilo „**Šolo**“ 1880. l., katera je izhajala v zvezkih, — toda poljubno. (Zdaj ne izhaja nič več). Uredoval je „Šolo“ učitelj Vinko Črnič (rojen 1845. l. v Št. Petru pri Gorici, kjer je tudi umrl 1886. l.).

Omenili smo že mnogo mož, ki so se celo življenje trudili, slovensko ljudsko šolstvo povzdigniti na višjo stopinjo ter tudi skrbeli za boljše šolske učne knjige. Razen naštetih imamo pa še celo vrsto jako delavnih pisateljskih moči, ki so v izomiko in napredek učeče se mladine naše delali uspešno — in deloma delujejo še vedno — neumorno. Tu naj navedem le še nekatere. Josip Bezlaj, učitelj meščanske šole na Krškem (rojen 1855. l. v Ljubljani), obdeluje marljivo ledino na risarskem polji; Tone Brezovnik, učitelj v Vojniku (rojen 1853. l. v Starem trgu); Josip Ciperle, meščanski učitelj na Dunaji (rojen 1856. l. v Ljubljani); Anton Funtek, učitelj na Mahu pri Ljubljani (rojen 1862. l. v Ljubljani); zavzema tudi odlično mesto kot pesnik slovenski; Fran Gabršek, nadučitelj v Krškem (rojen 1856. l. na Holmci pri Mengeši), sestavil nam je po nemškem izvirniku prvo slovensko vzgojeslovje; Fran Govekar, nadučitelj v Šiški (rojen 1840. l. v Idriji); Fran Hauptman, c. kr. profesor v Gradci (rojen 1847. l. pri Sv. Križi pri Mariboru); oče Hrovat Florentin, voditelj deški šoli v Rudolfovem (rojen 1847. l. v Gorenjem Tuhinji); Fran Jamšek, ravnatelj v Rajhenburgu (rojen 1840. l. v Žalci na Štajerskem); Valentin Jarc, učitelj v Št. Juriji (rojen 1844. l. v Št. Juriji na Kranjskem); Peter Končnik, ravnatelj Celjski gimnaziji in bivši okr. šolski nadzornik (rojen 1844. l. na Viči pri Spodnjem Dravburgu); s sodelovanjem odličnih šolskih mož je sestavil „Drugo berilo in slovnico“, „Tretje berilo“ in „Četrto berilo“, ki so po naših šolah zdaj v rabi; Luka Lavtar, glavni učitelj na učiteljski v Mariboru (rojen 1846. l. v Železnikih na Gorenjskem); Janko Leban (rojen 1855. l. v Kanalu); Ivan Miklošič (rojen 1824. l. v Ljutomeru); Ivan Mrcina, c. kr. vadniški učitelj v Gorici (rojen 1851. l. v Gočah na Kranjskem); Gregor Somer (svoje dni bivši učitelj na vadnici v Celovcu); Ivan Šolar, c. kr. deželni šolski nadzornik (rojen 1827. l. v Kropi na Gorenjskem, umrl 1883. l. v Zadru v Dalmaciji) storil je mnogo za slovensko šolstvo na svojem vplivnem mestu; svojemu rojstvenemu kraju je podaril lepo poslopje, kjer je zdaj dvorazrednica;

Fran Vodopivec, glavni učitelj na Goriškem izobraževališči za učiteljice (rojen 1834. l. v Kamenjah); bil je duša pri šolskem listu „Šola“; Anton Razinger (rojen 1851. l. v Planini nad Jesenicami na Gorenjskem) in Andrej Žumer (rojen 1847. l. v Gorjah) sta sestavila in izdala „Slovensko-nemški Abecednik“ in „Prvo berilo in slovnico“ za slovenske ljudske šole, ki ste zdaj v rabi; vrhu tega še mnogo drugih pisateljev.

V novejši dōbi so se tudi mnogi šolniki trudili za izdajo šolam pripravnih pesni. Prvo mesto na tem polji zasluži Anton Nedved (rojen 1828. l. v Horavici na Českem), ki je že 1867. l. izdal „Šolarske pesni“, (te so bile poprej pridejane šolskim berilom); 1879. l. pa je izdal „Slavčka“, zbirko šolskih pesni v treh zvezkih, ki so še zdaj v rabi. Belar, Cvek, Foerster, Fleischmann, brata Leban, Vavken in drugi so uglasbili tudi več pesni za šolo.

Poglejmo še, kako je v novejši dōbi raslo število šol po slovenskih pokrajinah. Slovenci smo 1857. l. imeli na Kranjskem 52·59% slovenskih in 39·22% slovensko-nemških šol; na Štajerskem 5·87% slovenskih in 26·23% slovensko-nemških; na Primorskem 26·05% slovenskih in 8·08% slovensko-nemških; po Koroškem pa 8·41% slovenskih in 16·81% slovensko-nemških. — 1870. l. smo imeli na Kranjskem 167 slovenskih in 60 slovensko-nemških šol; na Štajerskem 35 slovenskih in 199 slovensko-nemških; na Primorskem 169 slovenskih in 101 mešano in na Koroškem 24 slovenskih in 70 slovensko-nemških. (Klodič). — Koncem 1885. l. je bilo na Kranjskem 283, na Primorskem 363 in na Koroškem 357 učilnic. Vseh slovenskih šol smo tega leta imeli 535; slovensko-nemških pa 182. Dalje pripada na Štajersko 120 slovenskih učilnic, a 106 mešanih (slovensko-nemških); Koroška je štela 1 slovensko, a 81 mešanih. Kranjska je imela 233 slovenskih, 25 mešanih in 33 nemških šol. Na Primorskem je bilo 171 slovenskih in 23 mešanih. Na Kranjskem pripade na 10.000 prebivalcev 6·5, na Štajerskem 7, na Primorskem 7 in na Koroškem 10 šol. Kranjska je štela 641 učiteljskih in 141 mest za učiteljice; Štajerska 2.245 uči-

teljskih in 638 za učiteljice; Koroška 794 učiteljskih in 133 za učiteljice; Primorska pa 914 učiteljskih in 396 za učiteljice.

Kranjska s 493873 prebivalci je imela 1885. l. 57.969 za šolo godnih otrok, a obiskovalo jih je šolo 46.226; na 1.000 prebivalcev jih tedaj pripada 117 godnih in 94 obiskujočih. Štajerska z 1,251.561 prebivalci je imela 170.464 za šolo godnih in 150.435 jih je šolo obiskovalo; na 1.000 stanovalcev pride 136 otrok; obiskovalo pa jih je šolo 120. Koroška s 357.140 prebivalci je imela 49.348 za šolo godnih, a 45.707 šolo obiskujočih; na 1.000 stanovalcev pripada tedaj 138 otrok, obiskovalo jih pa je 128. Primorsko s 680.190 prebivalci je imelo 89.524 vpisanih, a 62.036 šolo obiskujočih otrok; na 1.000 prebivalcev jih tedaj pride 133, šolo jih je pa obiskovalo 59. Te številke kažejo očitno razmerje za šolo godnih in šolo obiskujočih otrok po slovenskih pokrajinah. Najboljše razmere z ozirom na šolsko obiskovanje so na Koroškem, a najslabše pri nas na Kranjskem.

S tem končujem svoj spis, ter prosim vse tiste, ki se pečajo z domačim ljudskim šolstvom, da me blagovolé opozoriti, ako sem izpustil kaj važnega, — ali pa če tu in tam nisem tako razvrstil, kakor so morebiti pričakovali. Popravek in dopolnilo prinese prihodnji letnik. Pri spisovanji sem se držal izključljivo verodostojnih in resničnih zgodovinskih podatkov, kolikor mi jih je bilo moč dobiti v roke. Sicer pa tudi tu velja: „Več oči, več vidi“!

O šolskih stavbah.*)

Leta 1869. je nastopila nova šolska doba z vpeljavo občne šolske dolžnosti. Število šol se je od tistega časa jako pomnožilo, vendar v mnogih deželah še sedaj ne zadostuje postavnim zahtevam. Tudi že obstoječe učilnice mnogokrat nasprotujejo zdravstvenim in pedagoškim načelom ter potrebujejo temeljitega popravila. Kako pa naj se šole zidajo, da bodo ugaljale v vsakem oziru, hočemo nadalje razložiti. Takovega navoda potrebujejo posebno krajni šolski sveti (oziroma občine), zanimival bode pa gotovo tudi druge kroge, posebno učiteljske; kajti nobeno poslopje ne vpliva tako na telesni in duševni razvitek naroda, kakor šola, ker ona je večletno bivališče mladini. Šola pa je tudi poleg cerkve najvažnejši činitelj človeške omike. To naj tudi kaže njena lična zunanost, še bolj pa njena notranja oprava. Šolsko poslopje naj bode zidano praktično in brez vsake potrate, kakor to zahtevajo sedanji moderni stavbarski zakoni z ozirom na zdravstvo in na druge potrebe.

A. Ob izbiri stavišča.

Pri izbiranju stavišča za šolo je treba ozirati se na stališče, na okolico in na lego šolskega poslopja, kar je natančneje pojasnjeno v naslednjih točkah:

*) Po C. Hinträgerjevi knjigi „Der Bau und die innere Einrichtung von Schulgebäuden für öffentliche Volks- und Bürgerschulen“ (cena 1 gld. 20 kr.) posnel J. B.

1. Šolsko poslopje postavimo kolikor le mogoče v sredo občine. Na deželi naj šola zaradi zdravstvenih in požarnih ozirov sezidajo na osamljenem kraju.

2. Ako je mogoče, izberimo stavišče na vzvišenem prostoru z lepim razgledom. Ondi je tudi zrak čistejši in zdravejši. Ogibati se je pa vsekdar močvirjev, pokopališč, bolnic, ječ, vojašnic, gnojišč, železnic in takih obrtnih naprav (tovaren), ki izpridijo zrak ali napravljajo hrup.

3. Prostor za šolo naj bode miren kraj, kjer se uk ne moti. Paziti je treba, da šola postavijo na tak kraj, kjer dobiva dovolj svetlobe.

4. Skrbimo tudi za velikost, da moremo poleg poslopja napraviti tudi šolski vrt, telovadišče in igrališče (dvorišče). Ako je šola pri cesti, dobro je, da se napravi zaradi cestnega prahu spredaj mal vrt.

5. Stavišče naj bode trdno in suho. Treba je tla prej poskusiti z železnim drogom.

6. Gledati moramo na to, da je pri šoli ali vsaj blizu nje dovolj zdrave pitne vode. Vodnjaka nikdar ne napravimo blizu gnojišča.

7. Paziti moramo, da ne pride v šolske sobe odsevna (reflektovana) svetloba; torej naj vidijo v klopeh sedeči otroci nebo. Sobe naj bodo obrnene proti **severo**-vzhodu ali pa **severo**-zahodu, kajti drugače obrnene sobe (proti jugu ali zahodu) so preveč razpostavljene solnčnim žarkom (vročini) in slabemu vremenu (dežju). V sobe proti jugu obrnene sije celi dan sonce, ako niso spredaj nasajena drevesa; sobe proti severu obrnene pa so vedno v senci, torej mrzle.

B. O zidanji poslopja.

Šola naj bode trdno, solidno in priprosto zidana. Zidajmo z domačim zidivom, ker je najcenejše. Ako zidamo šolo s pritličjem, napravimo zid takoj nekoliko debelejši, da pozneje lahko prizidamo prvo nadstropje, ako bi bilo potrebno. Najboljši zid je od opeke, le spodnji zid v zemlji naj bode od kamenja. Klet v zemlji naredi stanovanje bolj suho in toplo.

Pod napravimo najmanj 80 cm nad zunanja tla. Najboljši les je hrastov ali borov; rabimo le suhi in zdravi les ter pokladajmo ga na suhi zid. Najboljši strop je tisti, ki je naraven iz travverz. Okna naj imajo zgoraj okence za zračenje. Štirioglasta okna so svetlejša, kakor okrogla. Vežna vrata naj bodo vsaj 1·95 m široka in 2 m visoka, sobne duri pa 0·95 do 1·25 m široke in 1·9 m visoke. Ako je za posebne namene, n. pr. za obrtne tečaje, treba umetne razsvetljave, vpeljejo naj se svetilnice z okroglimi gorilci (Rundbrenner). Najboljša svetloba je pač električna, toda pri sedanjih razmerah je še predraga. Toplota v šolski sobi naj iznaša 16° do 20° C. Najboljše peči so železno-lončene z ventilacijsko in cirkulacijsko konstrukcijo, ki grejejo zunanji zrak in ga vodijo v sobo; — s tem tudi čistijo zrak v šolski sobi. Take peči so sestavili prof. Meidinger, Blažiček in Goth na Dunaji. V večjih šolah postavijo v kleti skupno veliko peč, ki razgreva sobe po cevih s toplim zrakom ali z vodo. Taka kurjava je cenejša, kakor navadna v posamičnih sobah.

Vstop v šolsko sobo naj bode vedno iz veže, nikdar ne naravnost iz prostega, da se ne prinaša preveč mokrote v slabem vremenu v sobo. Ako so stopnjice potrebne, naj bodo 1·25 — 1·8 m široke, svetle, ravne, torej ne zavite. Širjava pragov (stopinj) naj iznaša 30 cm, višava pa 15 cm.

Stranišča (zahodi) morajo biti svetla, zračna in na takem kraji (najbolje v posebnem prizidu), da se smrad preveč ne širi po šolskem poslopji. Dobro se naj zapirajo in ločena naj bodo po spolu.

Pri večjih šolah mora biti tudi posebna telovadnica, ki pa naj bode vedno pri tleh, ako je v šolskem poslopji in ne posebej sezidana. Za vsakega učenca je treba 2—3 m² prostora. Po leti je za telovadbo pripravno dvorišče.

Pri vsaki šoli naj bode tudi vsaj 5 arov velik šolski vrt in vodnjak.

Pod. 1. v prilogi I. nam predstavlja situvacijski črtež (ogled z višave) jednorazrednice, ki je stala kot vzor moderne avstrijske šole v Praterji na Dunaji ob času svetovne razstave l. 1873. Po tem kopitu je sezidana tudi šola v Rad-

vani pri Mariboru. — Šolsko poslopje ima jedno nadstropje; *A* znači vhod učencev, *B* vežo, *C* vežo učiteljevega stanovanja, *D* učiteljevo delalnico (pisarno), *E* njegovo stanico, *F* kuhinjo. Šolska soba je v 1. nadstropji. *G* je mali prostor, *H* pomeni telovadnico (oziroma delalnico za učence), ki se pa tudi lahko rabi kot dvorana za občinske slavnosti; *I* je kravji hlev, *K* svinjak, *L* shramba, *M* shramba za klajo, *N* drvarnica in shramba za orodje, *O* kolarnica (Remise), *P* gnojišče, *Q* vodnjak. Nadalje pomeni *a* trtnico, *b* drevesnico, *c* poljedelsko poskušališče za dečke; *d* v gorenji polovici poskušališče za deklice, spodnje lehe so učiteljev vrt za zelenjavo, *e* je trata s sadnim drevjem, *f* greda za cvetlice (cvetlična greda), *g* sadno drevje, *h* cvetlične grede za deklice, vmes so nasajene murbe, *i* strupene rastline in večje grmovje, *j* gozdno drevje, *k* grmovje, *l* skladišče (magacin), *m*, *o* čebelnjak, *n* jelovina.

Ako stoji šola na griči, ali če je šolsko poslopje visoko, preskrbi naj se tudi strelovod.

Potrebno je tudi, da se že pri zidanji šole skrbi za mogoče razširjenje in za učiteljevo stanovanje v šolskem ali samostojnem stranskem poslopji, ker drugače mora občina pozneje kje drugod najeti stanovanje ali pa zanje plačevati primerno vsoto (na Kranjskem 80 gld.) na leto.

C. Opis ortežev jednorazrednic in večrazrednic.

Temeljna oblika, „tloris“ malih šolskih poslopij je ali priprost pravokotnik ali pa pravokotnik z različnimi prizidi (risalite). *Pod. 2. a — f* v I. prilogi nam kaže najnavadnejše temeljne oblike.

Jako važno je pri osnovi malih šolskih poslopij naprava nadstropij, stranišč v šolskem poslopji ali poleg njega ter učiteljevega stanovanja v šolskem ali stranskem poslopji. Najcenejše zidanje je z nadstropji. V obče velja 1 m³ zazidanega prostora v pritličji 30 — 40 gld., v pritličji in v prvem nadstropji 50 — 60 gld., v pritličji, v prvem in drugem nadstropji pa 65 — 80 gld.

V sledečih natančneje opisanih vzgledih nahajamo v tem oziru različno razvrstitev.

Pod. 3. nam predstavlja očrt ali horizontalno projekcijo (ogled z vrha, to je, kakor se vidi brez strehe in brez stropa od zgoraj); *pod. 4.* pa načrt ali vertikalno projekcijo (fasado, ogled od spredaj ali sprednji obraz (lice) poslopja) brez učiteljevega stanovanja. Po stopnjicah se pride v vežo *a*, od tod pa v šolsko sobo *b*, ki ima štiri okna, ali pa v prostore *c* in *d*. Jeden od teh prostorov je namenjen za stranišče, drugi pa za shrambo drv, orodja itd. Fasada (*pod. 4.*) se napravi lahko še priprostejša brez vsakega okrasja, kar je seveda nekoliko ceneje, toda ne tako lepo. Taisto velja tudi pri sledečih fasadah, vendar se je treba zlasti pri šolah ozirati nekoliko na zunanjo lepoto, seveda brez posebne potrate, ker je šola koristna naprava v vzvišenem pomenu in ker lepa zunanost vpliva tudi na razvitek lepotnega čuta pri mladini.

Pod. 5. in *6.* kaže tudi jednorazrednico brez učiteljevega stanovanja. Tu je *a* veža, v katero se pride po stopnjicah, *b* šolska soba s šestimi okni, *c* delavnica za ženska ročna dela s tremi okni in z jednim slepim (zazidanim oknom), oziroma čakalnica za otroke, ki čez poludne ostajajo v šoli, kar se pogostoma pripeti posebno v gorskih krajih, *d* je stranišče.

Pod. 7. in *8.* predstavlja jednorazrednico z učiteljevim stanovanjem. Iz posebno prostorne veže *a* pridemo na levo v šolsko sobo *b*, ki ima štiri okna; na desno pa zavijemo v učiteljevo stanovanje, ki ima tri sobe *d*, *e*, *h*, kuhinjo *f* in jedilnico (shrambo za jedila) *g*. Po stopnjicah *i* se pride pod streho (v podstrešje), kjer ste še čumnati. Poleg stopnjic so na vsaki strani stranišča *c*, ločena za dečke in za deklice. Fasada ima obliko predalčastih stavb (gradnja na kanate, Fachwerkbau).

V *pod. 9.* in *10.* je načrtana jednorazrednica s prizidano šolsko sobo *k* učiteljevemu stanovanju. Na tak način lahko napravimo v šolski sobi drugo višavo stropov, kakor v stanovanju. — Po stopnjicah pridemo v vežo *a*, od tukaj na desno v šolsko sobo *b*, na levo pa v učiteljevo stanovanje, sestav-

ljeno iz sob c in d , iz kuhinje f in shrambe e . Med sobami in med kuhinjo je poseben prostor g (prehod). V podstrešje in v gorenji sobici pridemo po stopnjicah k ; i je stranišče in h shrambica za drva in za orodje. Fasada je neometana (Rohbau), v podstrešji so zapažene (predalčaste) stene (Fachwände). Vhod po stopnjicah je proti dežju zavarovan s predstrešico.

Pod. 11. in 12. je načrt in očrt jednorazrednice z učiteljevim stanovanjem. V veliki veži a telovadijo otroci pri slabem vremenu ali pa se igrajo o prostem času med šolskimi urami. Na levi strani je vhod v šolsko sobo b in v stransko sobo c , ki je namenjena za ženska ročna dela. Na desni strani pa ima učitelj svoje stanovanje, obstoječe iz sob g , h , iz kuhinje i in shrambe k . Prostor d je stranišče za šolarje in f stranišče za učitelja; tu so tudi stopnjice pod streho. Hod (mostovž) e veže prostore d in f ; tudi pridemo od tod naravnost na šolski vrt. Fasada je narejena v renesanskem slogu ter ima mal zvonik.

Pod. 13. in 14. predstavlja šolsko poslopje podobno onemu v *pod. 11. in 12.*, toda s prizidanimi stranišči. Po malih stopnjicah pridemo na pokriti prostorček v in od tukaj v vežo a , kjer je vhod v šolsko sobo b in stransko sobo c , ki se porabi ali za obrtni razred ali pa kot čakališče, d in e so ločena stranišča za dečke in za deklice. Iz veže a pridemo tudi v učiteljevo stanovanje, ki obsega sobi f in g , kuhinjo h in shrambo i . Po stopnjicah k se pride v podstrešni sobici. Zunanost nam kaže priprosto obliko nemške renesance.

Pod. 15. in 16. je jednorazrednica z nadstropjem. V pritličji pridemo iz veže a v šolsko sobo b ; d in e so stranišča, ločena za dečke in za deklice. V prvem nadstropju je učiteljevo stanovanje, sestavljeno iz treh sob f , h , i , iz kuhinje g in shrambe l . V prostoru k je stranišče in drvarnica, c so stopnjice.

Pod. 17. kaže dvorazrednico z učiteljevim stanovanjem. Iz veže a se pride v šolski sobi b in c , ki ste druga poleg druge, d je stranišče, e , f , h so učiteljeve sobe, g kuhinja in i stopnjice v podstrešje.

Trirazrednico predstavlja *pod. 18.*; a je predvežje k veži b . Od tu so vhodi v vse tri razrede c , d , e in v stranišče f

in *g*, ločeno za dečke in za deklice. Nadzorovanje otrok je s tem učitelju jako olajšano, posebno važno je pa tudi, da dobivajo vse šolske sobe svetlobo od jedne strani. V prvem nadstropji se potem lahko napravi stanovanje za učitelja, ako pa se spodnja razdelitev ponavlja v prvem nadstropji, imamo šestrazrednico.

Štirirazrednica je načrtana v *pod. 19*. Iz veže *a* in *b* so vhodi v razrede *c*, *d*, *e* in *f* ter do stranišč *g* in *h*. V prvem nadstropji lahko napravimo isto razvrstitev, to je potem osemrazredna šola; ali pa naredimo stanovanja za učitelje, pisarnico i. t. d.

Še lepši očrt štirirazredne, oziroma osemrazredne šole je v *pod. 20*. Tu so popolnem ločeni deški in dekliški razredi *b*, *c* in *b*, *c*; *a* so veže, *f* stopnjice, *g* stranišča, prostor *e* rabimo lahko kot pisarno ali konferenčno sobo, *d* je prehod. Tudi tu dobivajo vse učilne sobe svetlobo od jedne same strani.

D. Opis šolske sobe.

Pred vsem je treba gledati na to, da niso šolske sobe premajhne. Število za šolo ugodnih otrok je navadno $\frac{1}{6}$ vsega prebivalstva. Jeden učenec potrebuje 0.6 m^2 oziroma 3.8 do 4.5 m^3 prostora. Po šolski noveli z dné 2. maja 1883. l. je kot največje število za jeden razred določenih 80 otrok. Iz teh podatkov se prav lahko izračuni, koliko razredna mora biti šola v kakem kraji in koliko učencev bode primeroma v jednom razredu.

Šolska soba tudi ne sme biti predolga, kajti otroci z normalno razvitimi očmi vidijo le še v daljavi 8 do 9 m razločno na tablo. Širokost naj iznaša k večjemu 6 do 7 m; ker drugače soba ni dovolj svetla. Visokost pa naj meri 3.8 — 4.5 m. Globokost (oddaljenost skrajnega sedeža od okna) šolske sobe naj bode k večjemu dvakrat tolika, kakor daljava od mizne površine do okenskega roba. Najpripravnejša oblika je pravokotje v razmerji stranic $5:3$ ali $4:3$. V jedni vrsti naj zaradi zadostne svetlobe ne sedi več kot osem otrok. Velikost oken mora iznašati na prostem $\frac{1}{6}$, med zidovjem

pa $\frac{1}{4}$ površnosti poda. Svetloba od leve strani je najboljša. V velikih šolskih sobah se dovoljujejo okna še na zadnji steni. Ako prihajajo solnčni žarki ob času pouka v šolsko sobo, naj se napravijo pregrinjala. Stene naj bodo enakobarvane in svetle, najboljše so sivo-višnjeve ali sivo-zelene. Pod naj se naredi od trdega lesa, najboljši je od hrastovega. Oknom nasproti v bližini učiteljevega sedeža naj se naredé duri in na tisti strani naj stoji tudi peč.

V *pod. 21.* je načrtana šolska soba s štirimi okni na levi strani (na zadnji strani je slepo okno) in s 53 sedeži za učence. Tu pomeni *št. 1* duri, *2* peč, *3* omaro, *4* veliko stensko tablo, *5* umivalnik, *6* navadno šolsko tablo, *7* ruski računski stroj, *8* sedež učiteljev (mizo ali kateder in stol), *9* sedež jednega učenca. Zaradi peči imajo bližnje klopi samo po dva sedeža. Razen omare in razen klopi je vse šolsko orodje na podiji. Pričujoča *pod. 21.* je načrt, torej ogled od zgoraj (z vrha) brez stropa.

O notranji opravi šolske sobe.

a) Slabo narejena klop skrivi otroku hrbet, napravi težave v pljučih in v želodci, provzroči kratkovidnost i. t. d. (Kratkovidnost se dandanes jako širi med mladino. Na Nemškem šteje statistika 50% kratkovidnih v višjih razredih srednjih šol). Klop mora biti tako izdelana, da otrok nepri-siljeno sedi v njej; ker drugače si pokvari zdravje. Občine naloga je pa skrbeti, da se mladina telesno in duševno krepko razvija. Na jednorazrednicah že morajo biti četverovrstne klopi in sicer za učence od 6. — 8., od 8. — 10., od 10. — 12. in od 12. — 14. leta. Vsi ostri robi in ogli se morajo odpraviti, da se otroci na njih ne poškodujejo. Najbolj pripravne so dvosedežne klopi, več kot s štirimi sedeži naj se ne rabijo.

Dobra klop mora imeti sledeče lastnosti:

1. Klop napravimo tako visoko, da ima otrok roki do komolca na njej, da gleda na klop v normalni daljavi (20 — 25 cm) ter drži pri sedenji noge na tleh.

2. Med sedežem in med gorenjo desko naj bode raz-loček, ki je v razmerji s telesno dolžino, kakor 1: 7, to je 20 — 25 cm.

3. Da učenec lahko stoji in piše, naj bode gorenja deska premakljiva.

4. Gorenja deska naj bode nekoliko nagnena in njena širjava naj iznaša 38 do 45 cm, nikdar pa manj kot 30 cm.

5. Da ima otrok pri sedenju noge na tleh, iznaša naj višava sedeža od tal $\frac{2}{7}$ telesne visokosti ali 30 — 44 cm. Ako so vse klopi jednako velike, potem naj se naredo malim učencem podnožniki (pručice) za noge.

6. Vsaka klop naj ima nekoliko zakrivljeno naslonilo.

7. Pod klopjo naj bode deska za knjige, v katero naj se pa učenec ne zadeva s kolenoma.

8. Dolžina klopi naj iznaša 50 — 60 cm, površina za slehernega učenca pa 0·6 m². Klopi z enim sedežem morajo biti 50 — 60 cm, z dvema 105 — 135 cm, s tremi 170 — 190 cm in s štirimi sedeži 200 — 240 cm dolge. Najboljše klopi so švedske, Kunzejeve in podobne olomuške. *Pod. 22.* predstavlja Kunzejevo klop s premakljivo gorenjo (mizno) desko, z naslonilom, telesu primerno izdolbenim in s sedežem. Ta klop ima prednost pred olomuško ter je jedna najboljših.

b) Podijum naj bo 3 m dolg in 1.25 m širok ter nekoliko od tal. Tu je prostor za učiteljev sedež (stol) in za mizo (kateder). Nekoliko na strani naj bode tabla. Potrebna je tudi učilska omara (za učila) in za pisarije. Za obešanje klobukov in otroške obleke naj se na zid pribijejo lesena obešala s kljukami. Dežniki naj se pa nikdar ne jemljó v šolsko sobo.

Več o notranji in zunanji opravi nam razlagajo ministerski ukazi za posamezne dežele. Za Kranjsko z dné 19. julija 1875. l. n. pr. se glasi: „Kako se imajo opravljati šolska poslopja na javnih ljudskih šolah na Kranjskem in kako se ima skrbeti za zdravje po teh šolah“ ter obsega sledeče §§.: 1. Splošne potrebe šole, 2. lega okolice, 3., 4., 5. stavba sploh, 6., 7., 8., 9. naprava šolskih sob, 10. okna in umetna razsvetljava, 11. kurjava, 12. prezračenje, 13. šolske klopi, 14. druga oprava, 15. stranišča, 16. preskrbovanje z vodo, 17. telovadišče, 18. olepšanje šolskih prostorov, 19. šolski vrt, 20. kako se šolska poslopja izpeljujejo? 21. toplina v

šoli, 22. prezračenje šolskih sob, 23. snaženje šole, 24. svetloba v šoli, 25. kakšna morajo biti učila in samoučila? 26. šolski čas, domače naloge, 27. urni črteži, 28. telesno zadržanje in razvijanje šolskih otrok, 29. snažnost pri šolskih otrocih, 30. naravne potrebe šolskih otrok, 31. končne določbe.

Glede šolske higijene piše tudi dr. Fr. Höber v svoji z darilom odlikovani knjigi „Gesundheitslehre für das Volk“ (cena 1 gld.) sledeče :

„V šoli postane veliko učencev kratkovidnih, poprek že 55% do 1. gimnazijskega razreda. Tudi je resnično, ako se človek preveč uči, trpi temeljitost, torej škoduje preveč nalog. Privatne dekliške šole, tako zvaní instituti, povzročujejo dekletom vsled omejene prostosti navadno glavobol, bledico in krvotok iz nosa. Klop mora biti toliko visoka, da ima učenec nogi popolnoma na tleh. Dve uri telovadbe je premalo na teden, bolje je vsak dan nekoliko telovaditi. Pri nalezljivih boleznih, kakor pri ošpicah, pri škrlatici, pri davici, pri osepnicah in pri oslovskem kašlju ne smejo tisti otroci, ki stanujejo pri bolnih, priti v šolo. Otroci, ki preveč sede in se uče, postanejo nervozni“.

Jako važno je tudi postopanje učiteljevo pri kužnih boleznih, kajti prej omenjene nalezljive bolezni se jako širijo po šolah. Bolne učence je treba osamiti, najbolje jih domov poslati in ne prej v šolo sprejeti, da dovoli zdravnik. Pri boleznih, ki se poznajo na koži, je znamenje zdravja zopet čista in gladka koža. Ako se pa bolezen posebno razširja, treba je šolo za nekaj časa zapreti, seveda z dovoljenjem okrajnega šolskega sveta.

Dr. Niemeyer pa trdi v svoji knjigi „Die Lunge“, da dobé šolski otroci navadno od izprijenega zraka v šoli kašelj, kajti opazili so, da tisti otroci najbolj kašljajo, ki stanujejo prav blizu šole, ki so torej le malo na mrzlem zraku. Odobravati moramo torej vladni ukaz v Berolinu, ki zahteva po leti kakor po zimi večkratno zračenje šolskih sob na dan. Ali pri zračenji se je treba varovati prepiha, ker povzroči trganje. Treba je torej iti iz sobe, ako so odprta okna in duri.

Namen, ureditev in poraba šolskih knjižnic.

(Pri uradni okr. učiteljski konferenciji v Celji dné 13. avgusta 1887. l. govoril Tone Brezovnik.)

Gotovo mi bode vsakdo priznal, da je ustanovljenje knjižnic za ljudske šole jedna najlepših naprav novih šolskih zakonov. Dobro urejene in prav uporabljene knjižnice vplivajo prav zelo na mišljenje in na izomiko mladine. Take knjižnice vzgojujejo mladino formalno in materijalno.

V formalnem oziru vzgojujejo z lepimi vzgledi mladino nravstveno-bogaboječe, izobrazujejo jej čut za vse, „kar je lepo, blago in sveto“, ukrepé jej voljo, postati tudi tako krepotni, kakor so junaki v pripovedih ter sovražiti hudo; skratka, pravo čitanje primernih, dobrih knjig utrdi in izobrazí cel naš značaj.

Materijalno obrazovanje pa je v tem, ker se po čitanji primernih prirodznanskih, zgodovinskih, zemljepisnih, gospodarskih i. dr. knjig razširi krog našega znanja in spoznanja. Po takem čitanji se oživé ogrodi, katere podajemo učencem v šoli pri pouku.

Kakor znano, treba je vsakemu vzgojitelju, ako hoče pri vzgoji doseči vspehov, da dobro pozna individualnost svojega gojenca. Šele tedaj, ako dobro pozna in razume vse navade in razvade, vse krepoti in slabosti, vsa dejanja in

čitajoč knjige. Navdušenje za čitanje smo jim vzbudili v taki meri, da se v knjižničnih urah komaj ubranimo otrok. To veselje do čitanja pa jim ostane tudi potem, ko so izstopili iz šole; še potem bodo pogosto prišli prosit učitelja, da jim posodi iz šolske ali svoje knjižnice kako knjigo. Tako ostane med šolo, učiteljem in odraslim ljudstvom še vedno neka dobrodejna vez, in mislim, da po dosegih take vezi moramo tudi povsod in pri vsaki priliki težiti. Potem bode tudi ljudstvo bolj prijazno šoli. Tudi sem te misli, da človeka, posebno navadnega, priprostega, že potem lahko spoznamo, „koliko velja“, če rad čita dobre knjige ali ne.

Ko smo tako otrokom vcepili razum in veselje do čitanja, potem pa urno ustanovimo knjižnico. Pri izbiri knjig za knjižnico nam je treba biti jako opreznim in kočljivim. Gledati moramo, da ne vzamemo v njo knjig, katere bi morda žalile verski, patrijotični ali moralni čut otrok, ali katere spodkopujejo ugled učiteljskega stanu. Zato je treba vsako knjigo prej prebrati in pregledati, predno jo vzamemo v knjižnico in predno jo izposodimo. Vender, žal, ni mogoče, da bi vsak učitelj poznal vsako knjigo; kupiti knjigo pa, kar po naslovu sodeč, ne gre, kajti mnoga knjiga ni za rabo, a pičel denar, namenjen za šolarsko knjižnico, zavržen je. No, poreče mi kdo, vsaj nam naši časniki, šolski in drugi, ocenjujejo vsako na novo izdano knjigo! Res, ali kako! Ad exempla gratia, navel bi vam lahko slučaj, vzgled kako se nam je zanašati na take ocene in priporočbe. Pred kratkim je bilo čitati v nekem listu: „Prišla je na svetlo za našo slovensko mladino knjiga „Kakoršno delo tako plačilo“ (spisal Kümmel, poslov. Hladnik). Z veseljem jo priporočamo v obilo naročevanje. G. založniku želimo najboljšega uspeha“. — Jaz sem si to knjigo kupil in prebral, a poslušajte kaj sem našel v njej! V tej pripovedi je nek vaški učitelj glavna oseba. A ta učitelj je lažnjivec, hinavec, tat, ubijalec, načelnik tatinske in roparske družbe i. t. d. Konečno se njegova hudodelstva razkrijejo, žandarji pridejo po-nj ter ga odpeljejo zvezanega. Proti tej povesti je ona zloglasna „Dora“ še angelček. Ta knjiga se je ocenila menda samo po naslovnem listu.

Iz tega vzgleda vidimo torej, da se nam ni mnogo zanašati na take ocene. Da pa očistimo naše knjižnice peg, da izrujemo luliko iz pšenice, izdal je sedanji naučni minister Nj. eksclenca g. Gautsch pl. Frankenthurum z dnem 16. decembra 1885. l., št. 23324, odlok, da se imajo pregledati vse knjižnice, ni li v njih kaka neprimerna knjiga. Ustrezajoč temu odloku, izdal je sl. okr. šolski svet celjski na predlog stalnega našega konferenčnega odbora imenik neprimernih knjig, a danes je naša naloga, da sestavimo imenik primer-
nih knjig. Priporočam torej nekaj knjig, katere so po mojem lastnem mnenju dobre in za naše šolarske knjižnice primerne. Imenik, ki sem ga sestavil v ta namen, natisnen je v letošnjem „Popotnikovem koledarju“ brez mojega dovoljenja. V tem smislu ima se popraviti tudi dotična „koledarjeva“ opomba, vsled katere bi bile ondi navedene knjige in spisi pregledane in izbrane po celjskem stalnem (konferenčnem) odboru, kar torej ni res.

Da se šolarske knjižnice ustanové, deluje naj učitelj na to, da postavi krajni šolski svet jedenkrat za vselej n. pr. 5 — 10 glđ. za šolarsko knjižnico v vsakoletni proračun. Od te vsote se odloči nekaj za nakup novih, nekaj pa za vezanje poškodovanih in posebno nevezanih novih knjig. Svetoval bi, nobene nevezane knjige ne dati otrokom v roke, kajti kmalu bode zmanjkalo tega ali onega lista, in cela knjiga je uničena. Tudi posamne Vrtčeve številke naj bi ne izposojevali otrokom, ker kmalu se obrabi hrbet, in ko damo koncem leta cel letnik vezat, postala bode knjiga v kratkem pravi pravcati „Fliegende Blätter“. Ako pa ne bi krajni šolski svet hotel za šol. knjižnico ničesa dovoliti (kar pa je po zakonu z dné 8. feb. 1869. l. §. 14., točka 4, nekako primoran storiti), naj učitelj na ta ali oni način nabere potrebnega denarja.

Kako naj se šolarske knjižnice uredé, o tem imajo sicer šolske postave občna vodila, a naj tudi iz lastne izkušnje nekoliko omenim. — Kot knjižničar sestavim si najprej imenik vseh knjig, katere smo si omislili s kratko kroniko knjižnice. V kroniko zapisujem za vsako leto posebej, katere

Navod za risanje strojev (mašin).*)

Sestavil Jos. Bezljaj.

Mehanika uči, da so stroji orodja, na katerih se javi učinek delujoče sile v drugi meri in na drugem mestu, kakor deluje sila sama. Vender izgubimo na poti (torej tudi na času), kar prihranimo sile na stroji. Tudi nimamo glede dela na stroji nobenega dobička; delo je taisto, ako dvignemo 40 kg neposrednje 3 m visoko ali pa s pomočjo stroja.

Stroje uporabljamo torej le zategadelj, ker moremo ž njihovo pripomočjo opravljati dela, katerih drugače ni možno. Noben človek ne vzdigne neposrednje 1000 kg težkega bremena; s pomočjo strojev mu je to prav lahko.

Stroje razločujemo v enostavne in sestavljene. Jednostavni so: 1. vzvod ali navor, 2. škripec, 3. kolo na vretenu, 4. strmina, 5. klin in 6. vijak. Vse druge imenujemo sestavljene stroje. Pri teh rabimo posebno žeblje, kljuke, sklepe, verige in vijake.

Ako hočemo stroje natančno narisati, treba je napraviti očrte in načrte vseh posamičnih delov. Očrt ali horizontalno projekcijo imenujemo zgornjo podobo (ogled od zgoraj) dotičnega predmeta. Načrt ali vertikalna projekcija pa je sprednja predmetova podoba (ogled od spredaj). Več o tem se bere v knjižici „Pouk o črtežih“. Črtež namreč imenujemo očrt združen z načrtom; torej je šele črtež popolna podoba sle-

*) Na podlogi dr. Močnikove in F. Napravnikove geometrije za meščanske šole.

hernega predmeta, kajti sedaj je zaznamovana njegova telesna razsežnost (mera) na vse strani.

V *prilogi II.* so načrtani razni stroji in njih deli. Črteže teh strojev hočemo v sledečem natančneje opisati, ker so važni ne le za mehanike in mašinste, ampak tudi za kovače, ključarje, kleparje, kolarje in jednake obrtnike. Tako risanje je tudi predmet obrtnijskih šol.

1. **Žeblji** (Nägel), **kljuka** (Klammern), **sklepi** (Nieten).

Da pritrdimo in stalno zvežemo lesene in druge izdelke, kakor tudi stroje, rabimo žeblje, kljuka in sklepe.

Žeblji ali čavli so kovani od raznih kovin (navadno od železa), ž njimi pribijamo deske na lesene izdelke; glej *pod. 1.*

Kljuka (pritegače, skobe ali klanfe), *pod. 2.*, rabimo za vezanje lesa z lesom, železa z lesom, kamenov s kameni i. t. d. Narejene so od kovanega železa (od železnih šibek, Stabeisen) ter imajo pravokotno zakrivljene konce.

Sklepe (zaklepe ali zaklepke), *pod. 3., 4., 5.*, nareja klepar za stalno, nerazdeljivo zvezo kovinskih ali kositarjevih plošč, kar opazujemo pri parnih kotlih, pri vodenih in plinovih posodah, pri mostovih od kositarja i. t. d. Ako kositarjevi plošči združimo s sklepi tako, da so vsi v jedni vrsti, imenujemo to *priprosto sklepanje* (*pod. 3., I. načrt, II. očrt*); ako pa rabimo pri tem dve vrsti, imenujemo to *dvojno sklepanje* (zaklep, zakov, doppelte Vernietung, dvakrat zanetati), *pod. 4., I. načrt, II. očrt.*

Sklep je sestavljen iz dveh glavic in iz okroglega klinca (Bolzen), ki je skovan od železa. Najprvo izdelajo spodnjo okroglo vložno glavico (Setzkopf) in potem potisnejo v ognji razzarjeni klinec v ljuknjice obeh kositarjevih plošč *A* in *B* ter nakujejo stožasto glavico (zaklepnico, Schließkopf) na ven molečem konci, čegar dolžina iznaša $1\frac{1}{2}$ klinčevega primera in je torej jednaka trikratni debelosti (*s*) kositarjeve plošče.

V *pod. 3.* in *4.* je razsežnost (obmer, dimenzija) sklepov in njih oddaljenost drug od drugega zaznamovana z debelostjo *s* združenih kositarjevih plošč. *Pod. 5.* kaže združenje kositarjevih plošč *A* in *B* z zakrivljenim železom *C* v obliki pravega kota. V *pod. 6.* je namesto zakrivljenega železa, „ogelnika“ (Winkeleisen), zakrivljen jeden kositar.

2. Verige in verižni kavljji (Kettenhacken).

Verige imajo pri strojih nalogo, da nosijo bremena ali jih vzdigujejo in premikajo. Verige za nositev bremen imenujemo bremenonosne verige (Lastketten).

V sledečem so opisane nekatere bremenonosne verige, zlasti take, ki so sestavljene iz členov; imenujemo jih členaste verige (Gliedketten).

1. Angleška veriga (*pod. 7.*) je sestavljena iz eliptičkih ali ovalnih členov. Razmernost členov je razvidna iz *pod. 7.*

2. Raztegnena veriga (gestreckte Kette) v *pod. 8.*

3. Brvičasta veriga ali brvnica (Stegkette, *pod. 9.*) ima v sredi brvice (*s*), da se ne more tako lahko raztrgati na tem mestu. Take verige nosijo pri jednaki debelosti (jankosti) členov veliko več, kakor prejšnje.

4. Drogove verige (Stangenketten, *pod. 10.*) imajo kavljje od kovanega železa, s katerimi vežejo vzdigajoča bremena z verigami ali vrvmi.

Pod. 11. predstavlja priprosti in *pod. 12.* dvojni kavelj.

3. Vijaki (Schrauben).

Vijaki (*pod. 13.*) so priprosti stroji, sestavljeni iz posebnih ploskev (strmin). Rabimo jih za trdno vezanje ali trdno postavljanje teles v posebno lego, za stiskanje (prešanje) teles in za spremenitev krožastega premikanja v ravnočrtnega. Po tem takem so urna kolesa vijaki. Najvažnejša je pa uporaba vijakov pri parnikih, kar je izumil J. Reselj.

Vijak (*pod. 14.* in *pod. 15.*) je sestavljen iz dveh delov, namreč iz pravega vijaka ali vijakovega vretena A (Schraubenspindelel oder Schraubenbolzen) in iz vijakove matice B (Schraubenmutter). Vijakovo vreteno ima vzbočene zavoje, pri vijakovi matici pa so zavoji izdolbeni ali vglubočeni. Vreteno se mora popolnem prilagati matici.

Postanek $\acute{e}$. zavojnice se lahko razloži s trikotnikom, izrezanim iz papirja, čegar jedna kateta je jednaka obodu vijakovega vretena, druga pa jednaka zavojevi visokosti. Ako se trikotnik tako povije po valji (cilindru), da je druga kateta vsporedna, potem napravi hipotenuza $\acute{e}$. zavojnico (*pod. 16.*). Tako tudi pri risanji strojevih del (Werkzeichnung) načrtajo vijakov zavoj.

Po obliki zavojev (Gewinde) ločimo vijake s ploskim zavojem od onih z ostrim zavojem.

Pod. 14. predstavlja vijak s ploskim zavojem. A je vreteno, B matica v poprečnem preseku in C vijakova glavica; C' je ogled vijakove glavice od spodaj.

Ako je $mn = d$ premer vretenov, potem je op (premer srede) $= 0.8d$, zavojeva globočina $ab = 0.1d$, vzdig (Steigung t. j. visokost jednega zavitka ali zavoja) $qr = 0.2d$, visokost vijakove matice $uv = 0.24 + 1.16d$ in visokost vijakove glavice $xy = 0.7d$. V naši *pod.* je $d = 1$, torej $op = 0.8$, $ab = 0.1$, $qr = 0.2$, $uv = 0.24 + 1.16 = 1.40$ in $xy = 0.7$. *Pod. 15.* nam predstavlja vijak z ostrim zavojem. Mera je razen vzdiga $qr = 0.1d$ taista, kakor pri ploskem vijaku.

V *pod. 17.* je I načrt in II očrt vijakove matice, in sicer je nastava izbrana tako, da vidimo v načrtu tri stranske ploskve šestere-oglate vijakove matice. Vijakova matica ima večkrat ploščico U za podlogo, njen premer je nekoliko večji kot d , njena debelost pa iznaša $0.1d$.

Vrtenje (sukanje) vijakove matice na vretenu se vrši večkrat s prosto roko, navadno pa s pripravnim ključem (Schraubenschlüssel), ki je sestavljen iz vzvoda (Hebel) in iz odprtega konca, kleščam podobnega. Tak konec popolnem objame matico, ker ima taisto obliko. *Pod. 18.* predstavlja tak ključ. Pri lesenih vijakih rabimo vijakovo dleto, „izvijáč“

(Schraubenzieher); tu ima vijakova glavica posebno zarezo; glej *pod. 13.*

V praktičnem oziru so pa učinki strojev najvažnejši. O vijaku velja pravilo: „Sila in breme ste v ravnotežji, ako ste si kakor višina jednega zavoja in obod vretena“.

4. Škripec (Rolle)

je krožna ploščica (*pod. 19., I. načrt, II. očrt*), ki ima na obodu v posebni zarezi vrvico. Njena os je ali pritrjena ali pa ima kavelj, na kateri se obeša breme. Prvi škripec se imenuje nepremičen, drugi pa premičen. Škripce rabimo za vzdigovanje bremen, potem pri durih, da se same zapirajo, pri višjih svetilnicah itd.

Ako denemo dva ali več škripcev v okrov (Gehäuse, Kloben), v katerem so lege za posamezne osi, ter jih trdno združimo tako, da vrvica veže vedno jeden nepremični škripec z drugim premičnim, imenujemo to sestavljene škripce (koloturnik, Flaschenzug). *Pod. 20.* kaže načrt, *b* je breme, pri *s* deluje sila. Sestavljene škripce rabimo za vzdigovanje večjih in težjih bremen, n. pr. brun ali kvadrovcev na zidarske odre. Pri tem se obesi gornji del z močnim kavljem na trdni kraj, na spodnji premični del pa obesimo breme, ki je hočemo vzdigniti.

Tu veljajo pravila: *a)* „Nepremični škripec ostane v ravnotežji, ako je sila jednaka bremenu“. Namera sile se vender lahko uporablja različno. *b)* „Premični škripec ostane v ravnotežji, ako je sila jednaka polovici bremena“. *c)* „Pri navadno sestavljenih škripcih je ravnotežje, ako je sila jednaka tolikemu delu bremena, kolikor je škripcev“.

5. Kolo na vretenu (Rad an der Welle)

je narejeno iz masivnega cilindra (vretena), na katerem je navita vrv, ki nosi breme, sila pa deluje na obodu kolesa, ki je koncentričen z vretenom. Rabijo je za vzdigovanje (vlačenje) zidiva na zidarske odre in rud iz jam, za zajemanje vode iz vodnjakov itd.

Kolo na vretenu, čegar os je horizontalna, imenujemo motovilo (Haspel), vitel (vinta, Winde) pa ima vertikalno os. Namesto kolesa rabijo večkrat ročico (Kurbel) kot vzvodno ramo, ki se na enem konci pravokotno natakne na vretenov čep (Wellzapfen) in tam pritrdi; na drugem konci pa ima navpičen ročnik, s katerim se suče ročica z vretenom vred.

Tako pripravo nam kaže v perspektivnem narisu *pod. 21.* in jednako v *očrtu II.* in *načrtu I. pod. 22.*, samo da ima namesto ročice kolo $A'' A'$, s je delujoča sila.

Začetnik dobro stori, ako iz navadnih perspektivnih podob posamičnih strojev, kakeršne so v raznih knjigah (fizikah), izdela očrte in načrte. Še boljša vaja je, ako se taki črteži naredé po modelih. Tu napravimo najprvo očrt in načrt s prosto roko, kakor se nam predmet kaže od zgoraj in spodaj, potem pa vse natančno zmerimo in pravilno načrtamo.

Pravilo: „Kolo na vretenu je v ravnotežji, ako ste si sila in breme kakor polimer vretena in polimer kolesa“.

6. Vzvod ali navor (Hebel)

je najpriprostejši stroj. Vzvodi so tudi najnavadnejša orodja, n. pr. škarje, klešče, ključi, svedri, motike, lopate, kljuke pri vratih, slamorezni noži, vesla, tehtnice, podnožne deske pri brusih in pri kolovratih, ročni drogi pri vodnjakih in pri brizgalnicah, navadne deske za gunganje, zaporne rante pri železnicah in mitnicah. Vpogneni vzvod rabijo pri napeljanih zvoncih. Tudi gibanje naših udov se večinoma vrši po zakonih vzvoda, kakor uči anatomija. *Pod. 23.* nam predstavlja očrt in načrt najnavadnejšega vzvoda, to je železnega droga $D' D''$ (vzdigovala), oprtega na trdno podklado (podporišče), s katerim vzdigamo razna bremena $B' B''$. Moč vzvoda je prav dobro pojasnil že grški učenjak Arhimed z besedami, ki jih je govoril kralju Hijeru: „Daj mi stališče zunaj zemlje, in premaknil jo bodem“.

Pravilo: „Na vzvodu je ravnotežje, ako je produkt sile in njene rame (oddaljenost od podporišča) enak produktu bremena in njegove rame“.

7. **Strmina** (schiefe Ebene)

je tudi jako priprost stroj, glej v *pod. 24.* njen očrt in načrt, predstavljajoč poševno desko. Tu je $a'' b''$ njena višina, $b'' c''$ dolžina in $a'' c''$ osnovnica. Ako hočemo kako težo B' B'' kvišku spraviti, lahko jo valimo ali vlečemo po strmini, kar ne stane toliko truda, kakor vzdigovanje. Taka priprava so skladnje (legnarji, Schrotleiter) za valjenje sodov. Tudi stopnjice, strehe in lestve so stroji „strmine“.

Pravilo: *a)* „Vsporedno s strmino delujoča sila je ravnotežna danemu bremenu, ako ste si sila in breme kakor višina in dolžina strmine. *b)* Na strmini je vsopredno z osnovnico delujoča sila ravnotežna danemu bremenu, ako ste si sila in breme kakor višina in osnovnica strmine“.

8. **Klin** (Keil)

je premakljiva strmina, ki ima hrbet in strani in katero navadno rabimo kot zagozdo pri cepljenji drv (*pod. 25., načrt I, očrt II*) ali pa kot razno orodje, kakor so: nož, bodalo, sekira, žaga, dleto, pila, žebelj, šivanka, stružec (oblič), plug (lemež), brana, vile. Tudi zobje so klini.

Pravilo: „Na klinu delujoča sila je ravnotežna danemu bremenu, ako ste si sila in breme kakor hrbet in jedna stran klina“.

* * *

Vse druge stroje imenujemo sestavljene, akoravno imajo včasih tudi jako priprosto zunanost, n. pr. malin za kavo, kolovrat, vrvica in vijak brez konca itd. Jako umetno sestavljeni so pa nekateri kmetijski stroji, potem šivalni in parni stroji.

V sledečih podobah so načrtani posamezni deli parnega stroja (lokomotive in lokomobile).

V *pod. 26.* imamo načrt in očrt parnega cilindra. Tu je v načrtu I po dolgem prerezan cilindar, v katerem vidimo bat A (Kolben) z drogom B (Kolbenstange); a in b ste cevi,

po katerih prihaja in odhaja sopar. V očrtu II je na sredi zaznamovan batni drog. V *pod. 27.* je I načrt po dolgem prerezanega parnega kotla, sestavljenega iz cilindrov C in C_1 ; II je polovica preseka po vertikalni ravnini III I in III je očrt cilindra C_1 . *Pod. 28.* kaže zadnji ogled lokomotive v vertikalni projekciji. A je parna cev (Dampfrohr), B kurišče (Feuerraum), C sapilo (izpustna ali odušna cev za paro, Ausblaserohr), D zaklopnica varnica (Sicherheitsventil) in E dovodna cev (Leitungsrohr).

Več o konstrukciji in funkciji stroja, kakor tudi pojasnila in dokaze prejšnjih pravil lahko beremo v vsaki večji fiziki, oziroma mehaniki. Posebno natančno je opisan parni stroj v hrvatski knjigi „Novovjeki izumi“.

Začetnik dobro stori, ako nariše še druge strojeve dele na ta način! Hvalevredno bi tudi bilo, ako pričnemo domače izraze nabirati pri raznih obrtnikih, ker je ravno o tem predmetu naša terminologija še jako pomanjkljiva in ker ravno sedaj povsod snujejo obrtnijske šole.

Pogled na pedagoško polje l. 1887.

Naš „Pedagoški letnik“ je jako primeren prostor, da se v njem pregleda pedagoško stanje po Slovenskem v minuli jednoletni dobi in da se nekoliko ozremo na šolsko polje po Avstriji sploh.

Teško je s točnimi obrisi slikati šolsko stanje različnih kronovin, zlasti pa je težko razložiti stanje slovenskega šolstva, katero upravljajo in vodijo mnogoteri in različni faktorji, ki nimajo vselej niti temeljitega znanja slovenščine niti toliko iskrene ljubezni do narodnega razvoja slovenskega, kolikor bi je bilo želeti v interesu stvari same.

O slovenskem šolstvu je móči že nekoliko let sem govoriti, kar pred polstoletjem še ni bilo mogoče, ker se takrat šole niso snovale na narodni podlogi, temveč so vse boljše, vse višje organizovane šole služile namenu ponemčevanja, gotovo pa priučanju nemščine v veliki meri. Od leta 1860. nekako, ko se je v Avstriji začenjalo ustavno življenje, pričelo se je šolstvo z drugim življenjem vred deloma na narodni podlogi snovati. Še krepkeje se je poudarjala ta potreba v prvi dobi novih šolskih postav, ko se je učiteljstvo takoj prepričalo, da velikim terjatvam novih zakonov ne bode moglo drugače zadostovati, kakor če se pri pouku poslužuje strogo le materinega jezika otrok, in da se nemščina (italijanščina) uči le v višjih razredih večrazrednic jedino le kot predmet.

Pa tudi že v prvih letih nove dobe — izjema so leta 1868 — 1872 —, ko so se novi predmeti in nove naredbe v šolo vpeljevali, poskušalo se je po starem običaji po slovenskih šolah dajati nemščini veliko veliko prednosti, in da se od te poti niti v najnovejšem času ni odstopilo, to vemo vsi, ki le nekoliko zasledujemo naredbe šolskih gosposk, izdane za slovenske pokrajine.

Pustimo toda take in jednake tožbe, vsaj vidimo, da se slovensko šolstvo še dovolj krepko razvija kljubu neugodnemu položaju. Razvija se pak še dovolj čvrsto največ zaradi tega, ker je v rokah zavednega, izobraženega učiteljstva, ki zbog ljubezni do slovenske mladine po dobrih pedagoških načelih postopa v šoli in ki si prizadeva, da vodi tudi zunaj šole ljudstvo v duhu pravega domoljubja, v duhu prave morale.

Kakšno je tedaj stanje slovenskega šolstva? Število šol in število učiteljstva, — to so števila, ki jasno govoré. Imeli smo l. 1886. po Slovenskem 845 šol in dosti nad 1000 učiteljev in učiteljic, in sicer je bilo po „Popotnikovem koledarji“ :

na Kranjskem	281 šol slovenskih,
na slovenskem Štajerskem	265 „ (slovenskih, nekaj nemških),
na Goriškem	113 „
v Istri	73 „
v tržaški okolici	10 „
na slovenskem Koroškem	103 „
skupaj	845 šol.

V teku leta 1887. je število šol naraslo morebiti za kakih 30 — 40. Vseh nižjih šol po Slovenskem utegne biti okoli 1000 in sicer po „Popotnikovem koledarji“ :

Na Kranjskem 333 (tudi otroški vrti so vmes in morebiti blizu 40 nemških), na Štajerskem 276 (vmes kakih 40 nemških), v Trstu in okolici 23 (11 laških, 2 nemški), na Goriškem 166 (tukaj so štete tudi laške šole v Gorici in šole za silo na kmetih), v Istri 123 (štete tudi nekatere laške, hrvatske in šole za silo), na Koroškem 112 (vmes dokaj nemških).

Tako veliko število izobraževalnic, kamor hodi morebiti $\frac{3}{4}$ — $\frac{4}{5}$ slovenskih otrok (ostali so Neslovenci), navdaja nas

z veseljem. Res, da niso vse te učilnice tako osnovane, kakor Slovenci želimo; res, da se v nekaterih na večino in na manjšino slovenskih otrok, ki je v njih, malo ali nič ne ozira. Tudi je res, da veje v nekaterih šolah celó Slovincem sovražen veter. Ali vender smemo reči, da je število pravih slovenskih šol blizu 600 in da to število od leta do leta napreduje, če tudi le polagoma. Kar ni na naših tleh slovenskih šol, te so nemške ali laške. Bolí nas osnova teh šol, a tolaži nas vender ta misel, da na njih se vender le nekoliko izobrazuje naša deca, zlasti, ako je pod vodstvom naših nepokvarjenih učiteljev.

Na jednak način utegne šolstvo slovensko napredovati od leta do leta, in v teku 10 do 15 let, tako se nadejamo, bode slovensko šolstvo glede potrebnih šol in učiteljev na isti stopnji, na kateri je dandanašnji že šolstvo drugih kulturnih narodov, recimo Nemcev, Čehov, Hrvatov.

Da raste s številom šol tudi število lepih in novih šolskih poslopij, o tem smo prepričani, in da se pridružuje staremu učiteljstvu slovenskemu še kaj krepak, izobražen mlad naraščaj, o tem ne dvomimo.

Notranja uredba slovenskih šol se v obče vsprejeto razvija ž njihovo zunanostjo. Mi menimo namreč, da se v šoli nauk, metoda, vzgoja racijonalno razvijajo na vedno višjo in višjo stopinjo. Izobraženost mladih nastopnih učiteljev je taka, da morejo oni popolnem zadostovati terjatvam novih šolskih postav, terjatvam pedagogike in metodike, ako le hočejo. Naredbe šolskih gosposk jih v tem podpirajo in le malokje zavirajo. To poslednje pač velja o naredbah glede nemščine na Koroškem in po nekaterih okrajih (šolah) na južnem Štajerskem. Ovirajoča naredba bi bila tudi ona po nekem poslanci glede nemščine na goriških šolah zahtevana, ako bi se v resnici izvela.

Važno je pedagogičsko slovstvo, osobito so šolske knjige zelo merodajne pri šolskem napredku. V tej zadevi ni bilo l. 1887. nikakeršne premembe; tudi je ravno treba ni, kajti v obče se sme reči, da sedanje slovenske šolske knjige še dokaj zadostujejo (razen nemško - slovenskih). Druga

pedagogiška literatura je v nečem obogatela. Perijodiška šolska lista, „Tovariš“ in „Popotnik“, korakala sta zvesto po hvalevredni poti, katero sta si bila že s prejšnjimi letniki ugladila.*)

Izšla so pa leta 1887. na svetlo že znamenita pedagoškiška dela, recimo: S krškim „Pedagoškiškim letnikom“ „Občno v zgojeslovje“ Gabršekovo (prvo v slovenskem jeziku), Zupančičeva „Pedagogika“ (izhaja v prilogi „Duhovnega pastirja“), „Kratka zgodovina pedagogije“ (po Basaričku J. L. — ponatis iz „Tovariša“), Jamškove „Šolske drobtinice“. Lep spis je Koprivnikov „Gluhomutec“. V oddelek pedagoškiškega slovstva spada dr. Križanova „Logika“ (ponatis iz „Popotnika“). Vesela prikazen je „Popotnikov koledar“, ki je za l. 1888. prišel na svetlo kot drugi letnik. Učitelji slovenski so l. 1887. tu in tam kaj objavili; n. pr. na pesniškem polji se je odlikoval g. Funtek, tako tudi gg. Kostanjevec in Pin.**)

Na muzikalnem polji se že veliko let odlikuje poleg drugih g. Fajgelj. G. Janko Leban je jako plodovit pisatelj z izurjenim in pravilnim peresom. G. Kobek je izdal „Pregovore“ i. t. d.

Dobri spisi za mladino pospešujejo dobro vzgojo. V tej stroki je tudi v preteklem letu „Vrtec“ izborno izvrševal svojo nalogo in si zopet z novim letnikom utrdil opravičeno zaupanje, ki ga uživa med slovenskim narodom, med učitelji in stariši slovenskimi; kajti poslednji lahko sleherno številko „Vrtca“ dajo nežnim otročičem v roko s tisto mirno vestjo, kakor kos belega, zdravega kruha.

Prišlo je v minulem letu zopet več spisov za mladino na dan, recimo: Kržičev Angeljček, Brezovnikovi Zvončki, Podkrajškova Pripovedka o vetru, Funtkovo Zabavišče slovenskim otrokom, Slov. učiteljskega društva: Knjižnica za mladino in več spisov še, zlasti v Giontinijevi, Kleinmayr-

*) Časopisi so perijodična zrcala kulturnega stanja. Slovenski šolski časniki se od leta do leta izboljšujejo. Pero teče učiteljem vedno gladkeje. Želimo le še to, da bi tudi gospodičine tovarišice začele posnemati tisti koleginci, ki ste se bili lani oglasili v „Tovariši“.

**) G. Funtka je odlikovalo celó naučno ministerstvo z umetniškim stipendijem (200 gld.).

Bambergovi, Krajčevi, Gerberjevi zalogi itd. V zadevi mladinskih spisov nam je letos „Popotnikov koledar“ kaj ustregel, ko je prinesel „imenik primernih knjig za šolar-ske knjižnice“, kateri je sestavljen po vrlem učitelji Brezovniku.

Društveno življenje kaže učiteljstvo v pravi luči. V okrajih, kjer ima sedež učiteljsko društvo, gotovo je dvojica ali trojica značajnih, zavednih, za blagor šolstva in učiteljstva vnetih učiteljev — prvakov. No, društveno učiteljsko življenje v preteklem letu ni pokazalo posebnih prikazni. Na Kranjskem so učiteljska društva precej mrtva; tudi je njih število premajhno, in čudimo se, kako so mogla nekdanja okrajna učiteljska društva kranjska zaspati, katerih je bilo več! Precej živahnosti so pokazala štajerska okrajna učiteljska društva, še dokaj tudi nekatera primorska. Na Kranjskem se odlikuje vsako leto občni zbor „Slovenskega učiteljskega društva“, kateremu se pridruži zborovanje „Narodne šole“ in „Vdovskega učiteljskega društva“. Da na občni zbor Slovenskega učiteljskega društva prihajajo nekranjski učitelji le v majhnem številu, temu odbor ni kriv, marveč le mlačnost oddaljenih učiteljev izven Kranjske. Veliko živahnost je pokazalo v prvem in drugem (1887.) letu svojega obstanka „Pedagogičsko društvo“ v Krškem, ki je poleg obilnega književnega delovanja imelo pogostoma zborovanja na raznih krajih, vselej z zanimljivim dnevnim redom. Marsikaj se na polji učiteljskega društvenega življenja l. 1887. ni izvelo, kar bi bilo želeti, da se prej ali slej izvrši, n. pr. Koroška učiteljska društva naj bi se vendar že jedenkrat ozirala na slovenščino*); za južni Štajer naj bi se osnovalo posebno slovensko-štajersko društvo, kakeršno je že svoje dni bilo s sedežem v Ljutomeru in kakeršno so l. 1887. namerali nekateri učitelji. „Slovenskemu učiteljskemu društvu“ naj bi se v obili meri pridružili še nekranjski učitelji ali pa naj bi se osnovala zlasti l. 1887. poudarjena „zveza slo-

*) Ne vem, če se bodo ravnali po našem svetu; kajti deželni zbor jim je plače povišal, ker se korektno vedejo politiški (nemško-liberalno).

venskih učiteljskih društev“. Veliko uspeha želimo novemu podpornemu društvu. Velike važnosti so tudi uradna okrajna učiteljska zborovanja, ki po mnogih krajih veliko koristijo učiteljem in šoli, ker vlada po navadi v njih duh, kakršnen se spodobi izobraženim možem, ki hrepené po napredku in po omiki. Lep dokaz o tem so že poročila, katera prihajajo na dan o teh učiteljskih konferencah.

Deželne učiteljske konferencije so sicer bolj redka prikazen; na Kranjskem bode letos preteklo že deset let, odkar je bilo zadnje zborovanje te vrste. Nam je sicer ljubše, da ni takega zborovanja, kakor pa, če rodi slab sad, kar se je z ozirom na slovenščino zgodilo v sosedni kronovini. Tudi na polji postavodajalstva smo na Kranjskem precej konservativni, dočim vidimo, da izhaja v nekaterih deželah leto za letom snopič postav in naredeb. Raznih naredeb in ukazov ministerijalnih ter deželnih po nekod kar mrgoli in ubogi učitelj se komaj orijentuje, toliko jih je. Marsikateri učitelj si misli pri pogledu na takov broj postav in ukazov: „Man sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht“. Pri takem broji različnih naredeb utegne se celó pripetiti, da si naredbe nasprotujejo. Na Kranjskem, moramo reči, da so taki slučaji „bele vrane“; sploh kranjsko šolstvo, dasi le polagoma napreduje, vendar ne tiči v birokratskih rokah. Kaj takšnega se ni moglo trditi ni takrat, ko je vodil šolstvo pokojni deželni nadzornik ljudskih šol, ki ni bil baš na glasu kot prijatelj Slovencev.*)

Na postavodajalnem polji v minulem letu nimamo niti veliko niti veselih novic zaznamovati. Na Štajerskem je deželni zbor letos sklenil premembo §. 15. deželne šolske postave, po kateri bode deželni šolski svet lahko iz „službenih ozirov“ prestavljal učitelje. Bojimo se, da utegne ta prememba škodovati zlasti slovensko-štajerskim učiteljem. Če je bil, recimo, učitelj naroden, t. j., da je odločno odobral, za kar se potegujejo slovenski domoljubje, ni ga mogla

*) Skoro od več je n. pr. dajati učiteljem svete, katerih knjig naj si omislijo za svoje knjižnice; neumestno je, da se slovenskim učiteljem (n. pr. na Štajerskem) priporočajo le nemške knjige (zlasti iz Nemškega).

do sedaj gosposka premestiti na drugo mesto brez kakega vzroka.

V bodoče se bode to zgoditi utegnilo pod imenom „iz službenih ozirov“, kakor je to nekako omenjal deželni odbornik Schreiner pri razpravi o tem predmetu v deželnem zboru.

Na Kranjskem niso mogle letos mnogobrojne učiteljske prošnje in tudi dobro razložena vloga našega „Pedagogiškega društva“ ničesa doseči. Želeti bi bilo v prvi vrsti to, da bi se bile pripoznale učiteljem 10% starostne doklade od dejanske plače, kakeršne uživa večina avstrijskih učiteljev in kakeršnih niti tako zvana Vesteneckova novela ni odbiti nameravala.

Kakšno je bilo delovanje šolskih gosposk v minuli jednoletni dobi? Jednako, kakor v prejšnjih letih. Najnižja, pa prva in najvažnejša inštancija je šolsko voditeljstvo ali skratka učitelj sam. No, kolikor more pisec presoditi, razvijajo učitelji v obče veliko marljivost. Zlasti kar se tiče šolskega uradovanja, imajo tudi sicer slabi učitelji precejšnji red v svojih uradnih spisih. Zato se mora reči, da tudi učitelji jednorazrednic povsem zaslužijo službene (opravilne) doklade. Krajnih šolskih svetov delovanje je pač pičlo; ta inštancija se mi dozdeva le nekako pomnoženo šolsko voditeljstvo; krajni šolski svetniki so večkrat še ovira; gotovo povsod, kjer ne zna učitelj ž njimi lepo ravnati. Izjeme so sicer hvalevredne, a redke.

Okrajni šolski sveti so svoje dni krepko delovali na onih mestih, kjer so bili predsedniki (glavarji) vneti šolski prijatelji. To so v prvi dobi novih šolskih postav morali biti tudi po svoji uradni dolžnosti. Zdaj je res veliko nujnega šolskega posla že podelanega, v nekih okrajih namreč; v drugih se je pa že nekoliko ohladila navdušenost voditeljev v šolskih svetih.

Lepo napreduje šolstvo v takih okrajih, kjer je duša šolstvu okrajni šolski nadzornik, kateri posveti svoje moči jedino le šolstvu in učiteljstvu. Kolikor nam je znano, mogoče je to storiti n, pr. na Kranjskem okrajnemu šolskemu

nadzorniku v Črnomlji, kateri ima že 25 let svoj stalni sedež v tem mestu in okraji. Kjer so pa vzeti nadzorniki iz tujih mest in okrajev, ne morejo toliko storiti. Še manje opravijo taki nadzorniki, kateri so s svojo natančnostjo prestrogi, pedantični, ali taki, kateri le zaradi tega razširijo šolo, da bi v najvišji razred vrinili veliko nemščine, ali kateri nagajajo slehernemu učitelju, ki kaže ljubezen do slovenščine, do naroda. C. kr. deželni šolski sveti imajo redno svoje seje in objavljajo objektivno njih rezultate. Te objave so sicer precej lakonične, a na Kranjskem je videti, da je tek obravnav vsaj objektivni; kar se o Štajerskem ne upam tako poudarjati, če berem, da neče potrditi takega, od učiteljev izbranega zastopnika, ki je neomadeževan značaj, kateremu se menda ne more očitati družega, kakor, da je — Slovenec. (Zgodilo se je to l. 1887., pa tudi že pred 6. in 12. leti.)

Na šolskem polju po Slovenskem je bilo lani in predlanskim opaziti še marsikatero veselo in neveselo prikazen. N. pr. Pri učiteljskih izpitih v dosego učiteljske sposobnosti je po najnovejših naredbah ta način hvalevreden, da se izprašuje enakomerno iz obeh jezikov, iz nemščine in slovenščine, tako, da mora učitelj dobro vešč biti obeh jezikov, ako hoče dostati preskušnjo. Ali ni to velik napredek v primeri s prejšnjimi časi, ko so srpo gledali učitelja, ako se je sam ponujal, da bi ga izpraševali v njegovem materinem jeziku. Ker se je v šoli vseh predmetov učil le v nemščini, stalo ga je veliko truda, da si je privatno prisvojil isto stvarino še v slovenskem jeziku. Zdaj smo vendar toliko napredovali, da se od učitelja zahteva temeljito znanje vseh predmetov v obeh jezikih. Če komisija pripozna, predmetov je zmožen, a v nemščini mu gre trdo njih prednašanje, dobi spričevalo samo za slovenske šole. Ako pa izpraševalci spoznajo, predmetov je zmožen le v nemškem jeziku, dobi spričevalo sposobnosti le za nemške šole. Tako je pravično in tako se postopa zdaj v Mariboru in v Ljubljani, slično pa tudi v Gorici in v Kopru. Jednako so uravnana učiteljišča. — Če Slovenci tudi glede naših učiteljišč nismo dosegli tiste ravnopravnosti, katero uživajo drugi narodi, vendar je uredba

sedanjih učiteljišč (zlasti v Ljubljani, Gorici in v Kopru) precej napredna, kajti terminologija je predpisana v vseh predmetih v obeh jezikih, naj se že predava tako ali tako. Želeti je le, da bi vlada revnim učiteljskim kandidatom dajala večje podpore, kajti skoro se že zopet kaže pomanjkanje učiteljstva. Za majhne učiteljske službe (po 400 gld.) se oglasi že težko prosilec; za boljše plače je res veliko kompetentov, kar jasno svedoči, da je v obče učiteljstvo, zlasti na Kranjskem, slabo plačano. — Kot veselo prikazen v poslednjem času imamo zaznamovati to, da se snujejo po mestih in trgih obrtnijske nadaljevalne šole, katere še precej podpirajo merodajni faktorji. Na drugi strani pa zapazimo, da hirajo kmetijski nadaljevalni tečajji. To izvira od tod, ker je ministerstvo (n. pr. na Kranjskem) tem tečajem odreklo podporo, a dežela sama ne more vsemu kaj.*)

Poglejmo še na šolsko polje nekaterih sosednih narodov. Najbližji po legi in po jeziku so nam Hrvatje. Šolstvo bratskega nam naroda lepo napreduje. Hrvatje imajo v obče ugodne šolske postave in avtonomijo v šolskih zadevah.

Hrvatski narod broji že veliko šol in veliko učiteljev. Učiteljstvo onstran Sotle in Kolpe je kaj omikano, dasi je v obče slabše plačano, kakor slovensko. Ono dobiva plačo od občin, ki večkrat neredno zadostujejo svojim dolžnostim. Znamenito je na Hrvatskem to, da so okrajni šolski nadzorniki stalni kr. uradniki in vzeti iz ljudskega učiteljstva; še celó jeden deželni šolski nadzornikov je bil vzet iz te kategorije (bil je meščanski šolski ravnatelj v Sisku). Na polji šolske literature nas daleč prekosé hrvatski sobratje. V hrvatskem jeziku je izšlo veliko pedagogičskih del, morebiti 10 krat ali 20 krat več kakor v slovenskem. V tej zadevi se odlikuje zlasti „Hrvatski pedagogijsko-književni sbor“, ki leto za letom iz-

*) Od šolskih dogodkov v l. 1887. imamo zaznamovati n. pr. tudi to, da so se lani imenovali na Štajerskem novi okrajni šolski nadzorniki, recite, v velikem obsegu so ostali stari. Od odličnejših učiteljev smo izgubili lani Hribarja in prof. Erjavca v Gorici; prve dni novega leta pa urednika prvega slovenskega šolskega časopisa Andreja Einšpielerja, kojega smo bili že v življenji lepo počastili l. 1887.

daje po troje knjig šolske vsebine. Na polji združevanja je hrvatsko učiteljstvo doseglo več, nego slovensko. Ima slična društva, kakor jih ima slovensko učiteljstvo, a so krepkejša in delavnejša. Razen tega ima „Savez hrvatskih učiteljskih društava“, kakeršne zveze Slovenci še pogrešamo. Znamenit je napor hrvatskih učiteljev v tem, da bi si sezidali svojo hišo v Zagrebu „Učiteljski dom“. To njih prizadevanje ne bode brez vspeha, kajti nabrali so že v ta namen okroglih 20 — 25 tisoč gld., a obljubljena svota je dvakrat tako velika. Vsaj jim je sama loterija, v ta namen prirejena, prinesla 13 tisočakov.*)

Gibanje českih učiteljev, ki so že bolj oddaljeni od nas, nam je še težje slikati. Kaj lepo je pa o teh naših bratih to, da kažejo veliko zanimanja do slovenščine in do slovenskega učiteljstva. Oni so osnovali društvo v podpiranje slovenskega slovstva in šolstva. Njih listi pogostoma govoré o Slovencih. „Beseda učiteljska“ je lani v prilogi prinašala slovensko slovnico (iz peresa znanega g. Lega) s praktičnimi vajami. Ta list prinaša včasih dopise iz Slovenskega in posnema razne novice iz slovenskih šolskih listov. Čehi so si svoj zavod „Bolzanov siročinec“ (za učiteljske sirote) kaj utrdili.**) Lani jim je smrt pograbila slavna pedagoga dr. Lindnera in Rackova.

Šolske razmere družih slovanskih narodov v Avstriji menda niso boljše od našega slovenskega šolstva. Sicer pa moramo v lastno sramoto pripoznati, da se premalo zanimamo za šolstvo Poljakov, Rusinov, Srbov, Slovakov, da bi mogli navesti znamenitosti na šolskem polji teh narodov v preteklem letu. O poljskem šolstvu in sploh o šolstvu v Galiciji nam je znano, da je še precej na slabih nogah, zlasti glede šolskega obiskovanja. Poljaki vrivajo Rusinom le poljske šole, kar se

*) Pomogla bodo zidati „Hrvatski učiteljski dom“ tudi druga imovita učiteljska društva, na pr. „Učiteljska zadruga (za vdove) s 20.000 gld. in „Književni sbor“ s 10.000 gld.

Tako imajo naši hrvatski bratje v ta namen že blizu 70.000 gld. Koliko pa Slovenci? Koliko pa Nemci za „Lehrerheim v Karlovih varih“.

***) Česki učitelji imajo tudi krepko zvezo vseh učiteljskih društev „Ustředni spolek“.

jim lahko posreči, ko ima Galicija, kjer gospodujejo Poljaki, avtonomijo v šolskih zadevah. Rusini so si vendar priborili s svojim naporom in s pomočjo naučnega ministerstva nekaj višjih šol v svojem jeziku.*)

Srbi imajo svoje šolstvo v tesni zvezi s cerkvijo; o šolskih zadevah odločuje srbski cerkveni kongres.

Slovakom se nekako tako godi, kakor koroškim Slovenem. Višjih šol (gimnazij, realk, učiteljišč) menda v svojem jeziku nimajo in še celo v ljudskih šolah gospodari madjarščina. Ljudske šole na Slovaškem bodo menda le toliko slovaške, kolikor so koroške slovenske; t. j. z otroci, ko dojdejo v šolo, že še govori učitelj v materinem jeziku, a potem opušča ta jezik vedno bolj in bolj in privaja slovaško deco na obligatno madjarščino.

Naposled se ozrimo še na nemško šolsko polje. Čeravno smo z nemškim šolstvom v tesni zvezi, čeravno smo slovenski učitelji zajemali in še zajemamo velik del svoje omike iz nemške literature; vendar je človeku težko, v kratkih obrisih podati le nekoliko pravo sliko o sedanjem stanju nemško-avstrijskega šolstva. Zakaj neki? Delavnost nemških šolnikov je tako razprostranjena, tako vsestranska, njih težnje so tako različne, njih produkcija (in pisarija) tako velika, da človek težko najde rudeče niti, težko opazi os, okoli katere se vse to vrti. S kratka rečemo to-le: Nemško šolstvo je v obče prišlo že na visoko stopinjo skoro po vseh deželah in pokrajinah, koder stanujejo Nemci. Nemci imajo menda še povsodi dosta šol; tudi so njihove šole višje organizovane, nego slovanske. Jedino česka dežela je, kjer slovansko šolstvo ne zaostaje dosti za nemškim. Sicer pa vladajo pri nemškem šolstvu boljše razmere, po nemških pokrajinah so zlasti materialne razmere boljše. Boljše so šolske hiše, boljša učila in boljše učiteljske plače. Vspehi v šoli pa ne bodo ravno boljši, kajti po Slovanskem nadomestujeta, morebiti pridnost in talent, kar manjka na materialu. Kljub temu dobremu stanju nemškega šolstva beremo, kako se

*) Poljski učitelji si jako prizadevajo, da množijo in širijo mladinske spise. Leta 1887. imeli so velik shod v Stanislavovu.

nemško učiteljstvo poteguje še za večji napredek, kako se še nove nemške šole ustanovljajo, kako se že obstoječe razširjajo, kako se ustvarjajo nova društva, izdajajo nova učila in nove knjige, katerih se na tisoče in tisoče pošlje na leto med svet. Nemški učitelji ne mirujejo, dokler ne dosežejo dostojnih plač. — Pri svojih podjetjih so pa vendar precej razcepljeni, in skoro je videti, da niso več (čeravno je njih število ogromno) tako močni in jedini, kakor so bili pred leti, ko so vodili vseskupno avstrijsko učiteljstvo. Že v Gradci se vidi, da ne ustvarja nič čvrstega oni del učiteljstva, ki prezira spodnje štajersko slovensko učiteljstvo, dočim se v jezikovnem vprašanji tolerantnejši učitelji kaj vspešno družijo okoli društva „Volksschule“, okoli impozantne stalne učilske razstave in časopisa „Lehr- und Lehrmittel-Magazin“. Z društvom „nemško-avstrijska učiteljska zveza“ je bilo toliko hrupa, a zdaj se vidi, da je ono le bolj lokalnega pomena. Da niso tako vneti nemški učitelji za svoje stanovske in narodne interese, kaže mlačnost, s katero se nabirajo novci za „Lehrerhaus“. V tej točki naj jim bodo hrvatski učitelji vzor, ki ljubijo svojo ožjo domovino tako, kakor malokatero učiteljstvo. Pri nemškem učiteljstvu pa se temu ni čuditi, kajti ono je kozmopolitično sestavljeno, vsaj morebiti dobra polovica Slovanov poučava nemško deco. Iz splošnih avstrijskih šolskih prikazni l. 1887. je n. pr. še opomniti naredbe, po kateri so se pregledovale šolarske knjižnice, želja po 2 mesečnih počitnicah in več družega. Z novim letom 1888. je nastopil predlog Liechtensteinov za versko šolo; o njegovi usodi bomo poročali v bodočem letniku.

I. L.

Šolstvo na Štajerskem v šolskem letu 188⁶/₇.

(Po poročilu deželnega odbora sestavil **T. B.**)

Stajerska dežela zavzema glede svojega šolstva jedno prvih mest med deželami avstrijsko-ogrskimi. Zato bode morda kratek pregled o njem zanimal marsikaterega čitatelja tega letnika.

Število in oprava ljudskih šol.

Koncem šolskega leta 1886/7. je bilo na Štajerskem :

javnih šol	785,
ekspozitur (poddružnic)	23,
ekskurendnih šol	6,
zasebnih šol s pravico javnosti	23,
„ „ brez pravice „	26,
skupaj	863 šol

proti 853 šolam v šolskem letu 1885/6.

Od teh javnih šol je bilo :

- 304 jednorazrednice,
- 201 dvorazrednica,
- 132 trirazrednic,

87 štirirazrednic,
 50 petrazrednic,
 5 šestrazrednic,
 2 sedemrazrednici,
 4 meščanske šole (5 razredov ljudske šole in 3 razredi meščanske šole pod jednim voditeljstvom, torej nesamostojne).

K temu številu so priračunjene tudi: štirirazredna vadniška šola na moškem učiteljišči in trirazredna vadniška šola na ženskem učiteljišči v Gradci ter dvorazredna vadniška šola v Mariboru.

Učni jezik je bil:

nemški	na	545,
slovenski	"	170,
slovenski in nemški	"	70 šolah.

Pouk na teh šolah je bil:

na 658 celodneven,
" 101 poludneven,
" 25 deloma celodneven, deloma poludneven. Jedna šola ni imela učitelja.

Od teh šol je bilo 718 mešanih, 35 deških in 32 dekliških. Vse skupaj so imele 1.756 razredov, 61 razredov je imelo paralelke in sicer deloma zavoljo prevelikega števila otrok, deloma, da se izvede §. 44. šolskega in učnega reda.

Na novo so se ustanovile: jednorazrednice v Libojah in v Blagovni (okr. Celjska okolica), v Weissenbachu, (okr. Liezen), v Raxnu (Mürzzuschlag), pri sv. Andreji (Šoštanj) in v Pesenu (Weiz); jedna petrazredna deška šola v Mariboru in jedna v Gradci (Hirtengasse); jedna petrazredna dekliška šola v Gradci (Hirtengasse); jedna štirirazredna dekliška šola v Neuberghu in jedna za sedaj začasna štirirazredna dekliška šola v Mürzzuschlagu; skupaj 29 razredov.

Jednorazrednici pri sv. Joštu (okr. Celjska okolica) in pri sv. Vidu nad Valdekom (Slov. Gradec) se zavoljo pomanjkanja potrebnih poslopij še niste organizovali. Poučevala sta na teh šolah (se vé po manj ur na teden) dotična župnika.

Razen tega se je 30 šol razširilo za jeden razred, oziroma so se nekatere paralelke odpravile ter ustanovili novi razredi; 6 novih paralelek pa se je dovolilo.

Šolsko poslopje in šolsko opravo so imele:

227	115	. prav dobro
290	322	. dobro,
194	287	. zadostno,
74	61	. nezadostno.

Novih šolskih poslopij se je postavilo 16. Pri 37 poslopjih se je ali kaj prizidalo ali veliko prizidalo. Več sob se je vzelo v najem.

Kar se tiče zasebnih šol, poučuje se

a) na onih s pravico javnosti: na 21 nemški, na 1 slovenski, na 1 nemški in slovenski;

b) na onih brez pravice javnosti: na 24 nemški, na 1 slovenski, na 1 nemški in slovenski.

Poslopje in oprava teh zasebnih šol je skoro brez izjeme dobra, oziroma prav dobra.

Šolsko obiskovanje.

Leta 1886/7. je bilo 6 — 14 let starih:

88.494 dečkov,

88.006 deklic;

skupaj . 176.500 otrok.

Od teh jih je obiskovalo:	dečkov	deklic
a) javne ljudske ali meščanske šole	80.640,	76.362;
b) zasebne ljudske šole	1.177,	5.793;
c) višje in kmetijske ali obrtne šole	1.826,	185;
č) doma se je poučevalo	148,	327;
d) duševno ali telesno pohabljenih je bilo	1.958,	2.122;
e) brez pouka je ostalo	2.745,	3.217.
	<hr/> 88.494	<hr/> 88.006.

Vseh šolskih otrok je bilo torej 166.458 proti 162.645 v letu 1885/6.

Ker so telesno ali duševno pohabljeni otroci, 4.080 na številu, po §. 32. drž. šol. zakona začasno oproščeni šolskega obiskovanja, ostalo je torej 5.962 ali 3·5% brez pouka proti 6.397 ali 3·9% v prejšnjem letu.

Javnih naprav, kjer dobivajo učenci opoludne tople juhe, bilo je okoli 50.

Da se sedaj rednejše obiskujejo šole, koristilo je mnogo tudi to, da se je pravica kaznovanja nemarnih starišev odzvela krajnim šolskim svetom ter se izročila okrajnim šolskim oblastnijam.

Ostrejše postopanje teh oblastnij se kaže posebno pri relativno večjem številu kazenskih slučajev.

Kazenski odloki so se glasili v 285 slučajih na zapor od 1 do več dni, v 1.434 slučajih na zapor za nekaj ur in v 11.294 slučajih na denarno globo. Vsota vseh glob je iznašala 16.150 gld. 40 kr., od katerih se je vplačalo 14.878 gld. 40 kr. V šolskem letu 1885/6. se je kazenski odlok na globe glasil v 6.041 slučajih v skupnem denarnem iznesku 8.929 gld. 90 kr.

Brez vsake kazni je ostal le šolski okraj mesto Celje.

Največ kazni na zapor je bilo v šolskem okraji mariborske okolice (181) in gornjegraškem (132), glob pa največ v šolskih okrajih: Mariborska okolica (1024), Brežice (909), Kozje (468), Graška okolica (433).

Noben otrok ni ostal brez pouka v sledečih šolskih okrajih: Aussee, Celje (mesto), Cmurek, Fehring, Feldbach, Fürstenfeld, Gradec (mesto), Irdning, Lipnica, Maribor (mesto), Radgona in Wildon. V šolskih okrajih D. Landsberg, Friedberg, Gröbming in Weiz je ostal po 1 otrok brez pouka; v šolskih okrajih Hardtberg, Pöllau in Rottenmann po 2, Eisenerz in Liezen po 3, Schladming 4 in Maria-Zell 5 otrok.

Brez pouka pa je ostalo v šolskih okrajih: Sevnica 35·4%, Gornjigrad 24%, Vransko 21%, Slov. Gradec 18%, Marenberg 13%, Konjice 9·7%, Brežice 8·9%, Šmarje 7·7%, Laško 7·5%, Celjska okolica 7·3%, Rogatec 6·9%, Kozje 6·6% Ptuj 5·6% in Slov. Bistrica 5·2% otrok.

Kar se tiče olajšav šolskega obiskovanja, dovoljenih z minist. odlokom z dne 17. nov. 1883. l., št. 21.641, razdelile so se leta 1886/7. tako-le:

a) Število šolskih občin na deželi, katere so imele pravico terjati splošne olajšave: 621.

Število otrok v 13. — 14. letu svoje starosti, kateri bi se bili smeli poslužiti take olajšave: 8.748 dečkov, 8.333 deklic.

b) Število šolskih občin na deželi, katere so se v resnici tudi poslužile te splošne olajšave: 355. Število otrok, kateri so uživali te olajšave: 5.030 dečkov in 4.920 deklic.

c) Razvrstitev splošne olajšave šolskega obiskovanja:

1. Oproščenje od šolskega obiskovanja v letnem tečaju, redno obiskovanje v zimskem tečaju. Število šolskih občin: 286; število oproščenih otrok: 3.842 dečkov, 3.741 deklic.

2. Redno, nepretrgano obiskovanje skozi 13 tečajev, poseben triuren pouk v tednu v 14. in 15. tečaju. Število šolskih občin: 63; število oproščenih otrok: 1.103 dečkov, 1.126 deklic.

3. Redno, nepretrgano obiskovanje skozi 7 let, poseben triuren pouk po zimi v osmem šolskem letu. Število šolskih občin: 6; število oproščenih otrok: 69 dečkov, 74 deklic.

e) Število šol in otrok, katerim bi se bile smele podeliti osebne olajšave. Število šol: 338; število oproščenih otrok: 3.977 dečkov, 3.704 deklic.

d) Število šol in otrok, katerim so se dovolile osebne olajšave. Število šol: 302; število oproščenih otrok: 1.842 dečkov, 2.049 deklic.

Število otrok, 13 ali 14 let starih: 15.260 dečkov in 14.611 deklic; skupaj 29.871 otrok. Od teh ni obiskovalo šole: 866 dečkov in 1.083 deklic; skupaj 1.949 otrok.

Učiteljstvo.

Šolskega leta 1886/7. je poučevalo:

- I. a) 3 ravnatelji nesamostojnih meščanskih šol;
- b) 450 nadučiteljev;
- c) 561 učiteljev;

- e) 358 podučiteljev ;
 d) 64 pomožnih učiteljev.
 II. a) 12 nadučiteljic ;
 b) 64 učiteljic ;
 c) 281 podučiteljic ;
 e) 18 pomožnih učiteljic ; torej skupaj
 1.511 oseb (za 33, med temi 26 žensk, več ko prejšnjega leta).

Od imenovanih učiteljev je imelo :

- a) 1.145 spričevalo učiteljske sposobnosti ;
 b) 169 " " zrelosti ;
 c) 22 ni imelo nobenega spričevala.

Od učiteljic je imelo :

- a) 326 spričevalo učiteljske sposobnosti ;
 b) 49 " " zrelosti.

Vseh je bilo torej 1.789 usposobljenih učiteljskih moči.

Na 6 šolah so poučevali dotični farni duhovniki ; ti so računjeni med pomožne učitelje.

Učiteljic je bilo za 26 več kakor prejšnje leto. Deželni odbor je naročil zato c. kr. deželnemu šolskemu svetu, naj deluje na to, da se na mešanih šolah uporabljajo učiteljice kolikor le mogoče samo v I. razredu.

Samostojnih učiteljic za ženska ročna dela je bilo 290, od katerih jih je bilo 150 formalno, 140 pa samo praktično usposobljenih.

Na samostojnih dekliških šolah so vsled zakona poučevale razredne učiteljice tudi ročna dela, le v Gradci, v Mariboru, v Celji in v Leobnu so nastavljene samostojne učiteljice ročnih del.

Stroški za ljudske šole.

Stroški za ljudsko šolstvo so iznašali v času od 1. septembra 1886. l. do konca avgusta 1887. l. 1,150.940 gld. 71 $\frac{1}{2}$ kr. Od te vsote plača deželna zaloga 737.303 gld. 79 kr., drugo pa krajne šolske zaloge.

Zavodi za manj kot 6 let stare otroke.

a) Šolskih vrtov (zabavišč) je bilo 25, katere je obiskovalo 579 dečkov in 644 deklic; skupaj 1.214 otrok. Od teh 25 šolskih vrtov so bili le 4 javni, drugi pa zasebni.

b) Otroških varovalnic (čuvališč) je bilo v vsej deželi 10, v katerih se je streglo 476 dečkom in 541 deklicam; skupaj 1.017 otrokom.

Nadaljevalni pouk.

Nizjih obrtnih nadaljevalnih tečajev pod državnim nadzorstvom in z 2 — 4 urnim poukom je bilo l. 1886/7. le 11 s 369 učenci. Z ljudskimi šolami združenih kmetijskih nadaljevalnih tečajev je bilo aktivnih 23 s 533 učenci in z 49 učenkami.

Za podporo takih nadaljevalnih šol je dovolil vis. deželni zbor l. 1886. 3.000 gld.

Zavodi za duševno nerazvite in zanemarjene otroke, ki so v šolski starosti.

Taki zavodi so bili:

1. Deželna gluhonemnica, (94 učencev: 79 Nemcev, 14 Slovencev, 1 Madjar).
2. Zasebna šola za vzgojo in pouk slepcev.
3. Zavod za idijote pri sv. Ruprechtu.
4. Zavod za vzgojo in pouk zanemarjene mladine. V ta zavod se vsprejema določeno število takih dečkov, kateri so na javnih šolah po svojem hudobnem obnašanju nevarni npravstvenosti drugih otrok.
5. Zavod za zanemarjene deklice.

Razni drugi deželni učni zavodi.

1. Deželna višja realka v Gradci (310 učencev).
2. Deželna višja gimnazija v Leobnu (204 učencev).
3. Deželna nižja gimnazija v Ptujih (112 učencev).
4. Deželne samostojne meščanske šole v Celjih (129 uč.), v Fürstenfeldu (55 uč.), v Gradci (198 uč.) v

Hartbergu (52 uč.), v Judenburgu (59 uč.), v Radgoni (52 uč.) in v Voitsbergu (91 uč.); skupaj 636 učencev.

5. Deželna risarska akademija (133 uč.).

6. Deželna podkovska šola (24 učencev, 8 iz Sp. Štajerja).

7. Deželna kmetijska šola v Grottenhofu pri Gradci (42 uč.).

8. Deželna sadjarska in vinorejska šola pri Mariboru (30 uč.).

9. Deželna rudarska šola v Leobnu (29 uč.).

Ob učilih.

Ydržavnem zboru se je pred leti pri debati o proračunu naučnega ministerstva izrazil bivši minister Conrad tako-le: „Mladina naj se veliko uči, a lahko naj se uči“. Da se mora naša mladina veliko učiti, to nam zapoveduje državna šolska postava, ki ljudski šoli predpisuje obilo predmetov.

Da bi se pa mladina tudi lahko učila vseh predmetov, tega nam sicer ne predpisuje nikakeršna postava in nikakeršen ukaz; a to zahtevajo navodi, kateri se dajo učiteljskim pripravnikom za praktično uporabo v šoli. Vzgojeslovje in ukoslovje nam povesta, po kateri poti se mladina lahko uči, na kateri način mladina lahko razumeva šolske nauke. Ta pot je nazorovanje. „Poučuj nazorno!“ spada med najvažnejše stavke ukoslovja. To učitelju ni težko storiti, kakor hitro je do dobrega prepričan o tem zlatem pravilu ukoslovja, o tej metodi vseh metod. Učitelj, ki je z umom in srcem čital prvake pedagogijske: Komenskega, Pestalozzija, Diesterwega, ne more glede te glavne točke zgrešiti prave poti. Kdor si je količkaj zapomnil, kar so ti veliki poudarjali o važnosti nazornega, kazalnega nauka, ki naj prešinja vse predmete, ne more zanemarjati pri nauku učil, ne more biti brez njih, naj jih vzame kjer koli hoče. Takemu učitelju ne bode treba praviti, da potrebuje rokodelec mnogovrstnega orodja pri svojem poslu, da ima veliki obrtnik poleg obilnega števila malega orodja na razpolaganje drago-

cene stroje in da je ni ustanove v društvenem in državnem življenji, ki bi izhajati mogla čisto brez vseh pomočkov. Slab učitelj je tisti, kateremu zadostujejo štiri prazne šolske stene, slab učitelj, kateri misli, da bode jedina njegova beseda ustvarila dobro šolo, rodila dobre vspehe. Skratka: šola mora imeti učila ali učne pripomočke. Ali že slišim ugovor: Kako naj si naše revne slovenske šole omislijo dragih učil, vsaj še za kredo nimajo dovolj denarja. O za kredo, za obilo krede se bodo že dobili novci v najsiromašnejši šoli. In čuj, prijatelj! Kreda je učitelju, risanja večjemu, najboljšo učilo. Kaj spominja pokojni dr. Lindner, sloveči pedagog, v svoji „Unterrichtslehre“ o kredi? Kakor je kemik Liebig kulturo dežele presojeval po množini porabljenega mila, tako pedagog sodi vrednost šole po tem, koliko se v njej porabi krede. Ali naj učenci veliko pišejo na tablo? Ne, učenci ne toliko, kajti s tem se porabi skoraj preveč časa. Toda učitelj naj veliko piše na tablo; zlasti pa naj učitelj tudi veliko riše na tablo. Riše naj pri nazornem nauku, kaže naj z malimi potezami veliko predmetov, ki se obravnavajo pri nazornem nauku, učitelj naj riše pri zemljepisji, kjer naj kaže domači kraj in okraj, domačo deželo in morebiti tudi državo; riše naj to pa ono v poglavitnih petezah, riše naj zemeljsko kroglo in polukrogli zemlje itd. itd. Učitelj naj riše nekatere predmete iz fizike, katerih ne more pokazati, skratka: kadar koli nima predmeta ali njegove slike, ustvari naj ga s kredo na šolski tabli.

Kreda je torej poglavitno učilo v roki veččega učitelja. Ali mnogo predmetov ne bode treba učitelju samo v namen nazorovanja risati na tablo; vsaj je na stotine in tisoče predmetov, ki so v šoli in v bližini šole, v domači vasi in v domačem okraji, na katere je treba le opozoriti učence, če jih učitelj ne more učencem postaviti pred oči, kar je seveda bolje. A najbolje je, da učitelj dejanski pokaže učencem slehern predmet, o katerem je govor, da ga vidijo ali slišijo ali tudi otipajo.

S tega stališča ne sme učitelj pozabiti, da je Pestalozzi svoje učence učil brez umetelnih učil, še celó brez

knjig. Temu podagogu so bile knjige in učila stene, okna in peč v sobi, stoli in mize, in kar je pač bilo v obližji. Ali je mar kaj čudnega, če učitelj govori o mizi, o stolu, o durih, ob oknih? Ali mar mislite, da so ti vsakdanji predmeti učencem že temeljito znani, ker jih vsak dan vidijo? Vsaj se utegne pripetiti, da niti učitelj ne vé imenovati posameznih delov vrat, okna, ključavnice, ključa, mize, stola? Gledé ključavničarskih izdelkov n. pr. utegne osramotiti učitelja če ne ključavničarski učenec, pa gotovo ključavničarski mojster. Skušenemu učitelju se je že pripetilo, da ni znal pri nalogi, ki govori n. pr. o popisu duri, s pravim (tehničkim) imenom poznamenovati vseh durinih delov. O, šolsko orodje, šolsko pohištvo, šolska hiša sama — to so učila, katera naj sleherni učitelj dobro uporabi kot najbližja in najcenejša, ki pa spadajo le v širjem pomenu besede k učnim pomočkom. Kljub temu mora imeti še vsaka šola posebna učila, zlasti tista, ki so predpisana v §. 71. šolskega in učnega reda z dné 20. avgusta 1870. l. Učil nam dandanes knjigarji, obrtniki, fabrikantje in umetniki ponujajo in priporočujejo v veliki meri. Veliko šol je že tudi preskrbljenih z vsemi potrebnimi učili, marsikatera (nemška) šola pa ima učil več, kakor jih je predpisanih. Vender so pa tudi še nekatere šole, katere zavoljo revščine ali zavoljo nemarnosti še nemajo vseh zaukazanih učil. Nekaterim šolam se je pa v teku let pokvarilo že marsikatero učilo, ki se je bilo omislilo v smislu šolskega in učnega reda. — Za veliko učil so pripravne le one šole, kjer je dosti veliko omar in sob za njih shrambo.

V takem srečnem položaji ste n. pr. šoli (ljudska in meščanska) v Krškem, ki razpolagate že s precej lepim brojem dragocenih učil.

Slehernega šolskega voditelja uradna dolžnost je, da svoji šoli omisli in ohrani učila, katera so po šolskem in učnem redu zapovedana (§. 71.) To mu ni ravno težko doseči, ako ga krajni šolski svet, šolski prijatelji in šolske gosposke le nekoliko podpirajo, in ako ima tudi sam nekoliko skrbi.

Pred vsem mora imeti šola po imenovanem §. točka a) „pripravo za prvi pouk v čitanji“. Kaj se pod tem

ume, ali stenska abeceda ali premakljive črke, ne vemo; sodimo pa, da so stenske table abecedne dosti potrebnejše od premakljivih črk.*) Za slovensko čitanje imamo dvojje stenskih abeced, Razinger-Žumerjevo in ono iz c. kr. šolske zaloge. Kjer se rabi R-Ž. abecednik, kaže rabiti tudi njuno stensko abecedo. Kjer pa je vpeljana Miklošičeva Začetnica ali Praprotnikov Abecednik, ondi naj se rabijo stenske abecedne tablice iz c. kr. zaloge.

Pod točko *b*) terja šolskega in učnega reda §. 71. razbistrilne pripomočke (recte nazorne pripomočke) za prvi računski pouk. Tudi ta točka modro ne našteva, kakšnih učil je treba pri računstvu; seveda se mora nadrobno določevanje prepustiti učiteljstvu, ki naj si po svojih potrebah in denarstvenih razmerah nakupi in omisli, kar mu kaže. Računski stroj (ruski) seveda se ne sme pogrešati v nijedni šoli. Čim več strojev (zlasti raznovrstnih), čim več modelov, mer in uteži ali njih slik ima šola, tem bolje je zanjo.

Pod točko *c*) terja navedeni §. podobe za kazalni pouk. Za slovenske šole imamo dvojje tacihi slik. Tomšičeve in Herman-Tempskega, ki se lahko naročé pri slehernem knjigarji.

Največ učil terja §. 71. v točki *d*) in *e*) za zemljepis; za ta predmet stanejo učila, ako je treba vse na jeden pot kupiti, blizu 20 — 25 glđ.; kajti v smislu teh točk je treba globusa, planiglobov, zemljevida domače dežele, Avstrije, Evrope in Palestine.

Za risanje je po točki *f*) treba vzornih obrazov, za kar se je v prejšnjih časih priporočal najbolj Tretau, a zdaj Grandaur (dobi se v c. kr. zalogi) in Eichler.

Te vrste učil, katere smo ravnokar naveli v smislu postavnih določil, ne more si učitelj sam omisliti. Treba mu jih je navadno kupiti, ako jih ne dobi v dar. Če se slednje pripeti, velja pregovor: Podarjenemu konju ne glej na zobe. Če pa kaže učitelju kupiti učilo, damo mu sledeči navod: Predno učitelj kupi učilo, naj se prej posvetuje

*) Razstavljevanje tablic je sicer otrokom prijetno mehanično delo, a se žnjim porabi dosti časa.

o dotičnem učilu z izkušenim pedagogom. Potem naj pomisli, da se je obrtnija in umetnost lotila izdelovanja učil v veliki meri, da imajo založniki učil na razpolaganje čez mero. Zato naj se pri nakupovanju ne prenegli. Sleherno učilo naj si naroči najprvo na **ogled**, da se do dobrega prepriča, ali je rabljivo in vredno dotične cene.

Pod točko g) važnega §. 71. se terja nedoločno število, nedoločna množina učil za prirodopis in za fiziko. Pri tej točki ima učitelj svobodno roko; glede prirodopisnih in fizikalnih učil je vse pripuščeno njegovi modrosti, njegovi pridnosti. Glede prirodopisa mu je namreč priroda odprta, kakor slehernemu človeku. Učitelj je, ali bi vsaj moral biti omikan mož, ki gleda z odprtimi očmi prirodo, kjer pozna vsaj najvažnejše njene organske in neorganske prirodine, katere bode zbiral z ozirom na čas, z ozirom na prostor v šoli in z ozirom na potrebščine pri svojem pouku. Ali pri tem mora postopati po gotovem načrtu. Ne kaže mu nabirati naturalij, ako nima v šoli nikjer prostora niti sob, niti obširnih omar, kamor bi jih spravljaj.

Da si pa potrebnih prostorov in omar omislijo krajni šolski sveti, o tem skoro ni dvombe, ako le vidijo, da ima učitelj kaj, kar bi vanje vtaknil. Kako lahko obogati učitelj šolo z učili, zlasti z učili prirodopisnimi! Ta učitelj je lovec in prijatelj lovcev; postreljali mu bodo veliko ptic in malih sesalcev, katere lahko nabaše. Temu se ni tako težko priučiti. Navodov o tem je več, n. pr. Eger — der Naturliensammler (cena 1 gld.). Drug učitelj je botanik; ta si bode napravil zbirko rastlin, herbarij; tretji učitelj je ribič, on si bode iskal rib in ribic, ki jih bode shranjeval v špirtu. Zopet drugi bode rad nabiral hroščev, metuljev itd. ali pa rudnin; to kaže zlasti onim učiteljem, ki žive pri rudnikih in blizu njih. Veliko rudnin itak ne potrebuje ljudska šola, ki se mora še nekoliko ozirati na kmetijstvo; zadostujejo najvažnejši zastopniki posameznih živalskih, rastlinskih in rudninskih vrst.

Kar je v knjigah, in kar učitelj v šoli dejanski obravnava, to naj ima pač vsaka šola, če je le mogoče.

Kajti nepravilno je, če učitelj ne more niti v natori niti na sliki pokazati prirodnine, o kateri govori.

Lehak način, kako si utegne šola svoja učila pomnožiti, ta je sledeči: Marsikaka šola ima več izvodov jednega in istega učila. Druga šola pa od tega učila nima niti jednega eksemplara. Tukaj je torej treba, da šole med seboj menjavajo učila. To se zlasti priporočuje pri prirodninah. Recimo: učitelj x je šoli priredil dva herbarija, a nobene zbirke mineralij; nasprotno pa ima učitelj y dve zbirki mineralij, a nobenega herbarija. Naj torej menjata med seboj.

V namen takega poizvedovanja naj se porabijo šolski časopisi, ki bodo radi prinašali taka oglasila. To velja tudi glede posameznih objektov. Recimo, v nekaterih krajih ni dobiti škorpijona, da bi ga učitelj shranil v špiritu in otrokom kazal; v drugih krajih pa ni dobiti modrasa itd.

Tudi glede fizikalnih učil ima učitelj prosto roko; omisli si jih za svojo šolo pač toliko, kolikor spozna za potrebno in kolikor mu dovolijo (šolska) denarna sredstva. Nekateri gibčni učitelji umó nekatera fizikalna orodja sami izdelovati; poznam učitelja, ki izdeluje barometre, družega, ki dela električne aparate itd.

Na vsak način je pač treba, da ima šola toliko termometrov, kolikor je razredov, in vsaj jeden barometer. Drugi fizikalni aparati naj se pa ravnajo po tvarini, ki je v šolskih knjigah in po tem, kar je mogoče iz fizike vzeti v ljudski šoli.

Važno, silno važno glede učil je to, kako se učila ohranjujejo, konservujejo. Pomisliti je, da stanejo učila veliko denarja, predno se nakupijo, in veliko truda, predno se naberó in sistematično uredé. Pomislimo, da stanejo učila srednjih šol in učiteljišč po več tisoč goldinarjev; vsaj je že učilska zbirka meščanske šole v Krškem stala blizu 1.800 — 2.000 gld., a vredna je do 2.500 ali celo 3.000 gld., kajti obilo učil je prišlo v dar in veliko jih je brezplačno pripravil bivši meščanski učitelj F. Seidl. In morebiti so učila ljudske šole v Krškem stala 300 — 400 gld.

Da se učila dolgo časa ohranijo rabljiva, ne smejo neprenehoma viseti na šolskih stenah. Kaj takega se ne terja samo z ekonomičnega, ampak tudi s pedagoškega stališča; kajti ako so podobne vedno na steni, navadi se učenčevo oko tako nanje, da takrat, kadar je govor o njih, otrok niti paziti noče, češ, to mi je itak znano. Kadar pa mora učilo na steni viseti, da je učitelj razlaga in da se otroci vadijo, mora učitelj paziti, da je učenci ne poškodujejo, ne trgajo, da je s tinto ali s svinčnikom ne zamažejo.

Vsa učila veliko trpé pred prahom. Učitelj mora torej vsa učila pridno in večkrat izprašiti. Vlaga je tudi huda nadlega za učila, zlasti ako so shranjena v pritličnih prostorih. Omare z učili naj se zaradi tega nikoli ne dotikajo sten. Omare morajo imeti tudi noge. Nasproti pa tudi solnce ne sme sijati na barvana učila, na metulje, ribe, rastline itd.

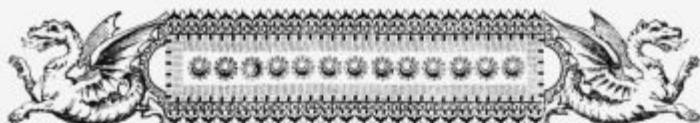
Vsled vlažnosti v zraku začne tudi plesniti marsikatero učilo, zato je treba večkrat sobe in omare prezračiti in po zimi kuriti. Pri marsikaterem učilu škoduje razna golazen, molji, ščurki itd., zlasti pri nabasanih živalih, hroščih, metuljih itd.

Slehnemu učitelju naj bode tedaj posebna skrb, da ohrani svoja učila v lepem stanu. Šola, ki ima veliko učil, naj se v ta namen še pouči iz knjižice: „Hofer-Conservierung der Lehrmittel“ (cena 40 kr. pri Pichlerji v Beči).

I. L.

Poročilo

o „prvi slovenski stalni učilski razstavi“

Pedagogiškega društva v Krškem.

Poučuj nazorno! To je glavno pravilo vsega današnjega pouka. Nazornost pa terja učil, bodisi prirodnih ali umetnih. Najboljša so vsekako prva; toda teh nima učitelj vedno pri roki ali pa mu jih sploh ni móci dobiti. Tedaj si pomagamo z umetnimi učili. Taka pa je treba poprej dobro poznati, predno si jih omislimo. A največ učiteljem ni mogoče, da bi si ogledali pri založnikih ali izdajateljih razna učila, katera nameravajo kupiti ali priporočati v nakup. Zato so začeli v večjih mestih, n. pr. v Gradci, na Dunaji itd., prirejati učitelji sami stalne razstave vsakojakih učil, kjer so na ogled razstavljena učiteljstvu in drugim. Res, da si tudi takih razstav ne ogleda vse učiteljstvo, toda navadno se tu razstavljeni predmeti objavljajo in ocenjujejo po raznih časnikih ali po lastnih glasilih. Na ta način izvedó o raznih učilih in njih sposobnosti za pouk tudi oni učitelji, kateri si ne morejo neposrednje ogledati razstave. Na drugi strani se pa opozarjajo tudi založniki na nedostatnosti svojih proizvodov, katere morejo potem izboljšati.

Pri nas je še prav malo založnikov, ki bi se v večji meri pečali z razprodajo učil. Razen domačih knjig dobivamo z večine vsa učila od tujih založnikov in k večjemu le včasih in posrednje po naših domačih knjigotrzcih, trgovcih itd. V tem slučaju potem niti učitelj niti knjigotrzec ne vesta,

kakšno bode učilo, katero sta naročila. Vsi ti nedostatki so večkrat tudi krivi, da imajo naše šole še tako malo učil. Pa tudi razpečavanje naših domačih proizvodov trpi veliko škodo, ker nam manjka urejenega knjigotrštva.

Da se temu nekoliko pomore, sklenil je odbor „Pedagogiškega društva“ v svoji seji dne 16. februarja 1888. l., ustanoviti tako splošno in stalno učilsko razstavo v obširnih in lepih prostorih tukajšnje ljudske in meščanske šole. V ta namen je določil potrebno vsoto za prve troške. Pri društvenem zborovanji dne 1. marcija 1888. l. se je ta odborov sklep potrdil. V to svrho je razposlal odbor vabila raznim domačim in tujim založnikom šolskega blaga s prošnjo, naj pošljejo brezplačno in franko v razstavo primernih predmetov: knjige za šolo in učitelje, zemljevide, slike, kalupe, aparate, prirodnine in drugo, ki spada v vrsto učil. Ti predmeti ostanejo lastnina društvena. — Ob jednem je obljubil odbor, razglaševati in ocenjevati razstavljen učila v društveni knjigi v „Pedagogičkem letniku“ in v šolskih listih: v „Učiteljskem Tovariši“ (v Ljubljani) in v „Popotniku“ (v Mariboru).

V teku dveh mesecev (marcija in aprila 1888. l.) so došla društvu za razstavo raznovrstna učila, mnogo jih je obljubljenih, največ pa se jih bode nabiralo od leta do leta, o katerih bomo poročali v prihodnjih letnikih.

Fr. G.

Ocene.

Theoretisch-praktische Anleitung zum **Gebrauche des Lesebuches** in der Volks- und Bürgerschule. Za učiteljske pravnike, učitelje in učiteljice spisal Karl Schubert. Dunaj 1888. V založbi Morica Perless. Cena 3 gld. 30 kr.

Najvažnejši predmet v ljudski šoli je jezikovni pouk. Opira se v prvi vrsti na dobro berilo. Tako berilo ima biti podloga tudi vsemu stvarnemu pouku. A tvarina, nabrana v berilu, bila bi večinoma mrtva, ko ne bi je znal spreten učitelj oživiti in učence navajati, da s pridom rabijo berilo. Najtežja stran berila je vsekako jezikovna, ker pri taki obravnavi je treba učitelju dokaj vaje in izkušnje. Te pa mu največkrat nedostajajo, zato mu je treba dobrega navoda, po katerem se lahko ravna pri svojem poučevanju. Za slovenska berila še vedno pogrešamo takih navodil in razklad. V nemščini pa je izšlo že precejšnje število takih knjig, ki pa se večinoma ozirajo na berila izvenavstrijska. Zato se je potrebno zdelo g. K. Schubertu, da spiše tudi za avstrijska berila zgoraj navedeni navod. — Knjiga se deli na dva dela; prvi del obseza na 228 straneh obravnavo, drugi pa na 221 straneh uporabo berila. Kot pojasnilo se oslanja vsak odstavek na praktične primere brez ozira na to ali ono uvedeno berilo. Tako poučilo o metodičnem obdelovanju beril je torej mogoče tudi slovenskim učiteljem z največjim vspehom rabiti, kajti naša berila se glede tvarine bistveno ne razlikujejo od nemških, metodika pa ostane pri teh in onih bistveno jednaka. Zato priporočamo to prekoristno in velezanimljivo knjigo vsem našim učiteljem, kateri hočejo berila tako obdelovati, da bodo imeli učenci kako praktično korist od njih. Zlasti pa ne bi je smela pogrešati nobena učiteljska knjižnica.

G.

Pred sabo imamo nemško knjigo: „**Die Anwendbarkeit**“ der Herbart-Ziller-Stoy'schen didaktischen Grundsätze für den Unterricht an Volks- und Bürgerschulen. Spisal jo je vodja meščanskih šol v Geri, dr. Friderik Bartels. Dobiva se pri založniku R. Hero-séji v Wittenbergu.

Ta knjiga zasluži, da bi se med učiteljstvom razširila, ker mirno in stvarno preiskuje „Herbartove nazore“ o vzgoji ter dokazuje pomanjkljivost Herbartove psihologije, zatrjujoč, da se razvrstitev poučne tvarine po „Herbart-Zillerjevih“ načelih v navadni ljudski šoli nikakor ne more izvesti. Po našem mnenju nam Herbartova pedagogika ne nudi nič novega. — Cena knjigi: 2.40 M. — r. —

Slikovna biblija. Četrdeset prizora najvažnejših dogodjaja staroga i novoga zavjeta. Založba B. Herderova v Freiburgu na Badenskem. (Na Dunaji, I., Wollzeile, 33. Cena v mapi 15 mark (9 gld. 30 kr.)

Herderjeva knjigarna zalaga v veliki meri knjige in učila za veronauk. Te slike oživé jako pouk v svetem pismu, ki je najpriljublje-

nejši del krščanskega nauka. One sicer niso tako umeteljno izpeljane, kakor slike iz biblije iz katehetske zaloge, katere so dobile nekatere šole pred leti brezplačno iz c. kr. zaloge šolskih knjig. Ali za rabo v ljudskih šolah ustrezajo svojemu namenu s svojimi živimi barvami, katere takoj opozoré učenčevo oko, da si ogleda moment, katerega predstavlja zdaj ta zdaj druga slika. Te slike imajo napise v českem, poljskem in hrvatskem jeziku. Zato so tudi brez premembe teksta prav primerne za slovenske šole. Po §. 71. šolskega in učnega reda to učilo ni ravno predpisano, a slehern učitelj veronauka bode vesel, ako ima šola tudi slike biblijske. Naj v tej zadevi tudi kateheti podpirajo šolo in svoje nauke.

L.

1. **Die Biblische Geschichte des alten und neuen Testaments** von Dr. J. Schuster, 52 slik; — cena 44 kr.
2. **Druga izdaja** s 114 slikami in jednim zemljevidom; — ista cena.
3. Dr. Schuster's **Biblische Geschichte** von G. Mey, z mnogimi slikami in z 2 zemljevidoma; cena 40 kr.
4. **Kurze Biblische Geschichte** von Dr. J. Schuster mit 41 Bildern. Aprobavano od ministerstva. Cena 16 kr.
5. **Kurze Biblische Geschichte** mit 46 Bildern von Dr. F. Knecht. Cena 16 kr.

Pred nami leži petero nemških svetopisemskih zgodeb — vse iz zaloge Herderjeve v Freiburgu na Badenskem in vse namenjene za rabo na nemških šolah po Avstriji. Vsaka teh knjig ima svojo dobro stran. Prva od navedenih knjig ima kaj lepe nove slike; druga ima sicer manj lepe slike, a jih ima zelo veliko; tretja knjiga ima pa poleg slik še dva izvrstna zemljevida sv. dežele; četrta ima to prednost, da ni samo od cerkvenih gospok, ampak tudi od ministerstva odobrena in namenjena za nižje razrede (2., 3.) ljudskih šol. Zaradi svoje male oblike in nizke cene je res zelo pripravna. Jednaka je tudi 5. navedenih knjižic, ki je kaj ljubko pisana, kakor nalašč za otročičke. Škoda, da nima še ministerskega potrjenja; zato tudi slovenski prevod v rokopisu, preskrbljen po štajerskem duhovniku, ni bil potrjen. Naše sv. zgodbe v slovenskem jeziku iz c. kr. šolske zaloge so sicer lepe in imajo nove slike, a za naše kmetske šole so predrage, kajti stariši otroku težko kupijo kar dvoje dragih knjig za veronauk. Zavaljo tega bi jaz svetoval slovenskemu katehetu, naj posloveni Schusterjevo „Kurze Biblische Geschichte“, katero bi Herderjeva knjigarna gotovo založila. Tako prilično in tako cenó (16 kr. vezano) sv. pismo bi se gotovo zelo razširilo.

L.

Schule der Vorbereitung zur Aufnahmeprüfung für das Gymnasium und die Realschule. Spisal Filip Brunner, učitelj na dekliški ljudski in meščanski šoli v Döblingu, 2. pomnoženo izdanje. Dunaj, 1885. V založbi Morica Perlesa. Cena 90 kr.

Tako se zove knjiga, ki je namenjena kot ponavljanje učne tvarine za učence, ki imajo prestati vsprejemni izpit za srednje šole. Knjiga obseza na 134 straneh vso postavno določeno učno tvarino, katero je treba znati za take izpite: berila za ustno pripovedovanje in zapisovanje, tvarino za narekovanje, slovnico, računstvo, načrt zemljevidov itd. Namenjena je posebnemu privatnemu pouku, a brez prida ne bode niti onim ljudskim učiteljem, katerih učenci prestopajo v srednje šole. Zato jo prav toplo priporočamo. G.

G. M. Gerber, založnik v Ljubljani, nam je doposlal na ogled „**Abecednik**“ za slovenske ljudske šole; sestavlja ga je naš prvi zdaj živeči slovenski pedagog g. Andrej Praprotnik. Cena knjigi je 20 kr.

Kar se tiče Praprotnikovega „Abecednika“, moramo radovoljno in nepristranski priznati, da je po notranji in vnaui obliki vsestranski urejen po pravih pedagogično-didaktičnih pravilih. Abecednik je osnovan na genetični podlogi, kar je jedino pravo in umestno. Tudi glede črkni oblik je g. spisovatelj pogodil pravo, kajti izpeljane so tako, da otrokom ne delajo nikakšnih težav. Knjiga je tudi preskrbljena v obilni meri s prav marljivo odbrano učno tvarino za nazorni pouk. Pri vpeljavi „Abecednika“ v slovenske ljudske šole naj slavna šolska voditeljstva in g. g. učitelji vsled navedenih prednosti prav pridno segajo po Praprotnikovem „Abecedniku“. — — r. —

Isti založnik nam je tudi poslal na ogled Praprotnikovo „**Spisje**“ v ljudski šoli. Peti natis. Cena v platnenem hrbtu 32 kr.

No, že ime Praprotnikovo nam dovolj pové, kake vrednosti je knjiga. Do zdaj Slovenci še nismo imeli moža, kateri bi bil spisal koristnejšo in važnejšo knjigo — sosebno v tej prekoristni stroki za naše domače šole. Nauk v spisji ima dvojen namen pred očmi: formalen in materijalen. Po prvem se duševne moči otrok po naravnem poti razvijajo, vadijo in ostré — in otroci se tako pripravljajo za samolastno razsodnost; a drugi dela na to, da se otroci učé vseh spisnih vaj, kar jih je človeku v vsakdanjem življenji potreba. Vse te prednosti ima ta izvrstna Praprotnikova knjiga. — Sploh bi morala tudi šoli odrasla mladina imeti to knjigo v rokah za daljno izobražbo. Učitelji slovenski naj jo tedaj prav marljivo priporočujejo. — r. —

1. R. Trampler — **Atlas für ein-, zwei und dreiclassige Volksschulen.** Cena 30 kr.

2. R. Trampler — **Atlas für vier-, fünf- und sechsclassige Volksschulen.** Cena 60 kr.

3. R. Trampler — **Atlas für sieben- und achtclassige Volksschulen.** Cena 1 gld. 70 kr.

4. R. Trampler — **Atlas der österreichisch-ungarischen Monarchie.** Cena 55 kr.

Vsi ti atlanti so izšli v zalogi c. kr. dvorne in državne tiskarne na Dunaji in so po svoji uredbi namenjeni za rabo v kranjskih šolah, zlasti imajo prvi trije napis „Ausgabe für Krain“. Diči jih na ovitku grb kranjske dežele in ljubljanskega mesta.

Metodično so urejeni v njih plastično izpeljani zemljevidi. Prvi trije atlanti imajo namreč na čelu zemljevid ljubljanske okolice, potlej sledita po 2 zemljevida (goro- in vodopisni ter politični) Kranjske, po 2 Avstrije, po 2 Evrope in naposled še obe poluti.

Najmanjši atlas (cena 30 kr.) ima torej 8 lepih zemljevidov, ostali pa veliko več.

Na vseh teh atlantih ni najti bistvenih pomot; razločno se na njih vidijo gore, plani, vode i. dr. Tudi niso zemljevidi preobloženi z imeni, čeravno ne moremo reči, da bi jih bilo premalo. Vse toplo priporočujemo kranjskim šolam, zlasti najmanjšega in najcenejšega. Želeli bi le to, da bi pri novih natisih c. kr. državna tiskarna založila vsaj nekaj zemljevidov (ljubljsko okolico, Kranjsko, Avstrijo, Evropo, poluto) s slovenskimi imeni. Potlej se bodo odstranile tudi nekatere pomanjkljive pisave, n. pr. Jelouza mesto Jelovica, Vochu mesto Vogel, Pestšenik mesto Pečeničnik. Odveč, preobširno je zaznamnovati na Kranjskem zemljevidu dva Schneeberga („Snežnik“ je namreč tudi na Kočevskem.)

L.

Razložba časovnih razmerij. 2 tabeli s 7 dijagrami. I. tabela (128 — 73 cm velika) obsega: 1. razdelitev minute, 2. razdelitev ure, 3. razdelitev dneva in 4. razlike časa. II. tabela obsega: 1. razdelitev leta, 2. dolgost dneva in noči. Založil Karol Jansky v Taboru na Českem. Cena 1 gld. 40 kr.; na platnu in s palicami 2 gld. 80 kr.

Najtežavneje je, otrokom prav in popolnem predočiti razdelitev časa. S tem poukom se ima pričeti že v I. razredu, potem pa se obravnava v vedno večji in težji meri. Pa tudi šolska berila obsegajo precej sestavkov, ki se ozirajo na razmerje časa. Vsega tega nikakor ni mogoče otrokom razložiti brez nazorovanja. Res, da si vé spreten učitelj pomagati z risanjem itd., toda to potrebuje dokaj dragega časa. Zato moramo biti prav hvaležni založniku, da je preskrbel v českem jeziku tako praktično, cenó, okusno, stvarno in metodično urejeno učilo na podlogi šolskih beril. Za nižjo stopinjo ljudske šole je primerna prva tabela, na višjih stopinjah pa bode imela mnogo vspeha druga. Vsak učitelj bode torej z veseljem posegel po tem novem učilu, na katero opozarjamo vse merodajne kroge.

G.

Geschichte und Sage der österreich.-ungar. Monarchie.

V treh zvezkih. Spisal Sigmund Berger, nadučitelj v Novi Rožnici na Moravskem. 1886. Samozaložba. Cena vsem trem delom 2 gld. 70 kr.; krasno vezanim 3 gld. — 1 zvezek 1. gld. 20 kr., 2. ali 3, zvezek po 80 kr.

Ta knjiga nam podaje v krajših odstavkih velik zaklad avstrijske zgodovine in pravljice in to na način, ki kaže temeljito pedagoško znanje pisateljevo. V prvem zvezku nahajamo poleg skupne avstrijske

zgodovine tudi posebno zgodovino posamnih dežel. Najbolj nas zanimata sestavka: a) Zgodovina Kranjske. b) Slovenci na Kranjskem in v sosednih deželah. Vender bi želeli tu nekoliko več jednovitosti, doslednosti in vernosti, česar dandanes ni težko doseči, ko se je o Slovencih in njih kulturni zgodovini pisalo tudi v nemščini že precej nepristranski. Napak ne bodem navajal, ker govori knjiga inace tudi o Slovencih pohvalno.

V drugem zvezku nahajamo poleg pripovedi iz avstrijske zgodovine tudi životopise imenitnih mož, med temi pa vender pogrešamo marsikakega slavnega moža, katerega bi radi videli na primernem mestu.

Tretji zvezek obseza zgodovinske pravljice posameznih dežel, med temi najdemo n. pr. iz Kranjskega: pravljico o ljubljanskem gradu, o svibenskem prstanu in o divjem lovci. Temu delu so pridejane lepe pesni, ki se tesno naslanjajo na zgodovinsko tvarino in jo tako oživljajo.

Iz vsega dela veje pravo avstrijsko domoljubje, in učitelj, ki bode na ta način vñemal svoje učence, žel bode mnogo vspeha. Zato najbolj priporočamo to delo učiteljem in voditeljem. G.

Nemški nadučitelj Sigmund Berger v Novi Rožnici na Moravskem je spisal knjigo „**Österreichs geschichtliche Jubiläumstage**“ in den Jahren 1882 und 1883, katero je založil Moric Perles na Dunaji, Stadt, Bauernmarkt 11. Pisatelj nam jo je poslal na ogled. —

Vsebina prvega dela je: 1. Die Entstehung Österreichs. 2. Das Reich der Babenberger. 3. Das Interregnum in Österreich. 4. Rudolf von Habsburg wird deutscher Kaiser und belehnt seine Söhne mit Österreich, Steiermark, Krain, der windischen Mark und Portenau. 5. Albrecht, der erste habsburgische Herzog in den österreichischen Stammländern. 6. Das österreichische Regentenhaus bis zur Gegenwart. 7. Die 600 jährige Gedenkfeier dieser Belehnung am 27. December 1882. 8. Gedicht: „Belehnung Albrechts mit Österreich, Steiermark, Krain, der windischen Mark und Portenau durch Kaiser Rudolf I.“ von Joh. Ladislaus Pyrker. Drugi del ima nastopno vsebino: 1. Der Beginn der Habsburger bis zur Theilung in die Albertinische und Leopoldinische Linie. 2. Herzog Leopold III., der Biedere, der Begründer der Leopoldinischen Linie. 3. Geschichte Triests und dessen Anschluss an Österreich unter Leopold III. 4. Die Topographie Triests in der Gegenwart. 5. Die 500 jährige Gedenkfeier des Anschlusses Triests an Österreich und seine heurige Ausstellung. 6. Gedicht: „Ein Edelstein in Österreichs Krone“ von W. Wenhart. Vsebina tretjega dela je: 1. Die Türkenoth in Ungarn und in den österreichischen Ländern. 2. Die erste Belagerung Wiens durch die Türken 1529. 3. Die zweite Belagerung Wiens und dessen Befreiung 1683. 4. Der 200 jährige Gedenktag an die Befreiung Wiens von der zweiten Türkenbelagerung am 12. September 1883. 5. Gedicht: „Die Befreiung Wiens“ von Otto Prechtler. G. pisatelj se na večih mestih spominja tudi naše ožje domovine. Poleg družih podob se nahajate v tej dobro urejeni knjigi tudi dve podobi na slovenski zemlji: a) idiličen Miramar in b) staro pomorsko mesto Trst. Zato priporočamo knjigo prav toplo — zlasti učiteljskim in šolarskim knjižnicam. —

Ustava in državna uprava avstrijsko-ogrske države.

Stenska tabla s podobo Nj. velič. cesarja. Načrtal Jos. Klika. Založil Karol Jansky v Taboru na Českem.

Tako se imenuje 94 — 68 cm veliko učilo, katero ima namen, vzbujati domoljubno čustvo in širiti državljansko omiko. V 6 krogih je z veliko, razločno, čedno, črno pisavo označeno: sestava ljudskega zastopstva, začenši z občinskim zastopom in končavši z delegacijama. Nad temi so izseki krogovi, v katerih so z rudečimi črkami zaznamovana zastopstva državne uprave. Poleg tega so navedene nekatere najvažnejše zgodovinske letnice. Cena sliki je z katekizmom vred 80 kr.; na platnu in lakovano 1 glđ. 80 kr. Zaradi praktične in krasne izpeljave je to učilo vredno vsega priporočila. G.

Stenske slike za pouk v živalstvu. Po narodi, največ po živih primerkih narisane in zvesto po narodi naslikane. Založnik: Karol Jansky v Taboru na Českem. Na vsaki tabli je po jedna žival.

Prirodopisni pouk vspeva le tedaj, ako se oslanja na stvari same ali njih slike. Takih nazornih slik imamo sicer že lepo število, a prav malo jih je zadosti velikih in povsem natančno in narodi primerno izvršenih. Do zdaj so kot najboljše veljale Leutemannove, a bile so predrage. G. K. Jansky pa nam je preskrbel boljših, a cenejših slik, katere je odobrilo tudi vis. ministerstvo za rabo v ljudskih in meščanskih šolah. Pred nami leži pet takih tabel s posamičnimi živalimi: gos, koza, domači prešič, osel, domača kura (kokoš). Velikost vsake slike iznaša 64:90 cm, torej jo more vsak učenec natančno videti. Živali so jako skrbno, čisto in določno naslikane, tako, da jih moremo imenovati prave vzore za vsako ljudsko šolo. Vrhu tega je cena tem slikam tako nizka, da jih more omisliti tudi najrevnejša šola; 5 listov velja samo 2 glđ. 50 kr., posamezni listi stojé po 60 kr. Papir je močan; table se morejo obesiti na steno; napisi se dobé v vseh avstrijskih jezikih. Z ozirom na njih nedosegljivo uporabnost, nizko ceno in pedagoško vrednost ne moremo zadosti priporočati Janskega prirodopisnih slik vsem slovenskim šolam brez izjeme. G.

Anatomične stenske table. 4 tabele v barvotisku. Risal Jos. Klika. Založil Karol Jansky v Taboru na Českem. Cena 3 glđ. 20 kr., na platnu 5 glđ. 60 kr., lakovane 7 glđ.

Kot dopolnilo živalskih slik je izdal g. Jansky tudi zgoraj navedene tabele za prvi pouk o človeškem telesu. Potrebo tacihih slik je lahko uvideti, a do zdaj ni bilo najti tako natančno in živobarvno izvedenih, kakor so te. Na štirih po 64:90 cm velikih tabelah nahajamo 21 večjih in manjših podob, predstavljajočih najglavnejše in najiminennejše dele človeškega telesa. Velikost in barvotisek je tak, da je mogoče vsem otrokom razločevati posamne dele in tako slediti učiteljevim besedam z živim zanimanjem. Ker obsezajo tudi naša berila dokaj sestavkov o človeškem telesu in ker je ta nauk predpisan našim šolam, brez poočitovanja pa se uprav ta predmet ne more poučevati, zato najnujnejše priporočamo te estetično izdelane slike. G.

Frider. Irrgang, založnik v Brnu, razstavil je: **Mali prirodopis s podobami** za narodne ali ljudske šole in za prvi pouk na višjih dekliških šolah. Spisal prof. dr. Evgen Netoliczka. Poslovenil Ivan Lapajne. Brno, 1875. Cena?

Knjigo priporočamo vsem slovenskim učiteljem v obilo naročevanje. Dobi se tudi vezana v krasnih platnicah. G.

Kemijska sestava najvažnejših hranil. Načrtal Jos. Klika. Založil Karol Jansky v Taboru na Českem. Stenska tabla (69 — 93 cm). Cena 80 kr.; na platnu in lakovano 1 gld. 80 kr.

„Mens sana in corpore sano“. Telesno zdravje je zavisno od zdrave krvi. To pa dobivamo od zdravih in krepkih živil. Zato je treba vedeti, katere in kake snovi ima to ali ono živilo. O tem se nahaja že v šolskih berilih dosti tvarine. A najlažje si vtisnejo otroci v spomin, kar se jim nazerno predoči. Temu namenu ugaja zgornje učilo, katero nam s 7 različnimi barvami označuje sestavine nastopnih hranil: mesa, ribe, jajca, mleka, sira, fižola, riža, moke, kruha, krompirja, kapusa in piva. Vse delo je lepo razvrščeno, okusno in živo naslikano. Priporočamo je višjim razredom ljudskih in meščanskih šol, nadaljevalnim šolam, za domačo rabo, pa tudi uradom. G.

Kodymovih desetero pravil o zdravju. Stenska tabla (69 — 92 cm). Načrtal Jos. Klika. Založil Karol Jansky v Taboru na Českem. Cena 60 kr.; na platnu in lakovano 1 gld. 60 kr.

Ta slika ima dvojni namen, podati mladini najvažnejše nauke o zdravju v kratkih, jedrnih stavkih in proslaviti dr. Filipa Stauslava Kodyma, tega preporoditelja prirodoznanske vede česke in pravega narodnega učitelja († l. 1884. v Pragi). Zato navaja v sredini 10 pravil o zdravju, spodaj ima podobo Kodymovo, ob straneh pa spise njegove.

Takih pravil imamo že tudi v nemškem jeziku po šolah, želeli bi jih torej tudi v slovenščini. Zgoraj navedena so v češčini, katera bodo torej ondotnim šolam prav dobro služila. G.

Matica Slovenska v Ljubljani nam je poslala vse po njej izdane šolske in nekaj drugih knjig:

1. **Vojvodstvo Kranjsko** v zemljepisnem, statističnem in zgodovinskem spregledu. Po J. Erbenu. 1886.

2. **Vojvodstvo Koroško** v zemljepisnem, statističnem in zgodovinskem spregledu. Po J. Erbenu. 1866.

3. S. Fellöcker-Fr. Erjavec: **Rudninoslovje ali mineralogija** za nižje gimnazije in realke. 1867.

4. Schödlerjeva Knjiga prirode. I. snopič. Iv. Tušek: **Fizika**. 1869.

5. II. snopič. V. Ogrinec: **Astronomija**. Fr. Erjavec: **Kemija**. 1870.

6. III. snopič. J. Zajec: **Mineralogija in geognostija**. 1871.
7. IV. snopič. Iv. Tušek: **Botanika**. Fr. Erjavec: **Zoologija**. 1875.
8. Dr. Al. Pokorny-Iv. Tušek: **Prirodopis rastlinstva s podobami**. Za spodnje razrede srednjih šol. 2. izdanje s 350 pod. 1872.
9. Jan. Jesenko: **Prirodoznanski zemljepis**. 1874.
10. Janko Krsnik: **Zgodovina avstrijsko-ogrske monarhije**. 2. natis. 1877.
11. Dr. Al. Pokorny-Fr. Erjavec: **Prirodopis živalstva s podobami**. Za spodnje razrede srednjih šol. 3. izdanje s 522 pod. 1881.
12. Dr. J. N. Woldřich-Fr. Erjavec: **Somatologija ali nauk o človeškem telesu učiteljiščem in višjim učilnicam**. S 140 slikami. 1881.
13. L. Lavtar: **Geometrija za učiteljišča**. 1881.

Te knjige so že slovenskemu svetu zadosti znane, zato jih najtopleje piporočamo in se nadejamo, da ga ne bode slovenskega razumnika, ki bi bil brez katere izmed teh knjig. Pred vsem pa želimo, da pristopijo tudi vsi slovenski učitelji Matici Slovenski, katera zastopa vse slovensko razumništvo. Zato je pač žalostno slišati, kako malo udov šteje Matica v tem ali onem kraju; še žalostnejše pa je, da se nahaja tako malo učiteljev — razumnikov med njenimi udi. Naj se torej tudi v tem oziru v bodoče obrne na boljše. G.

Normalno držanje peresa, stenska slika v velikosti 68 : 46 cm. Načrtal K. Salus. Založil Karol Jansky v Taboru na Češkem.

Znano je, kako težko je v šoli otroke privaditi, da pravilno držé peró. Vedno in vedno je treba otroke opominjati in jim kazati, kako in katere prste naj stegnejo, kako naj leži pero itd. To utruji učitelja. Zgoraj navedena slika pa nam predočuje dovolj veliko roko in pero v normalni legi in s pravilno stegenimi prsti. Učitelju ni treba druzega, nego otroke opozoriti na sliko in dosegel je več, nego z obilnim govorjenjem. Zlasti je potreba na večrazrednicah, da se ravnaajo otroci vseh razredov po jednom in istem predpisu. Bodi torej toplo priporočena. Cena jej je 40 kr.; na platnu, lakovana in s palicami 1 glđ. G.

Učila za risanje in pisanje.

V ljudski šoli gojimo le prostoročno risanje in sicer na nižji stopinji s pomočjo pik (Stigem), na višji pa popolnem prosto brez vsakega pripomočka. Po tem pravilu so tudi sestavljeni razni navodi za risanje.

Pri nas najnavadnejši ste „Grandauers Zeichenschule“ in „Elementar-Zeichenschule von Jos. Eichler“. Prva zbirka je razstavljena v manjši, pripravnejši izdaji; razstavil jo je g. M. Gerber v Ljubljani.

Elementar-Zeichenschule, entworfen von Jos. Grandauer, jako je dobro sestavljen in v obče znan navod.

Jedina pomanjkljivost te zbirke je preumetno zloženi prestop risanja od stigem k prostemu risanju na srednji stopinji, kar je gotovo že spoznal sleherni praktični učitelj. Vender se tej nepriliki lahko ognemo, ako na tem mestu popustimo Grandauerja ter rabimo Tretau-a (Der kleine Zeichner, cena 90 kr.), ki prične takoj prosto risanje in sicer najprvo z vajo raznih prem (ravnih črt), ravno tako kakor Grandauer v začetku s stigmami. Od kraja vlečejo se krajše črte, potem vedno daljše in otroci se hitro privadijo prostega risanja. Jako dobro je tudi v tej knjižici razložena metoda risanja. Na višji stopinji nadaljujemo zopet Grandauerjeve zvezke, katerih je vseh 12. XII. zvezek obsega perspektivo, katero pa moremo le na meščanskih šolah poučevati.

Elementar-Zeichenschule, bearbeitet von Jos. Eichler, obsega dva oddelka.

Prvi oddelk se imenuje „stigmographisches Zeichnen“ v 30 zvezkih ter je namenjen nižji stopinji; cena mu je 3 gld. 20 kr. Drugi oddelk, „freies Zeichnen“, obsega 230 listov in velja tudi 3 gld. 20 kr. Gradivo je torej ogromno in učitelj ima veliko izbiri. Listi mu služijo kot predloge pri risanju na tabli, kar se mora seveda jako povekšano izvrševati. Posameznim boljšim učencem pa tudi lahko izroči predloge za risanje. Vselej pa naj učenci nekoliko povekšajo podobe. Podobe iz Grandauerja pa morajo nekoliko pomanjšati. S tem učitelj obvaruje svoje učence brezmiselnega, mehaničnega kopiranja!

Jos. Eichler je izdal tudi še: a) posebni navod „Erläuternder Text zur Zeichenschule“, cena 40 kr., metodična razprava za učitelje. b) „Farbenlehre“, cena 60 kr. c) 122 „Farbentafeln zur Farbenlehre“, veljajo 4 gld. 80 kr., z „Lehranweisung“ 12 kr. več, rabimo jih dobro pri nazornem nauku in pa na meščanskih šolah pri razlaganju barv. d) „Farbenspiel“ za otroška zabavišča, velja 1 gld. 20 kr. e) „Netze zum Entwerfen geradliniger Ornamente“, cena 8 kr.

Razstavljena je od izdatelja tudi najnovejša in najdovršenejša zaloga geometrijskih ploskih ornamentov: Prof. A. Fall enbö ck, „Elementar-Zeichenschule“ z 100 listi in 450 motivi, cena 6 gld. na Dunaji, samozaložba (VII., Lerchenfelderstrasse, 13). Sestavljena je jako sistematično in metodično, od lažjega preide se počasi do težjega. Posebno veljavo daje zbirki mnogovrstno gradivo za ženska ročna dela.

Našteta učila so od ministerstva potrjena za šolsko rabo.

„Učebnice kreslení pro první třídu oboené školy“ s XXII listi in s posebnim metodičnim navodom (63 str.) imenuje se lično delo, ki sta je v dveh delih izdala v českem jeziku učitelja L. Nejedlý in B. Špíchal za rabo pri nazornem nauku in pri risanju na višji stopinji.

„Měřítvív a rýsování“, sepsal Mik. Benda, imenuje se učna knjiga za merstvo na českých meščanských šolah. Sestavljena je v treh oddelkih, kakor so Močnikove ali Napravnikove geometrije. Posebno

poučljivo je razloženo situacijsko risanje z 80 slikami. Razstavil založnik Fran Borový v Pragi. I. odd. 2. izdanje, 1885, cena 50 kr.; II. odd. 2. izdanje, 1887, cena 60 kr.; III. odd. 1882.

Knjigar M. Gerber iz Ljubljane je razstavil:

slovenske Greinerjeve **pisanke** s predpisi št. 1 — 10 à 2 kr.,

nemške Greinerjeve **pisanke** s predpisi št. 1 — 12 à 2 kr.,

Greinerjevo pisanko za **rondpisavo** in Musilove, Grubauerjeve ter Nežiderske **risanke**, pisanke, zvezke za naloge, spisovnice in računске zvezke (številnice), vse od ministerstva potrjene in še vedno najboljše. Nadalje lastne risanke z napisom „**Zelchentheke**“ za višje razrede s prav dobrim papirjem in barvanimi ovitki, cena?, in jeden „**Block**“ srednje velikosti, cena? Potem razne zvezke za naloge v večji obliki in z barvanimi ovitki. Dalje tudi zvezek za note in naštevanke.

Od Mučnjakove i Senftlebenove knjižare v Zagrebu razstavljene hrvatske risanke št. 1 — 6 imajo prav dobro po Weisshauptu sestavljene oblike, vendar niso za našo rabo, ker so pri nas prepovedane risanke s predlogami, pač pa jih učitelj tudi pri nas lahko rabi kot navod pri risanju na tabli. Posebnega priporočila je pa vredna knjižica „**Uputa za porabu risanaka**“ Gjüre Kutena, ker obsega celo metodo prostoročnega risanja.

Hrvatske **pisanke** št. 1 — 6 imajo krasne predpise.

Tudi **Nižederska** delniška družba za papirno tovarništvo v Beči, Tuchlauben, 6, poslala je svoje (**Musilove**) še vedno najboljše pisanke, zvezke za naloge, računске zvezke, risanke, obrazce načrtovanj in cenilnike.

„**Primjeri iz deskriptivne geometrije**“, metodično poredjani. Za učenike viših realak složio prof. Petar Nenin u Osieku.

Tako je naslov knjižici, ki obsega 592 konstruktivnih nalog iz vseh oddelkov opisnega merstva in 11 iz perspektive, in katero prav toplo priporočamo tudi našim dijakom, pa ne le zaradi jezika, temveč zaradi izborna izbrane tvarine. Cena 40 kr., založil pisatelj.

„**Narodna šola**“ iz Ljubljane je poslala prav lično iz trdega papirja v leseni obliki izdelane modele stereometričnih teles in sicer 1 kocko = dm^3 , 2 prizmi, 2 piramidi, 1 valj in 1 stožec.

V prodajalni velja ta zbirka 2 gld., „Narodna šola“ prodaja jo za malo odškodnino v namen izdavanja slovenskih spisov za mladino!

Lehranweisung zum Zeichenwerke: Versuch der Darstellung der Grundelemente des Zeichnens mit Berücksichtigung der Bedürfnisse der Schule und des Lebens von Fr. Lang, Bürgerschullehrer in Ung. Hradisch, cena 20 kr. imenuje se navod k popolnoma metodično sestavljeni zbirki narisov, ki pa še nima ministerskega potrjenja.

Lichtdruck-Catalog der Original-Gypsabgüsse von

Huttenlöcher & Sautermeister, Stuttgart, velja 3 marke in obsega 180 fotografičnih slik raznih gipsmodelov, ki predstavljajo ornamente in človeške figure, posebno svetnike in zgodovinske osebe. Najcenejši model je italijanska rožica (rosetta), ki velja samo 0.5 marke — 30 kr.; najdražji sedeči angelj s knjigo velja 36 mark. Pri tej tvrdki dobé se tudi razni modeli za grobne spomenike. *B.*

Melanin se zove barva, iz katere se dela dobro črnilo. Dobi se pri Leopoldu Müllerji, fabrikantu kemijskih barv v Berlinu (N. Pappe-Allee 12 u. 13). Stane 3 kg (za Avstrijo) 10 gld. 25 kr. (Kdor jo toliko naroči, dobi pa tudi za 1 l rudeče tinte rudečega melanina). Manj kakor $\frac{1}{2}$ kg se pa ne more naročiti. Nam je poslal (in pošlje vsakemu na ogled) samo 40 gr prahu, pa smo naredili iz tega prahu 1 l dobre tinte. Dotični prah smo vlili v 1 l vrele vode, malo mešali, pa v 5 minutah je bilo gotovo dobro črnilo, ki se je dolgo držalo. *L.*

Fran Mehlhose, drogerist (kem. tehn. laboratorij) v Ašu na Českem, poslal nam je a) 1 steklenico prevleke za šolske table, b) 1 steklenico rudečega barvila za šolske table in c) 1 steklenico črnilnega izlečka (Extract) za napravo kopirnega, pisarniškega in šolskega črnila.

Prevleka za šolske table se odlikuje od vseh prejšnjih metod, po katerih so se premazovale table z različnimi barvili; ta prevleka je črna in se ne blešči, traje dolgo in je mnogo cenejša od drugih, kajti za 1 m² velja tvarina le 40 kr. Dobiva se v steklenicah za 3, 6, 9, 12 m². Posebna prednost te prevleke je tudi ta, da se tabla lahko in hitro namaže. V 10 minutah more jo vsakdo sam namazati in čez daljnih 10 minut se tabla že lahko rabi. Navod o tem sledi vsaki pošiljatvi. Priporočamo jo torej kakor tudi rudeče barvilo vsem učiteljem, krajnim šolskim svetom itd., katerim je do cenene, trajne in zdrave prevleke. —

Črnilni izleček je kaj praktična priprava za prav dobro in zeló črno tinto. Da se napravi prav dobro kopirno črnilo, vzame se ta izleček ter se pomeša z 6—8 deli dežnice ali rečnice, katere pa ni treba zavreti ali segreti. Za pisarniško in šolsko črnilo se vzame 8—10 ali 12 delov vode, v katero se pomeša izleček, in dobi se izvrstna črna tinta. 1 kg tega izlečka velja 1 gld. 40 kr. *G.*

A. Burgstaller v Kirchbergu a. Wagr. je razstavil esenco za vijoletno tinto. Cena 10 l — 1 gld. 60 kr., 5 l — 1 gld. do 1 gld. 15 kr. Manj kot 5 l se ne pošilja.

Poskusili smo to osenco in dobili prav dobro vijoletno tinto, ki gre lahko od peresa, posuši se hitro in ostane trajno; tudi se ne sesede in ne pokvari peresa.

Vzame se rečnica ali deževnica, v katero se vljuje primerna množina esence. Za šolsko rabo bi znalo samo to ovirati, ker je vijeletno, vendar nas ne more to motiti, da ne bi je priporočali prav toplo.

G.

J. L. Kobler v Pragi je poslal: Seznam knjižnic, hudebnim a del uméleckých. 1861—1884.

Ta česka zaloga ima jako bogato izbiro knjig, zlasti pa godbenih del, zato jo priporočamo vsem, ki potrebujejo takega blaga. G.

Šolarske knjižnice je pomnožil s „**Pripovedkami za mladino**“ g. J. Marčić, ki jih je preložil na slovenski jezik, založil in izdal pa M. Gerber v Ljubljani.

O tej knjižnici je svoje dni že „Ljubljanski Zvon“ izrekel svojo sodbo. Priporočamo jo vsem šolskim voditeljstvom v nakup. Zlasti je priležna mladini od 7.—12. leta. Cena? — r. —

Matija Gerber, založnik in knjigovez v Ljubljani, razstavil je razen predmetov, naštetih in ocenjenih že na drugih mestih, tudi te-le spise:

1. Ivan Tomšič: **Dragoljubci**, zbirka poučnih pripovedek za slovensko mladino. Zvezek I. Knjižnice slovenske mladine knjiga I. 1879.

2. Ivan Tomšič: **Peter Rokodelič**. Poučna povest odrasle slovenske mladine. Knjižnice slovenske mladine knjiga II. 1886.

3. Jan. Cigler: **Sreča v Nesreči**. Poučna povest odrasle slovenske mladine. 2. natis. Knjižnice slovenske mladine knjiga III. 1882.

Vse te tri knjige so se po naših listih že večkrat ocenjevale. Za šolarske knjižnice so kakor nalašč pisane, prav primerne so pa tudi kot darila doma in v šoli. Uverjeni smo, da si jih omisli vsaka šola, da pa jih bodo stariši tudi doma pridno dajali otrokom v berilo, ker žalibog gledajo naši roditelji še vse premalo na dobro in izbrano berilo za mladino, ali pa jej kar nobene ne podajajo. — Vse te knjige se dobé pri g. Gerberji tudi v krasnih platnicah in cenó vezane, kar jim daje tem večjo vnanjo vrednost. G.

Po znanem mladinoľjubu, Janu Legu v Pragi, dobila je naša razstava te-le knjige:

a) Štěpán Bačkora: **Noční rozmlouvání** pejska štěka a kočičky míci macíkoví. Praga, 1854. Nákladem spisovatelovým.

b) Zahrada budečská. Číslo III. **Povídky otce Jaromíra**. Praga, 1852. Nákladem Štěpána Bačkory.

c) Zahrada budečská: Číslo IV. Václav Jersy: **Obrazy ze života pro život**. Praga, 1853. Nákladem Štěpána Bačkory.

d) Štěpán Bačkora: **Čítanka**. Vydána od Porady učitelké. Praga, 1849. Nákladem Václava Hessa.

Ime Bačkorino je že tudi slovenskim učiteljem zadosti znano, zato bodo te knjige s pridom čitali vsi, ki so večji češčine. G.

Pouk, kako se rabi šivalni stroj. Kake važnosti je šivalni stroj pri današnjih razmerah, vé pač vsaka gospodinja najboljšé. — Prvotno je bilo pri tem stroji znanih 5 sestav in sicer: „Wilcox's in Gibbsova“, katera se le še redko kdaj rabi; — „Grover- in Bakerjeva“, katera se nič več ne rabi; — „Howejeva“ tudi ne slovi več tako, kakor nekdanj; — „Wheeler- in Wilsonova“, katera se še tu in tam najde in „Singerjeva“ sestava, katera je odločno najboljša in po kateri sestavljajo in izdelujejo drugi tovarniki svoje stroje. — Tudi nikjer ne najdemo tako popolne in pravilno izdelane sestave, kakor je ravno „Singerjev“ originalni šivalni stroj za obrtnijsko in domačo rabo.

Natančno opisovati „Singerjevega“ šivalnega stroja pač ni treba, ker knjižica „Pouk, kako se rabi šivalni stroj“, katero je dobila naša razstava, obsega natančen opis. Razstavil jo je z dobrimi slikami teh strojev vred g. G. Neidlinger v Gradci, Sporgasse, 16. Dobro bi bilo, ako bi nam zaloga poleg teh slik poslala tudi jeden šivalni stroj. W.

Towarzystwo pedagogiczne v Lvovu nam je poslalo:

1. Pierwsza książka polska do czytania dla szkół przemysłowych. Kurs wstępny. 1886. Cena 40 kr.
2. Druga książka polska do czytania. Kurs ogólny. 1887. Cena 60 kr.
- 3, 4, 5. Fr. Próchnicki i Rom. Starkel. Polska książka do czytania dla szkół wydziałowych i wyższych klas szkół ludowych. Tom. I. Dla klasy piątój. 1886. — Tom. III. Dla klasy siódmej. 1887. — Tom. IV. Dla klasy ósmej. 1886.
- 6, 7, 8, 9. Jan. Czubski: Śpiewnik polski dla ochronek szkół ludowych i wydziałowych. Część I., dla ochronek i klasy I., wydanie drugie, 1886, — część II., dla klasy II. i III., 1881, — część III., dla klasy IV., V. i VI., 1882 — część IV., śpiewy kościelne, 1886.
10. Jul. Selingerowa: Ziemie polskie. Lekcje geografii. 1876.
11. K. Benoni i Luc. Tatomir: Krótki rys geografii do użytku szkolnego. Wydanie 3. 1886.
12. Rom. Starkel: Nauka prowadzenia ksiąg i korespondencyi przemysłowej. 1885.
13. Pisma Andrzeja Józefczyka. I. Listy pedagogiczne brata do siostry. Wyd. 2. 1880.
14. Joz. Bąkowski: 20 lekcij do nauka historii naturalnej.
15. Ed. Madejski: Gimnastyka w szkołach ludowych. Z 8 tabl. litogr. 1879.

16. W. Boberski: Najważniejsze sposoby uszlachetniania drzewek owocowych.
17. Józef Ignacy Kraszewski, jego życie i zasługi. Wyd. 2. z portretem. 1887.
18. L. Tatomir: Ślady Króla Jona III. w kraju naszym. 1883.
19. L. Tatomir: Apostołowie słowiańscy śś. Cyryl i Metody. 1885.
20. Zygm. Sawczyński: Ksiądz Felix Dupanloup, biskup orleański. 1879.
21. Przepisy dla nauczycieli szkół ludowych, pospolitych i wydziałowych. 1887.
- 22, 23, 24, 25. Szkoła. Tygodnik pedagogiczny. Organ „Towarzystwa pedagogicznego“. Pod redakcją Bol. Baranowskiego. 1884. — Pod redakcją Lud. Dziedzickiego. 1885. — Pod redakcją Rom. Starkla. 1886, 1887.
26. Dr. Ant. Sieradzki: Nauczyciel wobec nagłych wypadków chorobowych u dzieci (W. Adler „Der Lehrer als Arzt“). 1887.
27. Miecz. Baranowski: Hygiena popularna. Tarnów. 1886. Nakładem autora.
28. Miesz. Baranowski: O powietrzu. Tarnów, 1883. Nakładem autora.
29. Biblioteka dla młodzieży.
Tomik I. Wład. Bełza: Dzieci i ptaszki. Wyd. 2., 1886.
30. „ II. R. Starkel: Gawędy dziadunia. Wyd. 2., 1886.
31. „ III. Zdz. Onyskiewicz: Pieśń o szkole. 1881.
32. „ IV. Fr. Waligórski: Ręka opatrności. Wyd. 2., 1886.
33. „ VI. Jw. z Berłóch: Jak dójty do bohaćwa? 1882.
34. „ VII. R. Starkel: Szanuj ojców spuściznę! Wyd. 2., 1887.
35. „ VIII. Józ. Bąkowski: Obrazki z życia zwierząt pożytecznych. II. Ptaki. 1882.
36. „ IX. R. Starkel: Opowiadanie o królu Janie Sobieskim. Wyd. 2., 1886.

37. „ X. Jul. Starkel: Czerwony kapturek. 1883.
 38. „ XI. Wł. Nowicki: Na letniém mieszkaniu. 1883.
 39. „ XII. Jw. z Berłóch: Pód żurawnom. 1883.
 40. Tomik. XIII. Joz. Bąkowski: Obrazki z życia zwierząt.
 Nasze gady i płazy. 1883.
 41. „ XIV. Jw. z Berłóch: Semen syrotiuk. 1883.
 42. „ XV. A. Rogala: Tadeusz Kościuszko. 1884.
 43. „ XVI. Jw. z Berłóch: Zołotyj krestryk. 1884.
 44. „ XVII. Jul. Starkel: Lacerta i bufo. 1885.
 45. „ XVIII. Jul. Starkel: Po obłokach. 1885.
 46. „ XIX. W. Hiblówna: W tatarskiej niewoli. 1886.
 47. „ XX. Jul. Starkel: W szarěj godzinie. 1887.
 48. „ XXI. Szczęsny Zahajkiewicz: Dwie bańnie. 1887.

Iz tega je razvidno plodovito delovanje poljskega „Pedagogiškega društva“ v Lvovu, na čemur mu čestitamo iz dna srca in želimo mnogo vspeha in vstrajnosti.

Oceno teh knjig prinese prihodnji letnik.

G.

Izmed časnikov sta nam došla:

1. **Pädagogische Rundschau.** Zeitschrift für Schulpraxis und Lehrerfortbildung. Izdaje s sodelovanjem priznanih pedagogov Alojzij pl. Näckler. 2. letnik 1888. Zvezek 1 — 5. Uredništvo: Dunaj-Rudolfshaim, Arnsteingasse, št. 25. Upravništvo: Dunaj, V., Spengergasse, št. 6. Naročnina celo leto 3 gld., pol leta 1 gld. 50 kr., posamezne številke 30 kr. — Izhaja v mesečnih zvezkih v obsegu 2 tiskovnih pol z velezanimljivo vsebino.

2. **Schlesisches Schulblatt.** Glasilo šleskega deželnega učiteljskega društva v Opavi. 17. letnik, 1888. Štev. 1 — 9. Urednik Alojzij Meixner, Opava. Izhaja 1. in 15. dné vsacega meseca in stoji za vse leto 2 gld., za pol leta 1 gld., posamezne štev. 10 kr. — Vrlo zastopa učiteljske težnje. — Več o teh listih prinese prihodnji letnik.

G.

Kot dodatek temu poročilu naj sledé še ona učila, katera se nahajajo po raznih šolskih in učilskih sobah krške četverorazredne ljudske in trirazredne meščanske šole in ki so lastnina teh šol.

Učila za veronauk.

1. Slike iz starega in novega zakona ter slike iz apostolske dovestnice — vse podarjane iz c. kr. zaloge šolskih knjig.

2. Slike iz starega in novega zakona — podarjene od knjigarja Herderja v Freiburgu na Badenskem.

Učila za jezikovni nauk.

1. Stenska abeceda iz c. kr. zaloge šolskih knjig, — slovenska in nemška.
2. Stenska abeceda — Razinger-Žumerjeva.
3. Zbirka premakljivih črk (Setzkasten).

Učila za zemljepis.

1. Schöningerjeva zemeljska krogla (gloбус);
2. Felklov telurij;
3. kompas;
4. planiglobi;
5. zemljevid Kranjske (Baurov);
6. zemljevid Avstrije, Kocenov;
7. " Evrope, "
8. " Azije, "
9. " Afrike, "
10. " Amerike, "
11. " Avstralije, "
12. mali litografovani zemljevid krškega in novomeškega okraja z načrti krškega in kostanjeviškega mesta ter radeškega in mokronoškega trgã;

13. zemljevid svete dežele in še nekaj drugih manj rabljivih zemljevidov, n. pr. Matičinih, generalštabskih, hipsometriških i. dr. Na razpolaganje je pa učiteljstvu velik Andreejev zemljepisni atlant okrajne učiteljske knjižnice. Pri zemljepisu se da porabiti tudi slika grbov, grba avstrijskega, kranjskega in drugih kronovin naše države. Meščanska šola ima tudi velike slike, ki kažejo ledenike in severno burjavo (severni sij).

Za sleherni šolo in sleherni razred je važna slika, ki kaže poglobitve oblike na zemeljskem površji (Hauptformen der Erdoberfläche). To učilo je izšlo v Hirtovi zalogi v Vratislavi, pa se dobiva tudi v Pichlerjevi zalogi na Dunaji. Kaže gorovje, planine, doline, ravnine, morje, jezera, reke, otoke, poluotoke itd. itd. Prav koristno nazorno učilo!

Učila za zgodovino.

Meščanska šola ima nekaj slik iz zgodovine. Knjižnica (okrajna učiteljska) pa ima velika dela s slikami zgodovinskimi, in ta se morejo

včasih pokazati otrokom, da si lažje v spomin vtisnejo obravnavano zgodovinsko sliko. Za višje (meščanske) razrede so nekoliko primerne slike starih stavb v Flisovi knjigi „Stavbinski slogi“. Meščanska šola ima tudi učilo (do zdaj od ministerstva še neodobreno) z naslovom: „Grafische Darstellung der Weltgeschichte“, ki pa ima komaj za zadnje (konecletne) ure zgodovinskega pouka v 3. razredu meščanske šole nekaj pomena. „Avstrijski vladarji“ so nekoliko rabljivo učno sredstvo.

Učila za računstvo.

Teh ima zlasti krška četverorazrednica obilo. Tukaj so: ruski računski stroji, računski stroji za drobce, razne slike metričnih mer in uteži (Stegnarjeve, Matthéy - Guenetove), litri (okrogli in v podobi kocke) iz ploščevine (pleha), meterske palice, kilogram iz litega železa, dekagram iz medí (tudi utež 5 dkg), decimeter-kocka iz lesa (dá se razložiti), decimeter - plošča, centimeter - kocka, nekaj geometrijskih teles.

Učila za prirodoznanstvene predmete.

Na nižji stopinji ljudske šole je namesto prirodoznanstvenih predmetov nazorni nauk. Za ta predmet ima ljudska šola Tomšičev „Nazorni nauk“ za slovensko mladost in Hermanov (Tempskega) „Nazorni nauk v podobah“.

Na višji stopinji ljudskih šol in v meščanski šoli se združi zlasti prirodopis s kmetijskimi predmeti. Ljudska šola ima obilo učil za nauk v prirodopisu in kmetijstvu, sosebno sledeča:

Herbarij, zbirko polžev, škatljico hroščev, slike gob, — Hartingerjeve kmetijske table, Dr. Ahlesove botaniške stenske table, — zbirko semen in sadežev, avstrijsko oralo z dvojnim lemežem, Hohenheimsko oralo, brano, terlico, tablo s trtno ušjo in s kolorado-hroščem, slike škodljivih žuželk, vrtnarsko orodje (škarje, žago, nože in dr.), slike o rastlinskih boleznih, malo stiskalnico (prešo), klosterneuburško možno vago, merilo vinske kisline, Hambockove (Kramerjeve) kalupe o požlahtnovanji sadnega drevja, slike o vrtnarskem orodji in o sadjarstvu, slike kmetijstvu koristnih in škodljivih živali, anatomske stenske table, stensko sliko o požlahtnovanji drevja.

Nekaj teh učil ima tudi meščanska šola. Vrh tega ima meščanska šola še obilo drugih učil za prirodoznanstvene predmete. Vender bi spis preveč narasel, ako bi hoteli navesti vsa fizikalna, kemikalna, zlasti pa prirodoslovna učila te šole. Omenjamo le velike zbirke nabasanih živali, zlasti ptičev, okostnic, dvoživk in rib v špiritu, anatomskih preparatov, rudnin, kristalov itd., — vse delo bivšega marljivega meščanskega učitelja F. Seidla, zdaj profesorja v Gorici.

Za prirodopis služi obema šolama skupen šolski vrt; potem tehnologiška zbirka, nekaj anatomskih preparatov iz papirmaché in velike Schreiberjeve stenske slike živalstva (lastnina okrajne učiteljske knjižnice).

Učila za fiziko.

Za fiziko ima meščanska šola lepe aparate, vse od zanesljivega izdelovalca v Pragi, od firme dr. Houdek & Herwert, katera je vsega

priporočila vredna, kajti dela trdne aparate, ki so vredni svoje cene. Ljudska šola potrebuje pri pičlo odmerjenem času za fiziko le malo aparatov, kateri so tako-le zastopani:

Več termometrov z vsemi škalami, barometer, več magnetov, steklena palica z drgnilom, smolnata palica, pumpa sesalka, pumpa tlačilka, kalup brizgalnice, obroč s kroglo, Heronova steklenica, svetilnica s špiritom, električno nihalo, elektromagnet, natega in nekaj drugih.

Učila za risanje in za geometrijo.

Za ta predmet ni treba v ljudski šoli dosti učil. Ljudska šola ima risarske vzore Grandauerjeve (meščanska tudi Eichlerjeve) in potem še Patekove table o barvah, kocko, kroglo, prizmo, piramido, stožec (kegelj) in valj.

Učila za petje.

12 stenskih tabel za petje in jedne gosli.

Učila za telovadbo.

Ljudski in meščanski šoli je na razpolaganje precej veliko dvo-
višče in obširna telovadnica, v kateri je vse potrebno telovadsko orodje: koza, drog, kozel, lestvice, plezala, roči, dolga vrvi, železne palice, železni ročniki, skakalnica, deske za skakanje, greda. itd.

J. L.

Učila za ročna dela.

Po državni šolski postavi z dné 14. maja 1869. l. §. 3. so ženska ročna dela obligaten predmet v ljudskih šolah. Katero šolsko leto se prične s tem zelo važnim predmetom, to odloči po §. 76. šolskega in učnega reda z dné 20. avgusta 1870. l., št. 7643, okrajni šolski svet.

Navadno se prične s tem predmetom v 2. šolskem letu. Namen njegov je, da se deklice učé in urijo v vseh za ženska ročna dela potrebnih delih in pa, da se vzgojujejo v vseh krepostih, katere naj bodo dika sleherni ženski.

Ženska ročna dela so zelo važna in potrebna vsaki deklici. A žalibog! malo mater je na kmetih, katere bi bile tega koristnega predmeta vešče; vrhu tega nimajo pravega pojma o koristi ženskih ročnih del. Ročna dela so pa ženski mladini v neprecenljivo hasen. Da torej ta predmet vsaj deloma doseže svoj namen, mora kakor vsak drug pouk biti pravilen in po pravih pedagogičnih načelih osnovan.

Poglavitni deli ženskih rokotorov so: kačkanje, pletenje, šivanje, krpanje, sešivanje, vrezavanje, vezenje, mreženje. Posebno potrebno je: kačkanje, pletenje in šivanje.

V drugem šolskem letu se deklice začnó vaditi kačkanja. Tu se učé početnih vaj v kačkanji: šibičnih, gostih, tunežkih pentelj itd. Narediti morajo vaje s kačkanimi vzgledki in z izdelki, ki so v družini bolj navadni.

Učila pri kačkanji so: Šolska deska, velika, debela, lesena kačka, s katero kaže učiteljica kačkanje vsemu razredu. Semkaj spada tudi nekaj debele, rudeče volne, vzglednica z raznovrstnimi kačkanimi obrabci in nekoliko tabel z narisanimi obrabci.

V tretjem šolskem letu se učé deklice pletenja in sicer početnih vaj v narejanji penteljnih snovi — desne, leve pentlje, — snemanja, najemanja pentelj, — navadnega in dvojnega šiva, — končne pentlje. Narediti morajo deklice nogavico, vajenico z luknjičastimi in gostimi vzgledki, jopico in kapico. Učé se še nadaljevanja v kačkanji in zaznamovanja.

Učila za pletenje so: Navadna šolska deska z rudečo štiriogelnato mrežo; potem so še potrebne na steni viseče table z obrabci raznolikih nogavic, lepa vzglednica z gostimi in luknjičastimi pletki in končno še dve dolgi, debeli leseni ali koščeni igli in nekaj debele rudeče volne.

Učila pri zaznamovanji: Šolska deska, zaznamovalni okvir, tablice na steni višéce, na katerih so razne abecede pravilno tiskane.

V četrtem in petem šolskem letu se urijo deklice v šivanji, vezanji, mreženji, krpanji in popravljanji oblek. Narediti morajo šivano vajenico, navadno žensko srajco, moško srajco, vezano vajenico i. t. d.

Učila pri šivanji: Na steni viseče tablice, na katerih se nariše priprosta ženska srajca, potem nje posamezni deli, moška srajca in nje deli i. t. d.

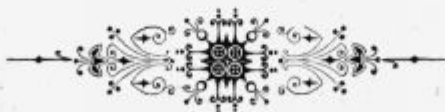
Učila pri vezenji: Šolska deska, obrabci v vezenji in sicer: vesleci, kitice, abecede in prikrajni vzgledki.

Učila pri mreženji: Šivalnik, velik lesen valec, močen sukanec, debela mrežanka.

Učila pri krpanji tkanine: Šivalni okvir, na katerem se kaže popravlanje in namestovanje raztrgane niti z novimi.

Ako se pri tem, za deklice tolikanj važnem predmetu postopa na ta način, bode dotična učiteljica gotovo dosegla svoj namen.

Krška ljudska šola ima za ta predmet 17 velikih „vzornih stenskih tabel za pouk v ženskih ročnih delih“, izdala Marta Stella, učiteljica ročnih del na Dunaji, VIII. Lenaugasse, 19. M. in W.

P o r o č i l o

o delovanji „Pedagogijskega društva“ v drugem letu
svojega obstanka.

Fr. Gabršek.

Prvo zborovanje v tem društvenem letu in ob jednem drugi občni zbor „Pedagogijskega društva“ je bil v 30. dan junija 1887. l. ob 2. uri popoldne na vrtu gostilničarja g. Fr. Gregoriča v Krškem. Udeležilo se ga je obilo udov in gostov. G. prvosednik Fr. Gabršek presrečno pozdravlja navzoče. Potem se rešijo dopisi in zapisnik. G. tajnik J. Ravnikar poroča o društvenem delovanji minulega leta. To delovanje je razvidno iz lanskega „Pedagogijskega letnika“.

Blagajničarica gspdč. M. Wessnerjeva poroča o društvenih dohodkih in troških. Dohodkov je bilo 105 gld. 78 kr., troškov pa 55 gld. 11 kr.; ostane torej 50 gld. 67 kr. gotovine, ki se ima uporabiti za pokritje tiskarskih troškov „Pedagogijskega letnika“ l. l., 1887., ki so iznašali 265 gld. 52 kr. Pregledovalci računov so bili voljeni gg.: L. Abram, A. Grčar in Fr. Lunder, ki so našli vse v popolnem redu.

V društveno vodstvo (odbor) za bodoče leto so bili izvoljeni jednoglasno stari odborniki gg.: J. Bezljaj, Fr. Gabršek, J. Lapajne, Fr. Lunder, Fr. Medić, J. Ravnikar in gospica M. Wessnerjeva.

Letnina ostane, kakor do sedaj, za prave in podporne ude po 1 gld. na leto. — Društvenim knjigam ostane

ista cena, kakor jo je bil odbor že poprej določil začasno.

O naslednji točki: „Kako je šolski vrt urediti in obdelovati!“ govoril je izvrstno in zanimljivo deželni potovalni učitelj in tajnik c. kr. kmetijske družbe, g. Gustav Pirc.

Od posameznih nasvetov sta se vsprejela: 1. Odbor naj odpošlje na visoko ministerstvo za pouk prošnjo za dvome-sečne velike šolske počitnice po vseh javnih ljudskih in meščanskih šolah in 2. prošnjo na preslavni deželni zbor kranjski za popravo ali izpremembo sedanjih šolskih zakonov (Vesteneckove šolske novele i. dr).

Pri drugem zborovanji na Raki dné 4. avgusta 1887. l. ob 10. uri dopoludne v ondotnem šolskem poslopji se je posvetovalo in poudarjalo, kako bi se razširjevale in na novo ustanovljale šole, zlasti tam, kjer je silna potreba. Razgovarjalo se je o šolskih zamudah in kako bi se izboljšalo šolsko obiskovanje. Nadalje se je še posvetovalo o spomenici na preslavni deželni zbor kranjski glede prenarredbe deželnih šolskih zakonov in o peticiji na vis. c. kr. poučno ministerstvo v zadevi velikih počitnic.

Tretje zborovanje je imelo društvo dné 3. novembra 1887. l. ob $\frac{1}{2}$ 11. uri dopoludne v šolskem poslopji v Krškem. O spisji v ljudski šoli je prav dobro poročal g. J. Ravnikar; istotako g. Fr. Gabršek; govorili so še gg. Lapajne, Abram i. dr. Za tem je govoril obširno in zanimljivo g. L. Abram: Kako naj učitelj pospešuje razširjevanje ameriškanskih trt. K temu predmetu se sklene resolucija na presl. deželni zbor, da mora vsaka šola imeti dovolj velik šolski vrt. Nadalje se je sklepalo o „Pedagogičkem letniku“ za bodoče leto, o izterjevanji zaostale letnine in o koncertu, kateri se ima prirediti pred pustom na korist društvu.

V četrto je društvo zborovalo dné 1. marcija 1888. l. v šolskem poslopi v Krškem. Tu se je sklepalo o pristopu k nameravani zvezi slovenskih učiteljskih društev, o „prvi slovenski stalni učilski razstavi“ i. t. d. Potem pa je razpravljal g. I. Lapajne o znanem šolskem predlogu kneza Liechtensteina. Debate so se udeleževali tudi drugi udje. Konečno se je sklenila izjava o tej točki.

Peto zborovanje je napravilo društvo v Kostanjevici dné 3. maja 1888. l. v ondetni šoli. Tega zborovanja se je udeležilo tudi precejšnje število kostanjeviških razumnikov in šolskih prijateljev. Po nagovoru prvosednikovem in rešitvi društvenih zadev je g. I. Lapajne zanimljivo govoril o vzgoji s posebnim ozirom na naš srednji stan, g. I. Abram pa obširno o sadjarstvu in o postopanju učiteljevem pri tej stroki kmetijstva. Sklenilo se je, odposlati na vis. c. kr. poučno ministerstvo prošnjo, naj se pri imenovanji okrajnih šolskih nadzornikov ozira v prvi vrsti na popolno teoretično in praktično strokovno sposobnost. Odboru se naroči, naj primerno ukrene glede prošnje na presl. deželni zbor v zadevi ureditve učiteljskih plač na Kranjskem. Isto tako ima odbor ukreniti, kar je potrebno, da društvo dostojno proslavi štiridesetletnico vladanja našega presvetlega cesarja. Konečno se g. prvosednik vsem prav iskreno zahvaljuje za vstrajanje in zanimanje ter sklene zbor s trikratnim „Slavklicem“ na presvetlega cesarja.

Odbor je imel več sej.

V seji dné 3. julija 1887. l. se je ustanovil odbor sledeče: prvosednik g. Fr. Gabršek, namestnik in tajnik g. J. Ravnikar, blagajničarica gspdc. M. Wessnerjeva, pevovodja g. Fr. Medić, odborniki gg. J. Bezljaj, I. Lapajne in Fr. Lunder.

V isti seji se je ustanovilo uredništvo „Pedagogiškega letnika“ in sicer: urednik g. Fr. Gabršek, sourednika gg. J. Bezlaj in J. Ravnikar.

Sklene se, da se predloži „Občno vzgojeslovje“ vis. c. kr. ministerstvu v potrjenje.

V seji dné 16. februarja 1888. l. se sklene ustanoviti stalno učilsko razstavo. Na dalje se ukrene, kar je potrebno glede izdanja II. „Pedagogiškega letnika“ za l. 1888. in glede izterjanja zaostale in tekoče letnine.

Pri koncertu, katerega je priredil odbor v prostorih tukajšnjega „Bralnega društva“ dné 5. februarja 1888. l. na korist „Pedagogiskemu društvu“, došlo je v blagajnico 38 gld. čistega dohodka. — Presl. deželni odbor kranjski je z dném 15. februarja 1888. l. naznanil, da je visoki deželni zbor dovolil društvu na njegovo prošnjo za l. 1888. podporo v iznesku 50 gld. — Slava in hvala!

Razen pričujočega letnika je izdalo društvo v posebnih odtisih tudi „Občno ukoslovje“.

Dodatek

k „zgodovini slovenskega ljudskega šolstva“.

Za slovensko ljudsko šolstvo mnogo zaslužni mož, ki je v novejši, tako zvani boljši dōbi mnogo deloval na tem polji, bil je tudi pokojni profesor in katehet višji realki ljubljanski **Anton Lesar** (rojen 1824. l. v vasi Sušje ribniške župnije na Dolenjskem, † 1873. l. v Ljubljani). Lesar je bil spreten šolski pisatelj, ki je n. pr. spisal: „Krščanski nauk“, („Katekizem“ v vprašanjih in odgovorih je še vedno v rabi po slovenskih ljudskih šolah); „Zgodbe sv. pisma za ljudske šole“ je preložil po nemškem izvorniku na slovenski jezik itd. Lesar je tudi preskrbel prve slovenske pisanke za naše domače šole. — Ravno tako so še marljivi šolski pisatelji: **Kržič Anton** (rojen 1846. l. v Rakitni), nunski katehet v Ljubljani, priobčuje „Izglede bogoljubnih otrok iz vseh časov krščanstva“; **Kryl Ivan**, učitelj v Ljutomeru na Štajarskem (rojen 1842. l. na Českem); **Podkrajšek Hinko**, učitelj v Radovljici (rojen 1858. l. v Ljubljani); **dr. Srnec J.** v Mariboru („Nauk o gospodinjstvu“); **Stumpfi Ana**, voditeljica dekliške šole v Trstu (rojena 1855. l. v Ljubljani), spisala je „Nauk o ženskih ročnih delih za učiteljice, učiteljske pripravnice in gospodinje; p. Hr. Majar („Odkritje Amerike“), **Fr. Malavašič**, **Jak. Alešovec** itd.

— r. —

V isti seji se je ustanovilo uredništvo „Pedagogiškega letnika“ in sicer: urednik g. Fr. Gabršek, sourednika gg. J. Bezlaj in J. Ravnikar.

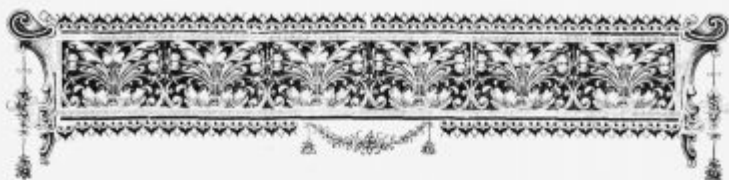
Sklene se, da se predloži „Občno vzgojeslovje“ vis. c. kr. ministerstvu v potrjenje.

V seji dné 16. februarja 1888. l. se sklène ustanoviti stalno učilsko razstavo. Na dalje se ukrene, kar je potrebno glede izdanja II. „Pedagogiškega letnika“ za l. 1888. in glede izterjanja zaostale in tekoče letnine.

Pri koncertu, katerega je priredil odbor v prostorih tukajšnjega „Bralnega društva“ dné 5. februarja 1888. l. na korist „Pedagogiškemu društvu“, došlo je v blagajnico 38 gld. čistega dohodka. — Presl. deželni odbor kranjski je z dném 15. februarja 1888. l. naznanil, da je visoki deželni zbor dovolil društvu na njegovo prošnjo za l. 1888. podporo v iznesku 50 gld. — Slava in hvala!

Razen pričujočega letnika je izdalo društvo v posebnih odtisih tudi „Občno ukoslovje“.

Dodatek

k „zgodovini slovenskega ljudskega šolstva“.

Za slovensko ljudsko šolstvo mnogo zaslužni mož, ki je v novejši, tako zvani boljši dōbi mnogo deloval na tem polji, bil je tudi pokojni profesor in katehet višji realni ljubljanski **Anton Lesar** (rojen 1824. l. v vasi Sušje ribniške župnije na Dolenjskem, † 1873. l. v Ljubljani). Lesar je bil spreten šolski pisatelj, ki je n. pr. spisal: „Krščanski nauk“, („Katekizem“ v vprašanjih in odgovorih je še vedno v rabi po slovenskih ljudskih šolah); „Zgodbe sv. pisma za ljudske šole“ je preložil po nemškem izvirniku na slovenski jezik itd. Lesar je tudi preskrbel prve slovenske pisanke za naše domače šole. — Ravno tako so še marljivi šolski pisatelji: **Kržič Anton** (rojen 1846. l. v Rakitni), nunski katehet v Ljubljani, priobčuje „Izglede bogoljubnih otrok iz vseh časov krščanstva“; **Kryl Ivan**, učitelj v Ljutomeru na Štajarskem (rojen 1842. l. na Českem); **Podkrajšek Hinko**, učitelj v Radovljici (rojen 1858. l. v Ljubljani); **dr. Srnec J.** v Mariboru („Nauk o gospodinjstvu“); **Stumpfi Ana**, voditeljica dekliške šole v Trstu (rojena 1855. l. v Ljubljani), spisala je „Nauk o ženskih ročnih delih za učiteljice, učiteljske pripravnice in gospodinje; **p. Hr. Majar** („Odkritje Amerike“), **Fr. Malavašič**, **Jak. Alešovec** itd.

— r. —

V a b i l o.

Pedagogičsko društvo ima postati središče slovenskega delovanja slovenskega na pedagogičkem polju po vzgledu „Hrvatskega pedagogičsko - književnega zbora“. Zato uljudno vabimo vse slovenske učitelje in druge razumnike, da pristopijo v polnem številu društvu in da nam pomorejo s svojim sodelovanjem do izborne stvarine. Pač žalostno je gledati, kako malo podpira slovensko učiteljstvo naše prizadevanje. Velika večina jih še ni spoznala velike važnosti „Pedagogičskega društva“ za razvoj pedagogičkega slovstva, ki je ob jednem pogoj večji omiki — učiteljstva in naroda. Nadejamo se pa, da se obrne tudi v tej zadevi v bodoče na bolje po gaslu: *Viribus unitis!*

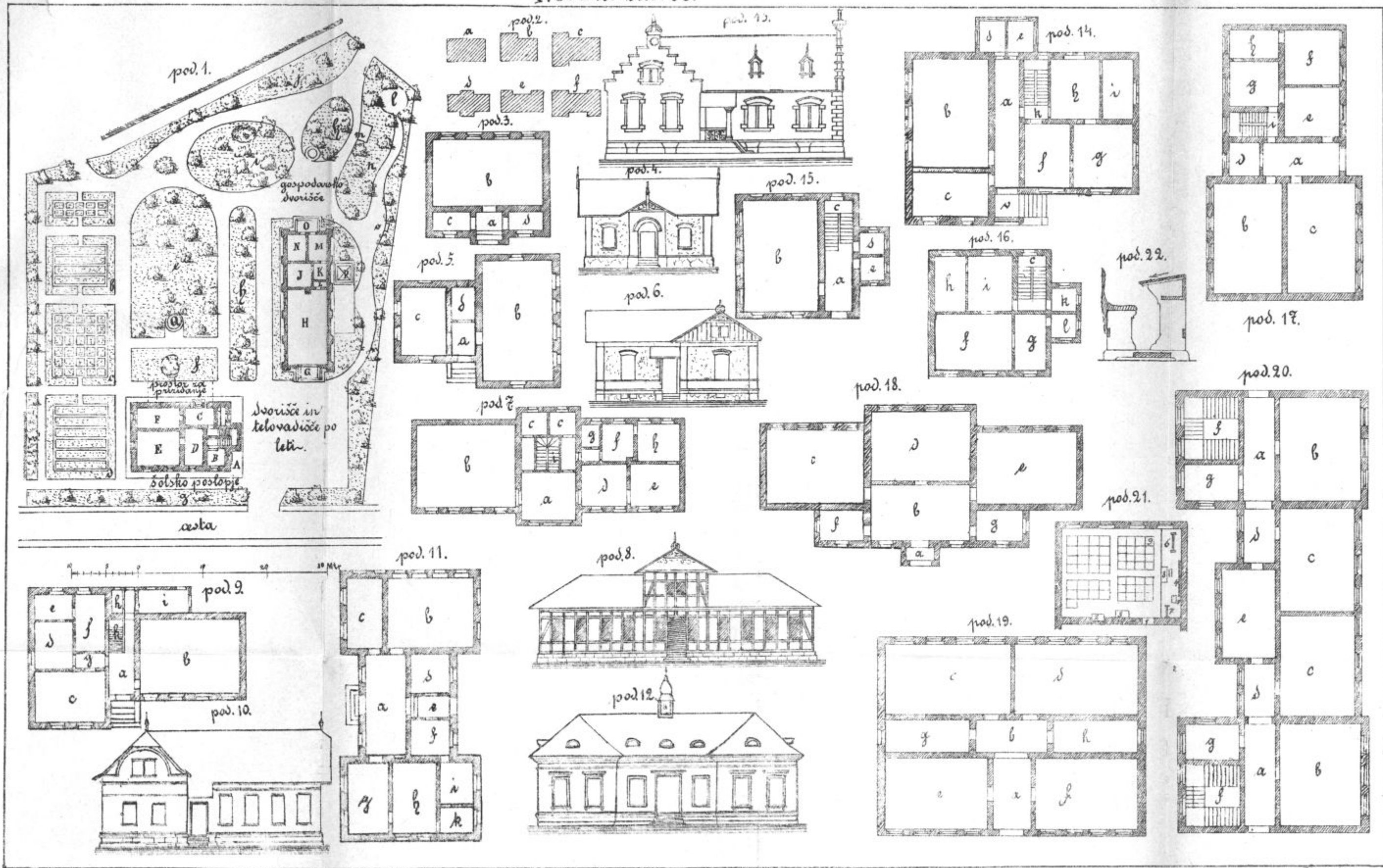
V prihodnjem letniku izide poleg raznih pedagogičskih spisov v prvi vrsti prepotrebna psihologija. Pričeli bomo pa tudi s specijalno metodiko za vsak učni predmet posebej. Vrhu tega bi v prihodnjih letih radi izdali, ako bodo dopuščale moči, kak popularen spis o domači vzgoji s posebnim ozirom na naš srednji stan in kak spis pedagogičskih klasikov.

Primerni spisi za prihodnji letnik naj se pošiljajo društvenemu odboru do konca tekočega leta. Letnina pa iznaša samo 1 gld.

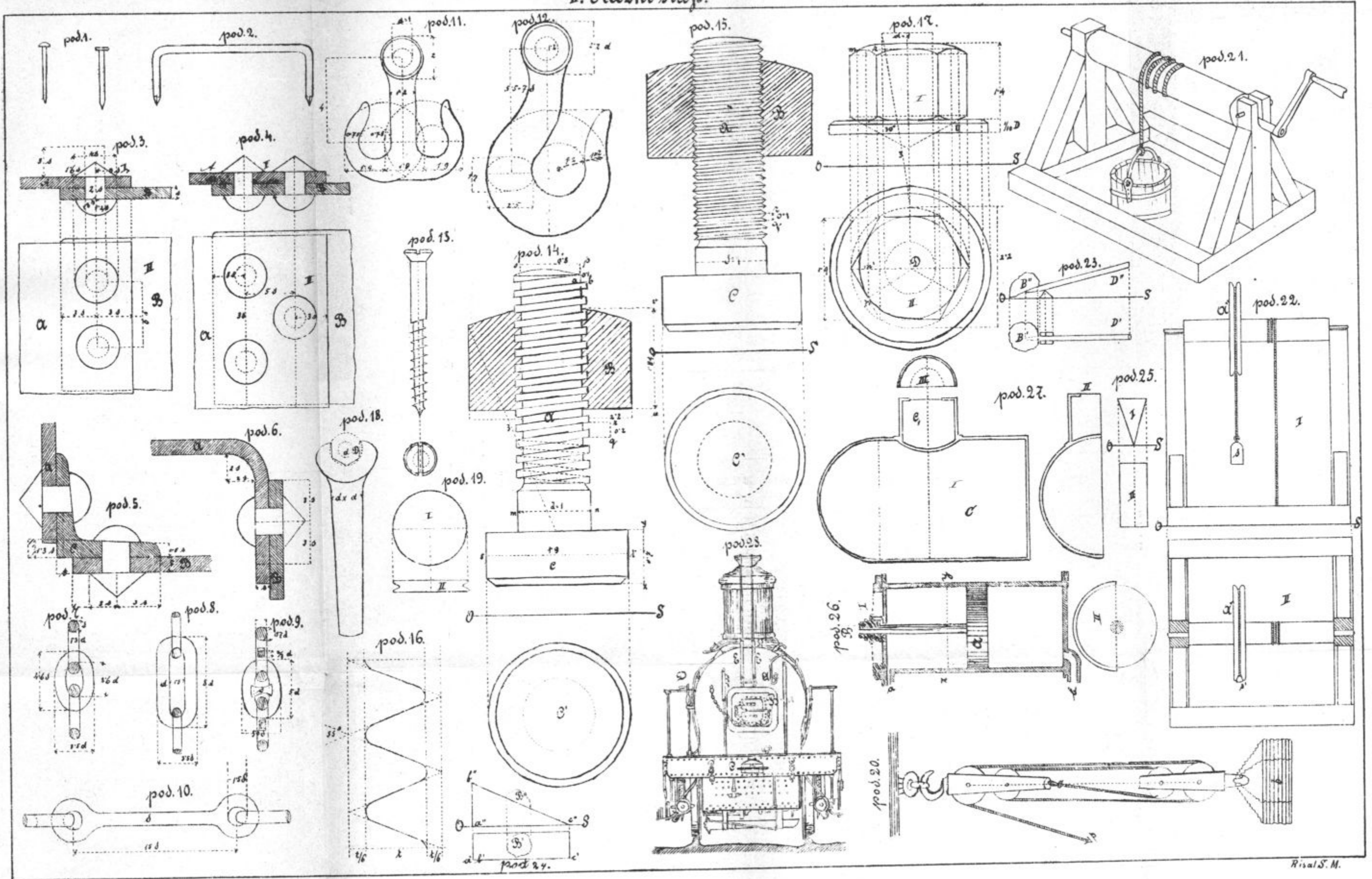
V Krškem, meseca maja 1888.

Odbor.

I. Šolske stavbe.

II. Razni stroji.

C. kr. priv.

največja avstrijsko - ogrska tovarna
harmonijev

AL. HUGO LHOTA

v Kraljevem Gradci (Česko)

priporoča svoje najbolj znane harmonije po najnižjih cenah (eleg. salonske harmonije, oreh., 3 reg.) od 70 gld. višje in jih razpošilja franko na vse železniške postaje avstrijsko - ogrske monarhije.

Prečestiti duhovščini in p. n. čestitemu učiteljstvu tudi na mesečne obroke po 5 gld. Vplačilo naprej (na obroke) le 10 gld. Stalna razstava nad 100 harmonijev najnovjše sestave. — Ilustrovani cenilniki gratis in franko. — Jamstvo 5 let.

(Jeden primerek harmonija je razstavljen v stalni učilski razstavi v Krškem na ogled.)

Pri odboru
„Pedagogiškega društva“ v Krškem

je dobiti:

Pedagogiški letnik, I. leto, 1887, . . . po 1'40.

Fr. Gabršek: **Občno vzgojeslovje**, 1887, —'80

J. Bezljaj: **Pouk o črtežih**, II. del, 1887, —'30

Pedagogiški letnik, II. leto, 1888, . . . 1'40

Fr. Gabršek: **Občno ukoslovje**, 1888, . . . —'80

Po pošti 5 kr. več.

Naroči se tudi lahko v vsaki knjigarni kakor
tudi v R. Milicevi tiskarni v Ljubljani.

Naznanilo.

Tistim p. n. udom in naročnikom, ki
žele lepo in okusno vezanih letnikov (II.
letnik), naznanjamo, da se dobé pri odbo-
rovem knjigovezu v Krškem v celo platno
vezani po 40 kr. dražje, v pol platno pa
po 30 kr.

Odbor.